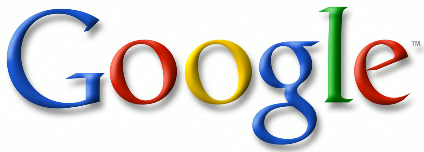
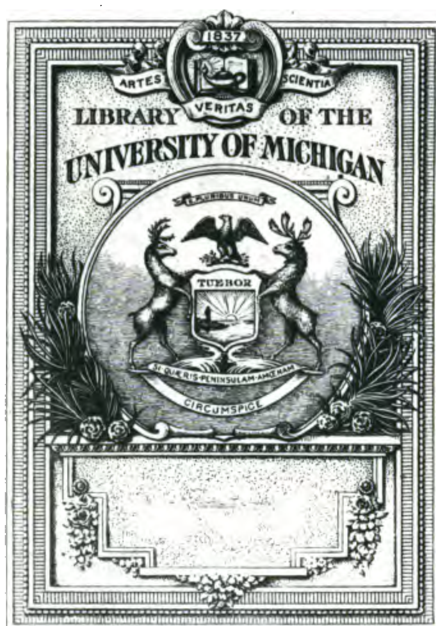

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUÆRIS PENINSULAM AMŒNAM
CIRCUMSPICE

VOORLEZINGEN

OVER DE

HOLLANDSCHE TAAL,

NAGELATEN

DOOR

Mr. W. BILDERDIJK,

UITGEGEVEN

DOOR

Dr. A. DE JAGER.

ARNHEM,
H. W. VAN MARLE.
1875.

Snelpersdruk van H. C. A. THIEME, te Nijmegen.

DEN WELEDELGESTRENGEN HEERE

LODEWIJK WILLEM BILDERDIJK,

Oud-kapitein van de Infanterie,

wordt deze bundel opgedragen,

TEN BLIJKE VAN HOOGACHTING VOOR DEN THANS EENIGEN ZOON

DES ALS DICHTER EN GELEERDE STEEDS HOOG TE

WAARDEEREN VADERS.

VOORBERICHT.

De jaren van de fransche heerschappij over de nederlandsche gewesten waren voor Bilderdijk, wat zijne huiselijke omstandigheden betreft, drukkend en bang. De jaarwedde, hem door koning Lodewijk toegelegd, werd ingehouden of althans zeer ingekort. Andere bronnen van bestaan waren voor hem niet geopend en het schijnt geen dichterlijke overdrijving, wanneer hij aan een zijner vrienden te Amsterdam gewaagt van een gebrek aan het noodige.

Onder die vrienden waren er, die zich het lot van den Dichter en Geleerde aantrokken. Van des Mans terugkeer in het vaderland af aan beijverden zich Mr. M. C. van Hall, Jeronimo de Vries, Mr. Abram Vereul, J. F. Helmers, Mr. J. Kinker en anderen, om door het opdragen van werkzaamheden op het gebied van letter- en taalkunde, hunnen vriend eenig middel van bestaan te verschaffen. De uitslag hunner pogingen beantwoordde echter niet altijd aan hunne verwachting. Gedurende de winters van 1811 en 1812 beraamden zij een plan, dat het gewenschte gevolg had. Zij vormden zich tot eenen kring en noodigden Bilderdijk uit, daarin voordrachten te houden over de nederlandsche taal, welker opbrengst men ergens ver-

[illegible] vindt als collegiegelden, die in April of Mei werden voldaan.”

Het zijn de Voordrachten, in den genoemden vriendenkring gedaan, en welker Handschrift eerst in eigendom overging aan wijlen den hoogleeraar H. W. Tydeman en daarna aan mij, die ik thans in druk doe verschijnen. Bilderdijk gaf er den titel aan van: *Voorlezingen over de Hollandsche Taal.*

Een oogopslag in de inhoudsopgave der stukken doet zien, dat zij niet de geheele Spraakkunst, maar slechts een gedeelte daarvan, omvatten. Uit het slot der laatste [illegible] (thans no. XIX) blijkt, dat het voornemen bestond, in een volgend wintergetijde den draad der behandeling weder op te vatten. De gelukkige omkeering van zaken, [illegible] einde van het jaar 1813 plaats greep, en [illegible] van Bilderdijk als een nieuw leven instortte, [illegible] voortzetten der lessen verhinderd.

[illegible] getwijfeld, of de uitgave der nu [illegible] gehouden Voorlezingen nog nut [illegible] Het zou kunnen volstaan, op het taalgenie [illegible] de hoogleeraar De Vries in 1867 zoo hoog [illegible], en dat zijne werken op dit ge[illegible] de daarin voorkomende onhoudbare stel[illegible] afdeelingen, tot eene rijke bron [illegible] elken beoefenaar der wetenschap. [illegible] in Bilderdijks taalgeschriften de [illegible], heeft vooral in deze Voorle[illegible] ik meen dat *het nederlandsch* [illegible] Hollandsch was Bilderdijk in merg en been. [illegible] zijne taalbeschouwingen [illegible] in hem wel eens den [illegible] der vergelijkende en historische [illegible] van het eigenaardige onzer moe[illegible] in hare uitspraak en vorming, [illegible] Ik acht het bij den tegen[illegible] der taalwetenschap, die ook den neder[illegible] vaak in oude tijden en verre [illegible] kwaad, dat eene stem ons als

't ware eene wijle komt thuis roepen en ons verkondigen: zóó sprak of schreef men van ouds te uwent, zóó eischt nu het echte taaleigen uwer moederspraak; verliest, bij al uw historische studiën, de geschiedenis uwer eigen taal niet uit het oog! Te luisteren naar zulk eene stem, mag, dunkt mij, wel worden aanbevolen, als we een onzer voornaamste leidsmannen op het gebied der taalkunde zich ontzagchelijk veel moeite zien geven, om de spraakvormen uit den karolingischen tijd na te vorschen en uit te leggen, maar zich dermate onverschillig toonen omtrent de gedaante, waarin wij thans de nederlandsche woorden doen optreden, dat hij deze zoo wat gelijk schat met de grillige mode der kleeding.

Niet alleen de *inhoud* der Voorlezingen: ook haar *vorm* strekt, mijns bedunkens, tot aanbeveling. Haar stijl is, in overeenkomst met den stand der hoorders, beschaafd-populair. De spreker verschijnt onder hen als een welwillend voorganger, vrij van de vooringenomenheden tegen personen of zaken, die hem later, zoowel in den ongebonden als den gebonden stijl, zoo menige bitterheid deden uiten. Kinker is hem een gewaardeerd hoorder en beoordeelaar; Siegenbeek een zelfs geprezen spelleeraar. Met één woord: geen enkele uitdrukking heb ik, om den wille der voegzaamheid, behoeven te onderdrukken of te verzachten.

Den tekst der Voorlezingen ontvangt men hier geheel, op een klein gedeelte na, waarvan de Spreker zelf later gebruik heeft gemaakt. Men zie het door mij opgemerkte op bl. 78 en 356. Eenmaal schijnt het plan door hem te zijn opgevat, de stukken tot eene soort van Spraakkunst om te werken; doch die omwerking bleef, zooals mijne aanteekeningen op den tekst uitwijzen, zich bepalen tot de eerste Voorlezing, en had geen gevolg.

Door het uitvallen van het onderdrukte gedeelte sluit de reeks der Voorlezingen eigenlijk nu met *de negentiende*. Ter vergoeding geef ik als *twintigste* eene andere voordracht van taalkundigen aard, door den Spreker korten tijd te voren (den 10den Mei 1810) gehouden bij de Tweede

[illegible]

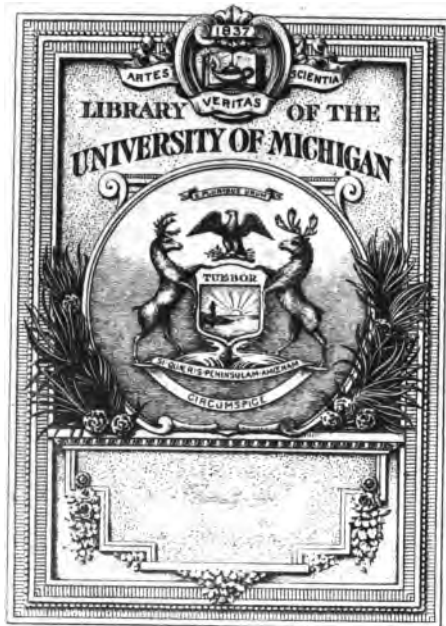
[illegible]

[illegible]

[illegible] uitgave van dezen bundel is [illegible] de bevordering en de kennis meer [illegible] opnieuw de verdiensten te doen [illegible] van den eenigen Bilderdijk. Doe ik [illegible] maal en voor een publieken kring [illegible] velen onder het tegenwoordige [illegible] en welwillend gehoor.

[illegible]

INHOUD DER VOORLEZINGEN.

1837
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

VOORLEZINGEN

OVER DE

HOLLANDSCHE TAAL,

NAGELATEN

DOOR

Mr. W. BILDERDIJK,

UITGEGEVEN

DOOR

Dr. A. DE JAGER.

ARNHEM,
H. W. VAN MARLE.
1875.

naar de uitkomst mijner langdurige navorschingen, behoorde te zijn en door my begrepen wordt. Duizende byzonderheden, die ieder van ons weet, die ieder van ons voor den geest heeft en zich onder 't spreken en schrijven t' elken oogenblik weder herinnert en tot regel stelt, moeten ons hier niet op-, hier niet bezig houden. Men koomt hier gewis niet, om b. v. een *Weiland* in andere bewoordingen te hooren voorlezen, en niets anders; men koomt hier niet, om hem met uitbreidingen en aanmerkingen vermeerderd te hooren. Men verwacht iets anders.

Maar wat dan verwacht men van my, en wat kan, wat moet ik u opleveren? — Dat gene, dat tot dus verre niet gegeven is. Eene waarachtige kennis van den Staat onzer Taalwetenschap. Eene wijsgeerige opmerking van het gene daarin ontbreekt, en eene vervulling van dat ontbrekende; immers aanwijzing van den weg der vervulling. Laat ik dit een weinig nader ontwikkelen!

Naauwlijks is eene wetenschap geboren, of (het is dus met alle) men gelooft haar volmaakt te hebben, en ieder die zich toelegt om haar te onderwijzen, vraagt niet, wat zy *zijn* moet, maar wat zy werkelijk is. Hy voldoet ook inderdaad aan zijn post van leermeester, die den omvang der in omloop zijnde kundigheden omtrent zeker vak dat hy onderwijzen zal, getrouw en volkomen voordraagt, en aan die hem hooren overgeeft; en zy hebben geen recht om iets meerder van hem te verlangen. Maar vervult hy den plicht van leermeester, van onderwijzer, en kwijt hy zich jegens den leerling: hy ontbreekt aan de wetenschap, en hy is ten haren aanzien een nutteloos werkman. Nuttig, in der daad, is hy die het geen anderen gezien, die het geen anderen gewrocht hebben, by een zamelt, en (om het dus uit te drukken) te koop stelt, ter gemakkelijker overzicht en verkrijging voor anderen, die het zich wenschen eigen te maken; maar hy is nuttig aan dezen, en niet aan de kunst- of wetenschapkennis, die by hem en zijn arbeid niets aanwint, niets (om het met het eigene woord te noemen) vervolmaakt wordt. Maar het is deze *vervolmaking* der wetenschap, waarom het ons voornaamlijk te doen, het is deze, die in de beoefening ons doel en voor-

werp moet zijn; het is deze die aan het menschlijk geslacht belangrijk is, die zy van ons vorderen mag, en waardoor wy den *graad* teekenen moeten, die(n) onze leeftijd in de ladder van opvolging bestijgt en bestijgen moet, zal zy voor het nageslacht eenige waarde gehad hebben.

Het is weinig, in welk eene wetenschap het ook zijn moge, te zeggen, *dit* is *gedaan;* het koomt aan op het gene *te* doen *staat.* Met stil te staan, wordt de vorige opklimming nutteloos; men moet haar achtervolgen en voortzetten. Die beneden staat, moge opzien en zich verwonderen; die klimt om den top te bereiken van waar hy het vrije uitzicht in 't ronde kan hebben, en waar gissingen geene plaats meer vinden, maar beneden hem hangende blijven, weet dat hy niets heeft verricht, zoolang hy niet alles verrichtte. Het kan hem die de waarheid wil, onverschillig zijn, wat Plato of Aristoteles dachten, en waarin zy die waarheid zochten of plaatsten; maar of zy aan die gedachten van Plato en Aristoteles veel of weinig prijs hechten, het kan hun nooit genoeg zijn, met de denkbeelden hunner voorgangers afgezet te worden. Intusschen zoo is het met alle zoogenoemde *disciplinen* of *doctrinen.* Willekeurige *dogmatici* (vergeef my deze onduitsche woorden, Mijne Heeren, daar ik van onduitsche zaken spreke) namen van ouds her de plaats van waarachtige kennis in, en sloten den toegang, om tot de nog ongeziene, en buiten die leerstellingen geblevene waarheid te geraken.

Dit was hetgeen Socrates in zijn tijd tegen de wijzen van zijn eeuw en landaart aanmerkte. Dit, merkte Lord Verulam, de groote Bacon, in zijn eeuw tegen de Aristotelische of (zoo men ze noemde) Scholastieke geleerdheid aan, die toen alles had ingenomen, en alle waarachtige kennis verdrong, en het is aan hem die geheel de toen geleerde wareld de nietigheid van hare ingebeelde wijsheid deed zien, dat de wetenschappen haren lateren bloei verschuldigd zijn.

Maar ik wil u, Mijne Heeren, met geene wijsgeerte of natuurwetenschap ophouden; blijven wy by de taal. Gelooft gy het, indien alle vakken der menschelijke kundigheden vervuld zijn geworden met wanbegrippen uit willekeurige grondstellingen gesproten, dat de taalkennis daar zuiver van bleef? —

Het tegendeel moest noodzakelijk plaats hebben: het had plaats!

In het algemeen weet men te weinig van den oorsprong der taal, om van de eerste eeuwen der menschheid te spreken. Doch in 't algemeen mag men het voor eene waarheid aannemen, dat de zoogenoemde wetenschap, dat is *het samenstel van gronden en regels welke in de uitoefening van eenige natuurlijke daad of bedrijf gevolgd worden*, van veel later dagteekent dan die uitoefening zelve. Zy zijn alle van achteren door waarnemingen opgemaakt, en men heeft daarna beginsels uitgedacht, waaruit men dan (of het ware) die waarheden afleidde, die de waarneming ontdekt had. En, daar men natuurlijker wijze zeer dikwijls een verkeerd beginsel aannam, kon het niet missen of die waarneming en het door haar ontdekte moest somtijds zeer kwalijk met het aangenomen beginsel overeenstemmen. Van daar gaping en strijdigheden! Intusschen 't beginsel was aangenomen, en, aan dit hing het gantsche samenstel! Men ontkende of verwrong dus de waarneming, deed de zaak, deed de natuur, deed zich-zelf en de waarheid geweld aan, ja verwoestte de daad of het uitwerksel om het geliefkoosd beginsel (het kind der verbeelding) te handhaven, en zoo strekte het geen de wetenschap schragen moest, tot haar ondergang en bederf. Dit is de geschiedenis aller wetenschappen, en het is ook die van de taalkunde.

Die vóór onze leeftijd over onze of eenige van de hedendaagsche talen geschreven hebben, hebben eene zoogenoemde Latijnsche Grammatica gekend, en deze alleen. Ik zeg eene *zoogenoemde* Latijnsche Grammatica; want dat zy geene Latijnsche Grammatica was, maar een soort van Grieksche Grammatica door vreemdelingen (veellicht het Latijn half kundig) op die taal toegepast, is zichtbaar. Men weet hoe Sanctius en zijn leerlingen tegen deze Latijnsche Grammatica aandruischten, die zy de *cloacina* (*de riool-letterkunst*) noemden, omdat hy die er de oorsprong van is, in een riool gevallen en daar zijn been gebroken had. Sanctius had gelijk, in verre de meeste zijner aanmerkingen, waardoor hy de domheid en onwetendheid die in dat samenstel doorblonken, ten toon stelde; maar hy tastte den grond van dit gebouw nimmer aan, en zelfs

de voornaamste inrichting der stellaadje bleef staan. Maar daar valt eindeloos meer op dat gesticht aan te merken, het geen tot in de diepste grondslagen toe omgekeerd moet worden, zoo men meer dan een plaatslijk en tijdlijk tentgeraamte wil, waarover zich het Latijn (als eene byzondere spraak) redelijk plooien laat.

Intusschen brachten niet slechts de zendelingen der Latijnsche kerk in deze gewesten die grammaticale begrippen, welke zy naar dat stelsel met de Latijnsche taal ontvangen en aangenomen hadden, naar deze gewesten, en zy plooiden de taal hunner bekeerlingen daar naar in de gebeden en kerkzangen die zy in derzelver landtale invoerden, door het welke de Noordlijke talen en hare overblijfsels met Latinismen vervuld raakten; maar ook onze latere schrijvers, die onze taal in een systema vervatten wilden, wisten niet dan dit Latijnsche taalsystema te nemen. Van de Amsterdamsche Kamer *In liefde bloeiende* af (waarin mijne Voorouders mede zoo bloedig gezweet hebben om de taal, zoo het hiet, op te bouwen) sloegen alle onze taalleeraars, taalzifters, taalverbeteraars, en wat naam zy ook aannamen, op ditzelfde aanbeeld, en alleen *Van Heule* schijnt voor *Ten Kate* en de schrijvers der *Bydragen*, die zijn voetspoor drukten, geweten te hebben dat Nederduitsch toch geen Latijn in Hollandsche woorden was. Gelukkig bracht echter de beoefening van het Hebreeuwsch eenige lieden tot nadenken, door hun eene taal te toonen, die in geenen opzichte met de Latijnsche grammatica overeenkwam (welke voor de *Algemeene* ging) en dus haar gezag by verstandigen, zoo wanneer het op hare toepassing op onze taal aankwam, beteugelde.

Intusschen had het Hebreeuwsch geene grammatica; want die welke men in die taal aanneemt, was door de Rabbijnen (wanneer hunne moederspraak reeds verloren was, en als een geleerde taal beschouwd en onderhouden moest worden) van de Arabieren overgenomen, en zoo goed mooglijk op hun Hebreeuwsch toegepast. Het geen ook den grond oplevert van zoo vele zwarigheden als die taal aanbiedt, en noch weggenomen noch verklaard kunnen worden dan door dit beginsel. Ook was men nooit bekend genoeg met het Hebreeuwsch, om een

poging te doen van die spraakkunst op onze taal aan te wenden. Maar het deed ten minste zoo veel nut, dat het, in het hachelijkst tijdstip, dat van de wording van onzen vrijen Burgerstaat, en van de herstelling der wetenschappen by ons, onze dierbare moedertaal niet geheel onder de nepen der Latijnsche ketens bezwijken liet, maar haar banden verlichtte, verwijdde, en haar toeliet, naar eigene aandrift te ademen, en in eene vrije beweging te juichen.

Van de oude Noordlijke talen heeft men uit de gantsch niet talrijke overblijfsels in de later tijd eene soort van Grammatica moeten opmaken, welke men (want hoe kon men anders ?) naar de Latijnsche grammatica inrichtte. De naburige Volken, met de onze van gemeenen of zusterlijken oorsprong, hadden intusschen mede hunne talen naar de zelfde algemeen geworden grammatica ingericht, en het juk des te gretiger aanvaard, naar mate zy minder besef hadden van het gene de ware verdienste der taal en haar eigenschap uitmaakt. Wat middel derhalve om te oordeelen, wat eigenlijk Duitsch is in zijn geest, en wat Latijnsch ware ? Wat Latijnsch goed in den regel ware, scheen ook goed in het Duitsch te zijn, en geen wonder, zoo velen dit meenden te mogen omkeeren en te mogen zeggen: dat Latijnsch niet goed is, is ook in het Duitsch niet goed!

Het vereischte inderdaad eenige leeftijden, Mijne Heeren, eer men zich van dit vooroordeel ontdoen kon. De langdurige beoefening der oude Hollandsche en met het Hollandsch vermaagschapte schriften alleen (en hoe veel behoorde er niet toe om die vruchtbaar te maken, of om hen die er zich meê ophielden in staat te stellen, daar nut meê te doen!) die beoefening, zeg ik, kon ons ongevoelig den geest der tale doen kennen, met wien wy geheel andere beseffen, een geheel ander gevoel van haar aart, van haar eigenschap, van haar schoon, van haar kracht en nadruk, van haar zwier en zoetheid en welluidendheid bekomen moesten, dan die wy met het *canefas* van de Latijnsche grammatica konden vereenigen; en het was op deze wijze dat wy tot hare kennis terugkeerden.

Groot door den aart der zake, en onafhanklijk van het beter of slechter gelukken, zijn de verdiensten van diegenen, die daartoe medewerkten. *Van Heule* is te onbekend om

veel van hem te zeggen. *Ten Kate* heeft grooten naam, en als wegwijzer eene verdienste ten aanzien van ons, die men zonder ondankbaarheid niet miskennen kan. Maar des mans eenvoudige stompheid, die hem in zich-zelf achtenswaardig maakte, maar aan allerlei misgrepen blootstelde, maakte hem tot een slecht voorganger op den weg dien hy opende; en die in zijne voetstappen blijven, brengen het niet verr' op de baan, waar de lauwer te halen is. Boven alle vergelijking met hem is de onsterflijke Huydecoper, wiens schriften den Hollandschen taalminnaar een goudmijn zijn; rijker dan de verbeelding omvatten kan, en waarvan de doorluchtige schrijver den wijduitgestrekten omvang niet wist te beheeren en aan te wenden. *Kluit*, de onvergeetlijke Kluit, (ons door Leydens ramp dubbel betreurbaar!) staat naast hem, en heeft hem niet zelden in sommige bypaden vooruitgestreefd, op allen ingehaald of genaderd. (Na deze namen verwacht niemand dat ik met *Alkemaden*, *Le Longs* of *Van Loons* voor den dag zal komen, die nooit Neêrduitsch verstaan hebben, en die men met de *Bruns*, de *Van der Hagens* en *Busschings* dezer dagen onder de Duitschers gelijk mag stellen, menschen die niet behoorden geschreven te hebben!) Wat *Lelyveld* en wat *Hinlopen* hadden kunnen opleveren in een spoor, dat na Huydecoper steeds moeilijker geworden is, omdat hy den grond by háár steilte geëffend heeft, toont hun beider uitgave van de *Proeve van Taal- en Dichtkunde.* Van de levenden noem ik niemand. Hun rechter bestaat nog niet, wien het toekoomt, over hunne verdiensten uitspraak te doen (1). En men moet ook aan hen die de tegenwoordig aangenomen begrippen voordragen, daar geene misdaad van maken, of gelooven, dat ik het tegen hen geladen hebbe, wanneer ik die tegenspreke. Hun oogmerk en de aart van hun werk was dit als aangenomen voor te stellen (2), gelijk het mijne moet zijn, het te toetsen, en waar 't ongegrond is, te weêrleggen.

(1) Later werd hier bijgevoegd: »wat voor een geslacht als het tegenwoordige dat niet dàn meêpraten kan en met alle dwaasheden verkuischt is, toch onnut zou zijn."

(2) Later werd hier bijgevoegd: »(moesten zy by verscheidenheid daarin kiezen, zoo kozen zy natuurlijker wijze meestal verkeerd)."

Maar ook Huydecoper, maar ook Kluit, hadden de baan niet ten eind geloopen; hadden niet alles gezien; hadden niet al wat zy gezien hadden, opgeteekend en gemeen gemaakt: hadden ook de gelegenheid niet steeds om misslagen van vroeger jaren in later schriften te verbeteren. Ook zy twijfelden en wachtten op latere ontdekkingen of waarnemingen, welke hun, *nu* ontslipt zijn, *dan* te laat toekwamen om door hen der wareld overgegeven te worden. Ook zy waren niet onfeilbaar, niet van eene bovenmenschelijke oplettendheid, wie niets ontgaan kan. Zy hebben ons veel (ja! het zij zonder aanmatiging of onbescheidenheid gezegd, zoo ik *veel* noeme het geen in de oneindigheid waarin het verspreid en waaronder het bedolven is, *weinig* mag heeten) zy hebben ons overgelaten, wat zy onbemerkt lieten, en wat tot volmaking van hunnen arbeid behoort (1).

Het is dus, gelijk ik gezegd heb, noodzakelijk, Mijne Heeren, de taalkennis van ons Hollandsch niet te beschouwen als iets volkomens, en het geen men alleen uit de schriften van voorgangeren te scheppen en voor te dragen zou hebben. Neen, zy is (en het strekt tot lofspraak der taal en der Natie dat zy het is) zy is eene nog onvolkomen, nog gebrekkige wetenschap.

Het zal in den eersten opslag bevreemden kunnen, wanneer ik hier zeg, dat het onze taal en landaart tot eer strekt, dat de wetenschap dezer taal nog een onvolkomen wetenschap is. Het schijnt wonderspreukig, Mijne Heeren, maar men beschouwe de zaak onvooringenomen.

Al wat leeft is aan eene gedurige verandering onderworpen niet alleen, maar het leven bestaat daarin. Die verandering

(1) Later volgde hierop nog: »En dit is het alleen niet, wat omtrent hen is aan te merken. Zy hebben het hooger beginsel der taal niet in acht genomen; 't welk alleen de reden der taal inhoudt en zonder 't welke alles op eene beschouwing *a posteriori* neder moet komen, en eene onderwerping aan gezag van voorgangers in spreken en schrijven neêrkomt, zonder wezendlijk inzicht en verlichting, en de taal niet tot ons behoort en in ons ligt, maar een aangeleerd kunstjen is, en waarby wy, ja elkander, maar ons-zelven niet verstaan. — Afgrijslijke en ondankbare verbastering van ons verstand! die noodwendig de vatbaarheden der ziel verstompen moet en een bron van duizend rampzaligheden is die men zelfs niet begrijpt, ja waarvoor men, in 't zog der opgeworpen voorgangers drijvende, de oogen sluit!"

is volmaking of zy is bederving. Het is dus met levende talen, en geen taal die een levende taal is, of zy verandert. Zoo was het Latijn, zoo het Grieksch, zoo is elke taal, zoo lang zy een werklijk bestaande volksspraak is. Zy is even als alles wat door zijn natuur niet *volmaakt* en daardoor *onveranderlijk* is, door die veranderbaarheid dan ook altijd voor een meerder volmaking vatbaar; en hare verërgering, haar verval wordt altijd voorgegaan van het vaststellen der taal. Zoo verviel het Grieksch met de meesterstukken van Pericles' leeftijd, die men als modellen aanmerkte, waarboven geen klimmen, geen opstijgen mooglijk was. Zoo daalde het Latijn spoedig na dat Cicero in het ondicht, en de eeuw van Augustus in de dichtspraak het *non plus ultra* van Latijnsche taalvolmaaktheid hadden uitgeroepen. Zoo viel het Fransch na de eeuw van Lodewijk den XIV, toen deze den standaart bepaalde van hare voortreffelijkheid. By ons, Mijne Heeren, is de klassische eeuw die van Vondel en Hooft; maar hoe hoog de verdienste dier schrijveren zijn, niemand heeft hun taal en uitdrukking tot een vast *model* gesteld, hetwelk men zou mogen navolgen, niet voorbystreven (1). Gematigd in hare bewondering, heeft onze Natie haren taalhelden recht gedaan, maar niet aan haar krachten gewanhoopt, niemands poging verlamd, om door inspanning en geestdrift zich ooit boven hen te verheffen; en heeft nog geen tweede, geen grooter Vondel zich op mogen doen by de dichters; voor het minst heeft de taal sedert Vondel en Hooft in niet weinig opzichten gewonnen. Waar' Vondel ons dat geweest wat Virgiel den Romeinen, Racine den Franschen, Petrarcha of Tasso den Italianen was, wy hadden (laat ik slechts één dichter noemen, dien men wellicht niet genoeg in dat licht beschouwt!) wy hadden geen' Poot gehad, en met Poot geenen dier zangers, waar onze eeuw dan op roemen zal, als zy die hier tegenwoordig zijn, niet behoeven te blozen, wanneer men hun recht doet. Het is waar, en onloochenbaar (ja wy zullen niet dan te veel gelegenheid vinden om het te bejammeren), dat onze taal sedert

(1) Latere bijvoeging: »want de pedanterie van een enkelen in onze dagen, die met alle geweld Hooftiaansch schrijven en Siegenbeeksch spellen wil, verdient geene ernstige melding.''

Vondel en Hooft in verscheiden opzichten vervallen is; maar (zoo men het verval der laatste dertig jaren uitzondert, het geen aan een samenloop van omstandigheden te wijten is, die ons voorbereiden moesten (dus wilde 't het lot!) om op te houden van een volk te zijn (1)): zy heeft ook gewonnen, en wy zijn in staat, om (der taal genoegzaam meester zijnde) met de in stijl, taal en maat meest beschaafde schrijvers aller hedendaagsche volken te worstelen, en ook den Ouden naderby te komen dan eenige hunner, en, dan het in Vondels eeuw mogelijk was. Het is met de Dichtkunst, het is met de Welsprekendheid afgedaan, zoodra de Dichter, de Redenaar, zijn taal niet meer schept uit zijn hart, maar uit zijn geheugen. En dit is het lot der schrijveren, waar de taal bepaald is *gefixeerd*, zoo men 't noemt. Na Richelieu was geen goudeeuw der Fransche poëzy meer mogelijk. Alleen de welsprekendheid volmaakte zich in die taal, omdat zij toen eerst begon te worden, en haar wasdom bereiken moest. Zy had geene voorbeelden die haar bepaalden, zy worstelde tegen het Woordenboek van de Academie en verhief er zich boven, en de Academie was wijs genoeg, met haar Woordenboek voor haar onder te doen. Voor ons, Mijne Heeren, die in de Welsprekendheid zekerlijk minder gevorderd zijn dan in de Dichtkunst (2), moge dit een waarschouwing zijn! Doch gy gevoelt hoe gelukkig wy zijn, dat onze Vaders geen Academische kluisters aannamen, en dat, by aldien byzondere schrijvers ons woordenboeken, woordlijsten en spraakkunsten voorschreven, geen van die eenig gezag toegekend is, dan by die zulke leibanden noodig hadden en die zich niet tot een vrije vlucht konden verheffen.

De Hollandsche taalkunde is derhalve, Mijne Heeren, nog onbepaald. Te vergeefs schermt men met gezag. Ons Hollandsch is een levende taal, en het is ontwijfelbaar dat haar bloeitijd met den bloei van Vondel en Hooft gelijktijdig be-

(1) Latere bijvoeging: »'t geen wy nu leeren moeten weder te worden."

(2) Latere bijvoeging: »en by wie zy met het toenemen van al de legioenen genootschaps Redenaars en de eindelooze lofreden en pralende aanspraken, en wat niet al! waar wy dagelijks onder verstikken, steeds jammerlijk afneemt."

gonnen is, en gerekend mag worden tot aan deze laatste vermenging en invoering van vreemdelingen en vreemde zeden; toen men zijnen kinderen de Fransche of Hoogduitsche taal tot hun huisselijke taal maakte, en — het Hollandsch gebrekkig en als een Waal of Duitscher te rabraken, tot een blijk van goede opvoeding behoorde. Het is dus uit dien bloeistand dat wy 't kennen moeten, en wy moeten even verr' af zijn van de sedert ingevoerde bastaardy als van de verouderde woorden en spreekwijzen der middeleeuwen. Maar wy moeten ons niet verbeelden, Mijne Heeren, dat wy in de weinige schriften van die twee eeuwen (want inderdaad, hoe talrijk zy zijn, zijn zy weinig in vergelijking der rijkheid van een taal als de onze) de geheele taal zouden vinden. Onze grootouders en overgrootouders hadden ontzachlijk vele woorden en uitdrukkingen in zwang, welke men juist in die schriften niet vindt, terwijl zy in de oudere veelvuldig voorkomen. Deze woorden en uitdrukkingen, zeker, zijn even zoo Hollandsch als of zy by die Autheuren (die toch over 't Burgerrecht van de woorden niet konden beschikken, en de taal die zy schreven, niet maakten, maar vonden), gelezen wierden. Het verwondere u dus niet, wanneer wy wel eens hooger dan de twee Koryfeën der Hollandsche taal opklimmen; dan zelfs, wanneer het niet om de nasporing van den oorsprong der woorden te doen is. Het is by de natie, by 't volk, het is by het volksgebruik, het is in de volksspraak, dat de taal, indien men haar kennen wil, gezocht moet worden. De schriften zijn daar slechts uitdruksels van. En het is niet zeldzaam dat de verbastering in de schriften begint, daar het volksgebruik zich bestendig houdt. In alle talen is dit opgemerkt. Een volk, aan zijn taal en zeden gehecht, een volk dat in een vollen zin van het woord nog een volk is en zich dus gevoelt, hecht aan zijne taal, aan zijne uitspraak, aan zijne uitdrukking met eene verknochtheid, die geene verbastering, geene nieuwigheid duldt; en dus, Mijne Heeren, heb ik Holland, heb ik Amsterdam inzonderheid, en heb ik de verschillende dialekten, die Amsterdam in drie geheel verscheiden lichamen onderscheidden, gekend.

Die tijden zijn niet meer, en wy zouden thans kwalijk

doen, aan het daaglijksch gebruik te vragen wat Hollandsch zij. Ik zal in den loop dezer Voorlezingen gelegenheid hebben te onderzoeken, van waar dit verloop ontstaan, en waaraan het te wijten zij; maar het is zeer aanmerklijk, wanneer men erkennen moet, dat in de laatste 25 jaren de uitspraak zelve veranderd en verbasterd is. — In deze Voorafspraak zou het ongepast zijn, daarin te treden; doch wy zullen er de blijken van zien op zijn tijd en mijn zorg zal zijn, Mijne Heeren, u (1) tot de waarachtige zuiverheid van het zachte Hollandsche spraaktuig terug te roepen, en de *letter-uitspraak*, die ik vroeger heb zien opkomen, maar die in mijne uitlandigheid heeft gewonnen, ja, kansel, tooneel en pleitzaal heeft ingenomen (2), in hare verkeërdheid te doen kennen (3). Maar men wacht meer van my, en heeft recht meer te vragen; en zien wy, hoe ik aan dat, wat gy vergen moogt, best zal kunnen voldoen.

Reeds heb ik gezegd, u 't vervelende der voordracht van een grammaticaal systema te zullen sparen. Ik heb daar inzonderheid nog die reden voor, dat ik in den loop van dit jaargetij deze baan niet zou kunnen doorgaan, dan met een verhaasting die er het voornaamste nut van zou wegnemen. Maar het systematische daarlatende, zal ik zoodanige stukken uit de Hollandsche spraakkunst nemen, als ik na kan gaan, u belangrijkst te zullen wezen, en waaromtrent de onzekerheid (en door die onzekerheid, de geschillen) het grootst en het hevigste zijn. Om de voornaamste daarvan af te zonderen zal

(1) Voor de laatste regels, van het voegwoord *dat* af, heeft de latere redactie: »dat in een halve eeuw ongevoelig, en in de laatste 25 jaren opzettelijk en uit dwaze en verwaande betwetery de uitspraak zelve veranderd en verbasterd is. — Wy hebben daar niet in te treden, doch aan ieder oplettende zal het uit de theorie in den aanvang dezer Grammatica voorgedragen, in 't oog loopen, en ik wensch niets zoozeer, dan de natie"

(2) Later werd hier ingevoegd: »tot zy door een verstandelooze tusschenregeering als gecanoniseerd werd."

(3) Voor hetgeen nu nog in deze afdeeling volgt heeft de nieuwe redactie alleen dit: »Hiermede geloofde ik ter inleiding dezer mijner Taalkunst, of liever Taalwetenschap het geen noodig was, vooraf te doen. Ik zal er echter nog iets over den staat onzer Hollandsche taalkennis sedert de drie laatste eeuwen byvoegen."

een kort overzicht van den staat onzer taalkennis en van wat daar hoofdzakelijk gebrekkigst in is, noodig zijn; en hierop zal ik thands uw aandacht verzoeken. — Dit zal ons ontblooten, wat in weinige hoofdpunten waggelend en of *kwalijk* of nog *niet* bepaald is of daarvoor gehouden wordt, en het zal ons de uitzichten tot bestemming der wankelende onzekerheid openen. Ik zal daarna deze punten afzonderlijk verhandelen en (zoo ik vertrouw) grondig uitwerken. En, na u aldus een levendiger belang voor ons groote voorwerp (als ik hope) verwekt te hebben, zullen wy dieper in, zullen wy verder gaan, en, ons meer en meer uitbreidende, alle punten die eenige nadere inlichting eischen, zoo veel mogelijk is, in onzen omvang omgrijpen. Ik stel my voor, op deze wijze telken reize een groot uur met mijne Voorlezingen te vervullen. En ik wensch daar ten minste een half uur aan te hechten om de zwarigheden of bedenkingen van de genen die my de eer aandoen my te hooren, te ontvangen en op te lossen, het zij zy het door my voorgedragene raken, het zij zy geheel onderscheiden punten van de taalkennis betreffen; zooals ik ook niet zal schroomen, de my voorgestelde orde (die eigenlijk geene orde is) te onderbreken, om een of ander voornaam en bedenkelijk punt dat my voorgesteld worden zal, en waarheen het verlangen zich uitstrekken mocht, voor andere, die *ik* my voorgesteld had, ter behandeling op te nemen. Nuttig- en aangenaamheid zal mijn doel wezen, en het is door dit te betrachten, dat ik my met de aanhoudendheid van die aandacht durf vleien, waarmede ik my op heden vereerd zie.

Ik begin met den *staat onzer taalkennis.*

Zekerlijk heeft van alle de Spraakkunstenaars die zich in de vorige eeuw op de Hollandsche taal toeleiden, niet één zulk een grooten invloed gehad als *Sewel* en *Moonen.* De tijd waarin zy leefden, was ongunstig voor dezen tak van beoefening, en de stof veel te weinig voorbereid dan dat men van hen groote of vruchtbare pogingen tot opheldering van de taal en waarachtigen opbouw had kunnen verwachten: waartoe, zoo wy ieder recht zullen laten weêrvaren, *Adriaan Verwer* in zijne *Idea Linguae Belgicae Grammatica* den eersten stap heeft gedaan en den weg gewezen. *Nijloë* en *Van Heulen*

(dien ik my niet herinnere dan ten aanzien van het geen Sewel van hem heeft overgenomen) zijn minder algemeen gelezen; maar *Moonen* en *Sewel* zijn het, die in dit vak het geen men noemt door hun schriften *Epoque* gemaakt hebben.

Voor hun tijd, of liever in hun tijd, berustte de taal, spelling en schrijfwijze in het algemeen op de Nederlandsche Bijbelvertaling. Wat de Kamer *in liefde bloeiende* honderd jaar vroeger en meer, geschreven had, was vergeten; maar sedert de helft van de zeventiende eeuw had de gedurige lezing en het algemeen gebruik van de overzetting des Bijbels eenen invloed verkregen, die de schrijftaal (welke by eene Natie altijd iets van de spreektaal verschilt) vestigde en op een eenparigen voet bracht, hoedanigen nimmer een spraakkunst, al waar zy op Hoog gezag afgekondigd, kon hebben. En wy mogen het stand houden onzer taal aan dit hoogst voortreffelijk werk, in de later tijden veel te laag gewaardeerd, dank weten. Alleen mag men betreuren, dat in die tijden de gronden welke de taalkundige bearbeiders van dit groote werk aannamen, en die eerst in onze dagen door den vlijtigen Hinlopen zijn opgedolven, onbekend waren gebleven. Indien zy door hen zelven blootgelegd waren geworden, of toen men aan het zoogenaamde verbeteren viel, door eenig verstandig man naar den eisch ontwikkeld geworden waren; onze taal zou er zich te beter om bevinden, en honderden dwaasheden, die men uit een grillig betweterschap in heeft gedrongen en die thans al te zeer verspreid zijn en in alle de deelen onzer spraak en spraakkunst zich al te zeer vastgehecht hebben, om ooit weder uitgeroeid te kunnen worden, waren achtergebleven, zonder ooit of den goeden smaak of het oordeel eener Natie als de onze, te onteeren.

Het is mijn oogmerk niet, hier die gronden te onderzoeken. Over het geheel genomen, zijn zy beslissend, en slechts in weinige punten heeft ons een dieper inzicht in de taal, eerst in onze dagen verkregen, van hun verwijderd. En men mag veilig toestemmen, dat zoo zeer hunne Hebreeuwsche taalkennis (die zy ten aanzien van het Grieksch aan den dag leiden is voor hunne eeuw vrij geringer) in hunnen leeftijd roem verdiende, even zoo zeer hunne kunde in ons Nederduitsch de

hoogste lof waardig was (1). 't Geen men moeilijkst aan hen kan vergeven is zekerlijk 't willekeurige in het geheel en al onderdrukken van de tweede persoon van het enkelvoudige, in hunn' tijd, nog alomme by ons, in kracht. Cats gebruikte haar, alhoewel spaarzaam, tot op het verschijnen van hunnen arbeid; doch onthield er zich daarna ten zorgvuldigste van. Verre de meeste schrijvers deden evenzoo, en het heeft niet alleen eene verarming, maar een verstijving en dwang in de taal doen ontstaan, waaraan zij steeds lijdt, en die haar op eene zeer onvoordeelige wijze van alle de overigen onderscheidt: terwijl het tevens een bron is geweest van allerverderfelijkste misvattingen die er uit ontstaan zijn, en van het invoeren van 't belachlijke *gylieden*, waarmeê fransche taalmeesters zich toen dra beholpen om *vous* en *tu* te onderscheiden, en dat onze voorouders nooit gekend hadden. Wanspraak, die uit den toen gewonen tytel van *Uw liefde* ontsproten is, zoo als ik dit elders uitvoerig getoond heb (2)!

Van de vestiging dezes algemeenen invloeds af bleef de taal (een zeer gering verloop naar de aanmerklijkheid van het tijdperk en de plaatslijke of gewestlijke dialekten ongeacht)

(1) Hierop volgde later: »Ik wil hier niet ontkennen, dat onzen Hervormden Godgeleerden hier en daar iets Hoogduitsch had blijven aankleven, van het geen de eerste invloed der Luthersche preêkers en schrijvers van katechismen en opwekkende boekjens hier te lande in die stoffe had ingedrongen en als tot kunsttermen gemaakt.

»Was het Luther, door wien het tot op zijn tijd veracht Hoogduitsch boven 't Nederduitsch (toen in Duitschland de aanzienlijke dialect) boven deed drijven: de invloed van het Lutherdom op onze taal is ook niet geheel te lochenen, en de verschuiling onzer eerste vervolgde Kerkleeraren in Duitschland vergrootte de besmetting der Kerkboeken, in Hoogduitschen stijl opgesteld. Heidelberg deed er vervolgens het zijne toe; maar onze overzetters leefden in een tijd toen 't voorbygaande van die besmetting verdwenen was, en verstonden onze taal grondig; ook waren zy alle echte Hollanders uit onze Nederlandsche gewesten. Meer dan één tel ik onder mijne voorverwantschap, schoon hun dan hier en daar een Hoogduitsche uitgang ontslipt is, als *misdadiger*, *achtster* en dergelijke, toen echter meer Vlaamsch dan Hoogduitsch, het doorgaande van hunne taal is zoo zuiver dat (hoe zeer men van de zijde der Remonstranten hunne overzetting allerhevigst heeft aangevallen) ten dien opzichte geene aanmerking van eenig belang (mijns wetens) tegen hen gemaakt is geworden."

(2) Zie Bilderdijks Verhand. over de Geslachten (Amst. 1805) bl. 106 en 107; tweede druk (Amst. 1818) bl. 192, 193.

zich gelijk; alhoewel men meer en meer onbedreven wierd in de reden waarom men zoo schreef als men deed. De Bijbelvertalers hadden getrouw in acht genomen het onderscheid tusschen de tweederlei *ss* en *rr*, dat der *i* en *y* en *ij*, de samensmeltingen van de *ch* met *h* in de woorden in *heyt*, het onderscheid tusschen *o* en *oo*, *e* en *ee*, de verwisseling der letteren van het zelfde spraaktuig, en de spaarzaamheid in de vokaalverdubbeling. Zy waren zich volstandig gelijk in nooit het enkelvoudige van de tweede persoon te gebruiken, 't geen men sedert, belachlijk genoeg, in den eenigen Imperativus heeft ingedrongen. Hun possessivum was in betrekking tot het meervoudige in alle geslachten *haar;* zy hielden zoo veel mooglijk aan de oorspronklijke en regelmatige vorming der praeterita door verandering van de vokaal; en schoon dit laatste punt door een verkeerd besef van analogie het meest wankelde, men schreef hun steeds na, tot zoo lang men, uit zucht om zich wijzer dan zy geweest waren te toonen, deels de spelling geheel ging verkrachten, deels de taal-zelve in haar aart en wezen verwrong en ontwrichtte.

Algemeene bekendheid met vreemde talen by een volk laat nimmer na, op de volkstaal uitwerking te oefenen. By ons waren het van ouds het Latijn en het Fransch, die wederzijds in ons Nederduitsch zekere wijzigingen deden aannemen. By de eerste invoering der Christlijke Godsdienst hadden zendelingen uit Engeland eenige Engelsche woorden en uitspraken tot ons overgebracht; doch het Latijn moest noodwendig, door 't letterlijk en gebrekkig vertalen van Latijnsche gebeden en kerk- of geloofspunten onze taal even zoo zeer als alle anderen, waar de Westersche kerk zich vestigde, een Latijnsche houding geven (1), en de Geleerden hielden sedert de taal in eene gedwongen onderwerping aan de Latijnsche Grammatica, de eenige die zy toen kenden. De bloei der geleerdheid, van welke het Latijn de eenige sleutel en 't eenige voertuig (vehikel) was, zoowel als 't voornaamste voorwerp, bevorderde dit meer en meer en hoe zéér onze Hooft in zijn

(1) Als noot later bijgevoegd: »Men zie hierover mijne Verhand. over de Buiging der Naamwoorden, Nieuwe Taal- en Dichtk. Versch. II. D." [bl. 26—28].

proze het Latijn tot voorbeeld heeft genomen, behoeft niet herinnerd te worden. De invloed van het Fransch was alreeds in de dertiende eeuw vrij aanmerklijk, en waarschijnlijk veel vroeger. De overgang in het huis van Henegouwen, en vooral later in dat van Borgondie, vergrootte dien invloed; maar de opgang der Fransche Poëzy, die zoo men Bartas en Marot uitzondert, tot dien tijd by ons weinig bekend was geworden, voltooide, wanneer daar het Treurspel algemeener beoefend wierd, dezen zelfden invloed in de zeventiende Eeuw zoo geheel, dat men van dien tijd af zelfs een Fransche smaak in de schriften begon te bespeuren, die toen versch in Frankrijk ontstaan, en ook ons vreemd was.

Deze invloed der Fransche taal was te sterker in uitwerking, omdat zy geen tegenwicht had. De andere Nieuwere talen waren hier weinig bekend. Het Spaansch heeft niet dan een korten duur by ons gehad; onder Karel den Vijfde voerden de Hollanders en Vlamingen hunne zeden en taal in Spanje in, en regeerden daar op een wijs die men onder zijn' zoon by ons niet van de Spanjaarden dulden wilde. 't Italiaansch was door Hooft by ons als een letteroefening van louter smaak in zijn' kring verspreid, maar die kring was beperkt tot een klein getal vrienden, en breidde zich weinig uit. De Engelsche letterkunde was hier genoegzaam bloot persoonlijk, en van het Hoogduitsch kon in die tijden zoo weinig de vraag zijn, als van Deensch, Zweedsch of Russisch. — De Herroeping van het Edict van Nantes overstroomde ons vervolgens met Fransche vluchtelingen. Van daar een volkomen vestiging van de Fransche letterkunde by ons, eene Fransche opvoeding, Fransche gebruiken en wijzen van denken, die zich met de onzen vermengden. Nu rees intusschen Frankrijk in 't vak van de fraaie letteren tot eene hoogte, waarop wy het, ten aanzien van de meest algemeene soort van Poëzy (het Tooneel) niet gebracht hadden, en de onzen namen in evenredigheid af. Geen wonder, zoo men met vertalen en andere hulpmiddelen zich naar de Fransche schrijvers van naam vormde; en geen wonder, zoo ongevoelig onze taal meer en meer den plooi van het Fransch aannam.

Men had, sedert de poging van de Kamer *In liefde bloeiende*

en de spraakleer van Pontus de Heuter zich met geene Hollandsche grammatica bekreund, en in der daad vervulden onze Hollandsche Bijbelvertalers het gebrek daarvan genoegzaam. Men zou er veellicht ook nog in veel langer tijd niet aan gedacht hebben, maar Frankrijk kon nu in het vak der letteren niets meer verrichten, of men moest het nadoen; en de oprichting der Fransche Academie was van Woordenboeken en Spraakkunsten gevolgd geworden. Ook waren er onder de Fransche Schoolmeesters, die Fransche en Hollandsche Spraakkunsten te samen schreven, welke by de opvoeding der jeugd in gebruik werden gebracht, waar in 't Hollandsch geheel aan het Fransch onderworpen wierd, en het was dus natuurlijk, dat Hollanders, aan hunne moedertaal gehecht, aan een vrije Hollandsche Grammatica dachten, waar door hunne kinderen zich van de verkeerdheden, die zy uit de Scholen meêbrachten, mochten leeren verbeteren, en 't verleerde Hollandsch met de ouderlijke zuiverheid schrijven.

Ik zal hier de verschillende spraakkunsten, als van *Van Heule*, *Nijloë*, *Sewel*, *Moonen* enz. niet monsteren; maar vergenoeg my met aan te merken dat er, door de verscheidenheid van smaak der Spraakkunstenaren van het laatste der zeventiende en 't begin der laatste Eeuw, driërhande Hollandsch ontstond. 't Een hield zich vast aan de waarnemingen van het gebruik, by de kindschheid der schrijveren algemeen, en daar dit gebruik verre was van altijd tevens zuiver en welgegrond te zijn, kon ook dit Hollandsch het niet zijn. En zoodanig was *Sewels* taal. — 't Ander had door eene kortlings opgekomen, doch kwalijk of hoogst gebrekkig beoefende liefhebberij voor de oude Neêrduitsche Schrijvers en de oude verwantschapte taaltakken een zekere ruwheid, vreemdheid, en (mag ik 't dus noemen) barbaarschheid verkregen, die geen' opgang kon maken. En dit was het geval met *Van Heule*. — 't Derde was een Hollandsch, dermate op de leest der Latijnsche taal geschoeid, en aan de regels dezer spraak onderworpen, dat het voor een' ieder, die geen Latijn kende, als een pijnlijk rijglijf was, waar zich de taal als aan alle zijden in geklemd en gekneusd voelde; maar waar in de geleerde, Latijnsch denkende zich zeer op zijn gemak vond. Het was dus met

Moonen. — *Nijloë* ging nagenoeg Sewel aan de hand, en maakte geen sekte. — Ik behoef niet aan te merken, dat ieder der Hoofden van deze verschillende aanhangers zich op het gezag van schrijvers beroepen kon. — In 't byzonder had Moonen zelfs Hooft en Vondel voor zich (in wier tijd reeds de overeenkomsten over spelling enz. in daar toe aangelegde gezelschappen plaats had, uitvloeisels van de oude Kamers, waar Vondel ook eenigermate scholier van was) en wien niet al, daar men in hunnen tijd reeds (en zelfs vóór hen) bloot naar de Latijnsche grammatica, als ware zy de algemeene en die den mensch ingeschapen is, had leeren denken en schrijven, en Moonen eigenlijk in dit opzicht niets nieuws invoerde, maar alleen dat ten doorgaande wet stelde, 't geen men te voren willekeurig nu eens volgde, dan verliet, en meer als een dichterlijk of redekunstig sieraad overnam, dan wel als een eigenschap onzer taal gebruikte, waartoe Moonen het maakte.

In Sewel, toen hy schreef, vond ieder de spraak, spelling en uitspraak van zijn kindschen schooltijd en waarmeê hy innig bekend was. De spelling met *eij*, die allengs voor *ey* ingeslopen was, hechtte inzonderheid op degenen die in *ei* den klank van *ei* niet konden opmerken, en deed het geheele systema aannemen. Doch Sewels taal had niets bevalligs; zijn stijl nam niet in, en wie naar den naam van een aandoenlijk of sierlijk schrijver dong, dien was Sewel meestal te ouderwetsch.

Moonen was een goed, bevallig dichter en bekwaam Redenaar, en zijn taal was zekerlijk het minst vrij, maar echter het zuiverst, het sierlijkst Hollandsch. Alhoewel Hollandsch, in ketenen en gareelen gedwongen, behaagde het genoegzaam aan al wie geen volkomen vreemdeling in de Latijnsche spraakregels was; en het werd tevens als eene inkleeding waardoor men zich als geleerde deed kennen. Meer was er niet noodig om zijn Spraakkunst een aanzien boven anderen te geven. En wellicht zou zy, met de hulp van zoo veel bekwame en arbeidzame mannen, als haar aannamen en voorstonden (waar onder *Halma* inzonderheid verdient genoemd te worden, hy die zich als Boekhandelaar zoo zeer aan den bloei onzer Letterkunde gelegen liet zijn!) wellicht, zeg ik, zou zy geheel

doorgedrongen zijn en den algemeenen toon gegeven hebben, ware *Adriaan Verwer* niet opgestaan; wiens *Idea Linguae Belgicae Grammatica*, *Rhetorica*, *Poëtica*, de *autonomie* onzer taal vasthield, die hy naderhand in eenige losse stukken beweerde. Aan hem in de school (om het dus uit te drukken) der Bijbelvertalers gevoed, en die zeer wel het eigenlijk Hollandsch van het geen men in zijn' tijd daarvoor wilde doen doorgaan, onderscheidde; aan hem danken wy *Ten Kate*, de schrijvers der *Bijdragen*, en vooral den onsterfelijken Huydecoper en den doorschranderen *Kluit*, met de Lelyvelds, Hinlopens en alle de verlichter Taalkenners die onze leeftijd met de laatstvorige heeft opgeleverd, en door wie wy eindlijk zoo ver gebracht zijn, dat wy den met onkruid verdorven akker op etlijke zeer aanmerklijke plekken tamelijk omgespit zagen, en gereed om by een verstandig en vlijtig bebouwen goede vrucht op te kunnen leveren; ware het slechts niet, dat men sedert met volle handen verstikkende distels en doornen by het altijd nog weinig echt tarwezaad dat er op wierd gebracht, uitgestort hadde!

Ik behoef niet te zeggen, Mijne Heeren, maar het is aan u allen bekend, dat er ondanks de pogingen dezer laatstgenoemden vrij veel onzekers overbleef, en waaromtrent de begrippen noodwendig verdeeld moesten blijven. Maar indien wy die punten onderzoeken, zoo kunnen wy ons niet onthouden van op te merken, dat zy tot een allerbeklaachlijkste verwarring aanleiding gaven, die steeds toenam naar mate zich meer lieden met het werk der taalkunde bemoeiden. En het moet tevens in het oog loopen, dat deze verwarring ontstaan is uit ééne eenige oorzaak: ongenoegzame kennis der taal in zichzelve, waardoor willekeurige opvattingen of valsche begrippen de plaats van waarheden innamen, en roekloos met haren achtbaren naam bekleed zijn geworden.

De verdeeldheden, die steeds voortduren en geen rust houden, mogen naar de gewone beschouwing gebracht worden tot drie voorwerpen: de *Spelling*, zekere byzonderheden omtrent de *Buiging der Naamwoorden*, en die der *Werkwoorden*. Maar daar zijn er meer, zoo wy ons niet by de eigenlijke spraakkunstschrijvers bepalen, maar het verscheiden gebruik der

schrijvende schrijveren (om ze dus te noemen) in aanmerking nemen. In 't byzonder zijn er ook omtrent de *Woordvoeging* en hetgeen tot de *Toonverheffing* behoort, groote verschillen en die van het hoogste gewicht zijn. Van het groote punt der *Geslachten* rep ik hier niet, waarover ik elders opzettelijk geschreven en een nieuw werkje ter perse gereed heb (1). Mijn oogmerk in deze Voorafspraak of Inleiding is, deze verschillen kortlijk te herinneren, ten einde vervolgens de onderwerpen daarvan tot hun eigen beginsel terug te brengen; waaruit hare beslissing volgen moet.

(1) Hier wordt gedoeld op de beide uitgaven van de Verhandeling over de Geslachten, hierboven bl. 17 Noot 2 vermeld. De volzin is later door het volgende vervangen: »om van het groote punt der *Geslachten* hier niet te reppen. Ik heb in voorloopige werkjens deze en meer byzondere punten behandeld, ten einde in mijne Spraakkunst louter *didaktisch* en *thetiesch* te kunnen blijven, zonder in weêrleggingen of uitweidingen te treden die ik gaarne vermijden wilde; en het is dus dat het grammaticaal stelsel onzer taal meer eenvoudigheid en minder wijdloopigheid hebben kan, dan zonder deze voorbereiding mooglijk zou zijn. Zijn er punten, die sommigen nog duister voorkomen, overgebleven; naarmate deze my voor mochten komen, zal ik ze in byzondere stukjens als bylagen kunnen ophelderen."

II.

Indien men een rechtmatig denkbeeld gehad had van wat het is te *schrijven*, of van 't geen *Letters* eigenlijk zijn, vele geschillen over de spelling hadden nooit plaats kunnen grijpen. Ik heb voor nu ruim twee jaren by de Hollandsche Klasse van het Instituut in eene byzonder daartoe ingerichte verhandeling *over de Letters* getoond, dat zy eigenaardige en natuurlijke afbeeldingen van de klanken-zelven zijn, en dat *schrijven* is aantoonen welk geluid men wil uitgedrukt hebben, zoo als dan ook *lezen* in de werklijke uitdrukking van die aangeduide geluiden bestaat. — Is dit zoo, gelijk uitgemaakt zijn moet voor elk die dit punt naar den eisch onderzocht heeft, zoo kan men niet vragen, hoe een woord geschreven moet worden, of het algemeen en op alles gelijkelijk passend antwoord moet volgen: »*schrijf* zoo als gij wilt dat men uitspreke."

Intusschen is het woord *spelling*, nu voor de wijze van schrijven, of keuze der letteren in het schrijven aangenomen, zeer te onrechte is die beteekenis opgeworpen. Het beteekent uitspreken, en de Lezer spelt; niet de schrijver, zoo als ieder die spreekt, gezegd wordt te spellen, het geen hy zegt, waarvan het *voorspellen* als 't zelfde met *voorzeggen*

in daaglijksch gebruik is. Van daar ook *Tooneel-*, *Treur-* en *Blijspel*, niet als uitspanning of dartelheid, maar in den eenvoudigen zin van *Tooneelgesprek*, *Treurgesprek*, *Blijgesprek.* Zoo als ook in onze oude taal *'t raadselvoorspellen* en dergelijke een *spel* heette, maar niet het *kaart-* of *dobbelspel* dan alleen voor zoo verr' het opnoemen der *kaart* die men uittrok, en der *oogen* die men wierp, dezen naam wettigde. Doch dit in 't voorbygaan!

Met deze eenvoudige algemeene uitspraak van »*schrijf* zoo als gy wilt dat men uitspreke,'' zou het schijnen kunnen (de zaak van voren beschouwd zijnde) dat mits men zich aan dit denkbeeld hield, nimmer twijfel ontstaan kon zoo lang men weet hoe men spreekt. En dit zou ook werklijk zoo zijn, ware aan de eene zijde de uitspraak niet somtijds twijfelachtig, en aan de andere zijde de waarde der letter min of meer onbestemd, en zoo nog bovendien het getal der klanken in een taal dat der letteren en hunne samenstellingen niet in aantal overtrof.

Ik moet hier den Heeren herinneren dat, na de algemeene onderscheiding der *klinkletters* of *vokalen* (die in een eenvoudig geluidgeven bestaan) van de *Medeklinkers* of *Konzonanten* (die geen geluid geven, maar het geluid der klinkers slechts wijzigen door een daarby komende beweging der spraakdeelen); dat deze Medeklinkers verschillend zijn naar de werkende spraakdeelen waardoor zy gevormd worden. En dat deze spraakdeelen drie in getal zijn, de *keel*, de *tong* en de *lippen* (waar by zich voor de tong tweederlei rustpunten harer beweging voegen, het *verhemelte* en de *tanden*), hier uit vijfderlei soort van letters ontstaan, verschillend in vorming, en op zeer verschillende wijze met elkander vereenigbaar. Ik voeg er by, dat ook ieder dezer soorten zich onderscheiden laat in *sterker gedrukte* letters, of *lichter voortglippende*, waardoor wy b. v. de *s* van de *z*, de *p* van de *b*, de *t* van de *d*, de *f* van de *v* onderkennen. Maar het is voor den oplettende zichtbaar en in 't oog loopend, dat, daar dit sterker of zachter uitspreken voor zeer verschillende nuances van sterkte of zachtheid vatbaar is, en de teekens der letters (die wy schrijven) echter zeer bepaald in getal zijn, niet alle

de mooglijke tusschenstanden van zachter en sterker daardoor afgebeeld konden worden.

Men heeft wel voor het zelfde spraaktuig en zelfs voor de zelfde beweging van 't zelfde spraaktuig veelal tweeërlei letters: een harder en een zachter. Maar de klank, die oneindig verscheiden is, is somtijds middelbaar tusschen die twee uitersten, of de twee letters leveren de uitersten niet juist op, en geen letter bestaat die de juiste hardheid of scherpte aangeeft, die men behoeft, zoo dat men of een te harde of een te zachte ten behulp moet nemen. — Het gebruik nu in gelijk geval hier een harden, daar een zachter invoerende, heeft dit eene onzekerheid in de ware kracht van de letter verwekt. — Ook heeft het verschil van tongvallen, een gemaklijkheid doende vinden in één zelfde spelling voor verscheiden klanken, waardoor eene onbestemdheid ontstond, die aan verscheiden dialecten evenzeer voldeed, deze onzekerheid nog aanmerklijk vergroot. Elders b. v. spreekt men de *a* met een boller klank uit die na aan de *o* trekt en licht met dezen verward raakt, waardoor men en *stallen* en *stollen* zegt. Elders doet men ze in de uitspraak naar de *e* dalen, of men heft de *e* naar haar op. Zoodat men hier *marmer*, daar *mermer* zegt; hier *paarden* en *laarzen* en by anderen *peerden* en *leerzen*. De *e* daalt zoo desgelijks tot de heldere *i* af, en *schel* en *schil* verwisselen. Maar ik heb niet noodig te toonen, hoe zeer die verscheidenheid van klanken aan de zelfde letter gehecht, het teeken onbestemd maakt.

Eindelijk, het getal van de Letters klein zijnde, in vergelijking der oneindigheid van klanken, heeft men nu en dan willekeurige onderscheidingen noodig geoordeeld, die niet uitdrukken, maar alleen onderscheiden moesten, en eigenlijk geene letters, maar byvoegsels van letters, wat men *Signa diacritica* noemt. En tevens heeft men andere zeer onderscheiden klanken deels niet kunnen onderscheiden door de letters, deels ook somwijlen niet noodig geacht te onderscheiden voor hun, die de taal kennende, en het woord erkennende, niet meer dan een aanduiding der klank noodig konden hebben. En het is op deze wijze dat men zeggen kan,

dat de ware en eenige regel: *spel zoo gy uitspreekt* nooit volkomen en in haren gantschen omvang, in wat taal het ook zijn moge, heeft plaats gehad, of zelfs heeft kunnen plaats hebben.

Het geen ik hier van het onderscheid tusschen de hardheid en zachtheid der spraakbeginselen of letteren zegge, is evenzoo ten aanzien van de *hakende* of *gladde uitademing* (*spiritus asper* en *lenis*); en in het byzonder van de meerdere of mindere volheid van during die men aan een letter gaf, en waardoor zy als verdubbeld of enkeld, of tusschen de verdubbeling en enkelheid in, de tusschen beide staande vokalen, zachter en dommeliger, of harder en snijdender vereenigde, zoo als in de tweederlei uitspraak van *komen*.

Om in soortgelijke onzekerheden (waar de fijne onderscheiding der uitspraak de macht van den schrijver, aan zijn klein getal letters verbonden, te boven ging) zich onder het schrijven te redden en geene dubbelzinnigheid voet te geven, begreep men, natuurlijker wijze, geen beter of geschikter hulpmiddel te kunnen uitdenken, dan een terugzicht op de afstamming. Van daar 't geen men de spelling naar 't grondwoord noemt! Deze beschouwde men als een aanwijzing van de uitspraak die men in letters niet uitdrukken kon. 't Was in der daad gezegd: spreek dit woord uit als dat ander, waar het van gemaakt is. Zeg: *gy lagt* en *wy lagen* als van *ik lag* afstammende; gy *lacht*, als van *lachen*. Doch zonder dat men daarmeê voorhad in het eerste de laffe flaauwheid van de *g* (die voor geen' Hollander als sluitletter eens woords uit te spreken of aan te hooren is) te doen uitspreken; maar alleen om door terugwijzing tot het *primitivum* te waarschouwen, dat men de uiterste hardheid van *ch* als in *lacht* van *lachen* niet vorderde.

Waar' dit wel begrepen, men zou of *niet* of *op een geheel andere wijze* getwist hebben over de spelling met *d* of *t*, met *g* of *ch*, met *f* of *v*, met *s* of *z* op het eind, als het meervoudige of verlengde de zachte letter heeft. Maar by gebrek van het ware beginsel heeft men nooit zich kunnen verstaan. — En, wat nog oneindig slimmer is, vergetende dat de taal een spraak was en niet een schrift; dat is, dat zy in klanken

bestaat en niet in de teekens voor 't oog die men schrift noemt, en die eeniglijk dienen om de klanken te kennen te geven, waar in zy bestaat; is men eindelijk zoo dwaas geworden, dat men naar die onvolkomen letteraanwijzing, die door den aart der zaak nooit volkomen of naauwkeurig kon zijn, noch naar den aart der instelling van het schrijven behoefde te zijn, begon uit te spreken, en de woorden die door de letterteekens niet dan gebrekkig konden aangeduid worden, evenzoo gebrekkig las of voortbracht, en dus de geheele taal in den grond boorde. De Romeinen noemden dit stijf en gedwongen uitspreken naar de geschreven letter, *putide pronuntiare* (1); 't ware kenmerk van onkundige *Pedanten*, die zich daardoor meenen te onderscheiden als kundig in 't schrijven, terwijl zy het zich doen als onkundig in 't spreken van hun moedertaal.

Ik zal hier geen gewag maken van de plaatsen, waarin Cicero daarmeê spot, of Quintiliaan zijn landgenooten er tegen waarschouwt. Laat ik eenvoudig aanmerken en (zij het zonder iemand te willen beleedigen), dat deze schoolvossery ten aanzien der vokalen reeds in mijne eerste kindsheid zijn beginsel genomen had, wanneer de ontallijke nuances tusschen de velerlei *a*, en *e*, en *o*, en *oi*, en *eu*, en *ui* inzonderheid by de ongeleerde Amsterdammers, der taal eene alleraangenaamste zangerigheid en verscheidenheid gaven; dan waarvoor de Geleerden begonnen de platte uitspraak zoo als zy die in 't Latijn gebruikten in de plaats te stellen. Dat dit op die wijs voortduurde tot tusschen de jaren 1765 en 1770, wanneer men dit zelfde in eenige weinige dichtersgenootschappen, waaruit onze Uylenbroek het aannam en door zijn voorbeeld by de jonge lieden voortplantte, op de medeklinkers begon toe te passen. Men had reeds vooraf *spelen*, *komen* en dergelijke voor 't Hollandsche *spelen*, *komen* ingevoerd, waarvan ik-zelf de ware uitspraak niet heb, omdat ik een kind zijnde mijns Vaders gewaande *purismus* steeds volgde; maar thands begon men letter voor letter uit te spreken, en 't werden *verschrikkelijkè* en *aakligè folterin-gèn* voor Hollandsche oorèn, het Hollandsch zoo te hooren râbraken. —

(1) Dat *putide* ons *pendant* is blijkt uit Martialis, die een meisjen dat de stijfheid van een oude vrouw uithong, *putidula* noemt (IV. 20). B.

Dit alles echter was slechts aan een' zekeren kleinen kring, aan enkele wezens bepaald, die er openbaar om belachen wierden, of wien men het uit vriendschap of persoonlijke achting inschikte. Maar hoe hoorde ik op, mijne Landgenooten, wanneer ik na eene elfjarige uitlandigheid weêr in Holland kwam, en de eerste de beste my in die onhollandsche uitspraak het woord voerde. Ik hield ieder dien ik sprak voor een Franschman of Waal, die de taal slechts gebrekkig uit boeken geleerd had, of wel voor een dommen Duitscher, onder wie ik ondervonden had dat dit zelfde *putidismus* stand hield. Maar helaas! In de kerken, by openbare gelegenheden, ja tot in de Vergaderingen der Leydsche Maatschappy onzer Hollandsche Letterkunde toe, waar ik als verloren schaap ingehaald en verwelkomd werd, moest ik zulke ontaal verzwelgen, die ik eerst in verbeelding opschrijven moest, indien ik ze wel verstaan zou, en waaraan ik nog heden niet zoodanig gewend ben, dat ik niet somwijlen my-zelven te vragen heb, wat men meent.

De vereischte eener taal is niet slechts woorden te hebben die de denkbeelden aanduiden, welke men elkander heeft meê te deelen; maar ook, dat die mededeeling gemaklijk en aangenaam beide voor spreker en hoorer zij. Hierdoor onderscheidt zich de beschaafde taal van die der woeste volken, tusschen en onder welke geen geoefend verstand, geen behoorlijk geoefend spraakvermogen is. Deze spreken uit bloote behoefte, maar het voldoen dezer behoefte is verzeld van belemmeringen; en vreugde of droefheid moge er een dichterlijk gevoel uit den opgezetten of beklemden boezem uitpersen, het zoet eener effen vloeiende, eener zachtkens meêsleepende, eener zich met het geheele zelfgevoel van den hoorer vereenigende rede is daar onbekend, en men kan er zich geenerlei denkbeeld van maken. De spreker doet zich geweld, om de wanklanken uit te brengen; de hoorder vermoeit zich, in die wanklanken tot zijn ziel te vergaderen; en het spreken is beiden een pijnlijke inspanning van spraak-, van gehoortuig, zoo wel als van het verstand. De beschaving gladt en effent wat ruw is, wat de uitspraak belemmert en moeielijk maakt, en wat het gehoor kwetst of afmat. Van daar dat in alle talen het tijdperk der hoogste oudheid zoo ruw en zoo stotende is! Van daar, dat geene nog niet

beschaafde taal of tot ruwheid vervallen *patois* eenig redenaar opleveren kan! Van daar, dat zich alle volken bevlijtigd hebben hunne taal van die hardheid te zuiveren; en van daar ook, dat, waar deze beschaving en verzachting jonger is dan de invoering van het schrijven, de uitspraak zoo veel van de eigenlijke kracht der letteren die men in het schrijven der taal gebruikt en van ouds haar geëigend heeft, moet verschelen; waar van ons inzonderheid het Fransch en het Engelsch een uitstekend voorbeeld opleveren; maar het gene, alhoewel dus in mindere maat, aan alle hoegenaamde talen gemeen is. Geen taal spreekt uit zoo zy schrijft; duizend verscheidenheden van klanken behooren tot haar wezen, die men door geen letters juist kan uitdrukken (wy merkten 't reeds op!); maar wy voegen er thands by: duizend verscheidenheden waarin de beschaafde uitspraak de harder en van ouds ingevoerde spelling verbeteren moet.

Welk een taal zou het Fransch zijn, wanneer men *ils auraient, choix, loix* en dergelijke naar de letter uitsprak! Wat onvergelijklijke hardheid in schier ieder bewoording! Maar het niet uitspreken van de eene, het anders uitspreken van de andere letter, ontneemt der taal al die hardheid, en zy wordt (voor zoo veel de onzuiverheid harer vokaalklanken het toelaat) eene der zachtste talen die bestaan. Waar van anders heeft het samenraapsel van 't schuim aller talen, dat het tegenwoordig Engelsch geworden is, en nog zoo ruw in het verstandelijk gedeelte is als het by zijn oorsprong in 't werktuiglijke was, dien naam van zachtheid en aangenaamheid dien men 't geeft, dan van door de uitspraak over de hortingen en stotingen heen te glippen, die het schrift niet verbergt? En wat heeft uit het bedorven, het door 't Gothisch en Illyrisch verwoest en op de walglijkste wijze mismaakt Latijn, de welluidendste en schoonste der Nieuwere talen (het Italiaansch) doen ontstaan, (wat anders, zeg ik) dan dat overglippen van letteren in de uitspraak, die men schreef, en als ware bestanddeelen der woorden schrijven moest, maar die later tijd ook in 't schrijven deed onderdrukken?

Men moet dus niet spreken gelijk men schrijft, en zoo men spellen moet als men spreekt, de regel is niet om te keeren,

zoo als velen zich t'onrecht verbeelden, en uit de wiskunstregel der gelijkheid wel schijnen zou voort te vloeien. De kennis der talen toont het tegendeel. En omdat men dit by ons na de tijden van Vondel en Hooft en hun naaste leerlingen allengskens heeft pogen tot stand te brengen, is aan onze taal haar betooverende zachtheid ontnomen, waar zy honderden jaren roem op mocht dragen, in Spieghels tijd van verviel en door Vondel en zijn beste navolgers toe te rug gebracht wierd; maar in welke men, nu een leeftijd lang, haren aart-zelven, haar ziel en wezen heeft aangetast. En op gelijke wijze, omdat men in 't Hoogduitsch sedert Gellert en de nieuwe zoogenaamde Taalverbeteraars even 't zelfde en nog onverstandiger gedaan heeft, is die met de ruwste medeklinkers zoo geweldig bezwaarde taal, waarby men ophield de Oostersche of liever algemeene *scheva* (want zy behoort allen talen) te onderstellen, onverdraaglijk en tot het toppunt van afgrijslijkheid geworden voor al wie gehoor of gevoel bezit, en het niet verwend heeft.

Maar het is dus even zeker dat men ook niet altijd en doorgaande, dat men niet zonder uitzondering, spellen kan als men spreekt, of men moet voor ieder taal aan de byzondere letters en aan zekere samenstellingen van letters een byzonderen klank verbinden, naar den byzonderen aart en eigenschap van de taal die men schrijft. En dit is werklijk ook het geval in de talen. Daarvan is *oi* in het Fransch niet wat het by ons is; daarvan is de *c* en *g* in het Italiaansch niet wat zy by ons, noch ook wat zy by de Franschen zijn; de *x* en de *q* niet in het Spaansch, wat zy by alle andere Natiën zijn; daarvan is de *l mouillé* der Franschen en hun *gn* geheel iets anders in klank, dan of men de letters letterlijk uitsprak. En daarvan is by ons ook *ng* (tot één gesmolten en als één eenig teeken aan te merken) geheel iets anders dan de *n* en *g* op malkaâr volgende, en zoo ook de *sch* gantsch verscheiden van het geen de *s* met de *ch* of *χ* in opvolging oplevert, en die *ch* zelf geen *kh*, maar een byzondere en op zich-zelf staande keelletter, tusschen de *g* en de *k* in, en op de middelbare hoogte der keel gevormd. Huydecoper heeft lang voor my opgemerkt, dat de *gh* onzer Ouden onze bloote *g* niet was, noch ook een in de adspiratie versterkte *g*.

Dat wy zachter en sterker *d* hebben is even zeker, terwijl wy echter met deze letter nooit tot den lossen tongslag der Engelsche *th* of tot de hardheid der *t* komen. Somtijds is zy, als de Engelschman haar hooren doet wanneer hy by voorb. ons *hand* uitspreekt, somtijds als wanneer wy dat zelfde woord naar onze Hollandsche wijze uitspreken, byna *t*. De *d* in ons *blad* en *bladen* verschilt van die van *hand* zoo veel en nog meer, als deze van de *t* in *praat*, *staat* of *maat*. En daar die van *blad* zich in de uitspraak verliest als men *blajen* en *blaân* zegt, is die van *hand* even zoo vast als de *t*-zelve.

De *g* van ons *gy* is veel zachter dan van *garen* of *gaderen*. *Gy*, *gonnen*, *genever* en dergelijken paalt aan de verhemeltletter *j*; en wie deze woorden hard uitspreekt, spreekt niet als een waarachtig Hollander, en maakt van den casus obliquus en rectus van 't zelfde pronomen *u* en *gy* twee geheel van elkander vreemde woorden, terwijl het er nogthands één is, dat slechts eene kleine wijziging ondergaat in de buiging.

De Vriezen spreken veelal *f* en *v* op die wijze uit, dat deze twee letters onderling verward worden. Zy zijn zeer onderscheiden, maar nogthands is het waar, dat onze *f* geenzins die harde scherpte en die knijpende blazing der lippen heeft, die de Duitsche *pf* heeft, en die wy weten dat de Grieken aan hun φ gaven. Maar men heeft uitersten willen vinden in de *v* en de *f*, daar het harde uiterste der blaasletteren by ons niet bestaat, en de *f* slechts een middelbare scherpte heeft; en die verkeerde rangschikking der Spraakkunstschrijveren heeft de uitspraak der *f* in deze laatste honderd jaren allengskens bedorven, en 't bederf in mijn leeftijd algemeen gemaakt.

Met de *s* en *z* is 't het zelfde. De *s* is een middelbare letter ten opzichte van hare scherpte. Van daar had zy een versterkend teeken noodig, wanneer zy die middelbare scherpte te boven zou gaan. En dit teeken bestaat in de byvoeging van *ch*. Maar het is geheel iets anders of dit *ch* slechts een byteeken of een letter op zich-zelf nevens de *s* is. Van daar het gewichtig onderscheid tusschen *menschen*, *wenschen* en al dergelijke uitgangen, en de *inchoative* letterkoppeling van *schade*, *schande*, *schuit*, *schip*. Een' vreemdeling moge 't ge-

oorloofd zijn, deze gants ongelijke klanken dooreen te warren! De echte Hollander onderscheidt ze.

Het is even zoo met onze geklemde *n*, die iets meer *gutturaals* heeft dan de *n contilda* (of onderstreepte *n*) der Spanjaarden. Van het werkwoord maakt onze taal een deelwoord, door den uitgang die in een druk tegen het verhemelte bestaat (*en*) een weinig te klemmen, waardoor hy wordt afgebroken. Die klemming geschiedt tegen de tand met de punt der tong, als nog by ons stand houdt, of in de keel met den wortel der tong, als in 't Engelsch nog plaats heeft, maar by ons tot een verbale is overgegaan. Het werkwoord is *roepen;* het deelwoord is 't zelfde *roepen*, maar de *n*, die by de Ouden voluit en als *roepene* klonk, stuit in de gezegde klemming der tong, en wordt *roepend*, of *roepeng*, welk laatste nu op de Engelsche wijze met *i* wordt geschreven. (Men zie mijn Verhand. over de Geslachten der Naamw.) Die *d*, die *g*, zijn geene afzonderlijke letters. De oude taal gebruikte ze niet, en die gansche klemming is eene bloote kleine verscheidenheid in de uitspraak van 't zelfde *infinitief*. Maar, eenmaal ingevoerd, was die klemming van gewicht voor 't verstand der rede geworden, en de schrijver voegde de *d* of de *g* als de zachtste tand- en keelklemletters by de *n*, niet als afzonderlijke letters na de *n* uit te spreken, maar als wijzigingen van de *n*-zelve. Men sprak derhalve die *nd* en *ng* uit als een geklemde *n*, en zei *roepend* en *roeping;* en met de uitgaande *e*, *roepende* en *roepinge*. 't Is de *n* in de keel, die zich door een flaauwe nuance van de zuivere verhemelt-*n* onderscheidt; zoo als in 't Russische *ivan*, 't geen de Grieken *Ιβανκος* schreven (zie Nicetas Choniates, p. 509). — Het is ook daar van daan dat zoo vele woorden in *ng* somtijds ook in de enkele *n* gebruikt worden, zoo in onze taal als in anderen. *Ban* en *baan* by voorb. is 't zelfde woord als *bank; klan* (schotsch) voor *stam* gebruikt, is eigenlijk *naam*, en het zelfde met ons *klank*. — Het is (dat ik het nogmaals en eenigzins anders uitdrukke!) geen *ng*, maar het is de *n*, de enkele *n*, doch meer in de keel uitgesproken dan men gewoon is; het is de *n* door den tongdruk tegen het gehemelte gevormd, niet waar men ze zuiver en in haar reinheid vormt; maar

tusschen die plaats en de keel in; en de twee letters, welke wy schrijven, toonen dit aan, en niets anders.

De tweederlei klank van onze *e* en onze *o*, *hel* en *dof*, is bekend, daar wy toch maar ééne *e*- en ééne *o*-figuur hebben. Maar wie let op de tweederlei klank van onze *a*, zoo kenlijk in honderden woorden? Wat gehaspel en verwarring heeft er geen plaats over 't meervoud van *ik zag* en *ik zaag*? Waarvan toch de bespotlijke en onmenschlijk domme spelling van *lachen* met twee *ch* of met een *g* daarin? Waarvan anders dan dat men slechts één *a* kent? — Waarvan kwam het onhollandsche *vèrgaan* met den klank van *verr'*, of *hèl* paard, even of het lidwoord lang, helder klinkend, en byna *heit* waar? Alles nieuwigheden, in dezen laatsten leeftijd ingeslopen, uit bloote waanwijsheid van die de taal in het schrift meenden te bestaan, en daar naar te verbeteren, in plaats van haar levend te kennen, zoo als zy bestaat, en in 't geen haar wezen uitmaakt!

Wat bewijst nu dit alles, en al wat men hier verder zou mogen byvoegen? Dit, dat *geen spelling naar de uitspraak* mooglijk is, zoo men niet uit voorafgaande innige kennis der taal de verscheidenerhande kracht en uitspraak die aan ieder letter verbonden is, en hare verschillende toepassing in de woorden, verstaat. En dit is het gene men nooit bedacht, nooit recht ingezien heeft; en wat wonder dan ook, zoo de spelling (by gebrek van zoodanige kennis en inzicht) altijd in 't onzeker gedobberd heeft, en eene steeds voortdurende bron is geweest niet slechts van geschillen, maar van een steeds toenemend en altijd verder gaand taalbederf en verwoesting der taalgronden!

Men heeft getwist, of men in de vergelijking *schoonder, kleinder, zwaarder* enz. schrijven en zeggen moet, dan wel *schooner, kleiner, zwarer*. Het laatste heeft bovengedreven. Als ware 't een stuk van rechtzinnigheid, waar de zaligheid aan hing, en met eenen recht oud-stijven inquisitiegeest verkettert en verdoemt men die de *d* vasthouden. Intusschen kunnen deze rechtzinnigen zich niet onthouden van *minder, verder* met de *d* te schrijven en uit te spreken, en de veroordeelde ketters daartegen die de *d* willen, zeggen toch van

hun zijde *geringer*, en niet *geringder*. Van waar dit geschil dan, of van waar die ongelijkheid? Het is dat zy noch de eigenlijke kracht van de *nd*, noch die van *ng* kennen. Met die waar te nemen, zullen beide partyen als onze voorouders spreken, en de spelling zich-zelve bepalen.

Het geen ik hier van de comparatiën zeg, heeft ook plaats met sommige verbalia. Reeds heb ik een *viller* zien schrijven en drukken; en die het deed, liet zich op die fraaie nieuwigheid vrij wat voorstaan. Onze ouders echter zouden 't niet verstaan hebben, die altijd *vilder* (van *villen*), *speelder*, *bolder*, *volder*, *vulder*, *mulder*, *kelder*, zeiden, zoowel als *donder*, *bulderen*, een *broot-* of *geldwinder*, een *spinder* (waarvan *spinster*), een *turftonder* en al dergelijken. — En waar blijven wy met *ander*, zoo men in den comparatief geen *d* by de *n* mag uitspreken; want dit toch is slechts een comparativus van *an* (een). Of hoe zullen wy 't met Braband, en Teisterband en Oostervant en al dergelijke hebben, het Engelsche *husband* niet uitgesloten? Of hoe komt de *d* in *Normandye* (fr. *Normandie*) uit *Noorman* of *Norman* gemaakt? Hoe koomt het Fransche *Allemand* aan die *d?* Hoe ons *pand* (voor strik of verband) aan diezelfde *d*, daar het fr. *panneau* dat er van gemaakt is, die *d* niet vertoont, maar een dubbele *n?* Hoe zeggen wy nu *vinden*, daar onze ouders *vinnen* en *vijnen* zeiden? Hoe *verslinden* en *verslonden*, dat by hen *verslinnen* en *verslonnen* was? Hoe de Franschen thands *guarder* (dat ons *waren*, *bewaren*, is) terwijl wy in het woord geen *d* hebben, en zy oudtijds ook niet, en nog zelfs niet in het woord: *gare l'eau*, *gare le pot au noir* enz.? Tot het zelfde punt behoort *openlijk* voor *opendlijk* by de Ouden, als altijd tot slot eener sylbe) met een *t* geschreven. Eindelijk, hoe koomt men aan *tweederlei*, *vijfderlei*, *zesderlei?* het geen toch van *twee*, *vijf*, *zes* komt, en niet van *tweede*, *vijfde*, *zesde*; want was dit waar, zoo zou men niet *achterlei*, maar *achtsterlei* zeggen.

Daar was een tijd, dat men zich veel liet voorstaan op een onderscheiden spelling van woorden, de zelfden in uitspraak, doch in beteekenis onderscheiden. Men heeft eindelijk de ijdelheid ingezien van die ingebeelde netheid, of toegegeven en

erkend, dat waar de uitspraak niet verschilde, de afteekening der uitspraak het ook niet kon. Echter was die onderscheiding reeds in eenige woorden zoo ingedrongen, dat men er te zeer aan gewend was om haar in alles op te geven. Zoo behield men *noch* voor *ook niet*, en *nog* voor *nuïg*, en dit niet te onrecht. Maar in anderen gaat de onderscheiding mank en strijdt zelfs tegen den aart der woorden, zoo is het met *ligt* en *licht*. Dat *licht* (lumen) met *k* verwant is, is zeker, en het toont zich in *lijken* en *blijken;* maar dat *ligt* (levis) een *g* zou hebben, is de ongerijmdheid zelve. Dat de denkbeelden van *licht* en *licht* samenvloeien blijkt uit de toepassing op de kleuren; *een* lichte *kleur* staat tegenover *eèn* zware *kleur*, maar tevens tegen een donkere, en *een* lichte *kleur* is een heldere. — Doch (zegt men) het koomt van *liggen:* zoo mag dan *zwart* van *wit* komen, *vliegen* van *kruipen*, *worden* van *ophouden*, en alles van zijn tegenstrijdige, per *ἀντιφρασιν*, zeiden de oude Latinisten, eer Sanctius en Scioppius hen wijzer gemaakt hadden. Want *ligt* (levis) *lèger*, is niet van het geen *ligt* (jacet), maar het geen *niet ligt*, maar integendeel zich verheft. Neen: *licht* (levis) is ons oude *lift*, verwant met het Latijnsche *levis* en *levare*, en zelfs met het woord *leven*. *Lift* of *licht* is het geen zich beweegt (en in het byzonder) verheft; en de *f* met de *t* wordt by ons nooit tot *g*, maar is altijd *ch*. Zoo is *bruiloft* en *bruilocht* één, *draft* en *dracht*, en honderd anderen die dus verwisseld zijn. Perponcher zegt *ligt vergenoegd*, *ligt gelukkig*. Ik wil gelooven dat hy 't anders meent; maar ik kan, het lezende zoo het daar geschreven is, er niets anders door verstaan dan: *jacete contenti*, *jacete felices!* En voor het oog van geen rechtschapen en door nieuwigheden nog onbedorven Hollander beteekent het iets dan dit.

Maar het omgekeerde systema (dat van *niet te onderscheiden*) heeft niet minder verkeerdheden in de spelling ingevoerd: omdat men naamlijk dwaas genoeg was, zich overal samenstellingen van twee woorden te verbeelden. Dwaling, die vergeeflijk was, zoo lang men van den waren aart der woordvorming uit de werkwoorden nog geenerlei inzicht had; en die in de oude en latere talen zoo veel kwaads heeft gedaan; maar die

thands niet meer te verschoonen is, nu men eenmaal de taal in haar inniger deel, in haar wezen en wording, leerde kennen. Nu behoort men toch te weten dat *grijzaart*, dat *Rijkaart*, dat *gierigaart* geene samenstelling is, die *grijs*, *rijk*, *gierig van aard* zou moeten beteekenen, maar een *grijszijnde*, een *rijkzijnde*, een *gierigzijnde-mensch*, van de oude verba neutra *grijzen*, *rijken*, *gierigen*. (Men zie over die woorden mijn Verh. over de Gesl. der Ned. Naamw.) En echter wil men die woorden nu met een *d* schrijven. Zeker intusschen zal niemand *gierigaarden*, *grijzaarden*, *rijkaarden* schrijven; en ons gemeen zal nog even zoo wel als onze oude schrijvers ons leeren dat het *gierigert*, *rijkert*, *grijzert* is, met niets dan den gewonen uitgang der verbalia in *ert*; een *springert* van *springen*, b. v., een *drinkert* van *drinken*, een *veinzert* van *veinzen*. — Zie daar wat de vrucht is, van uit spraakkunstschrijvers wijs te worden, die nooit of de taal of de letters hebben leeren kennen. De taal zeg ik, en dit meen ik betoogd te hebben; maar ook de letters. Want hadden zy den verscheidenerlei klank van de *a* gekend, zy zouden dien uitgang van *aart* niet met het woord *aard* hebben kunnen verwarren. Ik laat nu voor 't overige daar, of *aart* (indoles) niet geheel iets anders is dan *aard* (terra); waarover de Bydragen (1) verdienen nageslagen te worden.

Niet beter dan met dezen uitgang *aart* heeft men het met dien van *ling*, in *hemeling*, *sterveling* en dergelijken gemaakt. Niet inziende dat dit allen verbalia zijn van werkwoorden in *elen* uitgaande, en dat *hemeling* van *hemelen* is, gelijk *wenteling* van *wentelen*, heeft men ons bevolen *hemelling* te schrijven (en thands hoor ik 't ook kennelijk zoo uitspreken!). Dat is niet *hemelaar* of *hemelbewoner*, maar *hemelstokvisch*. De onkunde van de vorming der woorden, en van de door onbruik verloren tusschenwoorden en overgangen was er de oorzaak van.

Van dergelijke verkeerde opvattingen van bloote uitgangen als op zich-zelf bestaande woorden, en de verkeerde gevolgtrekkingen daaruit, zijn onze Spraakkunstenaars vol. Ook is

(1) Tael- en Dichtkundige Bydragen, D. II. bl. 541—551.

erker
der
reeds
aan
men
onr
strij
en
het
g z
van
de
klei
klei
ligg
kru
strij
San
(levi
niet
is o
en z
bew
by
brui
verw
kig.
het l
versta
og v
lorven
Maa
eeft n
en n
n tw
s, z
de
le en

uitspraak van den eersten en derden persoon des meervoudigen in den verleden' tijd van *ik zie*, en van den tegenwoordigen van *ik zaag* veroorzaakt, waar in tot aan 1772 niemand ooit miste, doch waar in die geheele onhollandsche wijze van lezen en spreken begonnen is, die de taal in den grond heeft geboord.

Men heeft altijd onderscheid gemaakt tusschen de *e* van het *spelen* en van het meervoud van *spel*; echter schreef men 't ook *spelen*, en niet *spellen*, gelijk, na den herbouw van het Amsterdamsche tooneel eerst is opgekomen. Men schreef by onze vaders *getalen*, maar de uitspraak kwam overeen met die van *getal*; maar men zei niet *getallen* met den zelfden klank als men *vallen* of *kallen* of *knallen* zegt.

Wat zal ik van de spelling van *dj* zeggen in *bosschaadje, vrijaadje?* Men maakt er ook twee sylben van, waar in de *d* en de *j* ieder haar byzonderen klank houden, en men beseft niet dat zy tot ééne letter samenvloeien, die de tong op eene wellustige wijze, als tegen het verhemelte wegsmelt. Neen, men maakt er een verkleining van de niet bestaande, nooit bestaan hebbende, en niet bestaan kunnende woorden van *boschaad*, *vrijaad* en dergelijken van.

Ik heb elders opgemerkt hoe veel kracht de welluidendheid onzer verzen zelfs op de ooren van vreemdelingen, die de taal niet verstaan, hebben kan. Maar het is in der daad met geene zoodanige uitspraak, dat zy bestaanbaar is. Die op zulk eene wijze, als ik by mijne terugkomst in mijn vaderland ingevoerd vond, Hollandsch spreekt, maakt het Hollandsch in gevoelige ooren weinig of niet minder stotend, minder hakerig, ruw en stuitend, dan het altijd by alle beschaafde Natiën als de hardste aller talen gekeurde, Hoogduitsch; het uitschot van hardheid en onverstand, het walglijk en geen paarden meer waardig (als de Franschman plag te zeggen), maar tot beneden het buffelgebulk afzinkende tegenwoordig Hoogduitsch.

Men heeft getwist, of men *mannelijk*, *grootelijks*, *hartelijk* en dergelijke moest schrijven. De dichterlijke welluidendheid onzer verzen, of liever de verhardende smaak, die met de zucht naar kracht en kortheid na Vondels tijd allengs in

de verzen indrong, deed die *e* meer en meer inkorten, en Siegenbeek heeft haar hersteld. Siegenbeek-zelf stelt in dit punt geen meer belang dan het verdient, en lacht hartlijk, wanneer een neuswijze schoolmeester zijn jongens dergelijke woorden, zonder *e* geschreven, als taalfeilen toerekent. Hy heeft echter gelijk, als men kiezen moest, dat dan de *e* als wezendlijk in het woord te houden zij; want *lijk* maakt geen' uitgang op zich-zelven, maar onderstelt het woord eerst verlengd te zijn tot *el*, als *vermetel, wankel,* waar by dan het algemeene *ig* komt, nu eens *ig*, dan eens *ik* uitgesproken, waarom ook niemand in die woorden de *ij* hooren doet, maar *hartelik*, *mannelik* enz. zegt, en de Duitschers *ich* zeggen. — Maar het is en blijft zeker, dat, of men deze woorden met of zonder *e* schrijve, de uitspraak altijd even eens is; dewijl die *e* in de ware uitspraak der taal geene gewone vokaal is, maar tot eene bloote *scheva* wordt, die onmeetbaar kort is, en daarom niet behoeft geschreven te worden, en geschreven zijnde alleen door een poëtische vrijheid tot de lengte eener korte vokaal uitgehaald worden kan, maar niet in ondicht of naar het gemeen taalgebruik. Intusschen hoort men nu aan de eene zijde, volmaakt op zijn Hoogduitsch *man-lijk, hart-lijk,* met eene onverdraaglijke hardheid en zonder eenigen overgang van de eene syllabe in de andere; aan den anderen kant *man*ne*lijk*, *har*te*lijk*, met een duidelijke uitspraak van de sylbe *ne* en *te*, even als men *te* hoort in *te geven*, *te veel* of *te weinig*. Wat Hollander van voor *vijftig jaar*, toen gestorven, en nu uit zijn graf rijzende, zou het een of het ander verstaan?

Maar, daar ik van de *scheva* spreke, is het misschien aan ieder mijner Hoorders niet even klaar, wat daardoor verstaan wordt. Het woord, tegenwoordig met de algemeene beoefening van de Algemeene-taal algemeener bekend en gebruikt, is uit de Hebreeuwsche Spraakkunst genomen, en ik acht het een weinig, om de zaak-zelve, te moeten toelichten.

Men onderscheidt in de Hebreeuwsche taal drieërlei vokalen of medeklinkers: lange, korte, en zeer korte, welke naauwlijks gehoord worden. Maar in 't algemeen is het eene erkende waarheid geworden, dat alle letterteeken in de talen,

in der daad en naar zijnen oorsprong niet een bloot letterteeken is, maar een lettergreep of sylbe afbeeldt. In dat teeken naamlijk wordt die korte vokaal ondersteld, die men *scheva* noemt en daarom niet geschreven behoeft te worden. Ik heb niet noodig, mijne Heeren, u hierover tot het Oostersch te verwijzen. Het Hoogduitsch vertoont dit verschijnsel in de hooger op liggende gewesten van Duitschland. In Oostenrijk b. v., in Bohemen en elders schrijft men den naam *Wenzel* met *Wenzl*, en zoo alle uitgangen waar in de korte *e* is. Het Poolsch doet zoo in 't begin van de woorden, voornaamlijk waar de *o* en de *z* samenkomen, en *cezar* wordt aldus *sar*, schoon in de uitspraak de onderdrukte *e* doende hooren. Zoodanig een *scheva* stellen de Oosterlingen alomme waar een medeklinker geen vokaal na zich voert; en het is in der daad dus in onze taal. Zoo is de *b* die voor de *l* of *r* gaat, by ons doorgaans (en de uitzonderingen zijn weinige, en alleen in de klank- of daad-nabootsende woorden als *blazen*, *bruischen*, *brullen*, *braken* b. v.); zoo is, zeg ik, die *b* ons onafscheidbaar voorzetsel *be*; zoo is de keelletter voor een andere konsonant by ons augment *ge;* even gelijk *vr* het voorvoegsel *ver* is. Gy vraagt voorbeelden, mijne Heeren? *Blijken* is *be-lijken*, dat is *be-lichamen* (want *lijk* is lichaam, gelijk Siegenbeek zeer wel heeft opgemerkt ten aanzien van 't woord *lijkdoorn* en *lijkteeken*, dat men kwalijk tot *liddoorn* en *lidteeken* wilde maken); *branden* is *be-randen*, omringen, omvatten, gelijk de vlam doet; *bloed* is *be-loëd*, dat is *gerood* van het thema *lo* (rood zijn); *blusschen* is *belesschen; gnijpen* of *knijpen* is *genijpen; gloeien* is *ge-loien*, van het even gemelde *lo*, dat ook *loien* maakt in den zin van branden, nog by Cats in gebruik, en waarvan wy *loog* (dat is brandig) en *laai* (vlam) hebben, dat wy nog in de spreekwijze *lichter laai* (d i. met lichte vlam) bezigen; *vreemd* is zoo *verheemd; vrucht*, *ver-ucht*, dat is *verochte* (vermeerdering of inzameling) van het oude woord *oeken*, vermeerderen of inzamelen, waar ook *oegst* van is, dat wy nu of *oogst* schrijven of *oest*.

Maar zoodanige *scheva* is derwijze aan onze Hollandsche taal eigen, dat wy (naar de opmerking van Verwer) geen

naamwoord hebben, dat niet gezegd kan worden in de zachte *e* uit te gaan. Ieder konsonant naamlijk heeft hare scheva, en het hangt van ons af, die duistere vokaal, welke zy in zich sluit, of wat duidelijker en klaarder, of wat minder klaar en duidelijk uit te spreken, maar echter zy heeft die. Ik kan *vrouw* en *vrouwe* zeggen, *man* en *manne;* maar ik mag, zoo ik die nasleepende *e* niet doe hooren, echter het woord zoo niet uitspreken dat er niet eenige blijk van is. Onze taal eindigt nooit in het enkelvoudige met een volkomen sluitenden mond. Het is geen Hollandsch, *kom*, *wijn* te zeggen, gelijk de Duitscher *komm, wein*, of de Franschman *nom* of *vin*. Ons *kom* is als 't *comme* der Franschen, wanneer zy het woord schielijk uitspreken, waar in de vokaal *e* in de vluchtigheid van de uitspraak vervliegt, maar niet onderdrukt wordt. Dit betoogt Verwer uitnemend wel, en ik vergenoeg my hier tot zijne schriften te verwijzen. Voor ons is dit veellicht niet zoo in 't oog loopend; maar de vreemdeling neemt dit derwijze waar, dat hy om onze Hollandsche uitspraak na te bootsen, overal in de Hollandsche woorden eene *e* feminin achteraan voegt. Hij hoort die *e* naamlijk, maar hy kan ze zoo zacht en zoo vluchtig (zoo *volatil*) niet vormen of uitbrengen als wy het doen, en hy doet ze uit dien hoofde sterker hooren dan hy moest.

Deze scheva nu heeft alom plaats waar een sylbe in een medeklinker sluit. 't Zij ik *man* en *lijk* samenvoege of *manne* met hetzelfde *lijk*, daar is altijd een korte vokaal achter de *n*, die den overgang tusschen haar en de *l* maakt; en dus, daar het van my afhangt die *e* allerkortst te nemen of als eene korte vokaal uit te brengen; dat is met andere woorden gezegd de scheva (die men niet schrijft, maar die in de konsonant-zelve besloten is) of in derzelver plaats de vokaal te gebruiken, is het spellen met of zonder *e* ten aanzien van 't woord onverschillig.

Ik zeg: *ten aanzien van 't woord* onverschillig: want ten aanzien van de maat van een vers, waar het woord in gebruikt mocht worden, is het dit niet; en het is het even weinig ten aanzien van de welluidendheid der rede. Dat die zich aan deze niet bekreunt derhalve altijd in zoodanige woorden

de *e* schrijve of onderdrukke; de redenaar kan zich hierin niet gelijk zijn, en hy mag het niet. De maat is een wezendlijk deel, eene wezendlijke en onafscheidelijke hoedanigheid van de rede, en moet een rede, geene losse en op zich-zelf staande woorden geven. Het is goed, *manlijk,* het is goed *mannelijk* te zeggen; en de rede, waarin het woord voorkomt, moet het een voor het ander doen verkiezen; maar beter is altijd *mannelijk* met Siegenbeek te zeggen, dan *manlijk* gelijk sommigen doen uit eene ingebeelde getrouwheid aan de altijd onvolkomene spelling. Het punt van de maat moet voor 't overige op zich-zelf behandeld worden, en ik zal mijne waarnemingen daaromtrent op zijn tijd voordragen, en met die van den meergemelden Verwer vergelijken.

Het Genootschap *Nil volentibus arduum* vond eene groote zwarigheid, dat de spelling de doffe *e* en *o* niet van de heldere wist te onderscheiden. Die zwarigheid was in deze twee vokalen niet anders dan in alle vokalen, en inzonderheid in de *a,* waar in *wy zagen* en *lachen* en *prachen* ook een heldere *a* heeft; maar zy liep dezen Taalminnaren by die twee genoemde vokalen meer in het oog. Zy vonden goed, om de heldere uitspraak met een accent te teekenen, dat zy van de Franschen overnamen. Antonides, na met hun overhoop geraakt te zijn, spotte daar meê, die klankteekens pieken noemende, en onteerde door die kleingeestigheid zijn anders fraai lijkdicht op Vondel, van wien hy, met een schimpscheut op de kunstbroeders, dus zegt:

»Hy heeft zijn letters met geen spietsen te verweeren,
Zy zijn gehart; niets kan zijn regimenten deeren." (1)

Die pieken hielden geen stand, en met recht. Men behoeft in het schrijven geen byteekens; want men schrijft voor hem die de taal verstaat en de uitspraak der woorden naar het taaleigen bezit. Maar waren zy in wezen gebleven, men zou niet al het verschil tusschen de twee klanken der *e* verloren hebben, en niet *dèn man, dèr vrouw, tèrwijl,* even als *dènnenhout, dèrgelijk, tèrgen* hooren uitspreken. Het

(1) Zie *Alle de Gedichten van Antonides,* bl. 313, en over de bijzonderheid, waarop de aangehaalde regels doelen, David van Hoogstratens *Leven van Antonides,* voor die uitgave der Gedichten, bl. 14.

geheele onderscheid tusschen 't oude *dè* (nu meestal *die*) waarvan *dèrgelijk*, *dèrwijze*, *dèswegen*, *dès te meer*, *dès te beter* enz. overig zijn, en het eenvoudig artykel zou dan licht niet in den wind geslagen geworden zijn als wy thands ondervinden dat het geschiedt. Met één woord, men zou ook in dit opzicht niet als onkundige vreemdelingen in zijn moedertaal kakelen om haar te râbraken, in plaats van haar naar haar eigenschap uit te drukken en aan hare eerste vereischten getrouw te voldoen.

»'t Geluk dient *den* en *den*, en dient *den andren* niet."

zegt Dr. Coster, de oprichter der Nederduitsche Academie, waar uit onze Schouwburg ontstaan is. En hy schreef recht. (1)

Ik zou, wilde ik my in dit onderwerp bot vieren, ongevoëlig tot de gansche wanspraak van dat laf en in alle talen bespottelijke *putidismus* overgaan; waar mede wy allen ongevoelig en door het van anderen te hooren besmet worden, en waar op ik my-zelven dikwijls (met schaamte) betrappe; doch dat geenen ànderen grond dan de diepe en meer dan beschamende onkunde in ons Nederduitsch heeft. Ik breek af. Alleen opmerkende dat dat zelfde Genootschap met zijne pieken er den weg mede toe heeft helpen banen, wanneer het het onzijdig artykel (*hèt*) met het teeken der heldere *e* merkte. *Hèt* gevoel koomt er tegen op, en de inkorting tot het sylbelooze *'t* toont er het verkeerde van, dewijl geene andere vokaal dan de volstrekt toonlooze zich inkorten laat. Maar immers heb ik ook al *stèrvèlin-gèn* en *mèn-schèn* gehoord, en dat, van Redenaars van beroep! Doch dit is even als dat harde uitspreken van de *ij* in *mijn*, *zijn*, *my*, *hy*, *zy*,

(1) Ook bij andere schrijvers uit hetzelfde tijdvak treft men het aanwijzende voornaamwoord *den* aan; Wtenhove, Hondert Psalmen Davids, bl. 15:

»Aver over *den* komme straffe end pyn
Die daer gaen tot afgoden end byweghen."

Bl. 21 verso:

»Enckel waerheyt end ghenade
Alle s' Heeren weghen syn
Den die houden vrough end spade
Syn bond end tuyghnissen fijn."

haar, 't geen buiten den emphasis volstrekt onhollandsch is; en alleen voortspruit, omdat onze Letterkundigen, die hun oor niet, maar hun oog tot leeraar van tong en keel maken, de verschillende klanken niet weten, die de accent aan de vokaal geeft of neemt, van welke wy ook hierna afzonderlijk spreken zullen.

Men heeft t' allen tijde veel werk gemaakt van de spel- of, eigenlijker, schrijfwijze der taal; maar onder alle punten, die ten opzichte van ons Hollandsch in aanmerking komen is er zekerlijk geen, dat meer verdiende dat men er zich in onze taal opzettelijk op toeleide, dan de uitspraak zelve. Wie toch verstaat haar meer, of wie, van die haar nog met de minste vervalsching behouden hebben, weet haar te handhaven, en zoo tegen de drogredenen der ingebeelde betweters als tegen de woedende besmetting van 't dolle en meësleepende voorbeeld te verdedigen en te bewaren? Alle natiën geven daar steeds een bijzondere aandacht aan. De onze rekende dit noodeloos, en waarom? Men spreekt by ons uit zoo men schrijft, zei men. Alle volken kunnen dit zeggen; maar by allen is het slechts gedeeltelijk waar; by geen kan het verder dan in een' betrekkelijken zin, waar zijn. In betrekking naamlijk tot de klanken, die men eens by een volk aan de elementen of afzonderlijke letters en samenparingen of combinatiën van letters gehecht heeft. Doch in betrekking tot dezen, is het ook in onze taal nog niet algemeen waar, en kan het dit niet zijn. Ja, het kan het veellicht by ons minder zijn, dan by andere volken; omdat onze taal, door den invloed van den omvang van hare oorspronklijke uitgebreidheid en zoo vele, deels uit haar gevormde, deels te haren opzichte zusterlijke talen, deels door talen, die haar geheel vreemd zijn, doch haar besmet hebben, verscheidenerhande wijzigingen ondergaan heeft, waar uit verscheidenheden van uitspraak ontstaan zijn, die tot een dialektverschil zijn geworden, dat op de eens aangenomen schrijfwijze niet altijd een dadelijk uitwerksel oefende, maar allengskens en ongevoelig, veranderingen in eenige woorden bewerkte, in andere niet. Die veranderingen deden geheel verschillende woorden aan elkaâr gelijken, de zelfden van zich-zelf onderscheiden, en brachten verwarringen

te weeg, welke een fijnheid van verschil in de uitspraak voorkwam, maar die door geen spelling te vermijden waren. Men behield het eene woord in de uitspraak van dien, 't andere in de uitspraak van een' anderen dialect, of het zelfde woord in meer dan eenerlei uitspraak, die de spelling niet vermocht of niet gewoon was te onderscheiden. Men heeft dus altijd de uitspraak moeten leeren even als in alle talen, en de kennis van de eerste uitspraak of beteekenis der Elementen was nooit genoeg. En hoe kon zy het? Immers, al behield elke letter op zich-zelve en in welke combinatie met andere letters het zijn mocht, een volstrekt onveranderlijke kracht zonder onderscheid van wijziging: men heeft nooit de accenten geschreven, en dezen toch wijzigen niet alleen de geheele uitspraak, maar berooven eene vokaal van haar klank, of veranderen dien; zoodat hem niet te kennen in een taal als de onze is en die geheel door de accenten geregeld wordt, niets anders is, dan met de uitspraak niet te kunnen bekend zijn. En echter, de leer der accenten is by ons nooit leerstellig beoefend, maar alleen door het gebruik kenbaar. Ook heeft hy, zoolang men niet inniger tot de gronden der taal door is gedrongen, dan thands voor taalkennis gaat, groote zwarigheden, waarmeê men by 't algemeen, en zelfs ook by sommigen onzer Dichters en Redenaars toont te worstelen.

Wenschelijk dus (ik herhale 't) ware 't de uitspraak wel en bepaald te kennen, en daar na de spelling (zoo men ze noemt) te regelen. De zaak van den leeraar der Natuurlijke historie is niet, de dierén en planten naar de teekeningen van Johnston of Dodonéus te willen misvormen; maar de teekeningen naar 't geen zy uitdrukken of vertoonen moeten, te berechten. Even weinig is het die van den Taalleeraar, naar regels van zoogenaamde Spraakkunstenaars de taal te plooien, of daar naar te leeren schrijven of spreken, maar uit de taal zelve de voorschriften en regels te putten. Het voorwerp der spelling zijn de klanken der taal; het zijn klanken, waaruit zy bestaat. Op de kennis van dezen derhalve komt het aan. Maar deze kennis onderstelt weder de geheele taal in haar gronden en toevallige eigenschappen. Laat nu uit den grooten hoop onzer schrijveren optreden, die zeggen durft: ik versta

die en versta die genoegzaam! — Ik heb zoodanig een goed gevoelen nog van mijn' Landaart, dat ik my verbeeld dat zeer weinigen het zich zullen durven aanmatigen. En echter maakt zich ieder een spelling (zoo 't heet) op zijn hand! en wat slimmer is, naar die spelling richt hy zijne uitspraak. Of uit alle die verschillende spellingen doet men een keus, neemt uit de eene dit, uit de andere dat aan, om deze of gene willekeurige reden, die men, God betere 't, uit een Engelschen Johnson en Duitschen Adelung put, welke geen van beide ooit hunne eigen taal verstonden noch verstaan konden, daar zy er de gronden van misten, die by hen niet, maar in onze taal begraven liggen en die het ons licht is, met lust en naauwkeurigheid te werk gaande, op te delven. Betaamt dit (ik durf het vragen) by eene verstandige Natie, of verdient het, ik zal niet zeggen, als dolhuiswerk op een tooneel belachen, maar met medelijden beschouwd te worden? Maar genoeg van dit eerste punt!

Ik zeg, licht is op te delven, zoo wy de geopende mijn ons te nut maken, ons echt goud en zilver voor geen vreemd biljoen verachten, maar de onafhanklijkheid handhaven, die de Natuur ieder volk, in verstand beide en taal gegeven heeft, en ons Nederlanderen boven anderen, in de oorspronklijkheid van de laatste.

III.

Ik heb de eer gehad, mijne Heeren, na u met het doel en 't beloop dezer Voorlezingen bekend te hebben gemaakt, u eene korte schets voor te dragen van de geschiedenis onzer zoogenaamde Grammatica, en wy zijn door het tijdsverloop afgebroken in het voorstellen van de opmerkelijkste en meest algemeene punten welke in den tegenwoordigen staat dezer taalkennis onbepaald en onzeker, of kwalijk bepaald en aan zulke bedenkelijkheden onderhevig zijn, als eene diepere nasporing, zoo van de innige gronden der taal als van het waarachtig, onvervalscht en onverbasterd gebruik vorderen. Wy hebben die punten onder weinige hoofdverdeelingen gebracht, waarvan Spelling, Buiging van Naam- en Werkwoorden, Woordvoeging en Toonklank de voornaamste rubrieken zijn, en het was by de zwarigheden der Spelling, dat wy staan bleven.

Ik merkte op, mijne Heeren, dat de aart der taal als taal zelf niet toelaat, de veelvuldigheid aller klanken, die zy bevat, door de weinige en in vele opzichten altijd onbestemde letters en haar samenparingen uit te drukken; dat de verscheidenheid der *nuances* van een zelfden klank derhalve niet in het schrift, maar in de levende uitspraak te vinden is, en dat men de

taal, welke 't ook zij, van haar zoetheid, haar zachtheid, welluidendheid en beminlijkste eigenschappen berooft, dat men haar moordt en verminkt, en van leven, beweging en juistheid ontzet, ja zijn Hollandsch burgerschap verloochent en aflegt, indien men (de orde der zaken omkeerende) zijne uitspraak (waarin de taal eigenlijk en in der daad bestaat) naar de altijd en noodwendig onvolkomen spelling of schrijfwijze richt. Ik bracht onder uwe aandacht, mijne Heeren, hoe zeer dit het verval en bederf van een taal met zich brengt, en vooral van een taal als de onze, zoo rijk in verscheidenheden, en hoe veel zij daardoor reeds geleden heeft. En het heeft uwe opmerking niet kunnen ontslippen, van hoe veel belang het derhalve zijn moet, de taal niet slechts wel te *schrijven*, maar ook wel te *lezen*, en alle de kracht en beteekenis van de letters, als teekens of aanwijzing der uitspraak, in hare verschillende toepassing te onderscheiden en niet te verwarren. Ik zeg, haar *verschillende* toepassing; ik zeg, als *teekens* of *aanwijzing* van uitspraak: want gij herinnert u, dat niet alle letters in alle gevallen en samenvoegingen kracht van *uitspraak* hebben, maar sommigen in hare samenstelling met andere, bloote wijzigingen van deze en genoegzaam niet meer dan *signa diacritica* zijn, die hun hoofdletter waarby zy geplaatst zijn, slechts eenigzins veranderen. Wy hebben het voorbeeld daarvan gezien in de samenvoeging van *ng*, die niet *n-g*, maar een bloot door de keel geklemde *n* is, waarom men niet *din-gen*, *wendin-gen*, *folterin-gen*, maar *dingen* enz. zeggen moet even gelijk by andere 't zij oudere, 't zij latere volken de *ng*, de *nk* of de bloote *'n* (als keelletter) het geval is. Ik zal hierna het onderscheid opzettelijk toonen tusschen de driederlei *n*, de *nasale*, de *palatine* of *zuivere*, en de *gutturale*, welke onze met de *g* versterkte *n* is. Wy hebben een gelijk voorbeeld gezien in de *sch* waar zy als adjectivum een woord sluit, als waar zy een bloote versterkte *s* is en niets met de inchoative *sch*, welke als *χ* klinkt, gemeen heeft, als in *schip*, *schade*, *schoon*.

Maar ook dan, mijne Heeren, wanneer de letters wezendlijke letters, hoofdletters, en geene byteekens van andere zijn, hebben zy meer dan één klank, en dit is van alle vokalen of

[illegible] Waarom [illegible] — Waarom [illegible]

Wee [illegible] [illegible] Voorbeelden [illegible] aanbieden. [illegible] *uitspraak* mogelijk is [illegible] uitspraak die aan [illegible] letter verbonden is, en [illegible] be- [illegible] heeft.

Hoe heeft men zich [illegible] tot de *Hollandse* over te gaan in de vorige eeuw [illegible] met Moonens willekeurige onderscheiding van *vaders* en *vaderen*, wanneer hij die aan verschillende naamvallen toeëigende, en hoe vele duizenden van verzen en volzinnen heeft men, in mijne jeugd nog, den hals zien breken en bederven, om toch aan die fraaie uitvinding getrouw te zijn. Tegenwoordig is men daar over heen. Maar het denkbeeld van Declinatie in den Latijnschen en Griekschen trant en de benaming van de naamvallen blijft en oefent zijn invloed; zonder dat iemand de moeite neemt om te onderzoeken of onze taal in der daad zulke buigingen lijdt, en of deze zoogenaamde naamvallen in der daad bij ons bestaan.

Bedrogen door de oude munniken of Roomsche priesters, die by de Noordsche volken met den Latijnschen kerkleer en kerkplechtigheden ook hun zeer bekrompen taalbegrippen invoerden, onderscheidt men den vreemden dwang niet, welken zy de spraak opleidden, van het geen haar natuurlijk eigen is en met dezen niet samenstemt. En wat is het gevolg? Dat men, deze samenstemming echter willende, datgene veroordeeld en als wansmaak uit de taal getracht heeft te werpen, het geen eigenlijk uit den aart der taal spruit en tot haar behoort, terwijl men de bloote kunstenary der op- of inenting van 't vreemde, en der snoeiing naar de vorm van het uitheemsch gewas, voor het wezendlijke hield.

Ik zal hier niet treden in een onderzoek, hoe de Grieken en Latijnen aan hunne tegenwoordige declinatiën gekomen zijn, noch uwe aandacht, mijne Heeren, opleiden tot den tijd waar in deze twee talen, harer noordlijke afkomst getrouw, alle hunne substantieven in *r* deden uitgaan, hunne adjectiven in *s*, en dus uit twee soorten van woordvormen bestonden, die naderhand aanleiding gaven tot het ontstaan van de drie oudste declinatiën, waar uit de overigen ontstaan zijn, *ar*, *or* en *s*. Ik zal u even weinig ophouden met u den oorsprong dier declinatiën te doen kennen in de zeer eenvoudige verscheidenheid van den *casus rectus* (die geen *casus* is) en den *casus constructus* der Oostersche talen, en hun samenvoeging met zekere *suffixen*, die, door een vermenging van dialecten vermeerderend, naderhand verschillend toegepast wierden, en deels vrij natuurlijk, deels ook willekeurig genoeg, op verscheiden betrekkingen toegepast wierden, die (zonder eenige noodzakelijkheid) juist tot vijf of zes gebracht zijn geworden, terwijl zy in andere talen meerder of minder zijn. Ik zal ook niet ontkennen, dat, hoe wel of kwalijk die invoering van een Latijnsche wijze van declineeren in de Noordsche talen geschied moge zijn, wy ze daar nu eenigermate in vinden en dus als eigen geworden aan de taal die wy spreken en schrijven, beschouwen kunnen. Maar hoe zeer is het voor ons van belang, wel te weten, in hoe verre zy wezendlijk by ons tot een ware modificatie der taal zij aangenomen, en in hoe verre die taal geheel andere middelen heeft of gebruikt, waar een

zulke declinatie door vervangen wordt, of ook in hoe verr' zy haar in het geheel niet lijdt. En het is van geen minder belang, ook byzonder het dialectverschil wel te kennen, dat ten aanzien dier declinatiën heerscht, en in onze taal samenloopt. By gebrek van dit, heeft men, uit bloote misvatting, banden gelegd, waar de taal vrij is, en de effen baan der uitdrukking met belemmeringen bezaaid, die het onbevooroordeeld verstand, dat de taal in zich-zelve kent, verontwaardigen, en niet anders dan belachlijkheden zijn. Zoo zijn er nog die veel liever het Onduitsche en voor echte Hollanders onverstaanbare *der moeder kind* en *der vrouw man* zullen schrijven, dan het ware en echte *des moeders kind* en *der vrouwen man.* Ja, het laatste zal niemand wagen.

Het is even zoo met de uitdrukking van den genitivus door het posesssivum met een' dativus: *den man zijn goed*, *de vrouw haar recht*, die men willekeurig voor straattaal verklaard heeft, om dat men zijn taal in de schriften van eenige weinige halfkundige taalzifters van zeker tijdperk, toen men er minst van wist, deed bestaan.

De Engelschen drukken hun genitivus uit door achteraanvoeging van een *'s* (met een teeken van *aphaeresis*) en zeggen, dat het een verkorting van *his* is. Dom genoeg, want die *'s* plakken zy ook by het meervoudige, waar het volgens die uitlegging *their* zou moeten zijn en niet *'s*. Ook kan *his* geen plurale maken, zoo als die *s* doet, en in alle de Noordlijke talen is het plurale niets anders dan de genitivus singularis; waarom, zal ik in mijne grammatica universalis toonen, en dit beginsel op alle de talen toepassen. Maar het zij met het Engelsch zoo het wil, die onverstandige *'s* hebben onze Hollanders in de achttiende eeuw ook al aangenomen, en goede schrijvers zijn er nog niet zuiver van. — Ik zou hier gevoeglijk het *er* met een aphaeresis by kunnen tellen; ieder toch weet dat het niet *daar* maar *het* beteekent en dat het nooit voor *daar* dienen kan, dan waar by de samentrekking met een voorgaand woord de *d* met een medeklinker ineensmelt, als b. v. in *ik weet er niet van, ik spreek er niet van, ik geef er niet om.* Onze Overgrootouders ten minste zouden *ik zie er geen kwaad in* bespot hebben; zy zeiden: *ik zie der geen kwaad in.*

Ik spreek niet van de wanspraak van *Lodewijk den* Veertienden, *Willem* den Eersten en dergelijke, waar voor ik vruchteloos onze tijdgenooten te meermalen in het openbaar gewaarschuwd heb. Van duizende *gevaren*, honderde *zwarigheden* en dergelijken. Van *de* een *man doet dus, de* ander *zoo*. Van dees *koning* in den noemer, dat nu eenmaal ingevoerd schijnt, doch in den grond verkeerd is; van het onderscheid eindelijk (want ik zal alles niet ophalen) tusschen *mijn lief kind* en *mijn lieve kind*, het geen niemand meer waarneemt noch schijnt te begrijpen, daar men het laatste willekeurig en om eenige valsche regels, die men gesmeed heeft, veroordeelt. Deze punten raken eigenlijk de declinatiën niet; maar daar men ze gewoon is tot den leer der declinatiën te brengen, maak ik er hier gewag van.

Maar hoe veel minder nog weet men door tot de rechte bronnen op te klimmen, zich ten aanzien der voornaamwoorden juist te bepalen! Niemand gevoelt toch hoe *ik* en *my*, *gy* en *u* 't zelfde woord zijn. Niemand lost op, waarom hy ons in personeele voornaamwoorden in plaats van den genitivus in *s* of in *n*, aan de naamwoorden en voornaamwoorden gemeen, deze twee genitiven doet samenvoegen en *mijns, dijns, zijns* zeggen? En waarom hy ditzelfde ook op *wie* en *die* toepast door *wiens* en *diens* te zeggen? Even weinig bedenkt men, dat uit den zelfden grond *dezens* volgt. De zaak ondertusschen is klaar, maar geen onzer Spraakkunstenaren heeft er licht in gezien.

Eindeloos veel is er te doen geweest over dat noodlottige *dezelve*, dat bloot uit den oudduitschen Kanzelarystijl, tot verderf onzer taal, in den gewonen en zelfs in den sierlijken stijl, ingedrongen is, waar uit de Hoogduitschers-zelven wijs genoeg geweest zijn om het (nu reeds voor een leeftijd) weer uit te bannen. Ik zal niet zeggen dat het het zelfde woord is met *de zelfde*, gelijk velen met Nyloë gemeend hebben en gelijk in der daad onze Ouden het daarmeê verwisselden. Maar het is echter niet en zal nooit zijn hetgeen men meent dat het is, een plaatshouder van *is*, *ea*, *id*. Het is *dè* met de heldere *e* (dat is *die*, en waarvan de genitiven in *desgelijks, deswegens*, *derhalve*, *dermate*, *derwijze,* overig zijn) saam-

gesteld met *zelf*, het geen een postpositivum is dat zich met zijn hoofdwoord vereenigt en daarom tegen den aart onzer algemeene syntaxis, die de achter hem substantief gestelde adjectiven *indeclinabel* maakt, meê gedeclineerd wordt en het is dus *ille ipse* (*die-zelf*.) Maar zegge men nu rónd uit *die-zelf* en *diens-zelven*, waar men thands ieder oogenblik met zijn *dezelve* en *deszelfs* pronkt, en beproeve men, of het bestaanbaar is met een goeden zin; ik laat staan, met eenige gladde welsprekendheid!

Ten aanzien van dit *dezelve* wilde ik ook wel weten, hoe men dat *deszelfs* als genitivus zal wettigen? Immers hebben alle adjectiven den genitivus naar den leer der Spraakkunstenaars in *en*. Ook zal niemand *door bevel des konings zelfs* zeggen, om uit te drukken *mandato regis ipsius*, maar *des konings-zelven*. — Keur ik dan *deszelfs* als genitivus af? Neen, mijne Heeren, even weinig als *iets schoons*, *iets groots*, schoon dit ook genitiven van adjectiven zijn. Maar dit steunt op één grond met *Lodewijk den Veertiende* en met *de oude wijzen*. Ik begeer de taal niet of om te stoten of te beperken, maar de valsche en ongenoegzame regels en grondstellingen van dat onverstandig ding, dat men tot nog toe Spraakkunst genoemd heeft.

Natuurlijker wijze verlangt gy, mijne Heeren, het ware uitsluitsel (van dit alles) te hooren. Ik zal aan uwe verwachting ook niet ontbreken; maar wy zijn hier, indien ik my hier van een oude huisselijke overdracht mag bedienen, die wel niet zeer verheven van voorwerp is, maar der zaak eigen en als aan den Hollandschen aart naauw verknocht, ons aan de oudvaderlijke zeden herroept: — wy zijn hier nog niet meer dan in 't *omhalen* of *uithalen*, ten einde het huis schoon te maken, en dit dient het kuisschen vooraf te gaan.

Wy bezitten in onze taal een' genitivus pluralis in *er*; *wier*, *dier*, *der*, *eeniger*, *aller*, *mijner*, *dijner*, *zijner*, *harer*, *onzer*, *uwer*, *hunner*, *harer*, *geener* betoonen dit. Maar men heeft ook *derzelver* gezegd, en sedert den invoer der Hoogduitsche Letterkunde by ons, *anderer*, *sommiger*. Deugt dit? Is ook *weiniger*, *veler*, *meerderer* en dergelijke goed? Is het *eenige der Griekscher godvruchtige vrouwen* van onze

Overzetters een misslag? En het zij het al of niet deuge, waarom deugt het of deugt het niet? En waarom zullen wy dan ook niet *wijzer,* waarom niet *verstandiger*, voor *van wijzen, van verstandigen*, zeggen? Dikke duisternis omgeeft dit punt by onze Grammatisten. Waarom heffen zy die niet op? — Om dat zy nooit de declinatie hebben leeren kennen, als by ons aan het bloote lidwoord bepaald, en aan dat gene dat het lidwoord vervangt, waar meê alles helder wordt (als ik hoop te betoonen).

Ik wil alles niet aanvoeren en meen slechts eenige voorname punten op te noemen, waar omtrent men in 't blinde rondschermt, maar naauwlijks kan ik van my verkrijgen dat gene over te slaan, waar op men zich thands, als zoo groot eene winst in de zuiverheid van de taal, zoo byzonder veel voor laat staan. — Het is, dat men nu niet meer *den* in den nominativus van 't mannelijk geslacht ziet schrijven. *Den* in het mannelijke is intusschen zoo goed als *de*, als men van het Neêrduitsch in het algemeen spreekt, en het is alleen de eigenlijke Hollandsche tongval die *de* vordert. Alle de overige vorderen van ouds *den*, en dus is dit niet anders, dan te zeggen, dat nu de byzondere dialect van Noordholland, den Zuidhollandschen, Brabandschen, Gelderschen, Vlaamschen enz. heeft verdrongen. Wat voordeel dit zij, laat ik daar, in een taal, wier rijkheid en schoonheid, en wier wezen zelfs in eene vereeniging van dialecten bestaat. Ik voor my acht Homerus beter zoo, dan of men hem tot één eenige der Grieksche dialecten beschaven en indringen wilde. Zonderling schijnt het, hier op zoo hoog eenen prijs te stellen, ter zelfder tijd dat men 't Vlaamsche *gy* en *ge* (waarlijk zoo fraai klinkend niet) aan onze Hollandsche uitspraak in de plaats heeft gesteld en zoo stijf vast houdt, dat zelfs onze Tooneelspelers in de blijspelen, die onze Hollandsche zeden vertoonen moeten, daardoor enkel *Vlamingen* voorstellen! Maar, het zij een voorrecht! Moet het dan altijd *de* en nooit *den* in den nominativus zijn? — Ik ontken het. — Men zegt in den nominatief, evenzoo wel *den* als men *eenen* zegt. »*Daar was* éénen *Apollos*, éénen *Demetrius*, zeggen wy altijd voor *zekere* (quidam), en zoo spreken onze Bijbelvertalers ook: *daar was*

eenen *Tryphon;* eenen *Symon streedt;* eenen *Theodothus stond op* (1). — Had men eenmaal ingezien dat ons buigen der woorden heel iets anders is, dan de declinatie der Grieken en Latijnen, men zou *den* en *eenen,* tegen den aart der taal niet zonder uitzondering naar de *casus obliqui* t'huis gezonden hebben, waar zy niet behooren, om dat zy *casus obliqui* en geen *casus rectus* zijn, maar om dat zy in een predicament vallen, het geen de casus obliqui altijd, en den casus rectus niet dan somtijds treft. En men zou ook nooit *magnis animis* getwist hebben over *nominativus* en *ablativus absolutus.* Zeker heb ik in onze Ouden, wanneer zy niet *latiniseerden*, geen ablativus maar nominativus absolutus leeren erkennen, alhoewel zeldzaam; maar echter weet ik, dat zy *den Koning Cyrus regeerende* zeiden, en niet *de Koning regeerende*, zoo men thands altijd wil.

En hoe maken 't onze taalkunstenaars met uwen *name worde geheiligd!* uwen *wille geschiede!* en even zoo *niet* mijnen *maar* uwen *wille geschiede!* Zijn dit casus obliqui? Dat de Bijbelvertalers *heiligen* en *geschieden* niet voor *impersonalia* hielden, blijkt uit alles; *deze zaken* geschiedden b. v. en elders zeggen zy ook (Handd. der Apost.): De *wil des Heeren geschiede!* waar die nadruk geen plaats heeft. Wederom schrijven zy Hoogl. 1, vs. 3: uwen *Naem is eene olye;* Genes. 27, vs. 13: uwen *vloek zij op my;* Micha 6, vs. 9: uwen *Naam siet het wesen;* Genes. 9, vs. 16: *Als* desen *boghe inde wolcken sal zijn.* Jes. 37, vs. 32: Den *ijver des Heeren der Heyrscharen sal dit doen;* Ald. vs. 10 en 2 Kon. 19, vs. 10: *Laet u* uwen *Godt niet bedriegen;* Handel. 3, vs. 16: *door het gheloove in sijnen name heeft* sijnen *naem desen gesterckt;* Ald. 4, vs. 12: *daer en is oock onder den hemel* geenen anderen *naem.* — Zullen die groote, die bekwame mannen (die Hin-

(1) Alleen de twee eerste aanhalingen zijn juist; zij komen voor 1 Machabeen 11, vs. 38, en 2 Machab. 3, vs. 4. Het derde voorbeeld, dat 3 Machab. 1, vs. 3, wordt aangetroffen, luidt aldaar: een *seker Theodothus nam tot hem.* Meer plaatsen van *den* en *eenen* in den nominatief, en ook uit de Kanonieke boeken, gaf de Spreker later in zijne Nieuwe Taal- en Dichtk. Verscheid. D. II. bl. 63 en 64.

lopen ons zoo wel in hunne oplettendheid als in hunne kundigheid heeft leeren kennen) zulke grove misslagen begaan hebben, en zich in die misslagen zoo gelijk zijn gebleven, als zy het zijn? Zoo mag een leerling op 't laagste der Latijnsche scholen Cicero beschuldigen, wanneer hy hem niet verstaat. — De wijze, die een taal leeren wil, beoordeelt een' schrijver niet uit na hen opgevatte denkbeelden van de taal; maar hy leert de taal uit zijn schriften, toetst er die opvattingen aan, verwerpt ze, wanneer zy daar niet meê overeenstemmen, en leert beter.

't Is hier weêr de zelfde onkunde, waar door Moonen en de zijnen de Bijbelvertalers beschuldigden van *wet* en dergelijke monosyllaba *mannelijk* te gebruiken, om dat zy *des wets* schreven, waar van de onvergeetlijke Kluit den grond het eerst aantoonde. — Doch laat men my eens uitleggen, indien de *n* niet tot den nominativus in het mannelijke behoort, hoe men dan aan de genitiven *diens* en *wiens* komt? Die moet men dan ook verwerpen, en *dies* en *wies* zeggen.

Honderdmaal schudde ik in kinderlijke onnoozelheid het hoofd, als ik door de straten van Amsterdam wandelend, aan de deurposten de namen las van *de Wede. Jan Kolder, de Wede. Hendrik Dijkman* en dergelijke; en wilde de lieden gaarne beduid hebben, dat er een *s* achter aan behoorde; dewijl die *Weduwe* niet *Jan Kolder* of *Hendrik Dijkman*, maar hun *weduwe* was. Ik herinnerde my dit, wanneer ik, dertien jaar oud, bij Huydecoper las dat men gedurende twee eeuwen niet *des vaders* maar *des vader* schreef; eene opmerking, die by Huydecoper nutloos bleef, om dat zy onvolkomen was. Eindelijk, doch laat, ging my het licht op, en ik leerde dit kostbaar overblijfsel der Oudheid waardeeren, wanneer ik door een dieper en vergelijkende beoefening van de oudheden der hedendaagsche talen leerde, wat naamwoorden onbuigbaar door hunnen aart zijn, en de sporen daarvan in alle talen kon volgen. Toen werd *Bois le Duc*, *sauce Robert* en dergelijke my klaar. Nemen wy de taal zoo zy staat, mijne Vrienden, of kennen wy haar eerst genoegzaam!

De geest van verwerping (die men zoo verkeerdelijk met dien van onderscheiding en oordeel verwart) heeft onder de

verscheidenheden van uitdrukking den zoogenoemden dativus en ablativus der onzijdige woorden met *den* ontzien (*den volke*, *van den geslachte*). Maar niemand (dat ik weet) heeft tot nog toe opgemerkt, wat dit eigenlijk zij. Had men het opgemerkt, men had het gewis even onmeêdogend uitgesmeten, als zoo veel andere wijzen van spreken, die met de eenmaal aangenomen willekeurige grammatica strijden. Het is even zoo met de uitdrukkingen *in den blinde*, *ten volle*. Ik zwijg van de wartaal *ter golven uit*, waar tegen Bernardus de Bosch zich reeds met nadruk verhief (1).

Door niets van dit alles te verstaan, heeft men voor niet zeer lang (en Nomsz was de eerste) het wonderlijke ten *voorschijn komen* ingevoerd; en zoo gaat, door loutere betwetery, het verderf al steeds verder en verder, en onze zoo wijsgeerige als volschoone moedertaal wordt niet alleen van alle hare welluidendheid, zachtheid, juistheid, kracht en verscheidenheid, maar tevens van alle gezond verstand beroofd.

Een half zotte *pedante* jongen, die als hy met zijne moeder een buurvrouwenbezoek deed, met eenige deelen van *Hooft* onder den arm ging, om zich by die soort van menschen zeker aanzien te geven als ware hy een geleerde, en in die klappeischappen daar uit geslachten der naamwoorden tot vervulling van Hoogstraten en Outhof op te zamelen, en dan by zijn te rug keeren door de Ratelwacht om het dragen van zijn pak boeken opgevat, de nacht wel eens in gevangenis door moest brengen, waarop hij als martelaar der Taalkunde, zich zeer veel liet voorstaan: de onnoozele Pieterson, met één woord, schreef boekjens tegen het gebruik van al zulke spreekwijzen als hy niet verstond (en het geen hy verstond, was niet veel). Maar hoe velen hebben zijn laffe domheden niet nagepraat, en hoe velen hebben zich daar door mede niet laten bewegen, van de nog behoudene waarachtige *idiotismen* der taal, die de invloed van 't Fransch en Latijn niet verdrongen had, af te zien en haar van haar eigenschappen geheel te

---

(1) Werken van de Maetschappij der Nederl. Letterkunde, D. I, bl. 26 en 27.

ontzetten! Ik heb elders daar het een en ander over opgeteekend. Doch wie onzer taalzifteren geleek niet ten deele naar dezen Pieterson, in even lichtvaardig en onbevoegd te veroordeelen?

Dan genoeg voor ditmaal ook op dit punt! Handelen we thands van de *Buiging der Werkwoorden!*

Zoo het ooit toe te geven is, dat men in eenig deel der Spraakkunst by den tast handelde en zonder inzien van de reden der zaak, het is in het vak van de werkwoorden en hunne buiging. De oude algemeene blindheid aller Natiën in dat stuk heeft zekerlijk plaats gemaakt voor eene meerdere kennis; maar geen der Taalkunstenaars heeft tot nog toe betoond de stoffe in den grond te verstaan, en van daar misslagen, geschillen en valsche grondstellingen, ten nadeele van de taal, en ten spijt des gezonden verstands.

Ik zal my voorbehouden in een byzonder uitvoerig stuk over dit onderwerp de zaak te ontwikkelen, en dus niet indringen, noch in de verscheidene uitgangen aan ieder persoon verknocht, noch in de karakterteekens der tijden, die aan alle talen gemeen en de zelfden zijn, noch in de verscheidenheid der zoogenaamde m o d i. Ik zal even weinig hier betoonen, hoe kwalijk men gedaan heeft, het in dit opzicht gebrekkig Latijn tot een soort van maatstaf aan te nemen, waar naar men onze taal plooien, immers in dit opzicht regelen wilde. Zoo zeer dit natuurlijk was in lieden, die eigenlijk geen taal kenden dan het Latijn, zoo verkeerd was het en zal het altijd zijn voor iemand die een taal leeren wil, haar als invulsel voor het spraakkunstig geraamte van een andere taal te beschouwen.

Zoo zeer de talen één zijn in haar aart, zoo zeer verscheiden zijn zy in de aanwending der middelen die haar gemeen zijn. Dus zijn alle dieren, menschen, beesten, vogels, en visschen één ten aanzien van het werktuig des lichaams, om dat het onderhoud des levenden lichaams zekere zelfde werkingen eischt; maar de zelfde werking wordt in allen niet door het zelfde middel verricht. Zoo ademen de planten de lucht even zoo wel in en uit als de dieren, en het is by beide soorten even noodzakelijk tot haar leven. Maar de longen

der dieren zitten regelmatig binnen de borst; die der planten zijn hun alleruitwendigste deelen.

Verschillende middelen zijn er om het denkbeeld van een daad aan dat van een voorwerp, als werker, toe te eigenen: en dit is hetgeen het werkwoord doet. De in het oog loopende middelen zijn hoofdzakelijk tot drie te brengen; 1o. eene bloote byeenzetting van het teeken des persoons met de doening; 2o. eene verbinding van die tweederlei denkbeelden door een hulpmiddel; 3o. eene samensmelting van alle drie tot één woord. — In het eerste geval is eigenlijk geen conjugatie. Het is of men zei: *ik doen*, *gy doen*, *hy doen* enz. Dus spreken de kinderen in hun eerste poging, om zich te doen verstaan. — In het tweede is 't hulpwoord eigenlijk de algemeene conjugatie, en 't Hoofdverbum ondergaat er geene, als in 't Engelsch plaats heeft met *do*: *I do love*, *Thou dost love*, *I did love*, *do love* enz.; en dat hulpwoord verwisselt dan, naar de tijden en de active of passive beschouwing van de doening, en tevens naar de persoonsverandering meêbrengen. — In de derde of laatste, eindelijk, zijn die drie woorden, persoon, hulpwoord en doening, vereenigd; als b. v. in *amo*, *amas*, *amat*, *amabam*, *amabas*, *amabat*, het geen bestaat uit het werkwoord der doening *amo* met het zelfstandig verbum en de drie oude voornaamwoorden, de *inademing* en de tweederlei doch verschillend toegepaste tongstoting, waar uit *ego* en *me*, *or* en *tu*, en *is* en *ir* voort zijn gesproten. Iets dat in de Oostersche talen klarer is, maar zich by eene opzetlijke behandeling van het stuk echter licht ontwikkelen laat, en door de vergelijking der talen ook voor het oog des ongeoefendsten zichtbaar wordt. Ik heb er iets van geopperd in mijne *Verhandeling over de Geslachten*, 't geen ik ruim zoo veel schreef, om ten aanzien der geheele Duitsche grammaticale kennis eenige eerste wenken te geven, als wel om dat onderwerp bepaaldelijk af te doen, 't geen er ook niet meer dan in voorbereid is, en daartoe een tweede uitgave verbeidt, die sints lang zoo goed als gereed was, en nu weder op nieuw door my overgezien is, om ter pers' te leggen, indien het een Drukker kan vinden.

Niemand zoo blind of hy ziet dat onze taal de twee laatste

middelen van conjugeeren aanneemt. Wy zeggen in de drie personen *beminne*, *beminnest*, *beminnet*, met verschillende uitgangen, waarin de oude suffixen kennelijk zijn. Wy zeggen *ik zal beminnen*, *ik mag beminnen, ik moet beminnen* enz. met hulpwoorden, en dus is onze conjugatie eene mengeling van die twee. Ik zwijg van de omschrijvingen, die in de plaats van conjugatie strekken, door een algemeen verbum substantivum, niet met het verbum of zijn thema, maar met zijn derivatief (het participium) te verbinden; als *ik ben, ik word* bemind, of *ik ben*, *ik word* beminnende; dat in het IJslandsch ook in activo gemeen is, en als een byzondere conjugatie wordt aangemerkt, en by ons in het passivum stand houdt; *amatus sum*, *amaturus sum*, *amandus sum;* want dit zijn geene conjugatiën van het werkwoord der doening die zy uitdrukken, maar van het bloote verbum substantivum op zich-zelf en in een verband gebracht met de hoedanigheid van dader of lijder in een bedrijf, maar niet als hulpwoord in de conjugatie van 't woord-zelf der doening.

Veellicht is dit duister. — Een adjectivum drukt eene *hoedanigheid* uit van *dat gene* waarop men het toepast. Het participium nu is een adjectivum. Het drukt dus een het zij oogenbliklijke, het zij doorgaande hoedanigheid uit van den *persoon* waar het van gezegd wordt. En dus is 't in *ik ben etende*, even zeer als in *ik ben ziek.*

Maar een werkwoord drukt uit een *bedrijf* en de conjugatie vereenigt dit *bedrijf* (in de verschillende wijzigingen van tijden en betrekkingen der rede) met den persoon. En dus is het met *ik eet*, *ik at.* En deze vereeniging beschouwt dat bedrijf niet als eene *hoedanigheid van den* persoon, maar als een oogenblikkelijke *bepaling van zijn* wijze van zijn.

Wat is hier nu 't onderscheid?

In dit laatste geval is het de *wijze van zijn* (het *bedrijven*) waar men op ziet; in het eerste de *persoon;* het is derhalve geen conjugatie dan in dat laatste geval, niet in het eerste. Het is *conjugatie* (dat is buiging van een werkwoord) als ik zeg *ik eet*, *ik at;* maar het is toepassing van een adjectief als ik zeg *ik ben etende*, en geen *conjugatie.*

Maar de vermenging van de twee, of zoo men het laatste

ook voor een conjugatie wil laten gelden, drie- of vierderlei wijze van conjugeeren heeft groote verwarring gegeven by spraakkunstschrijvers die ze te minder onderscheidden, om dat de Latijnsche en Grieksche Grammatici alles reeds door één gehaspeld hadden, en ook in der daad geene conjugatie zonder hulpwoord kenden, welk hulpwoord zy echter niet wisten te erkennen waar het zich door de samentrekking tot een eenig woord verborgen hield. En geen minder verwarring is er ontstaan, door het gebreklijke van de kennis, die de Latijnsche en Grieksche Grammatici van de tijden en modi hadden. — Dit hier in het breede uiteen te halen, zou veel te wijdloopig zijn; maar ik zal eenige punten aanstippen met de gevolgen daarvan voor onze woordschikking en zoogenaamde spraakkunstige begrippen.

Men vindt vreemd dat de Oostersche Spraakkunstenaars hun *praesens* van 't *futurum* afleiden en dit voor een *primitivum* van 't eerste houden. Het is uit gebrek van de later ingevoerde samentrekking in aanmerking te nemen, waar door 't in der daad saamgestelde woord korter dan 't enkele geworden is, en het eerste dus voor enkel en *primitief*, 't laatste voor afgeleid gaat. Het is als of men 't Latijnsch van het Portugeesch wilde afleiden, om dat dit *povo*, *dor*, *ter* enz. zegt en 't eerste *populo*, *dolor*, *tenere*. Maar zoo verkeerd dit beschouwen van het *futurum* als vroeger in 't besef dan het *praesens* is, zoo verkeerd is het ook dat men thands by ons voor uitdrukking van den *tegenwoordigen tijd* houdt hetgeen niet anders dan een onbestemde, in 't toekomstig uitloopende tijd is, zoo als het ook in het Angelsaksisch als *futurum* erkend wordt. Ware de zoogenaamde *tegenwoordige tijd* 't geen hy heet, men zou niet kunnen zeggen: *ik zal dat doen*, als ik kom, maar of het zou moeten zijn *als ik komen zal*, of *ik doe dat*, en het participium van dien tijd niet in alle tijden plaats kunnen vinden: *ik ben er kruipende aangekomen*, *hy zal het bevende moeten erkennen*. — Gelukkig is dit onsamenhangende met den grammaticalen kunstnaam de aandacht onzer taalschuimeren tot nog toe ontsnapt; ware 't dit niet, men had ons deze uitdrukkingen zeker verboden, om die opgeworpen dwingelanden toch by hun onverstandig

bewind te handhaven in dit, gelijk in zoo vele andere punten.

De Latijnen hebben een soort van participiën en daar uit gemaakte verbaliën met den wonderlijken en verwarrenden naam van *Gerundia* en *Supina* genoemd. Die moest men by ons ook nabootsen. *Hoe spreekt onze Natie?* was de vraag niet, die toch alleen de taalquaestie uitmaakt; maar, hoe spraken de Latijnsche Grammatici? Onze taal gebruikt in die uitdrukkingen waar in de Romeinen deze adjectiva en substantiva verbalia gebruikten, even als de Grieken, den infinitivus. *Difficile dictu, moeilijk te zeggen, ad faciendum, om te doen, cupidus agendi, begeerig te handelen, aptus agendo, bekwaam te handelen* of *tot handelen;* doch de zelfde Hollandsche infinitivus dient by ons ook voor het *participium futuri passivi*, dat by de Latijnen zijn naam van *participium* behouden heeft; en zoo *amandus, te beminnen.* Maar omdat nu *amandus* een participium is, moet *te beminnen* ook een adjectivum of participium heeten en tot toppunt van dwaasheid gedeclineerd worden. Dus leest men: *de te* bakkene *koeken verongelukten door het breken van den beslagpot, de te* verwinnene, *de te* bevechtene *vijanden, de te* beslissene *rechtszaak, de* uit te sprekene *vonnissen*, en *des hoog te* achtenen *mans.* Het is wonder, dat men er ook niet al comparativen en superlativen van gemaakt heeft.

De Hoogduitschers, altijd beneden het vriespunt der domheid, verwarren het met het participium activum en zeggen: *der zu verehrender Mann, die zu bewundrende Schönheit des Mädgens.* En dit heb ik (tot schande onzer Natie) ook al zien navolgen. Tot zoo verr' gaat de onkunde in onze eigene landtaal!

Maar veroordeel ik dan hier den infinitivus met eene *e*, als hy van *te* voorafgegaan wordt? Vooral niet, maar die *e* moet geen declinatie-aanhang zijn. De sleutel van 't onderscheid tusschen *te doen* en *te doene* ligt in 't Angelsaxisch. Onze taal heeft beide Infinitiven aangenomen, en beide zijn goed, maar blijven altijd infinitiven en lijden geen declinatie als participiën. *Te doen* naamlijk is een Infinitivus *activus, te doene* in een Infinitivus *passivus* by de Angelsaxen, doch

beide zijn by ons zonder deze fijnheid van onderscheiding aangenomen.

Waar de conjugatie geen hulpwoord aanneemt wordt de voorleden tijd (dien men 't *imperfectum* noemt, doch geen imperfectum by ons is, maar een wezendlijk perfectum even als het Latijnsche *amavi* en het Italiaansche *amava*) op tweederlei wijze uitgedrukt. In de oudste tijden door verandering van de vokaal. Een eigenschap die alle oude en nog onbeschaafde talen gemeen is, welke daardoor veel korter, min talrijk in woorden, en zangeriger zijn, maar die geenen stand houden kan (omdat zy dan ongenoegzaam wordt) wanneer men de taal eens aan 't schrijven onderworpen heeft, het geen al de verscheidenheden die één' soortklank hebben kan en die oorspronklijk in de taal noodig zijn, niet weet uit te drukken of zelfs te kennen te geven. Later derhalve moest de tong, die by de beschaving steeds buigzamer wordt naar mate de keel van haar buigzaamheid verliest, de plaats van de keel vervullen, en een stuitende of afglippende tongstoting werden het kenteeken, 't een aan het verleden, en 't ander aan het toekomstig toegeëigend. Van daar onze tweederlei conjugatie ten dezen opzichte, die men (maar in averechtsche toepassing) *gelijk-* en *ongelijkvloeiend* noemt. *Gelijkvloeiend* beteekent niets anders dan het gelijkvormig zijn in zijn' afloop, doch daarmeê gelijkvormig naar de regel. Maar het zijn de Spraakkunstenaars die tot regel gesteld hebben dat de verandering door een sluitende sylbe voor het richtsnoer zou gaan; terwijl juist dit een afwijking is, en de oudste en oorspronklijke tijdverandering in verandering van klankgeluid bestaat, zoo als 't by Ten Kate wel is opgemerkt. De oude taal is een soort van zang, *ik blaas, ik blies; ik vraag, ik vroeg; ik vlieg, ik vloog; ik stijg, ik steeg; ik eet, ik at*, waar in by 't voorledene de scherpte der vokaal verminderd wordt.

Onbekend met de taal zelve, en gezet om alles tot ééne ingebeelde regelmatigheid te brengen, heeft men alle mooglijke afbreuk aan de oude en echte conjugatie gedaan, en het rechtsgebied der zoogenaamde gelijkvloeiende *per fas et nefas* eindeloos uitgebreid. De taal is er zeker niet meê verbeterd,

maar heeft in eentonigheid op eene vervelende wijs toegenomen. Doch waar een werkwoord beide gelijk- en ongelijkvloeiend is, wie heeft opgemerkt, hoe veel het dan in de beteekenis verschilt, en dat het een soleucismus is, immers een dichterlijke catachresis, wanneer Vondel zegt:

»De toren van 't stadhuis *beweegde zich* en schudde."
even als wanneer men zeggen wilde: *de toren bewoog*, of *hy joeg* voor *hy was op de jacht.* — De aart der werkwoorden ondertusschen, naar zy primitiven of derivativen zijn, leert en lost dit op. Maar zoo verr' gaat men niet.

Veel is er te doen geweest over het praeteritum van *durven.* Een geheele eeuw door heeft men het woord *ik dorst* in den ban gedaan, en *ik durfde* voor echt uitgeroepen. Die afkondiging van het toenmalige Taalmeesterschap heeft ook my door de ooren gedonderd, en ik boog my met de rest (arme knaap van tien of twaalf jaar oud) voor den onfeilbaren stoel dezer Priscianen. Huydecoper kwam eindlijk en herstelde het wettige *ik dorst.* Maar of Huydecoper inzag dat *ik dorst* niet tot *durven* (een derivatief verbum) behoorde, maar tot het oude *darren*, waar van *durven* een soort van frequentativum is, laat ik daar. Zoo veel is zeker, dat niemand ooit de talrijke imperfecta in *st* uitgaande, en die de verbalia in *st*, als *kunst*, *gunst*, *korst*, *dorst* (sitis), *barst*, *rust*, *lust*, *vuist* enz. voortbrengen, verklaard heeft; waarmeê zoo het geschiedde zoo dadelijk alle twijfel over het geslacht zulker woorden zou moeten ophouden. — Ik heb dit punt in mijne *Geslachten der Naamwoorden* niet uit den grond opgehaald. Waarom? Omdat ik daarin geen volkomen nieuwe Grammatica schrijven kon, en dus niet tot den waren grond doordringen, maar my met een bybeginsel behelpen moest. In den herdruk zal het uitvoeriger behandeld zijn. De vergelijking intusschen van *ik konde*, en *konde* of *kunde* (nomen), met *ik konst* (nu *ik kost*) en *kunst* (nomen) moest ieder geleerd hebben, dat het een bloot dialectverschil is, en zijn' grond in de Angelsaxische *th* heeft. De nadere verklaring op zijn tijd!

Men heeft even weinig ingezien waar van zoo vele verba neutra by ons ontstaan, die namelijk uit verbalia gemaakt

zijn, waar van de oude oorspronkelijke verba by ons verloren zijn, gelijk *rusten* (by voorb.) van *rust*, dat van *ru-en* is (in 't Hoogduitsch behouden). En dus heeft men op 't voorbeeld der Duitscheren de Franschen roekloos gaan nabootsen in het invoeren van valsche *verbes relatifs* en *zich rusten op iets gezegd*, vóor *se reposer*. Wanspraak by ons, en schoon uit het oude Frankduitsch van de tiende en elfde eeuw voortgevloeid, der Hollandsche taal innig weêrstrevend, maar die echter by de nieuwigheidzoekers smaak en ingang vond.

Over de uitdrukking der *modi* zal ik niet veel anders zeggen, dan het geen ik reeds met een woord opmerkte, dat zy in het geheel niet beandwoorden aan de Latijnsch-grammaticale verdeeling. Wy hebben buiten een *toonende* of liever een *stellige* wijze, die met den *indicativus* overeenstemt, een *gebiedende*, een *onderstellende* of *mooglijk stellende* (potentialis), een *onbepaalde*, een *ondergeschikte*, een *vragende*, een *wenschende*, een *willende* of *aanmanende*. En die drukken zich uit of dóor een *verschil van uitgang*, of door *omzetting*, of door *hulpwoorden*. Zoodanig een hulpwoord is by voorb. *ik mag*, *ik moet*, welke 't een aan de onderstellende, 't ander aan de wenschende wijs eigen is. Maar te onrecht verwart men met zoodanige aan een byzondere modus verknochte hulpwoorden het algemeene hulpwoord *laten*, niet *sinere* (in welken zin het even zoo weinig by ons een hulpwoord is als *eo* het is in 't Latijn of Grieksch, wanneer men 't voor *gaan* neemt.) Dit *laten* beteekent niet *toestaan* of *dulden*, maar *doen* en is 't zelfde algemeen en de eigenlijke conjugatie van 't hoofdverbum vervangend hulpwoord dat by de Engelschen *do* is. Gelijk dezen zeggen *I do love*, *I did love* enz. zoo zeiden onze Ouden *Ik laat beminnen*, *ik liet beminnen* en wijders. Het onderscheid tusschen dit en *laten* (sinere) is tastbaar. *Iets laten maken* is niet *toestaan dat iets gemaakt worde*, maar *doen werken*; *wijn verlaten*, dat is *overlaten*, is *wijn overdoen*; *ontlaten* is *ontdoen*, *ontdaan* worden, enz. En dit gebruik van dit verbum is de tweede der drie wijzen van conjugeeren, die wy opgaven. Dit hulpwoord *laten* intusschen is verouderd en er zijn niet dan eenige sporen meer van overig, maar het is overig in den

zoogenaamden *conjunctivus*, en maakt dien eigenlijk tot den *modus exhortativus*, die in onze taal byzonder is. De omzetting naamlijk van den conjunctivus die *zij ik*, *zijt gy*, *zij hy*, *bemin ik*, *bemint gy*, *bemint hy*, voor *sim*, *sis*, *sit*, *amem*, *ames*, *amet*, doet zeggen, doet ook zeggen *laat ik beminnen*, *laat ik zijn*, *laat gy*, *laat hy*, *laten wy* enz. het geen heel iets anders is dan *laat my*, *laat u*, *laat hem*, *laat ons*, *laat hen*, (*sine me*, *te*, *illum*, *nos*, *vos*, *illos*). Maar die aan dit algemeen hulpwoord *laten* geen kennis hebben, dat is, die niet weten wat conjugeeren, en wat de aart onzer taal in het conjugeeren is, verwarren het met het andere *laten*, en vervalschen daardoor de taal. Veel heeft men getwist of men zeggen moest, *laat ik* of *laat my*, en (gelijk het in deze twee eeuwen van de heerschappy der duisternis onder den naam van steeds toenemende verlichtheid, natuurlijk gaan moest) de domheid heeft over de waarheid gezegepraald, alleen omdat men haar niet wist op te dekken. — *Laat ons bidden*, zeiden onze Voorouders aan Filips en Alva, en 't wierd hun geweigerd; *laten wy bidden* zeiden zy onder elkander in hunne godvruchtige byeenkomsten. En die toen het een met het ander verward hadde, waar by de Natie (schoon ook toen eenige Geleerden daar meê begonnen te kunstelen) belachlijk geweest; doch nu duldt men 't naauwlijks (ja 't is een groote toegevendheid van de Recensenten die ieder een' niet te beurt zal vallen) dat zy my met onze Voorouders, met onze waarachtige taal, en met het gezond verstand, zonder altijd over den hekel te worden gehaald, *laten wy* laten zeggen. — Dat hebben onze Taalkunstenaars uitgewrocht.

Maar iets anders!

My walgt zeiden onze Ouden, gelijk Huydecoper zeer wel opmerkt. Hy bewijst uit den aart en innige beteekenis van het woord, dat dit zeer goed is, en hy heeft recht. Maar op dit zeggen van den grooten man die zoo veel ontdekt heeft, maar somwijlen te eenzijdig met eene ontdekking ingenomen was, heeft men *ik walg* onder de verbasteringen gerekend. Ik mag het zelfde zeggen van *ik dorst*, *ik honger*, waar voor men ook *my dorst*, *my hongert*, heeft; maar het geen daarom het gebruik van het eerste niet wegnemen mag.

Beter ware 't geweest, het fijn onderscheid dat tusschen die tweederlei spreekwijzen is, aan te toonen, maar hoe weinigen die daar aan dachten! hoe weinigen, wien het te beduiden is! *My berouwt* heeft men altijd gezegd; *ik berouw* is vrij nieuw, en zeer oud. Vrij nieuw in zijn wederinvoering; zeer oud in zijne eerste opkomst! — Maar, zoo *ik berouw* goed of te wettigen is, waarom dan, zal menig één vragen, mag ik dan ook voor *my smart* niet kunnen zeggen *ik smart?* Klare blijk, dat hij de woorden zelf niet verstaat!

Doch dit zou men kunnen achten tot de woordvoeging te behooren.

Onmiddelijk echter behoort tot de conjugatie het gebruik van den imperativus, zonder de *t*, als *ga*, *bemin*, zoo wanneer men tot één spreekt, en met de *t*, als *gaat*, *bemint*, wanneer het bevel aan meer dan éénen persoon gericht is, terwijl men echter voor 't overige den eenigen en enkelen persoon zoowel in het meervoudige aanspreekt en hem alles meervoudig toekent als de meerderen in getal. Gy hebt uw *verstand wel* zegt men, en men voegt er by *oordeel!* d. i. *intellectu vestro polletis*, *judica*. Wat wanspraak! En nog slimmer wordt het, wanneer men er 't voornaamwoord byvoegt, *oordeel gy*, *judica vos*. Zoo er ooit onzin zijn kan, zoo is het ontwijfelbaar dit. En echter zoo spreekt men, zoo schrijft men, en dat schoon zy die by ons den tweeden persoon in het enkelvoud onderdrukken en afschaffen, zich-zelven gelijk blijvende, ons uitdrukkelijk voorgingen met *oordeelt gy*, *gaat gy*, te zeggen, aan een' enkelen zoo wel als aan meerderen. Men schrijve eens in onachtzaamheid, zijt, *stervling op den dood bedacht!* Niemand, die eenige aanspraak maakt op Letterkunde, of hy zal u dadelijk herinneren, dat het *wees* moet zijn, en onze menigte van Recensenten, die sedert de spelling van Siegenbeek alle verschillen daar van aan de schrijvers als zoo vele misdaden van Hoog verraad aantijgen, waarvan de verheling hun 't hoofd zou moeten kosten, schoon er zeker onder de dertig niet één is, die de spelling door Siegenbeek gekozen, verstaat, zal ontwijfelbaar deze verzinning met eene *expresse dishonorable mentie* verwaardigen. En echter, wie ziet van dat enkelvoudige de ongerijmdheid

niet in een taal, die geen enkelvoudige tweede persoon kent of toelaat!

Ik herinner my te dezer gelegenheid aan een soortgelijke ongerijmdheid der Hoogduitscheren, die de derde persoon in het meervoudige in plaats van de tweede persoon ten teeken van eerbied gebruiken, den vrouwen daarby het manlijk geslacht toekennen, en zeggen: *Erlauben Sie, dass ich* Ihnen *die hand biete.* Letterlijk: *dat ik* hun *de hand aanbiê.* Maar de verscheidenheid van de wijze om de tweede persoon te vervangen, en den oorsprong daar van in de verscheidenerhande Hedendaagsche talen zal my wellicht wel eens een voeglijk en niet onaardig onderwerp voor eene afzonderlijke Verhandeling opleveren.

Over den uitgang van den tweeden persoon (in het meervoudige) des voorledenen is, wat de gelijkvloeiende werkwoorden betreft, vrij groote twist geweest. Moonen schreef met de zijnen: *gy maakten;* Sewel en anderen zijner tijdgenooten: *gy maaktet.* De eersten brachten voor zich in het midden, dat *maakten* het meervoud is van *maakte*, en dat men in 't enkelvoudige zoo wel *gy maakte* als *hy maakte* zegt. De anderen merkten op dat de *t* aan de tweede persoon behoort en dat men ook in 't enkelvoudige zeggen moet: *gy maaktet.* Met eenige Noordelijke taalkennis had men licht kunnen zien dat dit *maaktet* en *maakten* tot twee verschillende dialecten behooren, die beide in onze taal invloeien; maar (het geen zonderlinger moet voorkomen) niemand gaf acht dat *gy* altijd meervoudig is en dus met geen enkelvoudig verbum gebruikt kan worden, en dat het enkelvoudige is *du maaktest.* — Intusschen *gy maaktet* heeft boven gedreven, maar *gy maakte* blijft voor een enkelvoud doorgaan, hoe zeer er zijn die ook dan volstandig *gy maaktet* schrijven. — Mag men ook twijfelen of dit alles onze tegenwoordige Taalkunst wel eer doet?

Men heeft zich opgedrongen dat de subjunctivus *ik zij* heeft, en uit dien hoofde ingevoerd: *de vraag is, wat waarheid zij; weet gy, wat gebeurd zij; zeg my, wie hier geweest zij.* Geen Hollander echter heeft ooit zoo gesproken. Toen ik na jaren achter een op mijn kamer tusschen mijn bed en stoel opgevoed en het spreken zoo wel als het gaan ontwend

te zijn, op deze wijs sprak, wierd ik uitgelachen. Met reden. Maar waar steunt dan dat voorschrift der Spraakkunstenaren op? Op louter onkunde, dat dit by ons geen subjunctivus is in den Latijnschen zin, die den eenigen subjunctivus voor verscheidenerlei modi doet dienen, by ons onderscheiden; en dat onze subjunctivus in omzetting bestaat, waar door het verbum achter de beide nomina staat, die er door vereenigd worden, en niet als in de stellige rede tusschen beide. Pilatus vroeg: *wat is waarheid?* stellig; maar zijn vraag was *wat waarheid is?* en *God weet, wat waarheid is*, en *niemand kan altijd met zekerheid zeggen wat zy of waar zy te vinden is.*

In de wenschende wijs heeft mede een ongerijmdheid plaats gegrepen, uit het zelfde Latijn ingevoerd. *Ita sit tibi deus propitius, zoo zij u God genadig!* Dit is zeer goed op deze wijze, maar het is de wenschende wijs niet, het is de onderstellende wijs. De wenschende wijs drukt zich uit door een hulpwoord, en dit hulpwoord is *moeten. Zoo* m o e t *u God genadig zijn!* — Dit was geen Latijnsche constructie en dus verstond haar geen Taalkunstenaar. Maar het Latijn had een' subjunctivus, ergo moest er ook een subjunctivus in 't Hollandsch zijn: dit was de algemeene redeneering. Flux was men gereed om te zeggen: *zoo moete God u genadig zijn!* en men maakte dus een' subjunctivus in een subjunctivus, tot bespotting van alle gezond oordeel. Verstandigen onderdrukten dit als een dwaze nieuwigheid, maar eenigen bleven er aan vasthouden, en dachten zich groote Helden in juistheid van uitdrukking. Het is als of men in 't Grieksch, wanneer men 't futurum voor *μελλω* uitdrukt, dat *μελλω* zelf in futuro stelde; of, om een voorbeeld uit een bekender taal te nemen, als of men in 't futurum compositum der Franschen, *je vais dire*, niet *je vais* zeide, maar *j'irai vous dire;* en omgekeerd in hun *perfectum minus remotum* (*je viens de dire*) *je suis venu de vous dire.*

De toegevende wijs, die in beteekenis meer naar het wenschende of meer naar het toelatende trekt, naar mate men 't hulpwoord *mogen* met een rechte of omgezette rede gebruikt, heeft iets dergelijks. — *Hy mag welvaren!* en *mag hy wel-*

varen! verschillen; maar men zegt ook: *hy moog welvaren*, en *moog hy welvaren.* Wat omtrent *moeten* aangemerkt is, laat zich ook hier toepassen; maar echter is er dit onderscheid, dat *mogen* in 't algemeen voor den *modus potentialis* dient, en overal den Latijnschen subjunctivus vervangt; als in: *ik weet niet wat dit zijn mag, ik vraag wat dit zijn mag* en dergelijke, waar de Latinist *quid hoc sit* zegt: zoo dat het in dit *mogen* minder dan in *moeten*, in 't oog loopt; doch de verkeerdheid blijft echter de zelfde, en men is er over heen gestapt.

Dan ik heb zeker lang genoeg uwe aandacht met dit punt vermoeid; en ik wilde alleen eenige staaltjens ophalen, niet meer.

IV.

Weinig zal ik hier over de *Woordvoeging* bybrengen, om dat de dwalingen ten aanzien van dit punt des te menigvuldiger zijn, naar mate onze taal rijker en vrijer in uitdrukking is, en men haar meer belemmerd heeft door een willekeurigheid van opvattingen zonder grond. Eenige enkele proeven derhalve alleen zal ik aanbieden.

Hoeveel men over *als* en *dan* in de vergelijking getwist heeft, is bekend. — Maar hoe weinig heeft men de nietigheid der gronden, waarop het tegenwoordig gebruik uitsluitend gevestigd is, ingezien! »Het Latijn zegt *quam* en dat is niet *als* maar *dan*." Eilieve! is *tamquam*, het zij verdeeld, het zij in één woord, dan iets meer of minder dan ons *zoo als*, en dient dus *quam* niet tot gelijkstelling zoo wel als tot ongelijkstelling? Maar onze Ouden zeiden *dan*; het is zoo. Doch hoe zy aan dit *dan* kwamen en wat dit in zijn oorsprong beteekene, is eene andere vraag die ik liever elders behandelen wil. Nemen wy liever de zaak algemeen op!

Twee gewichtige takken van Duitsch onderscheiden zich allerkennelijkst van elkander, en zijn in onze taal te saam gesmolten. 't Angelsch en het Oud-Saxisch van het vaste land. 't Eerste heerscht in het Engelsch, het laatste in het alge-

meene Duitsch. 't Angelsch heeft in de vergelijking *dan* (*than*), 't Duitsch, schoon het by de oude schrijvers in die taal ook niet aan voorbeelden van comparativen met *dan* ontbreekt, heeft naderhand zich aan *als* gehouden; waarom zouden wy beide niet hebben? Wy hebben 't, en gebruiken dus beide. Wy zeggen met den Engelschman, *grooter dan een el*; met de Duitsche taal, waarvan wy toch eigenlijk de oudste tak zijn en die in alle hare takken *als* heeft, *grooter als een el*, en onze Vaders hebben 't altijd dus tot ons overgebracht. Wat *dan* betreft: 't is een eenvoudig onderscheidingswoord, dat tegenover *eerst* staat. *Ik vraag of hy wit* d a n *zwart is*, dat is *ik vraag* (*eerst*) *of hy wit*, d a n (*of hy*) *zwart is*. *Hy is witter* d a n *die*, is *hy is meer wit*, n a *hem is 't de ander; hy gaat voor*, *na hem volgt de ander in witheid*. *Als* daartegen is een *genitivus absolutus*, hoedanige vele by ons onder de adverbia zijn: en wel genitivus van *al*; sommigen meenden van *al*, volkomen. *Hy is wit als die*, *hy is in witheid volkomenlijk die; hy is witter als die*, is *hy is* (*maar*) *met meer witheid volkomenlijk die.* Het een laat zich zeggen als 't ander. Maar zy mogen zich bedrogen hebben, en wy willen zeker gaan. Laat derhalve het woord *als* beteekenen wat het wil, zien *wy* den aart van den comparativus in onze taal, en laat die-zelf ons voorlichten!

Wij kennen een *al* dat *wel* beteekent, en daar slechts een dialectverschil van is, en een zeer verschillend gebruik heeft, maar juist in de vergelijking t'huis behoort, en zelfs juist in de vergelijking, waar men ongelijkheid en overtreffing stelt. Nog zeggen wy: *het is al zoo goed*, *groot*, *wit* enz. anders *het is wel zoo goed*, *groot*, *wit*; en wat is dit dan een comparativus, een stelling van meerderheid? Evenzoo: *ruim zoo goed*, *rijklijk zoo goed*, *immer zoo goed* (hier tegen over staat in de vergelijking *niet zoo goed*, *bezwaarlijk zoo goed* enz.) Wie nu zal ooit zeggen: *het is wel zoo goed dan?* Niemand, dan die spraak en ooren naar taalregelen gefatsoeneerd heeft, en niet spreekt naar de vorm zijner gedachten, maar van de aangeleerde grammatica. *Als* is derhalve by ons zoo wel dienstig by ongelijkheid als by gelijkheid, en het is dan onvervanklijk door *dan*, wanneer het aan *zoo* beantwoordt.

Maar wanneer het niet beandwoordt aan *zoo*, wanneer *zoo* niet voorafgaat? Dan kan het door ***dan*** vervangen worden; maar als adverbium dat beteekent ***in vergelijking*** van is ***als*** ook goed. Met één woord, wanneer ***als*** beteekent in gelijkheid met, voegt het by geen comparativus; maar wanneer het beteekent ***in vergelijking met***, voegt het daar zeer goed by; en dat het beide beteekent, toonen meer dan één dialect, die in onze taal ingesmolten is.

Tot vergelijking diene het onderscheid tusschen *af* en ***van***. De Duitsche dialecten zeggen *van* (*von*), de Angelsche *af* (*of*). Waarom gebruiken wy ze dooreen? Onze vaders hielden *af* voor een postpositivum, *van* voor een praepositivum. V a n *die zaak weet ik;* maar *daara* f *weet ik niet*. En om dat de afscheidbare praepositien by ons in den indicativus achter komen, wierd *af* een verbale praepositie, maar afscheidelijk: ***ik neem af***, ***ik doe af***, ***ik loop af***. Nu zeggen wy altijd ***waarvan***, ***daarvan*** met de Duitschers, maar in mijne kindschheid was dit eene affectatie van Geleerden, voor ***spreek mij daar niet af***, ***neem dat boek daar af*** (op een tafel of plank wijzende) enz. Die nu *daaraf* of *waaraf* zeide, zou de hekeling der Heeren Taalmeesteren niet ontgaan. Maar waarom moêst hier de Duitsche en daar tegen in *dan* en *als* de Angelsche tongval het winnen, en wat recht had men, om één van de twee uit te sluiten? Intusschen weet een Natie door zulke willekeurigheden niet hoe zy het heeft. Toen het tot de beschaving begon te behooren, *daarvan* voor *daaraf* te zeggen, kon men toch dat *af* niet verlaten; maar het wierd by den grooten hoop: ***daar weet ik niet van af***, even als *daarvan daan* voor eenvoudig *daarvan* of eenvoudig *daan*, hetgeen *daarvan* beteekent, en de Taalmeesters maakten of stelden een onnoemelijk getal van werkwoorden met *af* om zulke verbasteringen goed te maken, en den zotten pleonasmus te bewimpelen.

Maar ik keer weêr tot het *witter als*. Wat is die comparativus by ons, zoo wy ons door geen Latijnsche grammaticale begrippen laten verblinden? Wat in *er* uitgaat, is een ***verbale*** dat den werker aanduidt. En *witter* dat voor comparativus gaat, is *die wit is* van het verbum neutrum *witten* (wit zijn). *Hy is* w i t t e r is niet *hy is* m e e r w i t, maar *hy is*

de witte, en wat moet daar anders by dan *in vergelijking van dien ander?* Dus is *hy is* witter als *die*, in der daad in den aart der taal gegrond; schoon men ook zeggen kan, *hy is de witte* of *witter* boven *die*, of voor *die*, *albus est prae illo.* De waarneming der verbalia neutra uit de adjectiven ontstaande, verspreidt door de geheele taal een licht, dat alleen de voeten zeker leert zetten, wanneer men den door tijd en gissingen benevelden doolhof der spraakontwikkeling doorwandelen zal. Ik heb er reeds in mijne *Geslachten der Naamwoorden* van gesproken, maar het behoort tot de algemeene Analysis van onze taal.

Over den nominativus en ablativus absolutus heb ik reeds gesproken. Dat wy, als de Grieken, een *genitivus absolutus* en ook een *dativus absolutus* hebben, is bekend genoeg en zeker. Maar de ablativus absolutus is zichtbaar een namaaksel van 't Latijn even als de ablativus in de comparatie, *hem grooter*, voor *grooter dan hy.* Ware echter die ablativus absolutus in der tijd tot ons overgekomen, ik zou hem gewis niet uitwerpen; maar verouderd zijnde, ben ik het ook niet die zal raden hem op te nemen en weêr helpen invoeren. Immers moet men de taal van zijn eeuw schrijven en niet die van drie of vier eeuwen voor ons. Echter is het nog verre van daar, dat men het geschil voor uitgemaakt zou mogen houden.

Over het te rug zien van de relativen op het voorwerp zelf en niet op het woord heeft de doorervaren Kluit het ware daglicht aan ons geopend, en al ware 't door deze waarneming alleen heeft hy onze taal, dicht- en redekunst eene onvergeetbare weldaad bewezen. Zonder hem waren wy door de domheid van Hoogstratens aanhang gedoemd om zulk soort van Poëeten te blijven als hy-zelf was. Maar dit punt levert weêr een blijk op, wat onze Taalmeesters steeds geweest zijn. — Er blijven echter nog zwarigheden over. Zal men zeggen: *Zijne Majesteit heeft zijn welgevallen daar over betoond?* of *haar welgevallen?* Doch de heer Bussingh heeft de behandeling van dit punt op zich genomen, en ik wil hem niet in het werk vallen 1).

1) Dat die behandeling (bij het Instituut) werkelijk heeft plaats gehad, herinner ik mij niet bespeurd te hebben.

Een der grootste voorrechten eener taal is de omzetting. Alle de Hedendaagsche talen zijn in dit opzicht op eene beklaaglijke wijze gebonden, en het eene woord houdt meestal noodzaaklijk het andere aan de hand, zonder dat de ware loop en omvang van de gedachte iets in de Grammaticale orde verandert. Inzonderheid ligt ten dezen opzichte het Fransch aan de naauwste banden, waarover Voltaire zich zoo dikwijls en met den uitersten nadruk beklaagd heeft. Onze taal is hierin boven alle verbeelding vrij en wijkt geene der oude talen in dit belangrijk punt. In plaatse echter van van deze vrijheid een edel gebruik te maken, de gedachte gelijk zy opvliegt, te volgen en by te blijven en door de rijkste verscheidenheid van wendingen, vloeiendheid en welluidendheid, kracht en nadruk te scheppen, speet het verre de meesten der zoogenaamde Spraakkundigen, die zelf niet dan aan den Franschen leiband konden gaan, dat zy die de wieken vry uitsloegen, niet in ijzeren kluisters kropen. Ik haal hier geene van al de belachlijke belemmeringen op, die zy Dichters en Redenaars, die zy der vrije uitstorting van 't gevoel, die zy de opvlieging der verbeelding, die zy maat en periodismus in den weg leiden; maar bepaal my tot een éénig punt, waar aan nog niet weinigen hangen blijven.

Ik bedoel hier het woordtjen *waar* en *daar* met den aanhang van *van, om, by, mede* en dergelijken, welke men, goedgevonden hebbende om in één woord te schrijven, daardoor ook als één woord heeft leeren beschouwen. Zekerlijk het was gemaklijk, als men in 't Fransch *dont* vond, *waarvan* te schrijven, voor *pourquoi waarom*, zonder verandering van constructie, maar de stijl werd er Fransch door. Het Hollandsch, rijk in omzettingen, vordert ze ook hier; en niemand, die natuurlijk spreekt, heeft ooit in den tijd onzer Ouden gezegd: *de zaak waarvan ik u gisteren sprak, het voorwerp waarmeê wy ons bezig houden, het punt waarop het hier aankomt.* Men heeft eerst ingevoerd dus te schrijven, uit nabootsing van de Fransche regelmatigheid, toen men die taal in het laatst der zestiende eeuw begon na te bootsen, en de kinderen die gewaande netheid van hun Fransche schoolmeesters t'huis brachten. De Hollander, even als hy zegt: *ik heb* d a t *gedaan,*

en niet *ik heb gedaan* dat; *ik zal* dat boek *lezen*, *mag ik* die vrijheid *gebruiken*, met afscheiding des hulpwoords van het verbum, en niet *ik zal lezen* dat boek *en gebruiken* die vrijheid, zegt zoo ook *de zaak* waar *ik u* van *sprak; het punt*, waar *het hier* op *aankomt; ik heb u* daar *in tijds niet of wel* van *verwittigd*, en al dergelijke. Men beschouwt de praepositie, welke men by dat *waar* of *daar* voegt, als een *suffix*: het is het in der daad; maar dat het afscheidbaar is, bewijst, dat het geen *enclyticon* is, maar den toon heeft. Men zegt *waarván*, *daaróm*, enz. even zoo wel als *wáárvan* en *dáárom*, naar de rede het vordert. En zoo zeer het, op zich zelf, onverschillig is, of men het by elkander staande aan een schrijft dan niet, zoo zeer is het tegen den aart der taal, als men de twee woorden uit hun in de taal natuurlijk verband rukt, om ze ter voldoening aan een bloote eigendunklijke opvatting, tot één woord te maken.

Over het veelvuldig gebruik der participia activa zou zeer veel te zeggen vallen, wilde ik my daar in begeven. De vertalingen van het Fransch hebben dit tegen den aart onzer taal ingevoerd, en in het byzonder heeft Uylenbroek dit in zijn eersten wat zwaarmoedigen en sleependen stijl tot een uiterste gevoerd; waar in het te zeer in het oog stak om niet als iets fraais van jonge knapen nagevolgd te worden, en dus won het veld. Onze taal is er hoogst spaarzaam meê, en houdt zich in dit opzicht nader aan 't echte Hoogduitsch dan aan het Fransch; doch zij heeft hare byzondere wijze van uitdrukking, die voor die participien in de plaats komt en welke aan velen of onbekend schijnen of niet schijnen te smaken. Doch ook daar op een ander tijd over!

Het gebruik van den infinitivus voor het participium praeteriti in *ik heb hem doen weten*, *ik heb het zien doen*, *ik heb het hooren zeggen*, *hy heeft het willen doen*, *moeten doen*, *laten doen*, *zullen doen*, *mogen doen*, *kunnen doen*; en zoo ook *ik ben het komen doen*, *gaan doen*, *loopen doen*, *ik heb het zitten doen*, en *ik heb liggen slapen*, *ik heb loopen malen*, *ik heb wezen denken* enz. behoort tot de byzonderheden in onze taal, die men zich verwonderen mag, dat onze spraakschuimers niet voorlang reeds als strij-

dig met de Latijnsche Grammatica afgekeurd en uitgeworpen hebben. Alleen de Rechtsgeleerden hebben uit de Fransch-Bourgondische praktijk hun *Memorien gedaan maken* getrouw overgenomen. Of men zoo ook zeggen kan, moet of mag, *ik heb dat trachten te doen*, *zoeken te vernemen*, *denken te doen* en dergelijken, wordt betwist. De zaak zou licht te beslissen zijn, klom men op tot de oorzaak dier in den aanschijn zoo vreemde spreekwijze, en die oorzaak is eenvoudig. Het is dat wanneer het werkwoord slechts tot hulpwoord aan een ander dient, zoodat de beteekenissen tot één *idée* samensmelten, het dan noodwendig beide infinitiven moeten zijn; dewijl buiten *hebben* en *zijn* geen hulpwoord als zoodanig een perfectum heeft. Doch waar vindt men dit naar den eisch ontwikkeld en uit den aart der taal-zelve betoogd?

Het is ongelooflijk — om thands tot een ander onderwerp over te gaan 1) — dat er ooit een taal geweest zij, waarin geen eigenlijk gezegde *maat en toon* was, die niet slechts de taal bezielde, en er het leven, de kracht en werking in de uitspraak aan gaf; maar haar ook somtijds overheerschte. Hoe ruwer en onbeschaafder een volk en zijn taal, hoe meer die taal een soort van zingen is, en het zingen onderstelt beide maat en toonverschil.

Maar daar de maat en de toon natuurlijk samenstemmen, en zonder de samenstemming geen zang kan bestaan, zoo is de vraag, wie dier twee den ander voortbrengt; of hoe zy beide van een derde hooger beginsel afhangen? Die dit vraagpunt oplost, zal de geheele prosodie oplossen; en veellicht heel de zangkunst, met wat daartoe kan gerekend worden.

Wanneer wy hier van maat en toon spreken, moeten wy echter vrij wat in onze begrippen te rug treden. De afmeting der lengte en hoogte der toonen, die ten allen tijden en by alle volken heeft moeten gevoeld worden en in acht genomen

1) Van het stuk, dat hier in het Handschrift volgt, is door den Spreker zelven later eenig gebruik gemaakt in zijne opstellen: *Van Toon en Maat* en *Van de Versificatie*, geplaatst in de Nieuwe Taal- en Dichtk. Verscheidenheden, D. I. bl. 67—110, en D. II. bl. 87—179. Wat letterlijk of genoegzaam overeenkwam, is in deze uitgave weggelaten en door — — aangeduid; niet echter enkele kleine gedeelten, die zakelijk overeenstemmen, doch anders en vooral duidelijker waren voorgedragen.

zijn, is by alle volken zeker niet gericht en bestemd geweest naar een maatstaf als dien wy thands in de Toonkunst gebruiken, noch ook als dien wy weten dat Grieken en Romeinen oudtijds in acht namen. Zy zal gebrekkig en in 't grove loopend geweest zijn by de onbeschaafden; maar zy bestond, werd gevoeld, en in acht genomen, in spreken en zang.

Thands zegt men van sommige talen, dat zy geene *quantiteit* hebben, dat is dat zy hunne woorden aan geene bestemde lengte verbinden; maar dit is een misvatting. Bestemde lengte naamlijk moet in onderlinge betrekking der sylben verstaan worden; want anders is in geen taal bestemde lengte, dewijl men sneller of trager kan spreken. En die bestemde lengte hebben alle talen. Men legt aan het Fransch dit gebrek te last, doch ten onrecht. Nooit zal in het Fransch de *e* feminin lang zijn en nooit zal *grand* of *chaud* b. v. zoo kort zijn als *le* of *la* als artikel, of de laatste greep in *petit* zoo kort als de eerste. Maar by de Franschen bindt men in de verzen zich niet aan de regelmatige afwisseling van lange en korte grepen, vergenoegd met alleen op zekere vaste plaatsen een *lange* greep, en op zekere andere een *korte* te stellen, en dus moet men zeggen dat hun verzen geen regelmatig stelsel van voeten volgen, maar niet dat hun taal geene quantiteit heeft. De Franschen hebben daarom eene geheel andere prosodie dan de Ouden; en inzonderheid gebruiken zij de woorden van *long* en *bref* niet om de verschillende during der syllaben, maar om een verschillende soort van klank te beteekenen, als b.v. van de *o* in *ton* en *tôt*. De *o* in *tôt* noemen zy lang en die in *ton* kort; maar zy onderscheiden daarmede den verschillenden *o*-klank, en *ton* is by hen even zoo lang (naar den zin dien wy aan l a n g hechten) als *ton* by ons is.

Doch dit niet volgen van een regelmatig stelsel van voeten is aan de meeste volken gemeen en was het oudtijds aan allen. Ook onze taal deelde daar op de zelfde wijs in. Zelfs vindt men dit zelfde in de oude talen, waar in de jambische verzen de oneven sedes, pirrichius, spondeus, dactylus, en trochaeus toelaat, dat is, de volle maat alleen de twee laatste sylben bestemd heeft; en van verre de meeste andere verzen is het zelfde waar ten aanzien van een gedeelte van 't vers.

Immers de Franschen spreken thands hunne sylben niet anders uit, naar de plaats die zy in het vers innemen. In Boileau's :

»Jeune et vaillant hérôs, dont la haute sagesse
N'est point le fruit tardif d'une lente vieillesse,"

zegt de Franschman niet *dont lá hauté sagésse*, noch *d'uné lenté vieillesse*. Even weinig als O. Z. van Haren in zijn apostrophe aan de Zanggodinnen,

»Uw glans kan zelfs in 't bloed zich toonen,
In 't brandend Troje Maro kroonen,
Voltaire in den moord van Parijs."

gewoon was te lezen: *Voltaire* in den moord *van Parijs.*

Even zoo weinig als men in 't bekende opschrift, door Vondel uit grilligheid *ad captum* van zijn hoorders gemaakt, en tot zijn spijt in steen gehouwen, de woorden *begaafd* en *gelaafd* als *bégaafd* en *gélaafd* uitsprak.

Neen, de woorden en sylben hielden hun eigen lengte en toon, en het vers moest zijn welluidendheid daar uit alleen trekken, niet uit een soort van molengeklep, aan 't vers zelf geëigend, en waar naar zich de woorden schikken moesten.

— — —

Ik zal de verdediging van deze soort van verzen niet op my nemen; men mocht denken dat ik ze te rug wenschte, even als anderen, die met onze tegenwoordige versificatie niet te recht kunnen en Klopstocks wanschapen hexameters nabootsen. Maar ik wilde alleen een zeer algemeen vooroordeel tegengaan, het geen ons in het doorgronden van de eigen prosodie onzer taal haren woorden en sylben eene quantiteit toeëigent, die men in de uitspraak bewaart.

Maar indien thands ons vers meer beperkt is, hoe is het dit geworden en wat is de natuur van dat vers nu? — 't Is het allengskens geworden, en even als het by de Franschen, de Italianen, de Spanjaards meer bepaald geworden is: welke volken allen steeds meer voortgegaan zijn, in voege dat men thands verscheiden verzen achtereen by hen ontmoeten kan, die met onze wijs van versificeeren overeenstemmen. En men mag zeggen, dat, wat de Fransche Alexandrijnen betreft, de

eerste, de tweede, de vierde en vijfde voet thands niet licht alle te gelijk van den jambus willen afwijken, maar door deze meerdere bepaling, is daarmeê onze versificatie beter of slechter geworden? Regelmatiger zeker! maar dit is de vraag niet opgelost. Eenvormiger dan veellicht, — en dus slaperiger? Zoo wil men 't; zoo maken 't die genen, die zich in de versificatie naar de Spraakkunstenaars richten, voor zoo verr' zy dit in der daad doen, want in velen verdooft de dichterlijke geest en aandrift de stem van den valschen leermeester. Doch eenvormigheid ten minste is nog geen deugd. — Maar vrage ik liever, is zy daar door van natuur veranderd?

Dit, zeker, is zy niet. Geen der dichters die by ons van langzamerhand de verzen een meerder en vaster welluidendheid gaven, dachten ooit aan jamben of andere voeten. 't Geen de verzen door hen geworden zijn, is het resultaat, niet hun doel noch les. En nu is onze plicht, dat resultaat waar te nemen en desgelijks voort te brengen; het eerste als taalbeoefenaars het laatste als dichters. De laatsten intusschen hebben hun plicht hier in gedaan; de eersten het juiste tegendeel, door geheel valsche opvattingen en verkeerde uitspraken. En geen wonder! de taal niet genoegzaam kennende, hoe konden zy de verzen ontwikkelen?

Ik wil hier geen prosodie voorstellen; maar blijven wy by het Alexandrijnsche vers, als by het voornaamste. Dit vers hangt, gelijk men het thands beschouwt, geheel aan zijn *rust*. Men bedriegt zich in deze opvatting; want de rust is slechts een gevolg van eene andere hoedanigheid, die men niet opmerkt en welke zeer wel de rust kan doen missen, wanneer zy ze niet voortbrengt. Hiervan nader! Doch stellen wy met de algemeene meening dat het de rust is, waarvan de Alexandrijnsche en vijfvoetige verzen ten eenenmaal afhangen, en waar door zy bepaald worden. Deze rust is in 't Fransch het eerst door Cl. Marot, en wel in het vijfvoetig vers, betracht, en dees had dit van een' Nederlander geleerd, Jean le Maire, de Belges genaamd. By die rust is het *rijm* noodzaaklijk. Nu kan men niet *rusten* noch *rijmen* (want *rijmen* onderstelt aanhouden op een sylbe) dan op een *lange* greep, en dus waren er van dat oogenblik in 't Alexandrijnsche vers twee

lange sylben bepaald, de *zesde* en de *twaalfde*. Maar die beide moeten ook den accent hebben, zou men ze bemerken. Ras nam men waar dat de welluidendheid won als voor die langen een korte, immers toonlooze greep kwam. Zie daar dan den *derden* en *zesden* voet bepaald, en het vers tot een *dimeter jambicus* gemaakt, maar waarvan ieder maat van drie in plaats van twee sedes was. Verder kwam men nooit, noch in 't Fransch, noch by ons, en zelfs het voorbeeld der Ouden, al had men hun jamben willen nabootsen (het geen nooit het geval was) heeft ons niet verder kunnen brengen, of wy hadden de rust moeten opgeven.

— — —

Maar even gelijk hy die Marot dit eerste punt leerde in acht nemen, bloot als een middel ter welluidendheid, dit door opmerking had geleerd, zoo leerde nadere opmerking onze dichters, dat de welluidendheid won by eene algemeene overeenstemming van den gantschen loop of val van het vers met die opvolging van korte, lange, of toonlooze en geaccentueerde. — — Maar dien grondtoonval, dien bas, die in 't vers schuilen moet, maar dien niemand daarin moet merken dan de kunstenaar, hebben de Prosodische Leermeesters met de ware of volle muzijk van het vers verward, en ons willen beletten de scheering met een haar overkruissenden, doch op haar steunenden en door haar verbonden', en haar tevens verbergenden inslag te doorweven. Die scheering moest (naar hun wijsheid!) scheering blijven, en er moest nooit een web van worden, en dat bas brommen, ten spijt van gehoor en verstand, moest zang en muzijk heeten.

Zie daar dan wat wy aan de Taalkunstenaars verplicht zijn! Harde, stroeve, en eentonige verzen: zonder ziel, uitdrukking, leven, of welluidendheid. Lessen, en regels, volgens welke alle goede verzen, alle die aandoen, verrassen, verrukken, meêslepen, veroordeeld worden, en nooit anders dan geeuwing verwekkende goed mogen heeten. ô Roemrijke taalkunst! En ô geduldige en handelbare taal, daar men zoo meê knoeien en haspelen kan!

Alle de hedendaagsche talen hebben zich van langzamerhand meer en meer aan de Hollandsche wijze van versificeeren

genaderd. Het Hoogduitsch betrek ik daar niet onder, het geen in zijn opkomst zijne verzen geheel na de onzen geboótst heeft.

Maar geen dier talen echter heeft die volkomen regelmaat die de onze heeft, en die dan alleen een groot voorrecht is, wanneer zy niet in dien blooten *kadans* (1) bestaat, maar met den welluidenden toonval gepaard is die(n) de Poëzy uit haar aart vordert, en, zonder welken, goed Proza eindeloos konstiger en opwekkender is dan verzen, op 't aanbeeld gesmeed van den aanhang der zoogenaamde gladde Maaspoëten in mijnen tijd opgestaan, en die 't Leydsche, 't Haagsche en het Rotterdamsche Kunstgenootschap innamen, en welker onlijdelijke eentonige slaapdeun zonder de Van Winters wellicht den triomf behaald had op de Amsterdamsche verscheidenheid. Zeker daar behoefde in die dagen niet minder dan de gevestigde roem der Dichters van de Jaargetijden, den David en den Germanicus, en hun voortgaande werkzaamheid, om de ware versificatie staande te houden.

Zoo veel van de versificatie in 't algemeen. Of het nu eigenlijk de lengte dan wel de accent van de sylbe is, die het vers maakt, heeft niemand van hun de moeite genomen te onderzoeken, noch ook hoe die samenhangen. Waarom? Zy traden niet buiten hun Latijnsche grammatica; daar uit putten zy, wat ons Hollandsch is, hoe wy Hollanders denken, spreken en zingen moeten. Zy zijn wel verplichtend!

Of in de Latijnsche en Grieksche poësie de accent wel geheel onverschillig en zonder invloed op de quantiteit was, laat ik daar; doch zoo veel is zeker, dat als wy in het lezen

---

(1) Het woord, dat de Spreker hier bezigde, heb ik de vrijheid genomen door een ander gelijkbeteekenend te vervangen. De reden daarvoor zal men bevroeden bij het raadplegen van de Nieuwe Taal- en Dichtkund. Verscheidenheden, D. II. bl. 112. Ik moet echter doen op merken, dat de door Bilderdijk aldaar gegeven echte lezing van den halven regel uit Cats onjuist is. De quarto druk van 's Dichters Trouwring, te Amsterdam by Schippers, heeft: *Sy kryght.. ... in 't hooft*, zoodat de verandering, waarover Bilderdijk klaagt, zich tot één woord bepaalt. Zij ware gelukkiger geweest, zoo in plaats van *het vyer* gesteld was *de maat* of *dreun;* maar anders zal men ze eer moeten toejuichen dan laken. Zie ook het daarover opgemerkte door Mr. M. C. van Hall, in de Gedenkzuil voor Mr. R. Feith, bl. 63 en 64.

der Latijnsche verzen den accent niet in acht nemen, zy wonderlijk klinken. Met de Grieksche is het omgekeerd waar, en dit heeft zekerlijk velen doen gissen dat hunne accenten van later' tijd zijn. Niet dat zy in vroeger tijd geen accent gehad hebben in 't uitspreken, maar geheel anders bestemd en dat zy niet teekenden; terwijl de tegenwoordige accentueering eerst naderhand en na dat de echte en oude uitspraak verre verbeterd was, ingevoerd zijn zou. Ook verkrijgt dit te meer schijn, door de latere verzen, die zoo in 't Grieksch als Latijn zich meer en meer naar den accent begonnen te richten. Dit lotgeval van deze twee talen kan ook door middel der Latijnsche zendelingen, monniken en priesters by ons invloed gehad hebben, zoo al de quantiteit der oude Noordelijke woorden zuiver door hen gevat is, het geen altijd voor vreemdlingen moeilijk is. Want van hun en hun leerlingen toch is tot ons gekomen al wat wy van die talen kennen. Doch ook de Latijnen kenden van ouds verzen zonder het geen wy thands voetmaat of quantiteit noemen. In de Saturnalia, in de triumfen hoorde men die rijklijk opzingen, en by alle volken heeft men die gevonden. Ja, het ware in der daad te wenschen dat wy, na het invoeren van een geregelde voetmaat, die soort niet geheel verworpen hadden. Men zou beter gevoel van de eigenlijke melodie hebben, die een vers eischt. — —

Doch, hoe het daar meê zijn moge, dat by ons de verzen niet door de quantiteit maar door deze te samen met den accent bepaald, en door den accent geheel beheerscht worden, is onbetwistbaar, en had nooit voorby gezien moeten worden. Dat ook de accent de quantiteit van een Sylbe verandert, verlengt wanneer hy haar verheft, verkort wanneer hy haar onderdrukt, is even onwedersprekelijk. Maar met deze waarneming komt men nog niet verr'. Men moet bovendien nog de betrekkelijke lengte en korte der byeen staande, het zij lange het zij korte sylben in aanschouw nemen, en vooral (waarop niemand schijnt gedacht te hebben) de c o l o n s, waar zich 't vers in verdeelt, en (het geen Kinker in zijne prijsverhandeling zeer wel opmerkt) de *distributio accentuum* en daar uit voortvloeiende melodie. Maar geen woord van

dat alles by de Leermeesters der taal! Ook by Verwer niet, die zijn *Idea* niet slechts als *Gramatica*, maar ook als *Rhetorica* en *Poetica* aankondigt. — — En het is de fout van Cats, zijn accent geen genoeg zelfstandigheid te geven, maar het te veel door de maat te doen voortbrengen, het geen zijne lezing eentonig maakt, ten zij de Lezer eene eigen willekeurige accentueering aan zijne verzen geeft, die ze gelden doet. Maar de meest schitterende melodie van het vers is verloren, wanneer men de maat alleen volgen wil en (om het dus uit te drukken) den eenvormigen *bas* voor den *discant* neemt. — —

Over het belang van die colons, die van meer gewicht zijn dan zelfs de *rust*, en de *rust* kunnen doen missen, zoo wel als over de ware accentverdeeling in 't vers, handelen wy wellicht op een anderen tijd, als wanneer wy de mooglijkheid om goede Hexametri, Alcaïci en Sapphici in onze taal te vormen, uit den eigen byzonderen aart onzer taal zullen onderzoeken.

Over de onzekerheid, waarin de heeren Taalkundigen ons altijd gelaten hebben over de quantiteit der sylben zal ik niet spreken. Het vers moet ons de lengte der sylben doen kennen, en dit kenden zy niet. Zy gevoelden 't veellicht, zy hadden er besef van, maar een duister besef. Een gevoel dat den dichter misschien genoeg kan zijn om een goed vers te maken, maar dat verloren ging, als zy het ontwikkelen wilden. Zoo lacht, zoo schreit men, zonder te weten hoe men het doet; maar die den mensch ontleedt en zijn dierlijk gestel zal verklaren, behoort dit te weten; immers het niet verkeerd te verklaren. En veel meer nog is een zulke verkeerdheid te beschuldigen in het geen men een kunst noemt, hoe natuurlijk die kunst dan ook zijn mag, dan in een louter werktuiglijk bedrijf der natuur, waar op geen begrip omtrent het *hoe* invloed heeft.

Oudtijds schreef men de *enclytica* aan de woorden die ze voorgingen vast. En dit is iets, dat in alle talen placht te geschieden. *Ik hebse gezien*, *ik hebben gezien*, *ik hebber gezien*, *zegme*, *geefme*, *laatet blijven* enz. was de oudste schrijfwijze, en nog tot mijne mannelijke jaren sprak ieder

zoo, schoon men reeds lang opgehouden had zoo te schrijven. Maar toen vergat men wat *enclytica* zijn, en ieder woord moest afzonderlijk uitgesproken worden, en weg was de vloeiendheid der spraak, wier zachte smelting voor gestadige horting plaats maakte. Maar slimmer moest volgen. Nu moest ieder woord zijn eigen accent hebben, en geen zonder accent kon meer bestaan; want ieder woord werd als eene zelfstandigheid op zich zelve beschouwd, en ongelukkig kende men als accent niet dan den *accentus acutus*. Van toen aan werd onze taal tot dat kraai- en extergeklap, waar door de Franschen my te meermalen gezegd hebben allergeweldigst gestoten te worden, wanneer wy spreken. Van toen aan was onze taal geen taal meer buiten de verzen, waar in een goed dichter den lezer dwingt den accent der byzondere woorden op te geven, dan alleen in den mond van slechts weinige redenaren, doch uit wier arbeid, zonder zijne accentueering gelezen, al zijne welluidendheid met de hem eigen uitspraak vervlogen was. Ja dit spreken met een accent op ieder woord werd zoo moeilijk, dat men genoegzaam geen Proze meer lezen kon naar zijn volzinnen, maar in de lezing de volzinnen geheel anders verdeelde, en wel, naar dat men in staat was te lezen. Een wonderlijk lezen, waarvan K^s. van der Aa de interpunctie in de werken die ik van hem gezien heb heeft uitgedrukt tot bespotting van de Natie. *Nu gebeurde het dat, — de Koning van Pruisschen, — zijn legermacht tegen de Oostenrijksche, en Russische Keizers deed aanrukken, — door Pommeren en Silezien* enz. Die goede hals punctueert naamlijk zoo als verre de meeste Predicanten, Advocaten en sommige Redenaars lezen. En dezen kunnen niet anders lezen, om dat hunne geschreven punctuatie pogingen kost, die hun borst niet kan uithouden, en dit by gebrek van behoorlijken *numerus*, die geen plaats hebben kan, waar men ieder woord een accent geeft. De oude Taalmeesters brachten hier 't hunne aan toe, wanneer zy den *accentus gravis*, door de Grieken en Latijnen geteekend, met den *accentus acutus* verwarden, daar zy in der daad zeer verscheiden zijn. Doch dit laat ik daar. — — En aan wie danken wy dit alles, mijne Heeren? Aan de onkunde

der Spraakkunstschrijveren, van wie (laten wy het onbewimpeld erkennen) geen een ooit volkomen de taal heeft gekend of doorgrond, en verre de meesten er minder van wisten dan het laagste gemeen, dat zonder denken slechts napraatte wat het van zijn vaders gehoord had; en die ondertusschen den ijzeren staf hebben opgeheven, om (onder hun dwaze willekeurige wetten) hun onkunde, hun domheid, hun blindheid tot regelmaat te doen huldigen, en aan het begin van de loopbaan 't *non plus ultra* te stellen, met het belachlijk verbod van niet verder te gaan, op dat hunne schandelijke ontblootheid van kennis niet opgedekt worde.

Ziedaar, mijne Heeren, een losse greep in onze Hollandsche Spraakkunst gedaan, genoeg opleverende, zoo ik vertrouw om door losse staaltjens te toonen, dat wy weinig grond hebben om op den tegenwoordigen staat onzer Nationale Grammatica trotsch te zijn; maar dat zy in tegendeel een nog zeer slecht bebouwd veld is. Indien wy dan nu zoo verr' in de voorlichtende kennissen gevorderd zijn (en des houde ik my verzekerd na zoo vele studie als in ruim een leeftijd aan de algemeene en byzondere taalgeleerdheid besteed is) duldt dat ik u opwekke en zoo veel' in mijn kranke macht is, de hand aanbiede, om gezamendlijk, niet door de oude en onvruchtbare voren de ploeg te blijven drijven, maar om het nog niet om- of doorgespitte gedeelte des akkers op te delven, te zuiveren, toe te bereiden, en dan naar de grond het eischen zal, en niet naar den voorgang van hun die hem nooit genoegzaam gekend hebben, te bearbeiden.

ô Dat men in alle wetenschap zich bepaalde by deze zaken: wel waar te nemen — getrouw op te geven hetgeen men gezien, onderzocht, en bevonden had — en te verklaren het geen men verstond! Maar helaas! men wil meer doen. Men wil zonder waarnemen wijs zijn; men plooit wat men heeft waargenomen naar zijn wensch en opvatting; en veroordeelt hetgeen men niet door kan zien. Verlaten wy die verkeerde handeling, mijne Heeren, onderscheiden wy ons door oprechtheid van oogmerk, en laten wy vrij van systemazucht opmerken. Dit is de eerste, dit, waarlijk, de eenige Taalkunde: verstandige en naauwkeurige opmerking!

V.

Het eerste der Hoofddeelen, waarin men de Spraakkunst (of Grammatica) gewoon is af te scheiden, is het geen men met den naam van *Orthographia* beteekent, by ons *Spelling* genoemd. Het woord *orthographia* zegt eigenlijk *rechtschrijving*, en het is dus dat het tegenwoordig by de Hoogduitschers veelal in hun schriften wordt uitgedrukt. — Men ziet uit deze benaming al terstond, dat zy die de Grammatica invoerden, een verkeerd denkbeeld van de taal hadden, of ten minste het schrijven der taal, niet het spreken, tot hun hoofddoel en voorwerp stelden. — Het is ook in der daad dus, mijne Heeren, te leeren schrijven, en *wel* schrijven, was hetgeen men oudtijds de l e t t e r*kunst* noemde, en men verstond door *letter* of *gramma* niet de eigenlijke *elementen*, waarin zich de taal ontbindt (de klanken), maar de teekens waar meê men die klanken afbeeldde of aanduidde. Vermoedelijk was het niet dan van langzamerhand, dat men de onderscheiding van de vormen der woorden, hun buigingen, hun samenstellingen, veranderingen en afwisselingen, daar toe betrok. Te schrijven, dat is, de klankteekens wel te vormen, te gebruiken, en hunne kracht te kennen, en by het lezen wederom met de stem uit te drukken, was de eerste Grammatica, en hier in bestaat zy nog by verscheiden volken. De overige deelen

kwamen daarby: de vorming en vervorming der woorden uit hunne wortels (of *Etymologie*); de byeenschikking der woorden tot een rede (of *Syntaxis*); en, de kennis van toon en maat (of *Prosodie*); dezen veranderden de *letterkunst* in hetgeen wy eigenaartiger dan Romeinen of Grieken, de Spraakkunst heeten, en door zijne benaming-zelve geen bloot op het papier stellen van de woorden, maar de levende taal-zelve, zoo zy met den adem over onze lippen zweeft, uitdrukt. Ons Hollandsche woord *spellen* beteekent niet meerder of minder dan *spreken*; maar in overeenstemming met het kunstwoord van *orthografie* schijnt het in den zin van verbeelden gebruikt te worden, en het past dus volkomen daar op, als zijnde in de daad een verbeelding der uit te spreken *klanken*.

Het behoort tot de Algemeene en niet tot de Hollandsche Taal, den eigenlijken aart en innige beteekenis van die teekens, welke men (het zij met een Duitsch, het zij met een Latijnsch of Grieksch woord) *letters* noemt, te ontwikkelen, die het onbegrijplijk is dat men of voor *hieroglyfen* of voor *willekeurige teekens* en *teekens van overeenkomst* heeft kunnen houden. Het is bewezen, dat zy zeer natuurlijke uitdrukkingen zijn van het geen zy afbeelden; en, overblijfsels van de hoogste oudheid, moeten zy noodwendig alle hieroglyfen vooraf zijn gegaan. Ik heb my daarover in vier afzonderlijke Verhandelingen wijdloopig uitgelaten, en toegelegd om dit zoogenoemde Letterschrift uit zijn eerste beginselen te ontwikkelen (1); wellicht (zoo dit mijnen Hoorderen eenig genoegen kan doen) spreek ik daar nader van en als van een afgezonderd voorwerp. Thands zou het den draad van ons onderwerp te veel afbreken, indien ik daarin wilde treden.

Maar indien ik deze letterteekens ter zijde stelle, ik ben verplicht, mijne Heeren, uw aandacht des te meer op de klanken te vestigen, die zy verbeelden, en die de eigenlijke Elementen der taal zijn.

---

(1) Zie het Voorbericht van des Sprekers werkje getiteld: *Van het Letterschrift.*

De verdeeling tusschen *Klinkletters* en *Medeklinkers* is bekend. Ik begin met de eersten.

Men schrijft ons vijf vokalen toe, de *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, waarby sommigen de *ij* voegen. Deze laatste zullen wy nader in aanschouw nemen.

Of wy de η der Grieken hebben, of wy hun ω hebben, heeft men getwist, en de vraag was nutteloos: 't Spreekt van zelf, dat zoo wy twee uiterste klanken hebben, wy dan ook de middenklanken, die daar tusschen inliggen, niet ontbeeren. Of en hoe zy gebruikt worden, wordt dan eene tweede vraag. Maar het geen in onze taal alleropmerklijkst is, heeft men tot dus verre voorbygezien. Het is de verscheidenerhande klank van elk der vokalen. Elk van haar naamlijk klinkt op *drie* verschillende wijzen.

De eerste dezer klanken is *scherp*, de tweede is *helder*, de derde *dof*. De beide eerste klanken zijn zeer onderscheiden en kennelijk; de derde is meer twijfelachtig. Ik zal dit in ieder afzonderlijk aantoonen, maar moet eerst de zaak hooger opvatten.

Het is mooglijk aan eenen enkelen vokaalklank een onbepaalbaar getal van wijzigingen te geven. Dit geschiedt werkelijk in de onbeschaafde talen; en het is hier door, dat onbeschaafde talen ruim zoo zeer een zang, dan een spraak zijn, en dat zy zich niet laten schrijven. Aan het Sineesch, 't geen geen schrift bezit in den zin, waar wy dat woord in nemen, (geen schrift naamlijk van klanken, maar afbeelding van voorwerpen of denkbeelden) is die eigenschap nog gebleven. Dan, alle deze klanken, door geene byzondere teekens uitgedrukt kunnende worden, zijn zy door de invoering van het schrijven, en de richting die dit aan de uitspraak gegeven heeft, allengskens verloren gegaan, en men heeft slechts weinige der kennelijke wijzigingen kunnen behouden. Sommige dezer wijzigingen heeft men in eenige talen, ten einde haar niet geheel te verliezen, met bygevoegde klankteekens gemerkt en er zijn diftongen uit ontstaan; andere met stippen of andere merken geteekend; en in andere talen heeft men het aan het gebruik overgelaten de zelfde letter nu dus, dan wéer anders uit te brengen. Eindelijk heeft deze onbestemdheid de

eene vokaal met de andere doen verwarren, als de *a* b. v. met de *o*, de *a* met de *e*, de *e* met de *i*, 't geen in alle talen meer of min plaats heeft. In het Latijn is dit veelvuldig opgemerkt, als *olli* en *illi*, *om* en *um*. By ons zegt men b.v. *stallen* en *stollen*, *spit* en *speet*, *star* en *ster*, *konnen* en *kunnen*.

Boven al is deze verwarring groot in het oude Frankduitsch, waar genoegzaam geen vokaal gezegd kan worden recht bestemd te zijn, maar de uitgangen inzonderheid byna onverschillig met alle de vokalen geschreven worden. Zoo zegt men b.v. in genitivo van *cuning*, *thes cuning*es, as, is; in dativo *themo cuninge*, *o*, *a*; en van *gescripht*, *thero gescriphte*, *a*, *o*, *u*. En in 't meervoudige *then cuning*an, en, in, on, un, um (dat.), *then gescriphl*on, an, en, in, un, um. Zoo *ich mach*on, an, en, un, *o*, *u*, iu; *thu mach*ost, est, ist, os, es, is, us: zoo *ich mach*oda, ada, eda, ida, do; *ich mach*ota, ata, eta, ita, to, ti, te.

Onze taal heeft bij het eenvoudig letterteeken nooit klankteekens gebruikt om verscheidenheid van klank in een zelfde vokaal uit te drukken. De byzondere zuiverheid, waar mêe men elke vokaal uitsprak, stelde haar in staat om door samenkoppelingen van enkele vokalen, ware tweeklanken te vormen, en even zoo af te beelden als zy ze in der daad vormde. Maar, de verscheidenerhande wijzigingen eener vokaal, waarvan wy hier spreken, zijn geen tweeklanken. Want wat is tweeklank? Dit zal blijken, zoo wy gezien hebben wat vokaal is.

De *vokaal* is een klank, uitgebracht door den uitgaanden adem, by zekere bepaalde stelling der spraakdeelen. — Zy onderscheidt zich van den medeklinker daardoor, dat zy 1°. een klank is, in louter uitademing bestaande; en 2°. een bepaalde stelling der spraakdeelen onderstelt. Terwijl de *medeklinker* geen klank is, maar eene verbuiging of verstelling der spraakdeelen onder het uitgaan van den klank. Zy onderscheidt zich van den diftong daar in, dat deze, als de vokaal, een klank is, maar onder het uitbrengen van den klank een ander soort van verstelling der spraakdeelen ondergaat, zoodanig naamlijk als noodig is, om de eene vokaal beginnende

in de andere te eindigen. Zoo begint men b.v. met *e* te zeggen, maar de stelling der deelen van de mondbuis verandert zich tot die, welke de *u* voortbrengt, en men zegt *eeuw*. Zoo begint men met *a*, en de stelling der buis, waar de adem door uitgaat, verandert in 't geen de *i* maakt, en de gemengelde klank van *ai* of *aai* ontstaat.

Doch wy spreken hier van geene gemengelde klanken; *à* is even ongemengeld als *á*, *è* is zoo min vermengd als *é*, enz. En het is van dit onderscheid, dat wy handelen; het geen altijd den zelfden klank, den zelfden stand van de deelen der spraakbuis onderstelt, maar alleen den adem wat hooger van uit zijnen oorsprong (de keel) doet uitgaan, of wat lager. — Van deze verscheidenheden hebben wy er in onze taal *drie*, welke echter niet in alle letters evenzeer bewaard zijn gebleven, maar welke hier van het hoogste belang is, wel te onderscheiden.

Kennelijkst is deze drieërlei klank bewaard in de *e*. Ten aanzien van deze letter heeft men ze alle drie in het woord *tegenstel*, of *welleven*; waar in de eerste *e* van *tegen* en *leven* scherp is; de *e* van *stel* en *wel* helder, en de laatste van *tegen* en *leven* dof en klankloos. De eerste *e* is *é*, en de tweede is *è*, de laatste is *ĕ*. Wy hebben dus de scherpe en een heldere *a* (want de doffe wordt niet meer gebruikt), en men hoort ze, als ik zeg: *ik* gá *sints* làng *een* kwáden gàng. Sedert dat wy den tweeklank *ij* aan de *i* in de plaats gesteld hebben (waarvan nader) bezitten wy geene scherpe *i* meer, maar wy hebben de heldere *i* en de doffe. De heldere in *slikken* by voorbeeld, de doffe in den uitgang *machtig*, *machtige*, die men zich wel wachten moet *machtige* uit te spreken. Wat de *o* betreft: wy hebben de scherpe *o* in *lóges*, de heldere is in *ròl* hoorbaar, de doffe in *dŏf*. De *u* laat zich scherp in *nú* hooren; maar het onderscheid tusschen helder en dof is verdwenen, en daardoor heeft zich een soort van middelklank gevestigd in *gunnen* en *zullen*, die men nu eens wat helderer, dan wat doffer uitbrengt.

Daar heerscht by ons, mijne Heeren, een groot misverstand omtrent dit klankverschil, en dit, tweeledig. Het eene

raakt de verwarring van den *scherpen* met den *helderen* klank; het ander, de veronachtzaming van den *doffen*.

Men verbeeldt zich (en dit brachten wy uit de spelschooltjens onzer vroege kindschheid, naar huis) dat de klank *a*, *e*, *i*, *o* of *u* verandert door met een daarop volgende konsonant in een sylbe vereenigd te worden. Men bedriegt zich. Ware dit zoo, zoo zouden wy voor *bladen* geen *blaân* maar *blan* zeggen, even als voor *blade blad*. Zoo zou men in andere talen geen *schwan* met de volle *a* zeggen, geen *agat* met een *a* schrijven enz. — In den tijd van Vondel begon men zijne opmerking op deze byzonderheid te vestigen; het geen toen te natuurlijker was naar mate men in dien tijd nog meer woorden had waarin de spelling (die sedert in dit opzicht eenstemmiger geworden is) dobberde. Een gezelschap van Taalbeoefenaren, waarvan de toen vereenigde Kamers *In liefde bloeiende* en *Yver* de aanleggers waren, kwam byeen, om dit punt tot een opzetlijk voorwerp van gemeene raadpleging te maken. »Wy hebben *và* in *vaten*, zeiden zy, wy hebben *là* in *lachen*, *tà* in *getalen*, *tà* in *tabak* en dergelijken. Wy hebben *vá* in *vader*, *lá* in *laken*, *tá* in *takel* en *tafel*. Zie daar twee geheel verschillende klanken, die wy met een en dezelfde *a* uitdrukken, die nu eens *á*, dan eens *à* luidt. Sommigen onzer willen dat de *a* altijd *à* met den helderen klank moet beteekenen, en dat de scherpe *a* met een accent of door verdubbeling gekenmerkt moet worden. Van den accent is men algemeen afkeerig, als een nieuwigheid, die der taal een uitheemsch aanzien geeft; maar de verdubbeling wint veld. Niet alleen schrijft men thands *baan*, *gaân*, *raad* enz. met twee *aa* of met *ae*, in de plaats van het oude *bane*, *gane*, *rade*: maar men heeft ook begonnen in te voeren *vaaders* met twee *a*, *laaten*, *te staade*, *vaaten*, enz. Zal dit doorgaan, of moet dit gestuit worden?"

Dit was in zin en wezen de inhoud van het voorstel, waarby ook een mijner Oudoomen tegenwoordig was, van wien deze opgave tot my overgekomen is. Vondel, mijne Heeren, was van deze Vergadering, en hy bericht ons, dat die verdubbeling van de *á* om haar te onderscheiden van de *à*

niet doorging, en de éénheid der schrijfwijze voor *à* en *á* is gebleven. Het is even zoo geweest met de overige vokalen; behalve dat in later dagen het Genootschap *Nil volentibus arduum* eene onderscheiding door behulp van hun accent in de *e* en *o* invoerde, doch die geenen stand hield, en niet tot een onderscheid tusschen den *scherpen* en den *helderen* vokaalklank diende, maar tusschen den *helderen* en den *doffen.*

Maar even gelijk dat Gezelschap (waar in Vondel het zijne toebracht om de nieuwigheden te weeren) die verscheidenheid opmerkte, die niet bloot in de *a*, maar in elke vokaal even zeer plaats heeft, valt zy nog op te merken; en zy moet in het oog vallen zoo dra men niet naar den ouden sleur *z*, *á*, *g*, *zàg* spelt (het geen niets beter is dan *dubbelde u*, *e*, *we*), maar de vokaal in haar ware kracht uitspreekt; *z*, *á*, *zá*, maar *z*, *à*, *g zag; v*, *ó*, *vó*, maar *v*, *ŏ*, *d vŏd; b*, *ó*, *bó*, maar *b*, *ò*, *l*, *bòl.* — Alsdan zal de spelling klaar en duidelijk zijn; *zá* zal *zagen* maken voor 't Fransche *scier ; zà* daartegen zal *wy zagen* ('t voorleden van *zien*) maken; en niemand zal aan de oude spelling onzer voorvaders tornen, die men niet meent te kunnen verbeteren, dan, omdat men de letters op zich zelven niet meer verstaat.

Laat ik my nader verklaren, mijne Heeren. Ieder Hollander moet zijn taal verstaan; hy moet, zoo hy lezen zal, weten, welke der twee- of driederlei *a*, *e* of *o* (of welke letter het dan ook zijn mag) in een woord gebruikt wordt. Hij moet weten, of men *bòl* of *vŏl*, of men *wŏlk* en *vólk*, dan omgekeerd *wólk* en *vŏlk* zeggen moet. Hy moet weten of hy *tégen* of *tegèn*, *vélen* dan *velèn* uit te spreken heeft. Voor die dit niet weet, valt niet te spellen op een wijs, die hem geleiden kan, of wy moeten besluiten om met *accenten* en allerlei zoogenoemde *diakritische* teekens te schrijven, waar door een onkundige in de taal by elke sylbe gewaarschouwd wordt; even als de *Mazorethen* in 't Hebreeuwsch toen het een doode taal was geworden, invoerden. Maar dit doen wy niet; en wy rekenen dus op de kennis der taal in den lezer voor wien wy schrijven. Wy schrijven dus wel, zoo aan hem die Hollander is, onze spelling genoeg is; en wy moeten

niets anders bedoelen dan dit. Passen wy dit toe op een of twee woorden, over wier spelling men het thands oneens is geworden.

De Hollander weet, dat men niet *láchen*, maar *làchen* zegt. Dat is, hy weet dat de *a* in *lachen* niet de scherpe, maar de heldere is, en hy spelt dus *l*, *à*, *là* om *lachen* te schrijven. Hy weet desgelijks, dat de *i* in *lichaam* de heldere (niet de scherpe) *i* is; hy spelt dus niet *l*, *í*, *lí*, maar *l*, *ì*, *lì*, en de spelling dezer woorden is als die van alle andere: *la-chen, li-chaam*. Ei lieve! zeggen de Franschen niet *prê-cher?* of daar zy *pre* spellen, spreken zy het *prê-cher* uit? Doet de Duitscher niet even zoo met *spra-chen*, *lo-cher*, *ma-chen*; houden niet alle Natiën hier in een eenparigen voet? En daar alles rondom ons, en alle eeuwen voor ons, (1) samengestemd hebben om zoo te spellen; daar die spelling juist is; waarom wil men nu eensklaps (2) *twee* of *drie* woorden in onze taal op een nieuwe manier schrijven, die nergens grond in heeft en even zoo zeer tegen de uitspraak als tegen de afleiding strijdt? Zeker wy zeggen niet, wy zeiden nooit *lag-chen*, *prag-chen*, *lig-chaam* (hetgeen heel iets anders dan *lichaam* beteekenen zou); maar wy zeggen, en hebben van Karel den Grooten af *lachen* gezeid, *lachen*, *prachen*, *lichaam*. En dit is gespeld, gelijk wy het uitspreken, niet minder klaar dan *logen*, *pogen*, *laken*, *waken* of *weten*. Alleen heeft men te weten ('t geen elk Hollander weet) dat in *lachen*, *prachen* en *lichaam* geen scherpe, maar een heldere *a* en *i* is, en niets meer.

Doch dit moet hy ook weten, mijne Heeren, dit moet hy niet weten alleen voor deze drie woorden (waar men sedert dertig of veertig jaar zoo meê in de kraam ligt), maar voor ontallijke. Hy moet het weten omtrent het meervoud van *ik zag*, dat hy deze *a* niet uitspreekt als in *zagen* (scier); omtrent het meervoudige van *ik lag*, dat hij niet *wy lagen* zegt, als of hy van hinderlagen of onderlagen van een bed-

(1) De Spreker vergist zich; de eeuw van Maerlant schreef dikwerf *lagchen* of *lachgen*; die van Kiliaan en die der Bijbelvertalers *lacchen*.

(2) Andermaal eene vergissing; de spelling van *lagchen* begon zich reeds omstreeks het jaar 1770 opnieuw te vestigen.

stede sprak. Hy moet het weten omtrent de uitgangen in *ig*, wanneer zy verlengd worden, op dat hy niet *machtige*, maar *machtige* zegt. En hy moet het weten in nog meer opzichten, waarvan wy straks handelen zullen. Van de tweederlei *o* die erkend is, rep ik niet eens.

't Is een kinderlijke vrees, de *g* in te schuiven om dat men by afbreking van het woord (als men het half op de eene regel, half op de volgende zet) niet ziet wat er volgen zal. Zeker, die leest, zal wel een half woord niet uitspreken zonder het vervolg in 't oog te hebben; ja, niemand, die weet wat lezen is, of hy zou reeds by het lezen van het eerste woord van een colon of volzin den geheelen colon of volzin onder 't oog houden, en de uitspraak van het vorige naar het volgende richten. Maar, indien dit de zwarigheid was, ik kon begrijpen, dat men, met eenige Hoogduitschers (die zeer veel in 't geval zijn, waarin men zich met ons *lachen* en *lichaam* bevindt) by zoodanige afbreking een *g* achter de afgebroken eerste sylbe plaatsen tot waarschouwing. Doch, gelijk de Duitschers dit blootelijk en alleen in dit geval van afbreking doen, en daarom de woorden die de *ch* tot tusschenkonsonant hebben, niet overal en doorgaande bederven, behoorde men dit dan ook als een bloot hulpteeken te gebruiken, dat (even als het streepje van afbreking zelf) elders verviel; maar nooit het gezond verstand zoo verr' te beleedigen, dat men de *g* en de *ch* naast elkander plaatst; iets, dat in geen taal, by geen volk, in geen eeuw ooit gedaan, gedacht, gehoord of gedroomd is!

Maar wy zullen van dit afbreken nog iets meer te zeggen vinden. Blijven wy thands bij onzen verscheiden klank der vokalen.

Onze taal had van ouds dit met de Oostersche spraken gemeen, dat elke konsonant zijn vokaal (lange, of korte of scheva) achter zich had. Zoo lang zy in deze gestalte volhardde, kon het derhalve nooit gebeuren, dat de vokaal met een volgende konsonant samensmolt. Men had noch *ban*, noch *baan*, noch *groot*, noch *grot*; maar men zei *bane* en *banne*, *groote* en *grotte*. Men bleef dus waarschijnlijk nog schrijven, toen men deze sluitende schevaas in de uitspraak reeds onder-

drukte; en nu werd er in het geval van zoodanige onderdrukking der slotsylbe, een onderscheid noodig om de scherpe en de heldere vokaal van elkander te onderscheiden. Men voerde in, de *scherpe* vokaal in dat geval te verlangen door uitrekking van de slot-*e;* en het geen de Engelschen nog alleen in hun uitspraak doen, geschiedde toen by ons ook voor het oog. (Men schrijft naamlijk in 't Engelsch *make* en zegt *maak;* by ons schreef men *maek*). Of, men verlengde de vokaal op de Oostersche wijze door zijn natuurlijk aanverwanten konsonant, als wy nog in eenige vokalen doen (waarvan hierna); en als het Hoogduitsch door middel van de *h* doet, welke in die taal, als uitbreiding van den adem, het algemeene verlengingsteeken is. Naderhand voerde men by ons de verdubbeling van de vokaal door zich-zelve in. Maar de heldere vokaal bleef onveranderd. Om deze te doen onderscheiden verdubbelde men den medeklinker waar in zy rustte; het geen in het Hoogduitsch algemeen doorging; by ons alleen dan, wanneer men de Scheva niet onderdrukte, maar met een volkomen vokaal verwisselde.

Zoo waren dan in de sylben die in een konsonant rustten, deze tweederlei *a*, *e* of welke vokaal het ook zijn mocht (de *scherpe* en de *heldere*) voor het oog onderscheiden. Maar waar de suppressie der Scheva geen plaats had, dat is waar de vokalen hare sylbe sloten, bleef het by het oude. Daar is derhalve ook nu nog (in het algemeen gesproken) geen kennelijk teeken tusschen de scherpe en de heldere vokaal, waar zy alleen staan of geen konsonant achter zich sleepen. Of men *já!* bevestigend, dan of men *jà* (in den zin van *laat het zijn*) zegt; of men *zoo* (aanwijzende), dan *zoo* (indien) (of verbindende) zegt, het zal, hoeveel onderscheid ook in de uitspraak is op te merken, eveneens geschreven blijven.

Doch de ondervinding leert ons, dat hier niet de minste verwarring uit ontstaat. Ja ook zelfs in die weinige woorden niet, waarin men zwarigheid zoekt. De grond dezer gantsche zwarigheid ligt in eene nieuwe misvatting, die ik verplicht ben hier op te dekken.

Men onderscheidt de lettergrepen in een woord, even gelijk men woorden van woorden onderscheidt, en dit is geheel verkeerd. Ieder vokaal die met geene andere tot een tweeklank

samensmelt, of ieder tweeklank maakt met de konsonanten die aan haar geluid deel nemen, een lettergreep. Maar men moet zich daarom niet verbeelden, dat die deelnemende konsonanten juist bepaald óf tot de voorgaande óf tot de volgende vokaal behooren. Dit wanbegrip heeft al mede oneindig veel toegebracht om de uitspraak der taal te verharden en van hare golvende zachtheid te berooven. Neen, de tusschenkonsonant is veelal, is doorgaands, ja byna overal (en het is alleen in sommige samenstellingen met woorden die met een vokaal beginnen dat het uitzondering vindt) is, zeg ik, doorgaands een bloote overgang tusschen de twee vokalen, en behoort *aan beide evenzeer*. Van daar is het, dat in de werkwoorden die tusschenkonsonant zoo vluchtig is, en zoo licht verandert; om dat zy eigenlijk geen zelfstandige letter, maar een bloote overgang is. *Maken* heeft dus by ons de *k*, in 't Engelsch de *d*, in 't Hoogduitsch de *ch*, in andere talen de *n*, in weêr anderen de *s*. Daar zijn er die by opvolging in alle de konsonanten overgaan, welke slechts vatbaar zijn om tot overgang van een vokaalklank in eenen anderen te dienen. 't Woordzelve bestaat in *ma*, dat met den uitgang *en* vereenigd moet worden. Die *k* nu van *maken*, en zoo met de andere tusschenkonsonanten der verba, behoort niet tot de eerste of tot de laatste sylbe. Zy behoort aan beide, of wil men, zy behoort aan geene. Alleen eene zekere overeenkomst heeft by ons ingevoerd, dat men, het woord (by gebrek van plaats op de regel) moetende splitsen, die overgang op de tweede regel stelt. By andere volken zou men anders doen, waar men hem als tot den wortel behoorende aanmerkt.

Maar behoort dan nu in *lachen* by voorbeeld, behoort in *lichaam* de *ch* als overgang, of behoort zy als wortel tot de eerste sylbe, zoo is er immers in geen geval mooglijkheid dat men ooit *la-chen* of *li-chaam* zou lezen, waar men zoo bang voor is. Is de wortel *lach*, en de uitgang *en*, zoo moet *lach* altijd *lach* blijven. Is de wortel *la*, die opgelost wordt uit *ch*, 't welk dat *la* met den uitgang *en* vereenigt en samen doet vloeien, zoo is de klank van *la* opgeschort tot *ch* uitgesproken wordt. Waartoe dan (ik herhaal 't) die *g?*

De oorzaak is dus, mijne Heeren, om dat eene, zoo niet

verkeerde, ten minste willekeurige gewoonte heeft ingevoerd, by afbreking des woords, de slotkonsonant waarin de vokaal des wortels van 't verbum zich oplost (zonder welke de eigen wortel van 't verbum niet volkomen is, en zonder welke er geen tijd of afleiding van gemaakt worden kan) aan den uitgang vast te schrijven. Om die willekeurigheid, en om een ongelegenheid van die willekeurigheid zal men (hoe verkeerd toch!) de taal gaan bederven, en een woord met belachlijke konsonanten volstuwen die men er niet in uitspreken kan! Welk eene handelwijs; de taal te veranderen en te doen lijden om iets dat geheel buiten de taal is, tot de taal niet doet en op zijn hoogst genomen, een oude uitschrijvers-manier van doen is, van den tijd toen men de boeken nog afschrijven moest, de drukkunst nog niet gevonden zijnde! Wat heeft men toch af te breken! Laat men nooit *lachen* of *lichaam* afbreken; nooit kan dit noodig, nooit van volstrekte noodzakelijkheid zijn. — En waarom dan al die toestel, of waarom die gewoonte zoozeer ontzien? — Het andwoord is eenvoudig. In eene geheel andere taal, in het Latijn, hebben de Grammatici de woorden zoo verdeeld, dat men regelmatig, (schoon niet zonder uitzondering) de tusschenkonsonanten by de laatste vokaal schreef. — En die manier heeft voor ons (in eene geheel andere taal en waarin wy naar het beginsel by die lieden-zelven aangenomen, geheel anders zouden moeten afbreken) tot een wet moeten worden, om welke, zoo wanneer er een geval ontstaat, waarin zy eene ongelegenheid heeft, de taal en al hare gronden achterstaan, de geheele spelling en schrijfwijze omgeworpen en veranderd zal worden! Wat reden, wat gezond verstand is hierin? En hoe kan men ons willen dwingen, tot zoo slaafsch, tot zoo belachlijk een nederbukken voor dien ellendigen Latijnschen scepter, waaraan men in de dagen toen men toch geene taalkennis in 't geheel had of hebben kon, een ontzag heeft gehecht, dat in onzen tijd ten minste lang verworpen behoorde te zijn.

Ik heb van den scherpen en helderen klank der vokalen gesproken, maar ik moet thands van den *doffen* spreken. Deze bestaat niet meer in onze taal dan ten aanzien van de *e* en de *i*. Dat zy oudtijds in onze taal ook ten aanzien der overige

klinkletters bestond, is niet alleen uit het Frank-duitsch, en het Gothisch en het Angel-saxisch af te leiden; maar het blijkt uit eenige overblijfsels van uitgangen waar in die klinkletters plaats hebben, en nu met de doffe *e* verward worden. Zoo is het b. v. met *avond*, dat niet of naauwlijks in geluid onderscheiden is van *avend;* van *vijand*, dat genoegzaam als *vijend* klinkt. Deze woorden naamlijk zijn participien, van den tijd toen men de participien van den tegenwoordigen tijd (zoo men 't heet) of, juister, de participien van werkende persoonlijkheid, met de *a* of *o* schreef. *Vijand* is dus *vijend*, van het werkwoord *vijen*, d. i. haten; *heiland* is *heilend*, van *heilen*, d. i. zalig maken; *avond* is *avend*, van het werkwoord *aven*, d. i. afgaan, verminderen.

Wy merkten reeds op, dat de doffe klank van de vokaal twijfelachtig is; en het is hierom, dat zy licht met de doffe *e* vermengd wordt, en dat deze door den tijd genoegzaam alomme de plaats van de overigen heeft ingenomen, waar zy in korte en toonlooze sylben plaats hadden.

En dit is in der daad het algemeen geval. Want men bevindt dien doffen klank, zoo men de enkele *o* uitzondert, niet anders dan in uitgangen, welke van accent ontbloot zijn: dan alleen dat er somtijds een halve accent op kan vallen, waarvan hier na!

Men zou mogen twijfelen, of niet misschien deze driederlei klank een louter gevolg van de lengte en toon zij, waar meê een vokaal wordt uitgebracht. Daar zijn er, die het dus begrepen hebben; en dezen houden de scherpe *a* een verlengde *a* te zijn; de *heldere* een getoonde of geaccentueerde; de *doffe* een toonlooze; en het zou in den eersten opslag zoo schijnen kunnen als of men dit mocht laten gelden. Doch, daar men slechts eenerlei *lange* grepen en eenerlei *korte* in de spraakkunst heeft aangenomen, zoo vervalt dit. *Sprak* met de heldere *a*, is even zoo lang als *spraak*. En dus zijn in 't algemeen alle de *heldere* vokalen dit evenzeer als de *scherpe;* en de reden die haar *kort* kan maken, werkt even zoo zeer omtrent de scherpe. En dewijl beide *heldere* en *scherpe* kort kunnen worden, zoo onderscheidt haar dit ook niet van de doffe vokaal, die altijd kort is. En even weinig onderscheidt

ben de *toon*, want beide scherpe en heldere vokaal kunnen *toonloos* zijn even zoowel als *kort*. Weshalve men moet vasthouden, dat het verschillende klanken in zich-zelven zijn, en niet door de prosodische affectien, die onze grammatica aanneemt, verwekt.

Ik vertrouw de gemaakte aanmerking omtrent deze verscheidenheid van elken vokaalklank gewichtig genoeg te zijn, om er uwe aandacht, mijne Heeren, nog een oogenblik by te doen stilstaan. Zy is het toch, welke geheel het systema der spelling van onze vaderen rechtvaardigt, en de betwetery onzer latere dagen zoo in schrijfwijze als uitspraak den mond stopt. Zonder haar aan te nemen, daar tegen, is er geen juiste spelling mogelijk. Ik kan my niet weêrhouden dit met eenige voorbeelden of stuksgewijze waarnemingen aan te dringen.

Het geen wy gezegd hebben omtrent *lachen* en *lichaam* als wel gespeld met de *heldere a* en de *ch* laat zich toepassen op de *o* in *grof*, en deszelfs meervoud. Dagelijks zeggen wy *grove; grove korrels*, *grove feilen* of *misslagen*, *grove munt* enz. zijn gewone uitdrukkingen. Om dit door de spelling te kennen te geven, heb ik lieden zien schrijven *grovve* met twee *v*. Niemand echter heeft ooit twee *vv* by een Nederduitsch schrijver naast elkander gezien, gelijk hy nooit twee *zz* by een gezien heeft, en de reden waarom dit niet zijn kan, is de zelfde: om dat naamlijk noch *v* noch *z* een sylbe sluiten kan. Tot het sluiten van een sylbe behoort een sterker letter. Men heeft daarom *groffe* geschreven. Maar *groffe* is niet *grovve*. — Van ouds hebben onze voorvaders echter dit woord *grovve* gebruikt, en nooit zijn zy met de spelling belemmerd geweest. Waarom niet? Zy schreven *g*, *r*, *ò*, *grò*, *v*, *e*, *ve;* en drukten volmaakt uit het geen zy zeiden. Zy kenden naamlijk een *scherpe*, maar ook een heldere *o*, en het was deze heldere die zy hier gebruikten.

In onzen leeftijd heeft men (dit onderscheid vergeten zijnde, en slechts één *o* kennende, t. w. de scherpe) beginnen te lezen *gró-ve*, schoon ieder kind wist, dat men nooit *grô-ve*, maar *grò-ve* sprak. Waarom? Men moest uitspreken zoo men schreef, en men schreef *grove*. Doch hier juist ligt het mis-

verstand; men schreef *grove*, maar men liet aan den Hollander, die, zoo hy Hollander was, het woord herkennen moest, over, de *o* te nemen voor het geen zy in dit woord was en zijn moest, de heldere naamlijk, en niet de scherpe.

Eindelijk is het door die verkeerde lezing zoo verr' gekomen, dat men al lieden gevonden heeft, die begrepen dat het tot een goede opvoeding en kiesche zeden behoorde, *grove* te zeggen, en van dit *grove* een nominativus *groof* te maken. Het een hangt aan 't ander. Moet men *gróve* zeggen, zoo moet *groof* goed zijn; maar deugt dit niet, zoo deugt ook geen *grove*, en wy moeten lezen en spellen als onze vaders.

't Is het zelfde met den voorleden tijd van *ik zie*, van *ik eet*, van *ik vergeet*, 't is het zelfde met het meervoudige van *ik kom* en van den infinitivus van dit werkwoord. *Ik at*, *wy aten* is de uitspraak, *wy vergaten*, *wy zagen*, en zoo ook *wy zaten* van *zitten; wy komen* (niet *kommen*), zijn geschreven met de *heldere a* en *o*, en niet met de *scherpe*. Men moet ze dus niet met de scherpe uitspreken, of men spreekt als vreemdeling die de taal niet verstaat. Het is hier de zangrige overgang der vokalen, die aan oude en oorspronklijke talen eigen is, en die ik opmerkte dat inzonderheid in de uitdrukking der tijden plaats heeft.

Deze verandering, mijne Heeren, berust op de onderlinge naverwantschap der vokalen, en geschiedt met geen sprongen. De *e* van *eten*, van *vergeten* b.v. heeft geen overeenstemming ter wareld met de *a* als zy in al hare scherpte wordt uitgesproken. — Neen, maar die *e* heeft verwantschap met den middelklank tusschen *e* en *a*, dien men in de η der Grieken vindt, en die by ons niet bestaat, maar tusschen twee uitersten gelegen is, de heldere *è*, en de heldere *à* en aldus wordt van *èt*, *àt*. De *a* en de *o* hebben geen overeenkomst in hare scherpte: maar de heldere *à* heeft ze met de heldere *ò*, en dus wordt van *kom*, *kam* (nu *kwam*). 't Zijn de middelklanken, die elkander naderen en daarom zeiden onze ouders *wy è-ten*, *wy à-ten*, *wy kò-men*, *wy kà-men*. Zie daar de ware uitspraak; en het is eerst in een verdere afleiding, dat de scherpe vokaal plaats vindt.

Naamlijk! van *ik àt* koomt *dat ik áte*, en zoo het verbale

aas, en het daarvan gemaakte werkwoord *azen*; waar in de scherpe *a* klinkt. Van *ik kome* is *ik kàme;* en hier van *dat ik kwáme*, en van dit het adjectief verbale *bekwaam.* Van *ik spreke* (eigenlijk *sprèke* als men in het Hoogduitsch *spreche* zegt), is *ik spràke;* hier van *dat ik sprake*, en zoo het verbale *spraak.* Van *zetten* (nu *zitten;* want velen der werkwoorden die nu de *i* hebben, hadden oudtijds de *e*) is *ik zàt*, hier van is *dat ik zate*, en hier van het verbale *zate*, dat in *onderzaat* nog overig is.

Meer werkwoorden waren er oudtijds (ja, ontallijke) waarin deze heldere vokaal plaats had. Thands schrijven wy b.v. *vatten* met twee *tt.* Onze Ouden schreven *va-ten* met de *heldere a* en één *t.* Onze Ouden schreven dus ook onder de nomina *getàlen*, *spèlen.* De meesten dier woorden hebben sedert een voller uitspraak van de konsonant aangenomen; doch daarom is de vokaal niet van klank veranderd. En indien het gebruik als een sluipende muis op een graanzolder aan etlijke woorden geknaagd heeft, men moet daarom het onverbetene niet wegwerpen, en het bedorvene tot den standaart van 't goede maken, maar het gave en onvervalschte dat ons gebleven is, moet er ons te dierbarer om zijn.

Het is gevolglijk van een onschatbaar gewicht voor de taal, elke soort van klank, waar zy behoort, wel te kunnen plaats geven. De Hoogduitschers stellen dus veel in hun verduistering der klanken, welke zy *Umlaut* noemen, zoo als, wanneer zy van *baum* in het enkelvoudige *bäum* in het meervoudige, of van *hand hände* zeggen; en waardoor zy in 't algemeen de *derivaten* van hun *primitiven* onderscheiden. Maar by ons is in der daad de verscheidenheid van de *scherpe*, *heldere* en *doffe* vokaal niet minder gewichtig, en zy kan niet veronachtzaamd worden zonder de taal geweld, en aan haar welluidendheid meer en meer te kort te doen.

Tot dit zelfde punt behoort nog de verkeerde uitspraak van verscheiden uitgangen. In het algemeen heeft geen uitgang, dan wanneer hy uit wezendlijke samenstelling ontstaat, en dus een woord op zich-zelf bestaande is (als *heid*, *schap* of *dom*, in *wijsheid*, *wetenschap*, *heiligdom*), de scherpe of heldere vokaal, maar alleen de doffe. Beide, de

scherpe en de heldere, behooren tot het lichaam eens woords, 't geen men den wortel noemt, of tot voorzetsels, waar het meê saamgesteld wordt. Uitgangen van werkwoorden, van participien, meervouden, genitiven, adjectiven, die daardoor verlangd worden, en zelfstandige woorden, die in 't zelfde geval zijn, nemen niet dan den doffen klank aan. *Loopen*, *weten*, *loopende*, *wetende* (het zij men ze met de *e* schrijft als thands, het zij zy de *a* of *o* nog hebben als voorheen, gelijk *heiland*, *vijand*, *avond*); *menschen*, *paarden*, *zy spraken*, *zy zeggen*, *des menschen*, *machtig*, *machtige*, *ontzachlijk*, *ontzachlijke*, *zenuw*, *zenuwe*, *peuluw*, *peuluwe*, behooren uit dien hoofde zoodanig uitgesproken te worden, dat men de vokaal niet onderscheiden hoort. Het is een geweldige verkrachting der taal, als men *machtige* of *machtîge*, *ontzachlijke* of *ontzachlikke* uitspreekt, als men *zenúwe* of *grijzaart* zegt, zoo dat men de *i*, de *u* of de *a* klinken doet. Deze uitgangen bestaan in een bloote verlenging, waar in niet meer dan een scheva, geen eigenlijke vokaal, plaats heeft; en het is van daar dat men van oude tijden af in die alleen de doffe *e* heeft gebruikt. Men schreef *machteg* en *machtege;* men schreef *zenewe* en *peulewe;* men schreef *grijzert* en *rijkert*. Even zoo is het met den uitgang *ing* der verbalia, als *achting*, *wandeling*, *verwonding*, *vondeling:* welke men zeer ten onrecht' met een heldere *i* uit zou brengen. Alleen hebben deze uitgangen van *ing* en die van *lijk* in woorden, wier wortelsylbe voor de derde sylbe van achteren valt, een halven toon, met welken die sylbe meer gehoord wordt; doch de klank moet altijd van den hellen, en vooral van den scherpen wezendlijk onderscheiden zijn.

Het is in den grond der zaak even zoo met de pronomina, wanneer zy geen *emfasis* of *byzondere aanwijzing* hebben. Men bespeurt dit kennelijk in *my*, *zy*, *hy*, *wy*, *hem*, *haar*, en in de possessiva *mijn*, *zijn*, *haar*, waar van de vokaal in de echt Hollandsche uitspraak naauwlijks onderscheiden wordt; doch daar dit van den accent afhangt, zullen wy het onder dat artykel behandelen.

Het geen ik hier van de verscheidenheid van klank der

vokalen zeg, past zich nog toe (en ik geloof dit niet geheel voorby te mogen gaan) op de zoogenaamde twee- en drieklanken. Wat tweeklanken zijn, hebben wy reeds gezegd, en daar is geen reden waarom men het bestaan der drieklanken ontkennen zou. Gataker ontkent alle tweeklanken en wil dat de laatste letter in een' zoogenaamden tweeklank geen vokaal, maar een medeklinker zij. In der daad komt dit grootendeels op een woordenstrijd neêr. Of men *aio* in 't Latijn of *ajo* schrijve, het verschil in klank is zoo geheel merkbaar niet, dat het ieder treffen zal; en dit zal het geval zijn overal waar de *i* en *u* den klank sluiten, door dat zy in hun verwanten konsonant *j* en *w* in een vloeien. Doch hoe het daar meê zij: Gataker kan zijne stelling niet algemeen vasthouden, ten minste kan zy in ons Hollandsch geen streek houden, of hy moet den tweeklank *oe* met zijn Natie (de Engelschen) en, ik erken het, met de meeste Natien voor een enkele vokaal houden. Dit echter is een misslag; want in dit fluitend geluid verstelt zich de spraakbuis en begint met de *o*, terwijl zy zich in de uitbrenging des geluids vernaauwt. Het is waar, dat men dit *oe*-geluid door een bloote blazing kan namaken, maar dan is het *fluiten* en geen *spreken*. Het is daar meê als met meer geluiden, die wy maken zonder te spreken, b. v. het *hikken;* maar sprekende *maken* wy ze niet; wy *maken* ze na op eene wijze die eenvormig met het gantsche gesprek is, en (als namaking) daarom ook niet volkomen het nagemaakte is, maar een aanduiding, een te kennen geven daarvan. Men beproeve 't eens om al sprekende *woede* met werkelijk *fluiten*, *hikken* met *hikken*, *snikken* met *snikken* uit te drukken, en men zal overtuigd zijn. — Even zoo zal men zich overtuigen kunnen dat men om *oe* te zeggen, volkomen begint met de stelling der doffe *o;* maar dat er een schroevende beweging des monds bykoomt, welke de spraakbuis verbreedt, en met de *u* of *e* eindigt.

Maar te onrecht houdt men voor *drieklanken* het geen bloote *tweeklanken* zijn. Wanneer in den saamgestelden klank de eerste vokaal zich verlengt of verdubbeld geschreven wordt, is dit het geval. *Eeu*, *aau*, *aai*, *ooi* houdt men voor drieklanken. Men bedriegt zich. Gelijk de *a*, de *e*,

de *o* een scherpen klank en een helderen hebben, zoo kan zich die *heldere*, en ook die *scherpe* klank met de *i* of *u* samensmelten. Zoo is het wanneer ik *eeu* zeg, de scherpe *e* met de *u;* zoo is het in *ai* en in *aau* de scherpe *a* met de *i* of de *u*, en zoo ook in *ooi*, de scherpe *o* met de *i;* terwijl het in *eu*, in *ai*, in *ei*, in *oi*, in *ou*, de heldere *e*, *a*, *o* zijn. Men schrijft dan die *a*, *e* of *o* dubbeld, om dat de scherpe vokaal altijd dubbeld geschreven wordt, wanneer zy nog een letter in de zelfde sylbe op zich volgen laat. Maar, indien er drieklanken zijn, daar is één drieklank in onze taal, dien ik als een wezendlijken drieklank erkennen kan, en dat is de *oei.*

Men zou, in der daad, ook hier aan kunnen twijfelen en met Gataker onderstellen mogen, dat de *i* die als derde letter in dit verband koomt, geen klinker is. Het schijnt ook het geluid naauwlijks te veranderen, of ik *bloei-en*, dan *bloe-jen* zeg. Dat *jen* schijnt ook niet anders dan den uitgang der werkwoorden van *vloeien, bloeien, roeien, moeien, sproeien* en al de overigen te maken, even als *den* in *bloeden*, *moeden*, *vloeden* enz. Voor *bloeden* zegt men *bloeien,* even als *blajen, majen* voor *bladen* en *maden, doojen* voor *dooden* enz. en alle de woorden van *oejen* hebben ook *oeden.* Van *sproeien* heeft men zoo *sproet*, van *groeien groet,* van *vloeien vloed*, om geen andere reden, dan dat de uitgang *de* en *je* achter de vokaal de zelfde is. En deze onderstelling heeft dus vrij wat voor zich. — Maar het koomt hier eigentlijk niet op aan, hoe deze woorden te verklaren, maar hoe of wat de klank zij, en die moge in de wareld geraakt zijn, zoo hy wil, kan of mag, dit beslist niets omtrent het geen wy in dien klank hooren, 'nu, en zoo als hy gevestigd is. Hy moge de eenvoudige tweeklank *oe* geweest zijn, waar een *j* in de volgende sylbe op volgde, de vraag is en moet zijn, wat hy thands is. — Dat er nu tusschen *bloeien* en *bloejen* in der daad een onderscheid is, hebben my de vreemdelingen geleerd, wien ik in mijn uitlandigheid het Hollandsch onderwezen heb. Niets is lichter, dan dezen *oe* in de Hollandsche uitspraak te doen kennen, en hen dan *bloe-jen* even als *groe-ten*, *hoe-den*, *woe-len*, *zwoe-gen*, *snoe-ven*, *zoe-*

ken, *noe-men*, *boe-nen*, *roe-pen*, *voe-ren*, *boe-zem* te doen schrijven met den tweeklank *oe* en de *j*. Maar wanneer zy dit wel geleerd hebben, zoodra zy *bloeien*, *roeien*, *vloeien* hooren, staan zy verlegen, en herkennen het niet voor den zelfden klank; zoo dat men verplicht is het hun als een drieklank te doen kennen, op dat zy het én *wel* schrijven, én *wel* uitspreken. — Ik heb veelmalen van vreemdelingen op deze wijze onderscheidingen in onze uitspraak van woorden of spellingen hooren maken of opmerken, welke by ons voor geheel eenzelvig gehouden worden. Intusschen kan ik verzekeren, dat niets meer moeite en tijd kost, dan een vreemdeling dezen drieklank van *oei* wel te leeren vormen of spellen.

VI.

Ongevoelig brengt my dit stuk tot het algemeene geschilpunt der spelling, en dat zich nu twee eeuwen lang onder velerlei vorm en gedaante vernieuwd heeft; over de verdubbeling *der vokalen.*

Wy hebben opgemerkt dat al vroeg en zoodra de doffe slotvokaal of scheva der uitgangen onderdrukt wierd, de scherpe vokaal in het schrijven begon versterkt te worden. Dit was noodig, opdat geen *ban* en *baan*, *zon* en *zoon*, *vel* en *veel*, en duizend diergelijke verward wierden. De Hoogduitschen (als ik aanvoerde) verlengden de vokaal, in plaats van ze te scherpen, door de *h;* wy stelden er de doffe *e* by, die achter de sluitende konsonant plach na te sleepen; en dus werd de spelling *ae* voor een scherpe *a* ingevoerd, die men ook by ons voor een verlenging aanzag. Even als of *spraak* langer dan *sprak* ware, *weet* langer dan *wet*, *groot* dan *grot* of *uur* dan *ur.* — Die spelling *ae* was dus een soort van uitrekking of naarvorentrekking van een vokaal die eigenlijk achteraan behoorde, en zy werd onze taal ingelijfd.

Men heeft, van al heel vroeg, in weinige woorden (in weinige, zeg ik, want het waren er niet dan zeer weinige, waarin men toen de sluitende konsonant zonder nasleepende vokaal uitsprak) ook de *i* op gelijke wijze gebruikt. Men heeft

ai tot verdubbeling of versterking van de kracht der *a*, *oi* tot verdubbeling of verscherping van de *o* ingevoerd. En wy hebben daarvan nog de spelling van *hair* en van *oir*, overig. En het is dus dat men ook *meir*, *beir* met *ei* geschreven heeft. Men zou echter kwalijk doen dit voor iets byzonders te houden. De doffe *e* en doffe *i* zijn elkander in klank zoodanig naby komende, dat men ze in alle gevallen met elkander verwarde en (zoo men het heet) promiscue gebruikte. Ik heb reeds herinnerd dat dit in het Frank duitsch met alle de doffe vokalen plaats heeft; en de spelling met *ae* en *ai* is derhalve in het algemeen gesproken de zelfde.

De *e* hield by ons daarin stand boven de *i*, en de reden was eenvoudig. Men had reeds geen besef meer van den drieërlei klank der vokaal; men hield de *scherpe* vokaal voor een verlangde, de *heldere* voor een enkele of korte (even gelyk men nog by de Franschen doet) en van de doffe vokaal had men geen denkbeeld, dan alleen in de *e*. Echter kon men de *e* niet ter zoogenaamde verlenging der *o* gebruiken, om dat de *oe* een tweeklank *oe* (in het Fransch *ou*) uitdrukte. Men schreef dus *oi* voor *oo*, maar *ae* voor *aa*, en daar men den tweeklank *ui* met de lange of scherpe *u* verwarde (als van elders blijkt) bleef men onverschillig de *u* met de *e* en de i verlangen. In woorden van den zelfden klank, maar verschillende beteekenis maakte men van de tweederlei verlenging met *e* en met *i* een diakritische onderscheiding, en zoo was het met *haer* en *hair*.

Ik durf echter niet bepalen of er in dit gebruik van *ae* en *ai* niet nog iets anders verscholen lag. En of niet, terwijl men de *scherpe* vokaal met de *e* verlengde, de *heldere* daartegen de *i* by zich kreeg. Dit geheele punt is duister by gebrek van goede afschriften van den tijd toen de vokaalverlenging of onderdrukking der nasleepende *e* opkwam. Doch dit is van geen of van weinig invloed op de taal zoo zy thands is, en wy kunnen dit onbeslist laten.

Hoe het daarmeê zij: het was in of weinig voor den tijd van de stichting des Amsterdamschen Schouwburgs dat men eerst opperde, maar niet dan in Moonens tijd dat men werklijk en met een soort van drift aanving, de vokaal met zich-

zelf te versterken of te verdubbelen. Eene schrijfwijze, by geen volk ter wereld aangenomen, dan by de oude Scanden, van wie het uit den stam en takken der IJslandsche taal op ons overgevloeid is, en waar in men misschien een gevolg erkennen mag van den grooten toevloed van Noren en Deenen, die hier te lande ten tijde van de ontzachlijke uitbreiding onzer zeevaart in de zeventiende Eeuw, plaats greep. In het algemeen moest men erkennen, dat naar de algemeene uitspraak van ons gewest de klank der vokaal by het aanhouden daarop afnam, en dat men dus niet by voorbeeld *voká-ál*, maar veeleer *voká-ăl* zei, hetgeen voor de *ae*, tegen de *aa* pleitte; maar de byzondere Amsterdamsche dialect (waarop de zeelieden altijd den grootsten invloed gehad hebben) was in tegendeel *voká-ál* met een' groeienden en niet met een verminderenden klank. Iets dat wy tegenwoordig niet eens bemerken, maar zoo bekend is, dat men my buiten 's lands (in Engeland en Duitschland) nooit wilde gelooven, wanneer ik zeide een Amsterdammer te zijn, maar my dan toevoegde, by elk die slechts ééns in Holland gereisd had: »gy spreekt als geen Amsterdammer, maar als een Engelschman," om dat ik op de *a* niet even zoo aanhield. De Schouwburg intusschen voleindde nu wat de Kamer *In liefde bloeiende* begonnen had, en vestigde deze spelling, die ondanks Moonens tegenworstelen doorging en algemeen is geworden, zoo dat niemand nu denken zal, om de oude terug te roepen.

Maar nu verdubbelde men dan de vokalen waar de sylbe met een medeklinker sloot. Niemand, zou men mogen denken, had tot nog gedacht om ze te verdubbelen, wanneer zy de lettergreep sloten. Ware 't niet dat wy wisten dat in Vondels tijd een taalgezelschap dit in aanmerking nam. Had dit taalgezelschap de ware aart en reden der zoogenoemde vokaalverdubbeling ingezien, en opgemerkt dat de verdubbeling van de *a* in *waar* niet was om de vokaal langer te maken dan in *war*, maar om in het eene geval een geheel anderen klank van *a* te beteekenen, dan in 't andere, en dus den scherpen van den helderen letter te onderscheiden; het is zeer mooglijk, ja, daar is een groote maat van waarschijnlijkheid voor, dat hun besluit (of *afscheid*, gelijk men het toen noemde, by

vertaling van het Latijnsche woord *recessus*, van de Rijksvergaderingen ontleend), dat, zeg ik, hun besluit geheel anders uitgevallen was. En wellicht had men alomme de *scherpe* vokaal verdubbeld, de heldere met een accentteeken uitgedrukt, (als naderhand *Nil volentibus* wilde) en de doffe bloot en op zich zelve gelaten, waar meê dan veel gehaspels van later tijd ware afgesneden geworden. Men had dan voor altijd geweten, dat men *máken* moet zeggen, door het schrijven van *aa;* dat men *lachen* moet zeggen, door het schrijven van de *a* die de heldere is enz. Maar men stelde het verdubbelen voor als een *quantiteitmerk*, als een merk van meerdere during; en het was tastbaar, dat de *scherpe a*, die men voorsloeg te verdubbelen, niet langer dan de *heldere* was. — Hoe het zij, geen vokaal werd verdubbeld (dit was de uitslag der raadpleging) wanneer zy haar sylbe sloot. (Van de *i* moet ik afzonderlijk handelen.)

Dan, de tijd was gekomen, dat de Fransche taal by ons algemeen werd. Het Land wriemelde van Fransche vluchtelingen, die, voor een groot gedeelte, Hollandsch moesten leeren, en waarvan geen klein getal de kost zocht en verkreeg met Fransch en met Hollandsch te onderwijzen. Deze lieden kermden vreeslijk (het geen niemand ooit gestoten had) dat het Hollandsch zoo moeilijk was. Dat men *maken* schreef, en *ik maak* met twee *a; spelen*, en *ik speel* met *ee; zwanen* met één *a*, en *een zwaan* met twee; *velen* met één *e* en *veel* met twee. Even als dat men *hant* met een *t* schreef, en *handen* met een *d*. Dat heette: *le Hollandais est trop irrégulier*, schoon niets regelmatiger zijn kon. Men wilde het dien lieden gemakkelijk maken; en men begon nu *maaken*, *speelen* te schrijven, *zwaanen, veelen*, en *hand, raad, goed*, *kwaad* met een *d*. Het Hollandsch, dat men sprak en schreef, in der daad niet meer kennende, begon men averechts daar over te redeneeren. »*Ik maak* (zei men) heeft twee *aa; maken* koomt van *ik maak; zwaan* heeft twee *a*, *zwanen* koomt van *zwaan; spelen* koomt van *ik speel*, en dit heeft twee *e*. Ergo! moeten *maken, zwanen, spelen* twee vokalen hebben; want hoe zouden zy die eene vokaal in de vervorming of buiging verliezen? *Handen* heeft een

d, maar het koomt van *hant*, ergo moet *hand* een *d* hebben, want hoe zou het woord in het meervoudige aan die *d* komen, zoo zy in het enkelvoudige niet was." — Deze argumenten vonden zoo veel ingang, dat er van toen af aan een nieuwe spelling ontstond, die men de *Amsterdamsche* noemde, om dat zy in die stad voornamelijk in zwang raakte, en geen de minste taalkennis vorderde, om zich met een schijn van regelmatigheid voor te doen.

Het is te verwonderen, dat de onvergelijkelijke Huydecoper zich aan deze spelling verbond. Men mag dit aan een soort van sektegeest toeschrijven, waar door deze zoo groote man in zijn vak, zich ook ten aanzien van Historische waarheden derwijze liet verleiden, dat het somtijds onmogelijk schijnt, hem die gevoelens in ernst toe te schrijven, die hy met zoo veel scherpzinnigheid, drift en ijver in weêrwil van de uiterste blijkbaarheid, voorstond. Men zie b.v. zijne Lambacheriana, waar in hy tegen zijnen weinig beduidenden tegenstrever duizendvoudig op mocht, maar echter te zwak was om tegen de volstrektste waarheid te worstelen, hoezeer hy misschien ter goeder trouw zich verbeeldde, haar vernietigd te hebben. Doch dit raakt een Historisch punt, en gaat ons in dezen niet aan. — Zijne verdediging van deze spelling (die wy hier niet aanroeren dan voor zoo verre zy de vokaalverdubbeling betreft) was echter zoo behendig en kunstig niet als die hy tegen Lambacher ter wederspreking van de afhanklijkheid des Graafschaps van Holland van het Roomsche rijk deed. Maar zy was stout en berustte op een stoute uitspraak, dan waar van hy zelf schier op elke bladzijde zijner taalwerken, den grond van de toepassing wedersprak. »Men zegt *hand* met *d*, om dat men *handen* met *d* zegt; — *speelen*, *maaken* met *ee* of *aa* om dat men *ik speel*, *ik maak* zegt," was het algemeene zeggen. En men had er tegen in gevoerd, dat de enkelvoudigen ouder dan de meervoudigen, de infinitiven ouder dan de persoonsuitdrukking in de verba zijn; dat derhalve *hand* ouder dan *handen*, *spelen* dan *ik speel*, *maken* dan *ik maak* is, en dat de derivativen zich wel naar de primitiven konden richten, maar de primitiven niet bepaald kunnen zijn door de derivativen, die van later wording

zijn. Huydecoper andwoordde: »hun moeten de hersens verkeerd in het hoofd liggen, die dus redeneeren. Het is anders om. Men zegt niet *hand* met een *d*, om dat men *handen* in 't meervoudige zegt; maar men zegt *handen* in 't meervoudige, om dat men *hand* in het enkelvoudige met een *d* zegt." Hoe wonderspreukig zulk een taal klinken moest in den mond van een' man, die zijn leven doorgebracht had in het lezen, doorwroeten, uitschrijven, en in 't licht brengen van oudere en nieuwere schrijveren, waar van niet één ooit *hand* met een *d* had geschreven, laat ik ieder oordeelen.

Kluit heeft in de Maatschappy van Letterkunde de zaak opgelost. Men zegt *handen* (zegt hy), om dat men van ouds *hande* zeide, waarvan het gemaakt is, maar dat men naderhand, toen men de *e* onderdrukte, *hant* schreef en dit verkorte *hant* (als geen primitief, maar een door afkapping of door inkorting vervormd woord zijnde) heeft met het meervoudige niets te schaffen. Even zoo is het met *maken, spelen.* Dit heeft niets gemeen met *ik maak* of *ik speel*, maar met het oude *ik make*, *ik spele*, waarvan *ik maak* en *speel* een verbastering zijn. — Dan, als gezegd is, deze spelling hield van hare opkomst stand, en heeft den leeftijd der Van Winters uitgehouden, alhoewel zy hoofdzakelijk echter tot Amsterdam bepaald bleef, en nooit in Zuidholland algemeen is geworden.

Gelijk het eene standhoudende waarheid is:

In 't voorleden
Ligt het heden,
In het nu, *wat worden zal;*

zoo is het in alle talen opgemerkt dat geen taal (zoo zy werklijk bestaat) zich verklaren laat, dan uit de taal van een vroeger geslacht. Die waarheid werd in de spelling, waarvan wy nu spreken, verworpen: het was een nieuw samenstel, waarvan de deelen, zoo verr' zy samenhingen, alleen op den tegenwoordigen (of toenmaligen) toestand der taal gebouwd waren. Maar het was daardoor juist te bevattelijker voor een ieder, licht te leeren en beknopt en klaar voor die 't aannamen. Ik zal ook niet zeggen, dat, indien het doorgegaan was, de taal er zich zoo veel slechter om bevonden

zou hebben. Alleen had het zichtbaar een strekking om door afsnijding van het terugzicht op de ouder taal aan alle die willekeurigheden, die de Spraakkunstschrijvers tot dien tijd toe, en Moonen vooral, getracht hadden in te dringen, een' glimp te geven, en de taal te verarmen, van velerlei wijzen van spreken, uitdrukkingen, en wendingen te berooven, die met de nieuwe grondregels niet overeen konden stemmen; en het is door deze strekking (die zich ook van langzamerhand deed gevoelen) dat dit stelsel gevaarlijk had kunnen worden. Maar er verhief zich een nieuw stelsel tegen, het stelsel der *zuinige* spellers.

Deze lieden, wien men uit spotzucht nagaf, dat zy, geleerd hebbende dat zy t' eenigen dage van ieder ijdel woord rekenschap zouden moeten geven, dit uit een byzondere tederheid van geweten nog verder trokken, en op ieder ijdele of nutteloze letter toepasten, begonnen met zich aan het oude te houden; maar, daar zy de dubbele vokaalspelling der Amsterdammers weêrsprekende, met die in geschil raakten en hun voorwierpen, dat de tweede vokaal in die woorden, waar in dezen ze invoerden, volstrekt overtollig was en tot de uitspraak niets deed; werden zy door dezen betrapt, dat zy zelven velerlei woorden naar het oud gebruik en op voorgang der Bijbelvertaleren met dubbele vokalen schreven, die echter met één vokaal zeer wel gelezen konden worden (het geen in der daad in de *e* en *o* waar was, waarvan straks!) en nu wilden zy zich-zelven gelijk zijn. Zy hadden, ja, dus verre het gebruik. gevolgd, maar zy zagen, daar nu opmerkzaam op gemaakt zijnde, geen reden voor verdubbeling waar de vokaal de lettergreep sloot, en zy onthielden er zich derhalve van. Voornamelijk won dit veld, toen men meer Hoogduitsch begon te lezen, waarin geene eigenlijke vokaalverdubbeling in het geheel plaats heeft. By de letter betaald wordende, konden deze zekerlijk hunne Handschriften vijftien ten honderd minder verkoopen dan de Amsterdammers, en op vier en twintig uren arbeids vierdehalf uur uitwinnen. Intusschen zegt de Letterhistorie dat by de Praktizijnsklerken (en voor de Hoven heb ik het dus bevonden) de Amsterdamsche spelling haar ijverigste voorstanders vond. Doch dit laat ik daar.

Men gelooft veellicht dat ik lastere. In ernst kan ik verzekeren, dat ik in de strijdschriften over dit onderwerp het tijd-, inkt- en papierverlies (misschien ook het slijten van de pen) aangedrongen gezien heb, als het groote punt, dat de vokaalverdubbeling moest doen afkeuren.

Het geschil over de Amsterdamsche vokaalverdubbeling onderhield de oplettendheid op de vroegere schrijfwijze, en men merkte op, dat van zeer vroeg reeds woorden geweest waren, waar in de *e* en de *o* (doch deze twee vokalen alleen) verdubbeld wierden, schoon hare sylbe sluitende; en dat deze spelling nog eenigermate stand hield. — Dit is, mijne Heeren, het geen men in mijn jonkheid de spelling van Ten Kate noemde, en by de Maatschappy der Nederlandsche Letterkunde aangenomen zijnde, nu in de laatste spellingsomwenteling wederom algemeen ingevoerd is geworden, en waar tegen Meerman zich zoo nadruklijk verzet heeft (1). Hier over (als het in de meeste zaken gaat) is heel veel geschreven, maar zeer weinig dat ter zaak dient. Ik zal er my kort van kunnen afmaken.

De grond dezer spelling berust by haar voorstanders (het is u bekend, mijne Heeren, dat zy ook de mijne is) op drie punten; 1o. het volstandig gebruik onzer Voorouders gedurende een zeer geruimen tijd; 2o. een onderscheid in den klank, in sommige gedeelten van Holland, als b. v. in Rotterdam; alschoon dit onderscheid elders niet bekend is, ja zelfs voor de Noordhollandsche en Amsterdamsche ooren niet hoorbaar is; 3o. een onderscheid van spelling in de verwantschapte oude en latere dialecten, als het Gothisch, het Angelsaxisch (en ook het Hoogduitsch) waarin de woorden, in welke onze ouders de *e* en *o* de lettergreep sluitende verdubbelden, een diftong maken.

Dit alles te samen genomen heeft (als men met een vreemd

---

(1) Zie het geschrift: *Aan den Hoogleeraar Siegenbeek, over de Vocaal-verdubbeling in het Nederduitsch enz.* door Mr. Johan Meerman ('s Gravenh. 1806) 65 bladzz. Niet minder nadrukkelijk is het antwoord: *Aan Mr. Johan Meerman enz. door Matthijs Siegenbeek*, (Amsterd. 1807) 93 bladzz. Er volgde geen wederantwoord. Beide brieven zijn modellen van een beschaafden pennestrijd.

woord zegt) iets *imposants*. Maar het is ook meer *imposant* dan voldingend.

Wat den *eersten* grond aangaat: het voorbeeld onzer Vaderen zou van groot gewicht kunnen zijn, maar het begint juist in een tijdperk, dat de taal niet zeer zuiver, maar in verval was. Onder 't Hollandsche huis, by M. Stoke, by Maerlant, en in andere overblijfsels van hoogere en zuivere oudheid kent men de *ee* en *oo* van Ten Kate niet. Hinlopen of Lelyveld, achter de nieuwe uitgave van Huydecopers Proeve van Taal- en Dichtkunde toont stellig aan, wanneer die spelling eerst begonnen is en doorgaande gevolgd wierd (1), en zy is dus ten aanzien van het oud en echt Hollandsch een nieuwigheid, die niet hooger dagteekent dan van de veertiende eeuw, en ingevoerd tegen de schrijfwijze van die genen, uit wie wy de taal scheppen moeten.

Wat den *tweeden* grond betreft: het onderscheid van uitspraak dat in Rotterdam plaats heeft, dit is een bloot dialectverschil; en waarom zal nu eensklaps een dialect (en wel een die vooral de bevalligste en zuiverste niet is) de wet aan de geheele taal geven? Het is by ons vol van dialecten; de Amsterdamsche, de geheele Noordhollandsche, de Leydsche, de Goudsche hebben verscheidenheden; maar niemand neemt die verscheidenheden op in de taal, of maakt het tot een wet voor geheel Holland, of in eene min of meer aanzienlijke streek verschil van uitspraak plaats hebbe. Wie by voorb. onderscheidt tegenwoordig de verba neutra van de activa, als men *zinken* zegt, als men *rijzen* zegt, schoon men in verscheiden deelen van Holland er onderscheid in maakt (en onze Voorouders het ook deden) als men zegt: *de steen* zinkt *in 't water* en *de bouwmeester* zinkt *de fondamenten*, of *de bergtop* rijst *boven den horizont* en *de bouwmeester* rijst *de torenspits*, waarvoor wy nu *doen zinken* en *doen rijzen* gebruiken?

---

(1) Hier wordt bedoeld de »Aanteekening over het gebruik van *e* en *ee*, *o* en *oo*" in de tweede uitgave van Huydecopers Proeve, Dl. III bl. 423—460. Het stuk is van de hand van N. Hinlopen, die daarin gebruik maakt van plaatsen uit vroegere schrijvers, door F. van Lelyveld bijeengebracht.

En wat, *eindelijk*, de verwantschapte talen betreft (die ook onderscheid tusschen dit tweederlei *zinken* en tweederlei *rijzen* maken), zy onderscheiden het geen (by haar) wezenlijk onderscheiden is; en niet het geen *by haar* niet onderscheiden is; dat is zy spellen goed met dus te spellen; en wy onderscheidende, wat *by ons* niet onderscheiden is, spellen kwalijk. — Zoo dat onderscheiden van die talen de onze bepaalde, zoo zou die bepaling by de wording onzer taal reeds bestaan hebben, maar niet eerst in de veertiende eeuw opgekomen zijn, in een tijd, toen die talen en de onze reeds eeuwen lang afzonderlijk bestaan hadden, en er tusschen haar niets meer gemeen was dan de oorsprong. — Het is dus een louter misverstand, wanneer men die talen wil inroepen, en even ongerijmd als wanneer men *Romain* met *ai* spelt (als Hooft deed) om dat de Franschen zoo doen. — Ik zwijg, dat zy, die met die vreemde talen zoo schermen, de spelling, waarop zy zich beroepen, niet verstaan; want wie verzekert ons, dat *ai*, *ei*, meer een tweeklank is dan *eo*? Wie bewijst dat de *j* niet een konsonant is, ter verlenging als de *h* in 't Hoogduitsch? *Theod*, *feod*, zijn geen diftongen, maar verlengingen van de *e*, die *i* uitgesproken werd. De *o* naamlijk is daar in een konsonant, als in 't Oud-frankisch ook plaats heeft, en by ons de *w*. Het is als of men by ons zeide *diwd*, *fiwd*. Dit gebruik van de doffe *o* als konsonant en sluitende *w* is door geheel de wareld, Oosten en Westen, Noorden en Zuiden verspreid. Zelfs vinden wy in het Hetrurisch *eo* voor den verlengden *i*-klank, en het is door de verwarring van de doffe *o* met de doffe *a*, dat men in het Angelsaxisch *eag* (ons *oog* en het Engelsche *eye*) spelt, en de Engelsche tweeklank *ey* met onze verlengde *o* overeenstemt. Wy moeten dus ook by de Gothen of Angelsaxen niet leeren spellen; of, zoo wy er by leeren spellen, moeten wy van hun leeren *ea* en *eo* voor *ie* te schrijven, gelijk zy doen of anders de *e* met *w* verlengen.

Niets, mijne Heeren, is nuttiger, dan de kennis van andere talen, niets inzonderheid dan die der met de onze verwantschapte, om haar grondig te leeren verstaan; de wording, de oorspronkelijke beteekenis der woorden, den afloop van de geschiedenis dezer woorden, hunne verwisseling van

beteekenis, hunne verbasteringen in klank en in toepassing na te gaan. Maar te spellen, dat is de uitspraak der woorden op 't papier te stellen, dat leert men uit geene andere taal. Noch orthografie, noch syntaxis, noch prosodie: maar *etymologie* (en deze alleen) steunt op die kennis. De overige deelen der Grammatica deelden geenen invloed van andere talen, zy mogen de onze van verre of van naby bestaan. Spellen wy derhalve zoo wy spreken, en laten wy andere volken, oude en hedendaagsche even eens laten doen, zonder ons wat zy doen of plachten te doen, aan te trekken.

Dit alles, mijne Heeren, schijnt tegen dit punt van de spelling van Siegenbeek, welke die is van Ten Kate, die van Lelyveld, die van Hinlopen en die der Bijbelvertalers, te strekken; maar niet te min, mijne Heeren, deze zelfde spelling is op dit punt de mijne, en ik spel *beenen* met *ee*, *loopen* met twee *oo*, *weten* met ééne *e*, *poten* met ééne *o*. — Het is er naamlijk dus meê, dat ik de zaak aanneme, dat men wel doet dus te spellen; maar dat de gronden van Ten Kate en de zijnen niets afdoen. Het is op een geheel anderen grond, dat ik dus schrijve, en die, naar mijn inzien, hier gelden moet.

Ik moet u, mijne Heeren, hier weder te rug roepen tot den drieërlei klank der vokalen, onze taal eigen. In geen der vokalen is dat onderscheid van klank zoo sterk in het oog loopende en altijd zoo wel onderhouden als in de *e* en *o;* waarom ook *Nil volentibus* in deze twee, zijne pieken of accenten ter onderscheiding noodig hield, zonder aan de andere te denken. Het is dat in alle de *scherpe* klank zich wel evenzeer van de *heldere* onderscheidt, maar de *heldere* niet zoo kennelijk van de doffe. Gevolg van de vorming, waardoor ook de doffe klank der overige allengs meer en meer in 't gebruik verloren ging.

Deze heldere klank van deze twee vokalen, welke wy in *schèl, stèr, bòl, bòrn* waarnemen, is vatbaar voor een verlenging en versterking, en het is dus deze versterkende verlenging, die men door verdubbeling dezer heldere vokalen heeft uitgedrukt. Het is dus dat *steenen* (lapides), dat *weenen*, dat *zweepen*, niet de scherpe *e* heeft, maar de verlengde heldere *e*, die men ook geheel anders uitsprak dan de scherpe en met een zweem van de Grieksche *η*.

Men had van ouds in het schrijven den scherpen klank (in een greep die met een konsonant sloot) door verdubbeling van de *e* uitgedrukt. Men schreef dus *weet*, *beet*, enz.; maar de heldere klank had deze verdubbeling niet. Men had *pèrele* en *pèrede* geschreven; men schreef nu *perle* en *perde*, en *pèrel* en *pèred;* en dit was genoegzaam; maar een steeds veldwinnend afkorten van de nasleepende vokaal veranderde allengs de spelling. Men vond in den helderen klank van *è*, wanneer de sluitkonsonant niet verdubbeld wierd, een meerdere uitrekking dan of men *é* zeide; in *pèrel*, meer dan in *ver* of *ster*, of in *peren* of *steden*. Hierom begon men nu *peerel* of *peerle*, *peerd*, *zweerd*, *zwee-ren* met twee *e* te schrijven. En dus kwam er in de spelling der tweederlei *e*, de scherpe en de verlengde heldere, een gelijkheid en tevens een onderscheid.

Een gelijkheid, in de sylben, met een medeklinker sluitende; eene ongelijkheid in die welke geen medeklinker achter de vokaal hadden.

Ik zeg 1o. In de sylben met een medeklinker sluitende. In dezen was na het verdubbelen van den klinker geen teeken meer dat het de *scherpe* was; en daar ontstond dus een verwarring tusschen *pèèrd* en *péérd*. Om welke te gemoet te komen hier en daar de *ei* ook wel voor de heldere *ee* gebruikt werd.

Ik zeg 2o. eene ongelijkheid in de sylben die met de bloote vokaal (zonder medeklinker) eindigden. In deze sylben werd de *scherpe* vokaal nooit verdubbeld, maar de verdubbeling was daar altijd een teeken van de verlengde *heldere*.

En dit is, mijne Heeren, de ware spelling onzer Voorvaderen by de grondlegging van ons Gemeenebest, in de dagen van Vondel, van onze Bijbeloverzetters, en tot dat onder Jan de Wit de taalkennis geheel afnam, en by den toevloed van Fransche vluchtelingen weder opgevat werd, op een tijd, dat men het inzicht der zaken verloren had, en op een wijze, waarvan wy de verkeerdheid ingezien hebben.

Deze spelling heeft dus niets met het Gothisch of Angelsaxisch te doen; zy is op de oude echte uitspraak gegrond, en op deze alleen. En, of de woorden, die wy by overlevering onzer Voorvaderen dus gespeld vonden, in het Gothisch, An-

gelsaxisch of Frankduitsch of Hoogduitsch anders gespeld wierden dan andere, dit gaat ons als Hollanders in het schrijven van onze taal in 't geheel niet aan. Maar dit gaat ons aan, dat wy onze taal onvervalscht behouden en de verscheidenheid van klanken (waaraan de schoonheid der taal grootelijks hangt) die tot ons door de spelling is overgebracht, niet verwoesten, en nog meer besnoeien dan bereids geschied is.

Ik erken, dat voor ons Amsterdammers die verlengde heldere *e* niet duidelijk is, ja, dat wy hem niet uitspreken. Echter moet men niet gelooven dat de Amsterdamsche of Noordhollandsche dialect volstrekt geen onderscheid maakt tusschen die dubbele *heldere* en de *scherpe*. — Daar waren in mijn jongen tijd drie dialecten in Amsterdam: de *oude*, die door deftige lieden van oude Amsterdamsche geslachten gesproken wierd; die van den *nieuwen* of *laatsten uitleg*, dien men gewoonlijk *Haarlemmerdijksch* noemde, en die van den *Ykant en Kattenburg*. De oud-Amsterdamsche zei *paarden*, als *paal*, *kaak*, en sprak de *e* voor de *l* en *r* altijd uit als *a*. Hiervan *bescharmen*, *karmen*, *ontfarmen*. De Haarlemmerdijksche zei *péérden*, *péél*, *kéék*, *erm*. Die van den Ykant middelde den klank van *pèèrd*, *zwèèrd*, en onderscheidde voor 't overige *a* en *e*. Doch de twee laatsten kwamen daarin overeen, dat zy over het algemeen de *ee*, waar zy niet door *aa* of *ae* vervangen werd, als eene lange *i* uitbrachten: *stienen, bienen*. En dit was by ons Amsterdammers de regel in 't spellen: »Als het gemeen *ie* zegt, moet de *e* dubbeld zijn; als het *eu* zegt, enkeld." Zoo onderscheidde men *lenen* van *leenen*, *steenen* van *stenen* enz. — En dus was de onderscheiding van *e* en *ee* (waar het hier op aankoomt) niet bloot Zuidhollandsch, maar algemeen.

Met de *o* en *oo* is het even zoo. Reeds begrijpt men genoegzaam, dat *oo* de verdubbelde of verlengde heldere *o* is, die enkel in *bol, dollen, stollen,* gehoord wordt. De Amsterdammer heeft deze spelling desgelijks en zoo wel als die van *e* en *ee,* behouden gehad tot het opkomen der algemeene vokaalverdubbeling toe (toen men *maken* met twee *a* schreef); en zijn regel was: »daar het gemeen *eu* zegt, is het de enkele *o*; daar het *o* uitspreekt, is het *oo*." Het *keuning* b. v. van het

gemeen toont *koning* met ééne *o*, het *koopen* (nooit *keupen*) toont de twee *oo*. En hoezeer niet te ontkennen is, dat er omtrent de byzondere woorden wel eens eenig verloop plaats greep; dit is evenzoo het geval aan de Maas als aan den Amstel, en stoot de zaak-zelve in haar aart, grond en wezen geenzins omverr'.

Het is dan met de vokaalverdubbeling dus, mijne Heeren! indien wy by het oude blijven willen, en een stedelijke of gewestelijke voorbygaande spelling niet willen doen bovendrijven boven hetgeen de algemeene Landtaal en haar volstandig gebruik met zich brengt, staat de algemeene regel vast:

α Men verdubbelt geen vokalen dan wanneer er in de zelfde lettergreep een konsonant volgt, behalven ten aanzien van de *e* en de *o*. — En de byzondere regel omtrent deze twee vokalen is deze:

β De heldere *e* en *o* worden ook, wanneer zy de sylbe sluiten, verdubbeld, in geval zy in de uitspraak verlengd worden. En

γ dit is het geval, wanneer by verlenging van het woord de konsonant niet verdubbelt.

In deze twee of drie regels is de geheele grond der spelling omtrent dit punt vervat. En die de Rotterdamsche uitspraak heeft, behoeft ook niets meer.

Die deze uitspraak niet heeft en het Algemeen Hollandsch schrijft, kan zich niet wel behelpen zonder eenige taalgeleerdheid. Die van onze eigen taal is in dit opzicht de beste. De Amsterdammer kan zich nog van het hulpmiddel bedienen, zoo even gemeld, en uit de straatuitspraak genomen. Die het Hoogduitsch verstaat, kan tot regel nemen: »waar het Hoogduitsch *ei* heeft, hebben wy *ee*; waar het Hoogduitsch *au*, hebben wy *oo*." Dus toont *zeichen* en *feige*, dat ik *teeken* en *veege* moet schrijven; *kauffen* en *laufen*, dat ik *koopen* en *loopen* moet zeggen. Over het geheel genomen is de open *ö* der Hoogduitschers onze enkele *o*; maar ik blijf geen borg voor de regel in ieder byzonderheid. De talen, eens afgescheiden, hebben elk haar byzonder verloop en verbastering. By vergelijking met elkanderen moeten er derhalve oneenparigheden voorkomen, om dat de veranderingen niet

in verband tot elkander stonden, maar uit geheel van elkaâr onafhanklijke oorzaken, ontstaan zijn.

Men ziet derhalve dat Verwer niet geheel en al ongelijk heeft, wanneer hy de *ee* en *oo* niet als verdubbeling van *e* en *o*, maar als een byzondere letter wil doen voorkomen, en ze dus in zijn AB als twee letters meer opgeeft. Alleen heeft hy daar ongelijk in, dat hy niet opgemerkt heeft dat er tweederlei *ee* en *oo* is; de eene die de *scherpe* aanduidt, wanneer er een konsonant op volgt; de andere die de *heldere* verlangd te kennen geeft, ook dan wanneer geen konsonant volgt. En de oorsprong der dwaling, ja de geheele nevel, die zich over het stuk der spelling ten aanzien van de vokalen verspreid heeft, bestaat (als ik vertrouw te blijken) daarin alleen, dat men de vokaal als een altijd den zelfden en onveranderlijken klank heeft beschouwd, en niet opgemerkt, dat elk van haar oorspronklijk in de taal drie onderscheiden wijzigingen heeft, die men kennen en in acht nemen moet, 't zij men de taal schrijven, of geschreven zijnde lezen en uitspreken wil.

Intusschen, wanneer iemand de zoogenoemde Amsterdamsche algemeene vokaalverdubbeling vast wil houden (gelijk de heer Meerman), wie zal het hem betwisten? Zy is eenmaal ingevoerd, en houdt een regelmaat, die (zoo men 't bekennen mag) beter doorgaat dan die van de onderscheiding der *ee* en *oo;* waar in de verwarring, die van den aanvang af ten aanzien der sylben die met een konsonant eindigen, plaats had, vele woorden van klank heeft doen veranderen en voor den hellen, den scherpen klank doen aannemen.

N. Hinlopen, met dien eerbied nog voor Ten Kate doordrongen, dien de Bydraagschrijvers voor hem als hun leermeester koesterden, zegt, tegen de uitkiezers der Psalmberijming, dat zy door de Amsterdamsche spelling van *aa* enz. den aart van de taal verkracht hebben. Het is waar, in zoo verr', dat die spelling onbestaanbaar is met de Rotterdamsche onderscheiding, en een systema aanneemt dat de Ouden niet kenden; maar deze onderscheiding is ook in de andere spelling niet volkomen, en hoe veel heeft men in de spelling niet aangenomen, dat met het systema der Ouden strijdt! Met één woord, daar was geene reden om die nieuwigheid (toen

zy nieuwigheid was) in te voeren; maar ingevoerd en gedurende twee leeftijden zoo algemeen gevolgd als zy gevolgd was, was er nog minder recht om haar zoo geheel te verwerpen. Doch men wilde eenparige spelling, en Siegenbeek *moest* dus een *keus doen*. Het was beter geweest, geene eenparigheid te willen in iets dat, indien het redelijk zal zijn, niet eenparig zijn kan; en het slot der zake zal altijd dit wezen, dat men zich nooit daar over verstaan zal, om dat aan elke spelling altijd iets ontbreken zal, het geen naar byzonderheid van uitspraak, tongval, en inzichten, den een meer, den ander minder, en ten aanzien van verschillende punten, op zeer verschillende wijze stuiten zal.

Hoe zeer voor het overige in een aantal woorden duister is, welke *e* en welke *o* er gebruikt moet worden: hier van vindt men een *staal* achter Siegenbeeks Verhandeling over de Spelling. En zeker, indien men het by Ten Kate en zijn gronden laten moet, is de zaak nog in lang niet afgedaan. Ik heb u, mijne Heeren, een geheel ander beginsel opgegeven en dit zal genoeg zijn, slechts gedachtig zijnde, dat men de taal van tegenwoordig en niet van voor drie honderd jaren schrijven moet, en dus de vraag alleen zijn kan, wat thands met de verlengde helle *e* of *o* uitgesproken wordt, en wat met de scherpe; waar in, als gezegd is, vrij wat verandering en verwisseling ontstaan is en plaats heeft genomen. Maar ik moet uwe aandacht op één punt vestigen, waarin men geheel mistast. Het is de zoogenaamde bastaarduitgang der werkwoorden, als *redeneeren*, *handteeren*, *voeteeren*, *hoveeren*, *boeleeren* (waartoe ook eigenlijk 't woord *regeeren* behoort), welke men tegenwoordig heeft ingevoerd te schrijven met eene *e*, zoo dat men *handtĕren*, *voetĕren*, *hovĕren* en *boelĕren* lezen moet. Ik zeg, lezen *moet*; want de uitgang der verba in *eren* en *elen* is in onze taal kort en toonloos, als uit *vorderen*, *wanderen*, *lasteren*, *verbasteren*, blijkt. — Men schrijft deze woorden nu met ééne *e*; waarom? Om dat Kiliaan ze met ééne *e* schrijft; maar Kiliaan schrijft ze met een vreemde en geaccentueerde *e*. Het overige van het woord met de Duitsche letter schrijvende, stelt hy die *e* (waar 't op aankoomt) in Romeinsche letter, ten

blijk' dat het niet de Hollandsche *e* maar een vreemde is, en die dan nog den scherpen toon heeft. En zoo deden onze Ouden, zoo deden van ouds de Hoogduitschen algemeen in woorden die een Latijnschen of Franschen uitgang hadden. Zoo deden ook de Latijnen ook wel met Grieksche uitgangen.

Maar als wy een woord met Hollandsche letters schrijven, dienen wy door de Hollandsche letter de uitspraak daarvan verstaanbaar te maken. Dus, hoe is de uitspraak? Zekerlijk *éren*; en niet *ĕren*. — Doch, wat is dat *éren?* Het is niet anders dan de heldere *e* verlangd. Dit zal dadelijk blijken, zoo men het oog op het Fransch slaat. Het Fransch heeft *er* voor uitgang der verbes, en dit *èr* (dat wy thands als een bloote *e* uitspreken) is van ouds en toen onze taal dien uitgang van haar overnam, *èr* geweest, gelijk het nog in sommige gewesten van Frankrijk wordt uitgesproken, en voor en onder Henri IV nog algemeen was. Wil men daar blijk van? Het is behalven uit de schriften, waar in men de rijmwoorden van *chèr* en *aimer* op elkander vindt te slaan) uit den aard van het woord-zelve kennelijk. De Fransche infinitivus is uit den Latijnschen gemaakt, door middel van 't Italiaansch. Het *are* van het Latijn is *er*, het *ere* (lang of kort) is *oir*; het *ire* is *ir*. *Amare* maakt *aimer*, *gustare gouter*, *avere* (*habere* in 't Latijn) maakt *avoir*, *vedere* (Latijn *videre*) *voir*; *odire* (Latijn *audire*) *ouir*. En wanneer er een *c* in 't Latijnsche verbum is, verlengt zich de Fransche uitgang met een *è*: *placere*, *plaire*; *facere*, *faire*; *sufficere*, *suffire*. De *a* en *e* van 't Latijnsche *are* worden dus *e* het een met *è*, het ander met *oi*, het derde met *ai* gespeld, welke alle drie oudtijds even eens klonken, en daarom ook zoo lang door elkander gebruikt werden, tot een willekeurige of toevallige onderscheiding zich invoerde. Nog in de jongste tijden schreef men *fesait* met *fe* en *fai*, en *sait* en *soit*, *faible* met *ai* en *è*. *Roi* had dezelfde uitspraak als 't Italiaansche en Spaansche *rè*, waarom men nog *reine* zegt, hetgeen van spelling veranderd is. *Noir* is 't Latijnsche en Italiaansche *nèro*, en zijn echte uitspraak *nèr*; *poire* is ons *peer*, *boire* is 't Italiaansche *bère*, *soir* is 't Latijnsche *serus*, *a*. Men zei dus *avèr*, men zei *plère*, men zei *amèr*. En zoo is 't

met dezen geheelen uitgang, dien wy gewoon zijn den bastertuitgang te noemen. Men zei in Frankrijk *exercèr*, en wy voegden by den Franschen uitgang den onzen en zeiden *exerceeren*. Weshalve aan deze woorden alle de dubbele *ee* behoort.

Dan, het wordt tijd van dit punt af te stappen. En over de verlenging der vokalen in het algemeen nog iets te zeggen.

Wy merkten op, dat het verlengen der vokalen in de Hoogduitsche taal geschiedt door den *spiritus asper*, de *ha*. Het is om dezelfde reden, waarom deze *h* tot een algemeenen overgang dient; waarvan zie mijn Verhandeling over de Geslachten der Naamwoorden. — De *h* is een consonant en heeft de scheva; zy verlengt dus de vokaal, waar zy by staat met de during der scheva. Wy, in onze taal, verlengen door verdubbeling, dat is, met de letter tweemaal te schrijven; of, door de verwantkonsonant van de vokaal. Dit laatste verdient opmerking. Het is de *j* die op deze wijze de *i*, en de *w* die de *u* verlengt. Wy spellen daarom *ik gruw*, *ik schuw* met *uw*, en wy schrijven ook werkelijk *ij*, schoon wy dit tegenwoordig met den klank van *ei* uitspreken (waarvan elders meer opzettelijk).

VII.

De vraag, of een klank *zuiver* dan *gemengeld* zij, hangt noodwendig af van het geen men voor *zuiveren* klank aanneme. In zich-zelf beschouwd, is er misschien geen klank die volstrekt *zuiver* is; maar men heeft in alle talen eenige als zoodanig aangenomen, en die klanken, welke daar tusschen invallen, als uit de twee naast by een palende vermengd aangemerkt, en *tweeklanken* genoemd. Het is hier niet als met de tonen, waar in men door de verdeeling van een snaar, op de helft, op een derde, op een vierde enz. de *klankladder* wiskunstig heeft kunnen vormen. De eenklanken of vokalen bestaan en worden onderscheiden door een bloot duister gevoel, waar van de grond nog niet éénmaal bepaald is, en hunne onderscheiding van de tweeklanken kan derhalve tot geen volle klaarheid gebracht worden, die niet eenigen twijfel by iemand over zou mogen laten.

Of de klank *oe* een *één-* dan *twee*klank zij, hangt af van het geen door een- of tweeklank verstaan wordt. Ik geloof dat men my toe zal stemmen, dat *éénklank* of *vokaal* die klank is, om welke te vormen slechts eene onveranderde stelling van de spraakbuis vereischt wordt. Stellen wy, by voorbeeld, in het grove (het geen minder grof en op een zekere wijs, waar is) dat de *a* gevormd wordt door het uitgaan van den

adem door een trechter waar van de enger opening in de keel, de wijder naar buiten is; dat de *i* gevormd wordt door den omgekeerden stand van dien trechter: zoo is *a* een vokaal, en zoo is *i* een vokaal; maar *ai* zal een tweeklank zijn, om dat by den aanvang van den uitgaanden klank de spraakbuis verwijdend zal staan, by het einde vernaauwend. De adem zal als ware 't een dubbelen trechter doorgaan, en de klank in opvolging gevormd worden. — Ieder onmerkbaar klein gedeelte van de during van *a* zal altijd *a* zijn; van *i* altijd *i* zijn; doch van *ai* zal het eerste gedeelte en het laatste zich niet gelijk zijn, maar (otschoon niet volmaakt *a* of *i* zijnde) echter 't eerste meer van *a*, 't laatste meer van *i* hebben. — Is *oe* nu een eenklank, zoo moet het er meê zijn even als met *a* en met *i*; is hy een tweeklank, zoo moet er een verschil in de stelling der spraakbuis by 't begin en by 't eindigen van den klank zijn. Het laatste heb ik aangenomen, het eerste beweert de heer Kinker, en het is my voorgekomen, dat de gedachten mijner Toehoorders hieromtrent verdeeld zijn gebleven. Ik moet ten dezen aanzien, mijne Heeren, aan uwe aandacht herroepen, het geen ik reeds gezegd hebbe, maar mooglijk niet klaar genoeg uitdrukte, en er nog iets byvoegen, het geen strekken zal, om de zaak tot de termen te brengen waarop het hier aankoomt.

Ik heb gezegd, dat ik hier niet spreke van het geluid *oe* in zich-zelf, het geen men met *fluiten* zou namaken; maar van het geluid *oe* dat wy in het uitspreken (let wel) van onze taal gebruiken. Dat er een *oe*-geluid in de natuur is, 't welk eenzelvig is en niet saamgesteld, dit betwiste ik niet. Het is even zoo met het geluid van *ui*, dat wy in 't schuiven van zware lichamen over elkander, hooren, en dat meer naar *oe* zal gelijken naarmate de oppervlakte gladder zal zijn, meer naar *uu* naar mate zy ruwer is. Het is even zoo met het geluid *eu*, dat wy in 't scheuren van een lap kunnen hooren; en meer andere geluiden, die wy in de natuur niet voor saamgesteld, maar voor eenzelvig erkennen kunnen, of op andere wijze saamgesteld, dan waarin wy het samengesteld zijn nemen, wanneer wy van de uitspraak des geluids spreken. Verwarren wy dit, zoo moeten wy alle combinatiën van twee-

of drieklanken ontkennen; en er zijn zoo vele vokalen als er geluiden zijn, dat is ontelbare in menigte.

Het koomt derhalve alleen aan op het geluid dat wy spreken, en dat niet het algemeene natuurlijk geluid is, dat de horting, stoting, en schaving der lichamen in de natuur veroorzaakt, maar een soort van nabcotsing daarvan, door behulp en samenparing van die klanken, die wy in de taal als eigen en op zich-zelve staande taalklanken (dat is *vokalen*) aangenomen hebben.

Indien wy nu van de taal *à priori* handelen (dat is, indien wy, onderstellende dat er nog geen is, een taal maken willen) kunnen wy onderzoeken of er eigenlijk maar *één* vokaal zij dan meer; en of *a*, *η*, *e*, *i*, *ei*, *o*, *oe*, *oi*, *eu*, *u*, *ui*, vokalen of tweeklanken zijn in zich zelve. En alsdan zullen de stemmen verdeeld moeten zijn, onder de verschiliende Natiën, om dat niet alle Natiën die klanken eveneens vormen. Men kan b. v. den Engelschman niet doen begrijpen dat *a* een zuivere klank is, gelijk wy het begrijpen. Men kan de meeste Natiën op gelijke wijze niet doen begrijpen dat *oe* geen zuivere klank is: om dat de Engelschman, niet gewoon zijnde aan den zuiveren klank van *a*, dien niet uitbrengen kan, dan door een moeilijke poging, waar door hy onze *a* niet meer dan nabootst. Om dat daartegen de Italianen, de Duitschers, hun *oe* op een veel simpeler en eenvoudiger wijs maken, die hun niet bewust maakt van eene complicatie, door 't welk zy ook inderdaad dien klank volkomener geven dan wy Hollanders. — Het verschil derhalve over *oe* koomt dan op één eenig punt neêr, hetgeen tot de algemeene taal behoort; is het *fluiten*, waardoor men *oe* maakt, fluiten of spreken? Dat is, behoort het tot die nabootsingen, als waardoor men velerlei geluiden namaakt, als blaffen, maauwen, loeien, of tot de in menschentaal opgenomen klanken? En zoo het niet tot de laatsten behoort, hoe koomt het dan in de meeste talen aangenomen?

Dit, zeg ik, behoort tot de Algemeene Spraak, en ik heb in mijne *algemeene spraakkunst* dit punt ten aanzien van alle de natuurlijke geluiden nagegaan, waarvan ik het resultaat hier niet ophalen zal. Maar wy handelen *hier* niet dan van een

byzondere taal; van de Hollandsche; en hier moeten wy niet *à priori* redeneeren, maar het geen in de taal is, *à posteriori*, kennen. Dat is, wy moeten vinden en aanwijzen wat bestaat; niet, maken wat wy zouden meenen dat behoorde.

Ik heb my in dit stuk willen bekorten, en dus de kennis van het getal der in 't Hollandsch aangenomen vokalen ondersteld. Ik zal op mijn schreden te rug komen, en dit zal genoeg zijn, om (zoo ik vertrouw) alle verschil van gevoelen te doen wegvallen.

Wy hebben in onze taal aangenomen vijf vokalen, waarby men in later tijd de *ij* heeft willen voegen. Die vijf vokalen zijn *a*, *e*, *i*, *o*, *u* en niet *oe*. De Hoogduitschers hebben (het zij van de Romeinen, het zij van elders) de *oe*, de Italianen hebben de *oe* en missen de *u*. Indien ik het Italiaansch onderwees, moest ik my met de *u* niet ophouden; thands moet ik het met de *oe* niet doen als vokaal. Want zoo er een vokaal *oe* is, zy bestaat in onze taal niet.

Maar onze taal vormt, door samenparing van twee of meer van die vokalen, tweeklanken. Dus uit *e* en *u*, *eu*; dus uit *o* en *e*, *oe*, en dit *oe*, het geen zeker niet (als waarvan ik reeds waarschuwde) het fluitende *ʊ* der Itàlianen is, maar dit slechts nabootst, is geen vokaal, maar een tweeklank.

Dat het by ons geen vokaal, maar een tweeklank is, toont alreeds de schrijfwijze. Die die schrijfwijze ingevoerd hebben, hadden zichtbaar geen *enkel letterteeken* voor dien klank, of zy zouden er geen twee (die den klank slechts gebrekkig samenstellen) toe gebruikt hebben. Hadden we een letter *oe*, wy zouden 't met die letter schrijven; maar wy hebben geen letter die *oe* klinkt, en daarom wordt *oe* by ons uit twee klanken saamgesteld, en het is dus in onze spraakkunst een tweeklank.

Doch dit zou kunnen schijnen in Logomachie te ontaarden, indien wy niet een stap verder deden. Ik ga dus voort, en ik zeg dat wy in onze taal geen vokaal *oe* konden hebben, of (het geen het zelfde is) dat ons *oe* niet is of zijn kan, het *oe* der andere Natiën. Hadden wy de pretense vokaal *oe*, zoo moesten wy zeer zeker die *oe* gelijk stellen met de *oe* der andere talen. Maar dan moest onze *oe*, in de woor-

den aan de onze en andere talen gemeen, met hun *oe* overeenkomen. Dan moeten wy *oe* hebben waar Hoogduitsche en Italiaansche woorden, het zij van gemeenen oorsprong met de onze, het zij uit die talen by ons overgenomen, hun *u* hebben; maar dit heeft nooit plaats. Die vreemde *u* is nooit *oe* by ons. De Latijnsche *u*, die de zelfde met de Italiaansche is, is by ons *ui*, als *plume*, *pluim*, *spuma*, *schuim*, *prunus*, *pruim*, *alumen*, *aluin*, en daar zy geen accent heeft, verliest zy zich als in *Kornelis*, *archivaris*, *Efezen*, *Pergamen*, *Egypten*. Van 't Grieksche ȣ maakte onze taal *o*, als *ons* van *uncia*, van 't Siciliaansche ʼȣγκια. — De Hoogduitsche *u* is zoo verr' van met onze *oe* af te wisselen dat in tegendeel hun *ü* die naar *i* trekt, onze *oe* meermalen vervangt; *müde*, *kühle*, *fühlen*, *süss*, *moede*, *koel*, *voelen*, *zoet*, zegt men en zoo doorgaands, en de reden daarvan is klaar, als straks blijken zal.

Wy daartegen zeggen *oe* waar die vreemde talen hun *oe* niet hebben, maar de lange *o* of de *ω* der Grieken. Ons *oester* komt van *ostreum*, van ὠτάϱιον; de Eoliers naamlijk zeiden ὠταϱιον ʼΑφϱοδιτης (auricula veneris). *Miljoen*, *meloen*, *paviljoen*, *blasoen*, *harpoen*, *klaroen*, *festoen*, zeggen wy, *harpocratioen* schreven onze Ouden, waaruit duidelijk blijkt dat zy hun *oe* niet als de vokaal *oe* van anderen, maar als een affectie van de *o* aanmerkten. Volgen wy dit denkbeeld wat verder; en zien wy te rug tot den oorsprong der taal!

Indien wy het oog slaan op de oudere spraken, waar uit ons Hollandsch en het Hoogduitsch gelijkelijk afdalen, zoo vinden wy daar geen *oe*. Maar wy vinden voor het geen by ons *oe* geworden is, oorspronkelijk *o*. Het Gothisch heeft *bloth* voor ons *bloed*, *bok* voor *boek*, *bloma* voor ons *bloeme*, *brothr* voor *broeder*, *botan* voor *boeten*, *domjan* voor *doemen*, *fot* voor *voet*, *flod* voor *vloed*; *drobjan* (turbare) maakt ons *troebel* en *droessem*, *aukan* ons *oeken*, *froda* (sapiens) ons *vroed*, *flokan* ons *vloeken* (oudtijds betreuren), *wrohjan* ons *wroegen* (beschuldigen), *saun* ons *zoen*. — Het IJslandsch zegt *bog* of *bof* voor *boekeboom*, *book* voor *boek*, *roaf* voor *roef* (dak), *wode* voor *woede*. — Het Angelsaxisch

zegt *broder*, ons *broeder; hor*, ons *hoer; hrof* (dak), ons *roef; frod*, ons *vroed; wragan* en *wrogan*, ons *wroegen; bloma* en *blohna*, ons *bloem* en *bloesem*; *blood*, ons *bloed*. — Het Engelsch maakt desgelijks zijn *oe* van *o*; *young* van ons *jong*, *sound* van *sonus* — zoodat ons *oe* een vermindering van den vollen klank van *o* in de oude Noordelijke talen is, en dus door zijn oorsprong zelf tot de vokaal *o* behoort.

Wy vinden dit bevestigd in de IJslandsche taal, waar in *œ* (de eigenlijke open *ö* der Duitschers) en dus onze *eu*, in vele woorden plaats heeft genomen, die in 't Gothisch *o* en by ons *oe* hebben. *Snœr* b. v. is by ons *snoer*, *grœ* is ons *groen* en zoo nog eenige; welke ook reden geven waarom in eenige onzer gewesten *greun* voor *groen* gezegd wordt. En tevens waarom het Hoogduitsch in overeenstemmende woorden de open *ü* liever tegen onze *oe* stelt, dan zijn ronde *oe* (u), dat by de Wendische besmetting uit de Slavoonsche dialecten is overgenomen.

In het Frankduitsch vinden wy de *u* overeenstemmende met onze *u* of *o*, niet, met de Hoogduitsche *u* (*oe*). En om ons *oe* uit te drukken voegt die taal *u* en *o* by elkander. *Ouch* ('t geen *auch* geworden is) is dus ons oud *oeken*, en beteekent *voeg er by* (*adde* in 't Latijn). *Muoste*, *a* (ich), *muosten*, *in* (wir) is ons *moesten* (ons *moeten* bestaat er niet, maar *muossen* met *uo*). Zoo dat ook daar *oe* geen vokaal, maar een tweeklank was.

Men houde dus wat men wil van den klank *oe* zoo als hy by Italianen, Grieken, en Romeinen, en in de dialecten die van omstreeks Dalmatie en Illyrien ontstaan zijn, waar uit hy ook in later tijd in 't Hoogduitsch is overgegaan, plaats heeft, en aan die talen eigen is: onze *oe* (en met deze hebben wy hier te doen) is een vermindering van den vollen klank van de *o* en wordt dus te recht in onze taal met de *o* en een verminderende vokaal (de *e*) gelijk wy doen, of (de *u*) gelijk de Franschen doen, geteekend. En men zal bevinden dat dit ook met het Engelsch overeenstemt, als men aanmerkt dat hun *fool* b. v. niet eigenlijk uit twee volle *o* bestaat (want geen twee volle eenzelvige vokalen byeen kennen de talen), maar uit een *volle o* en een *doffe*, die tot versterking

van de eerste strekt, en daardoor tevens haar echten klank en uitspraak vervalscht.

Maar is dit zoo, mijne Heeren, zoo heb ik dan wel gezegd, dat de *oe* by ons een tweeklank is, en *oei* een drieklank. Ik laat daar, hoe de zangers dien klank uitbrengen, die ook in onze taal gemaklijker uit te houden is dan eenige andere tweeklank, om dat hy by ons in de *e* eindigt, maar die by dat uithouden-zelf zeer licht en ongemerkt in fluiten in plaats van spreken ontaart. De Oude Noordlijke talen hebben geen *oe*, en onze *oe* is haar verminderde (en door een bykomende wijziging gematigde) *o*, welke dus met allen grond een *tweeklank* moet heeten, en tot die tweeklanken behoort, waarvan de *o* de eerste en grondklank is. Zy wordt ook werklijk door den Hollander gemaakt door de spraakbuis op de wijze van de helle *o* te stellen en dus onder 't uitspreken te *verplatten*. Deze *verplatting* nu kan op twee wijzen geschieden: door *verbreiding* of door een soort van *punting*. Het eerste is de *oe* van onze Ouden, de *o-e*; het laatste (dat meer fluitends heeft en verder van het *eu* der Hoogduitschen afwijkt) is de *ou* der Franschen, die een midden houdt tusschen de zuidelijke *ȣ* en de onze.

Ik had niet geloofd, mijne Heeren, hier zoo diep in te moeten treden. Maar ik merk by deze gelegenheid op, hoe noodig het zijn zal, om geene aanleiding tot misvatting te geven, de uitspraak der letters in ons Alfabeth wel te bevestigen. In de konsonanten is dit zeker van het grootst belang. Die onze *g*, by voorbeeld, met de *g*, of onze *n* of *s* met de *n* of *s* van Franschen en Italianen verwarde, zou my dikwijls niet verstaan kunnen, wanneer ik van de uitspraak en zuiverheid der klanken gewage; van de *g* is het gevaar zoo groot niet, maar van de *n* en *s* zal ik hierna opzettelijk spreken, om dat onze Landaart die letters anders uitspreekt dan de Zuidelijke volken. Het is ook met de vokalen eenigermate zoo gesteld. Maar ik achtte 't niet zoo noodig u, by voorbeeld, te herinneren, dat *a* by ons niet *e*, *e* niet *i*, *i* niet *y* is als by de Engelschen. Ik geloofde 't even zoo met onze tweeklanken. Die zich echter, van jongs af, vreemde talen eigen gemaakt heeft, en niet opmerkt hoe zeer hem 't

onderscheid van een soortgelijken klank in de eene en andere taal trof, en hoeveel het hem kostte, na aan de éénе wijze van vorming gewoon te zijn, zich eene andere eigen te maken, kan hier in missen. Gewoon aan eene vreemde taal, brengt men ongevoelig iets van hare uitspraak in zijne moedertaal; en dit gaat zoo verr', dat ik altijd in Engeland kon onderscheiden die genen, die Fransch, of Hollandsch, of Italiaansch verstonden van die niet dan hun moedertaal kenden. By ons (schoon zoo sterk niet), heeft iets dergelijks plaats: en, daar ik my altijd toegelegd heb, om Hollandsch (zonder de minste vermenging) te spreken, en weinigen altijd zoo zorgvuldig geweest zijn in een punt dat geene byzondere waarde voor hen had, kunnen wy licht niet geheel even eens over een klank denken, sedert dat men de vreemde talen zich veelal reeds by de eerste vorming der spraaktuigen eigen begint te maken: en dit te meer, daar in der daad sedert omtrent eene eeuw de algemeene uitspraak vry wat van het vreemde heeft aangenomen, dat onze Voorvaders toen de spelling stand greep niet kenden. Ik dank den heer Kinker, voor zijn tegenspraak omtrent de *oe*, die op de *oe* der Italianen slaat, en my in staat stelde, den aart van onzen tweeklank te ontwikkelen. Het zal my verder altijd aangenaam zijn, alle zwarigheden, die tot opheldering aanleiding geven, te mogen hooren.

Opmerkelijk is het verschil tusschen de spelling van *oe* by ons en by de Franschen, en 't verdient dat we er een oogenblik by stil houden. De vraag moet hier niet zijn, welke dier twee spellingen *oe* uitdrukt. Zy doen 't geen van beide; en zy doen 't beide evenzeer. Van *oe* is, vertrouw ik, genoeg gezegd. Het drukt een vermindering van de *o* uit, in hare verlenging. *Ou*, daartegen, is eigenlijk *ow*, en drukt de verlenging der *o* uit als verwantkonsonant. Wil men, men kan met volkomen grond van waarheid zeggen, dat *oe* en *ou* verschillende wijzen van verlenging der *o* zijn; in der daad bloote verlengingen, waar in geen ander onderscheid is op te merken, dan dat *oe* iets zachter is. Het is dus natuurlijk dat terwijl Noordholland *oe* spelde, Zuidholland,

Zeeland en Vlaanderen met de Franschen *ou* spelden, gelijk Cats in eenige zijner schriften nog doet, b. v. in de Opdracht aan Maria Schuurmans.

Echter zijn de klanken van *ou* (au) en van *oe* (ʊ) zeer onderscheiden, en schoon 't Gothisch *au* voor dien klank spelde, *ou* heeft zich by ons gevestigd voor *oû*. Van waar dan die zelfde spelling voor zoo verschillende geluiden? — De zaak is eenvoudig, mijne Heeren. Het is dat de zelfde *o*-figuur in die tweederlei klanken niet dezelfde *o* is; het eene is de *heldere*, het andere de *doffe o*. De *heldere o* heeft iets dat naar 't fluiten trekt; de *doffe* heeft daar niets van; en dus kan de *eerste* met een bykomende beweging van den mond waardoor de bolachtige holte opgelost wordt, ons *oe* maken, en de *laatste* door 't zelfde middel een dompige dofheid doen hooren. *Ou* (ʊ) is derhalve *òu* of *òw*; *ou* (œv) daartegen is *ŏw*. Maar by beide moet men acht geven, dat zy den klank niet uitdrukken (dat is van eigentlijk gezegde klanken niet mooglijk), maar alleen twee punten te kennen geven, tusschen welke hy ligt.

De spelling met *au* is door deze bestemming van den klank *ou* verloren gegaan. Wy hebben nog *paus*, maar dat wy naar de algemeene uitdrukking der oude *au* thands met *oo* behoorden te schrijven. In het woord *Paus*, dat uit *Pæwest* verbasterd is, van *papaster*, dat is *stiefvader*, voor *papa* gezegd, en naar *filiaster*, voor *stief-* of *schoonzoon* gevormd, behouden wy de *au*, en dus doen wy met het vreemde woord van *saus*, waar voor men niet wel *soos* kan zeggen, doch dat ik geen reden weet, waar om men het niet (als in 't Hollandsch ingelijfd) met *ou* schrijven zou.

Ik merk hier op dat dit woord van *paus* uit *papaster* van dien tijd dagteekent, dat de Hollandsche Graven zich met het Saxische Huis tegen den Roomschen kerkvoogd verbonden, hem niet als wettig opperhoofd en vader der Christenheid erkenden, maar de tegenpausen aanhingen; waar van deze verdraaiing des naams van *papa* in *papaster*, welke in 't Hoogduitsche *pabst* nog kennelijker gebleven is. Dan welke naam, eenmaal by ons aan de bezitters van Sint Pieters zetel eigen geworden, en de oorsprong daarvan vergeten zijnde, als

eenzelvig met die van *papa* (*paap* by ons) in gebruik bleef. Vooral daar nu die van *paap* algemeener beteekenis had verkregen.

Hoezeer ik vreeze de aandacht mijner hoorders by deze kleinigheden te lang op te houden, de tweeklank *ei* is te gewichtig om hem stilzwijgend voorby te gaan.

Gelijk de grondslag van de tweeklanken *oe* en *ou* in de *o* bestaat, zoo bestaat die van *ei* in de *heldere e.* Wy spraken bereids van een verdubbeling van de *a* en *e* door *i.* Wanneer de scherpe *a* of *e* dus verdubbeld werd, maakt dit een zelfden klank als of wy *aaj* en *eej* schreven: maar wanneer het de heldere *a* of *e* was, verwekte 't een blatend geluid, niet ongelijk aan de *η* der Grieken, en dat sommigen met *ae* hebben willen namaken in *waereld*, *paerl* en dergelijke. Dus is het in *heir*, *meir*, *beir*, *hoofdzweir* en meer woorden, die nog voor honderd jaren gemeener waren dan thands. Maar van dezen klank is de eigenlijke *ei* geheel onderscheiden. In deze doet de *i* veel meer geweld, en het is daar aan toe te schrijven, dat men in dezen tweeklank zoo lang vast gehouden heeft aan de *y*, als zijnde een scherpe *i.* *E-i* bij voorbeeld is *ei* in *meir*, maar *e-í* is *ei* in *mei*, *meier.*

Doch daar is eene andere zwarigheid in dezen klank, daar in bestaande, of hy ook een zuivere *een-*, een afzonderlijke klank of vokaal zij, gelijk wy gewoon zijn dien aan de dubbele *i* te geven, of de Engelschen aan de enkele *i*? — Ik noem hier de Engelsche *i* nevens onze *ij;* niet als of zy volmaakt den zelfden klank hadden, maar om dat ik geloof, dat het onderscheid tusschen beiden kennelijk genoeg is. Zeker toch klinkt by de Engelschen de *i* meer als *ai*, de *ij* by ons meer als *ei*; echter gewent men zich aan een duister gevoel te gelooven als of men het onderscheid tusschen dit *ei* en *ij* ontwaarde. Wat my betreft: ik twijfel niet of daar is in de natuur een eenzelvig *ij*-geluid; maar ik geloof niet dat het in onze taal bestaat; en, dat wy den tweeklank *ei* hebben, is zeker. Het is zeker daarby, dat onze Ouden de zoogezegde letter *ij* niet kenden, maar dat de *ij* by hen, als

by de Franschen, den scherpen *i*-klank had. Wy schijnen dus den *y*-klank van de Engelschen overgenomen te hebben, en dien eerst op de *y* toepassende, naderhand de dubbele *ij* daarin te hebben doen deelen. Voor my, ik kan my wel dwingen, om door een schielijker uitspraak, den tweederlei klank waar uit *ei* bestaat te verduisteren: ik kan wel op verschillende wijzen *ài*, *ăi*, *éi*, *èi*, *ĕi* zeggen, maar dit maakt nog geen zuivere vokaal. En het volstrekt onderscheiden tusschen *ei* en *ij* als niet op elkander rijmende, dat door alle tijden stand heeft gehouden, bevestigt zoo wel als de uitspraak van een deel onzer gewesten die *vijf* als *vief* uitspreken en de letterfiguur zelf, dat wy in de zoogenaamde zesde vokaal geen *ij* (*ei*) hebben en dat de klankgeving van *ei* aan de *i-j* een inbreuk op de ware oorspronkelijke uitspraak is.

Doch wy spreken en schrijven geen Hollandsch van de zestiende eeuw, maar van tegenwoordig: en het is tegenwoordig, dat wy aan één byzonder letterteeken den klank van *ei* verknocht vinden. Dit letterteeken is in der daad de figuur van de dubbele *i;* het gold ook voorheen als zoodanig; maar nu er een afzonderlijke klank (en dat wel, van de *i* zoo wijd verschillende) aan gehecht is, is het geen dubbele *i* meer in klankbeteekenis, maar een enkel teeken. Dat letterteeken is ons dus in 't gebruik een vokaal; en *praktikaal* derhalve, hebben wy thands in het Hollandsch een zesde vokaal *ij*, even gelijk de Hoogduitschers een vokaal *oe* hebben.

Dan wat is van die *ij?*

Onze Ouden maakten groot onderscheid tusschen die *ij* en een teeken dat er in onze dagen eerst meê vermengd begon te worden, de *y-grec* naamlijk, (gelijk ik ze onderscheidingshalve met dien Franschen naam noemen zal), om dat ze van de Franschen tot ons gekomen is. En waarover vooraf iets!

Men vraagt, van waar deze figuur? St. Stephanus wil dat zy de *η* der Grieken in *τετυφηα* etc. is, uitgesproken werd als *ui* in de Fransche woorden *puis* en *vuide*, en allengs de blazing verloor, gelijk in onze dagen *vuide* tot *vide* is overgegaan. Hiervoor is veel schijn. Hoe het zij, dat deze letter uit de Illyrische en Slavoonsche taaltakken ontstaan is, is zeker. Deze talen vloeiden over van *i*-klanken, alle verschil-

lende, en waarvan wy het fijne onderscheid niet gewaar worden. Het hedendaagsche Grieksch heeft er vier of vijf, de *ι*, de *ε*, de *η*, en de *υ* (die door de Slavoonsche vermenging in 't Hoogduitsch dezen klank van *i* (of genoegzaam *ï*) aangenomen heeft), om van de *y* niet te spreken. Het Russisch, het Slavoonsch, Alfabeth van Cyrillus (zoo men 't noemt) heeft er buiten de tweeklanken niet minder. Over den invloed van het Slavoonsch aan de eene zijde op het Hoogduitsch, aan de andere op het Fransch is veel te zeggen, en ik werk, sedert eenigen tijd aan eene uitgebreide verhandeling daarover (1). Dan, dit daargelaten.

De *y-grec* was by ons een scherpe *i* als by de Franschen; de *ij* een dubbele *i*. Men gebruikte dus in de tweeklanken de *y* als scherpe *i*. Men gebruikte in de voornaamwoorden *my*, *wy*, *hy*, *zy*, de *y*, omdat zy niet *my* zeiden, maar *mў* enz. en het was hetzelfde met de woorden in *y* uitgaande, die van Vlaamschen oorsprong zijn; als *maatschappy*, *kleedy*, *waardy*, om dat men dus uitsprak, het geen in den tijd van Cats niet geheel uitgesloten was, die nog *heerschappie* schrijft met *ie* (Aspasia). Het was ook zoo met *yder*, *ymant*, *ygelick*, die men nog in mijn kindschheid onverschillig met *y* en met *ie* schreef, en wy hebben dus nog *yver* en *nyver* over, dat wy doorgaands als *ie* uitspreken, schoon nu met *ij* geschreven.

Naderhand deze uitspraak veranderende, bleef die spelling echter in die woorden onveranderd; en er ontstond dus een ongelijkheid, en de *y* kreeg dus ongevoelig meer en meer den klank van *ij* of *ei*. De regel werd toen: *y* is *ij*, ten zij in de vreemde woorden, en in dezen is zy altijd de *i*, als in *Cyrus*, *hўperbole*, *Pyrrhus*.

Maar by de verwarring, die een tweederlei uitspraak van deze *y-grec* veroorzaakte, kwam nog eene andere. Die-zelfde *y-grec* werd verward met de *j* konsonant. Even als de Engelschen spellen *yard*, *Young*, noemde men de *j* op zijn Engelsch *eije*, de figuur van de *y-grec* en de *j* werden verwisseld, en

---

(1) Het is mij niet bekend, dat onder des Sprekers nagelaten papieren iets van deze Verhandeling is gevonden.

alles lag in dit opzicht overhoop. Nu ging men aan het hervormen en bepaalde zich tot een *y*-figuur. 't Was de figuur van de *y-grec*, die alleen gebruikt werd; en ware 't zoo gebleven, het waar wel geweest. Maar eenige Taalkenners begonnen de oude onderscheiding weêr op te halen. Frans van Lelyveld voerde haar (tevens met de *e*- en *o*-verdubbeling van Ten Kate) by de Maatschappy der Nederlandsche Letterkunde in. Toen kwam de dubbele *ij*-figuur weêr voor den dag en die heeft eindelijk de *y*-figuur gants verdrongen, zoodat men nu *Cijrus* en *Kambijzes* ziet schrijven, en derhalve moet uitspreken, 't geen toch in der daad belachlijk is.

Doch iets van meer belang dan dit in de spelling, raakt de zuiver Hollandsche en in het Hollandsch aangenomen woorden. Het is van sedert de algemeene invoering der *y-grec* af buiten kijf, dat wy geen scherpe *i* in de taal hebben. In plaats van die strekte ons de *y-grec*-figuur, en het is daarom dat zy in de tweeklanken plaats kreeg, in de voornaamwoorden, in de vlaamsche naamwoorden *kleedy*, *waardy* enz. Wy schreven dus met een *y-grec cyther*, *tytel*, *artykel*, *Patryciërs*, *perykel*, *Albyn*, *Virgyl*, *subtyl* enz. En hoe daar nu meê? Is er geen *y-grec*, zoo moeten wy die woorden mijden of bederven. Ze te mijden, is de taal verarmen; ze te bederven is haar geweld doen. — Wat dan? Zullen wy *artijkel*, *cijther* schrijven? dit is geen Hollandsch, en koomt noch met het Latijnsche *articulus*, noch met het Grieksche *κυθαςη* overeen. Zullen wy ze met de *i* schrijven? Ieder weet toch dat wy geen scherpe en lange *i* hebben, en niet kunnen hebben, dewijl we geen verdubbeling kunnen hebben van *i*, daar die verdubbeling *ij* (ei) wordt; zoo dat *titel*, *titél*, *artikel*, *artikél* of *ártikel* is. Met *ie* dan? Maar *ie* is een diftong, en wel een diftong van een zeer onaangenamen, schralen en jammerlijken klank. Er is dus geen hulpmiddel.

Het is in der daad voor de taal onverschillig, hoe men spelt, mits er niet naar de spelling, maar naar de uitspraak der woorden gelezen wordt. Doch men dient toch, in alles, zich-zelven gelijk te zijn, en den grond der taal in acht te nemen. Wat dan nu? Zullen wij de scherpe *i* wederom in-

voeren? dit is 't eenige hulpmiddel; doch waartoe was het noodig, na haar vijf eeuwen of meer kwijt te zijn, daar wy toch de Grieksche *y* in de vreemde woorden niet ontbeeren kunnen? Immers kan men toch, ik herhaal het, *Cirus* niet zeggen, met den schralen *i*-klank, zonder dat het stuit. Ik voor my hou my dus liever aan 't oude en gebruik de *y* voor een lange en scherpe *i*, of liever, en algemeener gezegd, waar de *i* een scherpen accent heeft.

Dit echter heeft ook zijne zwarigheden. — Ik gewaag niet, dat het onkundigen stoort, *artykel* en *tytel* met *y-grec* te lezen, daar zy toch in 't Latijnsche woord geen *y-grec* maar eenvoudige *i* kennen. Men koomt hierdoor somwijlen in een volslagen wederspraak met het Grieksch. *Ilion* laat zich niet wel met *y* schrijven; *Lybië* (zoo ik 't uit verkiezing schrijve, om de maat van het vers te beter te ondersteunen) steekt vreemd in de oogen van die weet dat het in 't Grieksch *Libye* is. — Het ongenoegzame van dit middel moet dus erkend worden, en tevens dat gene waar meê wy begonnen zijn: dat er geen *volstrekt goede spelling* is of zijn kan. — Doch ook dit neemt niet weg, dat men (naar mijn inzien) de Grieksche *y* niet ontbeeren kan.

Dan, van waar dit gehaspel waardoor men zich zelven de zaak moeilijk maakt? Het is om het fraai denkbeeld: die of die letter is ons vreemd en behoort tot ons alfabeth niet, en wy moeten geen vreemde letters gebruiken. Oude opgeraapte grondregel, in de zestiende eeuw by de onzen voorgedragen en nu jongst in Duitschland door Adelung weêr voor den dag gehaald! — wat beteekent dit toch? — Het alfabeth is één voor zoo veel de figuren betreft, die ieder natie toch op zijne wijze wat misvormt, en dat niet minder het zelfde blijft en altijd het zelfde blijven zal, dewijl het één en eenig, en er geene mogelijkheid is, een ander uit te vinden. En voor zoo verr' de klanken verschillen, is het zeker nut, een verschil in beteekenis te hebben. Die letterfiguur alleen is vreemd, aan wie geen klank in de taal (die men schrijft) beandwoordt. Maar de scherpe *i* ('t geen de *y-grec* is) is niet vreemd in onze taal, dewijl wy dien klank bezitten en dikwijls genoodzaakt zijn, uit te brengen, en zy wordt sints eeuwen niet

meer door de *i*-figuur uitgedrukt. — En zoo men geen vreemde letter gebruiken zal, hoe maakt men het dan met de smeltende *t* in *natie?* hoe met de *ch* in *Chinezen*, en waar men al zulke klanken heeft?

Ik heb gezegd, dat *ie* een tweeklank en geene verdubbeling van de *i* is. Sommigen hebben 't voor het laatste gehouden, en daaronder Reitz die (zoo veel van hem afhing) invoerde de *i* (even als de *a*, *e*, *o*, en *u*, zei hy) door zich zelve te verdubbelen. Hy schreef dus *niit*, *vliiden*, *gebiiden*, *schiiten*, *spiits* enz. De geheele wareld bespotte dit. — Hy had echter gelijk gehad, zoo *e* een verdubbeling van *i* was, als *ae* van *a* plach te zijn. Maar die verdubbeling geschiedt werkelijk met de *i*-zelve, en het is dan dat men de verdubbelde *i* *ij* noemt. Doch iets anders is de *ie*. — *Niet* is iets anders dan *nijd*, *vliet* is iets anders dan *vlijt*, *wiel* is iets anders dan *wijl*. — Het is waar, dat men oudtijds *nijd*, *wijl*, *vlijt*, *zijn*, uitsprak als een lange, versterkte en scherpe *i*, en dat wy ons thands geen denkbeeld van 't onderscheid maken dat tusschen *wiel* en *wijl*, *zijn* en *zien* gehoord wordt; maar het is niet minder zeker, dat dat ons onbekende onderscheid wezendlijk was, daar die *ij* en *ie* steeds uit elkander gehouden zijn. En thands hebben zy een ander onderscheid van uitspraak (*ie* en *ij* naamlijk) het geen ons niet toelaat ze door een te verwarren.

Oneindig meer ware er nog omtrent de vokalen te zeggen; maar wy zullen gelegenheid vinden om by het behandelen der overige stukken van de taalkunst, nog velerlei aanmerkingen dit punt rakende, in te strooien, als wanneer zy veellicht onderhoudender zijn zullen in een ander verband staande. Ik spoed tot de Medeklinkers, waaromtrent ik korter zijn zal. Laat my alleen vergund zijn, mijne Heeren, u (als by samentrekking van dit geheele Hoofdstuk) aan den *drieërlei klank* van elke vokaal te herinneren; eenvoudige waarneming, waardoor alles wat ten dezen aanzien de spelling raakt, klaar is, en zonder welke alles duisternis, verwarring en willekeur wordt.

VIII.

Ik heb my by de twee vorige Voorlezingen langer opgehouden dan ik my voor had gesteld, en wellicht uwe aandacht vermoeid. Moge ik haar slechts niet te veel gevergd hebben! Zoo echter het stuk der *vokalen* en *tweeklanken* ons wat lang ophield, ik zal trachten omtrent de *Medeklinkers* des te korter te zijn.

Ten aanzien van dezen koomt in aanmerking hunne ware uitspraak, verwantschap en recht gebruik.

Ik heb echter niet noodig u, mijne Heeren, te herinneren dat de *B* by ons *b* en niet *w* is, als zy, by de groote overstrooming die het Roomsche rijk onderging, over 't grootste gedeelte van ons warelddeel wierd. By Romeinen en Grieken werd deze uitspraak algemeen, gelijk de gedenkstukken leeren, die ons *bovis* voor *vobis* en dergelijken in menigte aanbieden, en in Spanje heeft deze uitspraak zich gevestigd gehouden, alwaar men onverschillig spreekt en schrijft *banilha*, *vanilha*, met *b* of met *v*-figuur. In 't Russisch en in de Slavoonsche taaltakken heeft men de tweederlei uitspraak der Grieken die al vroeg *Fulvia* met de *β* schreven (de uitspraak van *β* als *b* en *w*) aangenomen, en het teeken van B met een kleine onderscheiding op beide toegepast. In 't Italiaansch is deze verwarring zichtbaar en van daar tot het Fransch overgegaan, als b. v. in *avere* en *avoir* van 't Latijnsche

habere. En het is te verwonderen dat zy in onze taal zich niet aanbiedt. Het is intusschen door deze oorzaak dat wy b. v. *raaf*, en *rooven*, en *loven*, *snavel* en *snuiven* zeggen, waar de Hoogduitschers *rabe*, *rauben*, en *loben*, *schnabel* en *schnauben* zeggen; en de Franschen met de Duitschers *rober* (waar *derober* en *robe* nog in gebruik van is), terwijl zy in tegendeel *louer* en *louange* zeggen, dat aan ons *loven* en *loving* beantwoordt. Het geen ons overtuigt, dat dit uitspraakverschil een dialectverschil was, maar tevens, dat de Duitsche talen de *b* niet zoo vast en met een zoo fluitenden mond uitspraken als thands geschiedt, maar met eene blazing die haar als over de lippen deed glijden, en dus naar de *w* trekken. Dat by de Hebreeuwen ook de ב een blazing had weten wy, en dat men zé, om haar zonder die uit te spreken, met een punt teekenen moest, is even bekend.

Maar het geen minder bekend is, is dat de Hoogduitschers juist die Hebreeuwsche ב bewaard hebben. Men verwondert zich by ons, dat zy ons *breëstraat* met *p*, ons *papengracht* met *b* schrijven; dat zy *une maison de pois* en *de bierre* in 't Fransch uitspreken; en dat men hun met vele moeite niet leeren kan, die *p* en *b* in het Hollandsch en Fransch wel te gebruiken. De oorzaak dezer verwarring intusschen is klaar. Hun *b* is onze *b* en die der Franschen niet, maar zy is een *b* die iets van de blazing van *w* of *v* heeft; waarom zy ook voor onze *v* in zoo vele honderd woorden in de plaats trad. Zy kunnen dus onze *b* niet wel vormen, gelijk wy 't de hunne niet doen kunnen. Wy spreken hun *b* te vast, te hard uit; en zy, onze *b* hoorende, hooren een vaster letter dan hun *b* is, en gebruiken dus hun zwakkerer *b* niet, maar een sterker letter, die in hunne ooren meer naar hun *p* dan naar hun *b* zweemt, en inzonderheid doen zy dit waar de *b* met een tweede konsonantletter gepaard gaat, als in *blaas*, *bloot*. Daartegen, aan hunne sterkblazende *p* gewend zijnde (als in *pfad*, *pferd*, *pfenning*) vinden zy onze eenvoudige en zuivere vaste *p* zwakker, en deze willende uitdrukken, spreken zy ze te zwak uit, en zeggen *beer* voor ons *peer*, *bodding* voor *pudding*.

Hoe hooger men in de Oudheid opklimt, hoe meer men ook in dien taaltak zelven de verwarring van *b* en *p* opmerkt, en in de Handschriften van eenige eeuwen ouderdoms, zal men ze byna op de zelfde regel in het zelfde woord aantreffen; als *brise* en *prise* voor *prijs*, *brechen* en *prechen* voor *breken*, *lip* en *lib* voor *leib*, *er gap* voor *gab*. (Zie b. v. de Fragmenten van *Titurel*, door Dr. Docen in 1810 uitgegeven.) Doch dit laatste behoort tot de algemeene verwisseling en door een warring van de harde en zachte letter, waar van hier na.

De verschillende klank van de *C* (by de Romeinen *K*, doch die al vroeg na het uitsterven van Augustus Keizersstam voor de *e* en de *i* die *s*-klank begon aan te nemen, die er in die plaatsing aan bewaard is gebleven) behoeft geene opheldering. Dan wy mogen de samenstelling van *ch* niet voorbygaan.

Wy hebben in onze taal buiten de simpele adspiratie (de *h*, die eigenlijk geen letter is, maar uitademing) drie keelletters, welke daarin van elkander verschillen dat zy of hooger of lager in de luchtpijp gemaakt worden, maar waar van twee vast zijn, de derde onbestemd. De eerste en die hoogst in de keel wordt gevormd is *k* (onze *k*, die de *c* voor *a*, *o* en *u* is); de laagste die dieper in de borst wordt gemaakt, is de *g*. De derde is de *χ* der Grieken, waarvoor wy geen letterteeken hebben, om de eenvoudige reden, dat de Latijnen dit niet hadden, en men heeft deze *χ* met *ch* geschreven om dat de Latijnen zoo deden. Daar ware over het *waarom* of het *op welken grond* veel te zeggen, doch ik bepaal my. (Naar onze uitspraak waar *gk* wellicht beter geweest; maar de Romeinen maakten *χ* hooger in de keel dan wy en vluchtiger, en naar die uitspraak was *ch* het vereischte.

De Hoogduitschers hebben sints lang de *ch* aan een geschreven en tot een figuur gemaakt. Ik heb gevonden die dit by ons navolgden. Doch waarom te veranderen? Wy gebruiken geen saamgestelde figuren; zelfs de Romeinsche *x* heeft nooit by ons duurzamen opgang gemaakt. Daar het ook eenmaal onder de beschaafde volken aangenomen is, zich aan de enkele figuren van het *abc* der Romeinen te houden, schrijft men

alom de letters die men by elkander spelt, op zich-zelf, schoon die samenstelling dan een byzondere uitspraak heeft. Het is dus met de vokalen; het is, onder de konsonanten, dus met de Engelsche *th;* het is dus met onze en der Duitscheren *sch;* met onze *dje* (in *plantaadje*)*;* met ons *ng* (waarvan nader); met de Latijnsche *ph*, die onze *f* is; met de *pf* der Duitscheren, met hun *tz* (waar voor zy thands meestal *z* schrijven), met onze *dt*, enz. Laten wy ons gelijk blijven.

Dat de spelling met *c*, waar zy *k* is, verouderd en in onbruik geraakt is, eischt geene melding. De vraag blijft echter of men haar in vreemde woorden gebruiken moet? Ten aanzien van algemeene woorden (appellativen) die men als vreemd overneemt, kan over 't algemeen geen bedenking vallen, of men moet ze schrijven als zy zijn. — Wat Fransch, Italiaansch, Latijn, Hoogduitsch is, of wat taal het zij als zoodanig gebruikt, zal men natuurlijker wijze zoo spellen als die taal vereischt. Een *patois* bij voorbeeld, *volaille, carème, carillon*, *cachet*, *diligence*, *échoppe*, *accoucheur*, zal op zijn Fransch; een *a-conto*, *caglia*, op zijn Italiaansch; een *batchelor*, het *custom-house*, een *bill*, een *warant* op zijn Engelsch geschreven worden; zoo een *Gärber*, by voorbeeld, een *Hagestolz* op zijn Hoogduitsch; en niet dan wanneer het een taal is, die met onze letters niet overeenkomt, drukt men in onze letters den klank daarvan uit zoo na men best kan. Het is dus regelmatig dat men in die woorden, zoo zy in haar eigen taal met een *c* geschreven worden, die *c* gebruikt; want, deed men dit niet, zy zouden voor 't geen zy zijn onerkenbaar wezen. — In woorden, die men in onze taal overgenomen heeft, en die, door het veelvuldig gebruik dat er van gemaakt wordt, als Hollandsch beschouwd worden daartegen, drukt men de uitspraak naar de Hollandsche spreeken schrijfwijze uit; en men schrijft *koffy*, *kraal*, *ledikant*, *kanon* enz. met de *k*, even gelijk men *papier* met *ie, tamboer* met *oe*, *appelpent* met *ent* schrijft.

Deze twee regels staan vast, schoon het niet altijd even gemaklijk is te bepalen of een woord als ingelijfd van het Hollandsch is aan te merken dan niet; (waarvan nader!) en niet altijd de vreemde klank, die er aan gebleven is, met

de Hollandsche schrijfwijze overeen is te brengen. Over *bataille* by voorbeeld, zal men verschillend denken; met *bureau* zal men verlegen zijn, omdat niemand die woorden, op zijn Hollandsch gespeld zijnde, erkennen zal. Maar ten aanzien van vreemde eigennamen heeft nog iets anders plaats.

Voorheen was men by ons gewoon aan alle vreemde namen, die men niet met Hollandsche verplaatsen kon, noch ook uit Duitsche verbasterd waren (de eersten als *Louis*, *Jean* enz. waarvoor wy *Lodewijk*, *Jan* hebben; de laatsten als *Guillaume*, *Bernard* enz.) een Hollandschen uitgang te geven, en Hollandsche klanken aan de oorspronklijke in de plaats te stellen. Men zei dus (als men nog doet) *Londen*, *Parijs*, *Berlijn*, *Weenen*, *Milanen*; maar ook *Kales* (Calais), *Jarmuiden* (Yarmouth); en in de menschennamen, *Wijt* (voor *Guido*) *Huig* (voor *Hugo* of *Hugues*) enz. Van langzamerhand heeft het veld gewonnen, de buitenlandsche namen onveranderd over te nemen en dit is thands gevestigd, met uitzondering slechts van eenige zeer veel voorkomende stedennamen en in wandeling zijnde doopnamen, die wy op zijn Hollandsch uitbrengen als *Cornelis*, *Frans*, *Willem*, maar waar aan men steeds minder vasthoudt.

Dan, hoe is 't met de Latijnsche en Grieksche namen? Wy spreken hier van de *c* opzettelijk. Het Grieksch heeft de *k*-figuur. Het Latijn heeft die van de *c*, welke 't Grieksch niet kent. Het Latijn schrijft de namen die den *k*-klank hebben met *c*; het Grieksch schrijft ze met *k*. — 't Zou natuurlijk schijnen, de Latijnsche namen (als *Cato*, *Catullus*, *Caligula*, *Corinna*, *Macula*) met de Latijnsche *c* te schrijven; de Grieksche daartegen (als *Kodrus*, *Krito*, *Kleobulus*) met de Grieksche *k*, dewijl wy toch beide hebben. Edoch hier is eene gewichtige zwarigheid.

Indien wy die Grieksche namen, en in 't algemeen de Grieksche woorden uit het Grieksch overnamen, zoo ware dit recht. Maar dat is het geval niet. Wy nemen die namen niet uit het Grieksch, maar uit het Latijn; en het is daarvan dat wij niet *Kodros*, maar *Kodrus* zeggen; niet *Achilleēs*, maar *Achilles*; niet *Platoon*, maar *Plato*; niet *Odysseus*, maar *Ulysses*; niet *Hekaba*, maar *Hecuba* enz.; even als

wy de Grieksche Goden, steden, plaatsen, en al wat eigennamen heeft, niet met de Grieksche, maar met de Latijnsche namen noemen, die de Romeinsche schrijvers daaraan gaven. Is dit zoo (gelijk ontegenzeglijk is) zoo kan de vraag niet zijn, hoe de Grieken, maar alleen hoe de Latijnen schrijven. Van waar, zoo ik om *Hekaba* te noemen, dien Griekschen naam van de Latijnen in hunne verbastering moet overnemen, en met hun *Hecuba* zeggen, van waar zal nu dat Latijnsche *Hecuba* de *k* kunnen bekomen? Zal ik eerst van Griekenland naar Latium loopen om den naam te veranderen, en dan weêr van Latium te rug om in den veranderden naam de letters te veranderen? Dit gaat kwalijk aan. En echter zoo moet men, wanneer men, in Latijnsche namen de *c* gebruikende, de *k* in de Grieksche wil.

Het is met de zaak dus, dat er voor ons, als wy Hollandsch schrijven, wel namen van Grieken, maar geen *Grieksche* namen zijn. Gelijk de Grieken de Perzische, de Assyrische, de Babilonische en Egyptische namen door hunne vervorming tot Grieksch maakten, maakten de Latijnen de Grieksche tot Latijnsche, het zij dan met meer, het zij dan met minder afwijking van het Grieksch. Alle namen der oude Geschiedenis, van welke Natie ook, zijn derhalve by ons Latijnsche namen, van de Latijnen overgenomen, zoo als zy ze veranderd, verkneed, verknoeid, en by zich in gebruik gebracht hebben, en nooit kunnen zy by ons, zoo wy ons aan die Latijnsche verandering houden, gelijk by ons geschiedt, en van ouds af tot ons taaleigen behoort, anders dan als Latijnsch aangemerkt, en als Latijnsch gespeld worden. Die den Perzischen naam wil gebruiken, moet *Kur* en niet *Kuros* met de Grieken, noch *Cyrus* met de Latijnen, moet *Zerdust* en niet *Zoroaster* zeggen; die den Griekschen naam wil moet *Kodros*, *Achilleus*, *Hekaba*, en niet *Codrus*, *Achilles* of *Hecuba* zeggen. Zegt hy dit, hy spreekt Latijn en moet ze dus spellen, gelijk hy 't Latijn spelt.

Zoo weinig men dit tot dus verre in aanmerking genomen heeft, zoo zeer is het (dunkt my) beslissende tegen degenen, die tusschen Latijnsche en Grieksche namen onderscheiden. En de aanmerking is van te veel gewicht, om haar niet aan

te dringen, daar het dit is, dat onze Vaders altijd geleid heeft in het bepalen van de sylbelengte en den accent der Grieksche en andere uitheemsche woorden. Daar het (gelijk ik op zijn plaats toonen zal) het richtsnoer van Vondel en zijn volgeren geweest is: »Bewaar de taal, bewaar de uitspraak, bewaar de spelling, en bewaar ieder woord dat gy van elders ontfangen hebt, zoo als gy het ontfangen hebt en in uw taal aangenomen is." Nu is het de Latijnsche kerk, die ons met de schriften der Latijnen, en deze zijn het, die ons met de namen van Grieken en andere oude volken, bekend maakten. Van hun hebben wy ze aangenomen zoo zy ze ons gaven, zoo zy ze gebruikten, en dat is in Latijnsche uitspraak (hoe veel of weinig veranderd ook) en spelling.

Dit behouden van namen naar de taal waaruit men ze ontfangt is in alle talen. Geen Natie noemt de oude volken en hun landen, steden, of mannen zoo als zy die noemden. De *Egyptenaren* noemden hun land niet *Egypten*, de *Assyriers* geen *Assyrien*; de Perzen zouden, weer opstaande, den naam van *Darius*, *Astyages*, *Artaxerxes* niet herkennen. Nergens in Europa noemt men de Deenen *Dänsken*, de Russen of Polen met den naam dien zy zich geven. Niemand zegt *Neapoli*, niemand zegt *Kiöbenhavn*. Den eenen naam vertaalt men, den anderen neemt men uit eigen volksspraak over, den derden uit een andere taal, waarin men ze eerst leerde noemen, maar altijd met de verandering in klank en uitgang die ons taaleigen vereischt.

1°. Men vertaalt ze (zeg ik) als in *Yarmuiden*, *Diedenhoven* en *Tionville*, *Bois le Duc* en *'s Hertogenbosch.*

2°. Men neemt ze over ook daar waar men licht vertalen kon (t. w. zoo men overneemt, altijd verbasterende) als *Nova Zembla* (Russisch *Novaja Zembla*), *Wurtsburg* (dat *Moesburg*) is, *Westfalen*, *Sierra Morena*, *Babelmandel*, en zoo zegt men zelfs de *Schalen* van den *Levant*, waarvoor men *Havens* moest zeggen, 't geen het zelfde is als 't Spaansche *Callaö*, 't geen men ook als eigennaam overneemt, dus *Callao de Lima*, even als *Delfshaven.*

3°. Men ontfangt ze uit een andere taal, als de Grieksche uit het Latijn, de Assyrische, Egyptische, Perzische uit het

Grieksch en Latijn (als boven): en in het byzonder hebben wy dus vele namen uit de vreemde Geschiedenis en verscheiden steden noemen wy uit het Fransch. Van daar dat wy de *Barmeciden*, de *Abassiden*, van daar dat wy *Napels* zeggen, *Savooien* enz. enz. En het is dus dat onze Ouders altijd *Florence* zeiden, niet *Fiorence* enz.

Sedert kort hebben de Hoogduitschers by zich ingevoerd om de namen der Natiën waar van zy spreken te gebruiken zoo als zy by die Natiën-zelf in zwang gaan. Men vindt sedert op hun Landkaarten *Misraim* voor *Egypten*, *Stamboul* voor *Constantinopel* (omdat de Turken dit woord zoo verbasterd hebben). Van daar de verandering van *Tartaren* in *Tataren* enz. terwijl zy door een tegenstrijdig uiterste andere die men altijd heeft overgenomen, nu vertalen. Hoe verstaat men zich dan? Wanneer ik *Nieuwland* zeg, wie zal dan aan *Nova Zembla* denken? Wanneer *Nieuwstad*, aan *Napels*? En hoeveel beter is 't, wanneer zy de namen der Geleerden veranderden en die volstrekt genoemd wilden hebben niet zoo zy zich zelven in hun eigen schriften noemen en in de geleerde wareld sedert eeuwen bekend zijn, maar zoo zy als kinderen, eer zy nog hun geleerde loopbaan intraden, genoemd werden; *Etienne* voor *Stephanus*, *Schwartsert* voor *Melanchton*, *Hauslamp* voor *Oecolampadius*, en derhalve ook *Gerrit Gerritsen* voor onzen *Erasmus*? Wat is dit anders, mijne Heeren, dan alles door nieuwigheidzoeking verduisteren? Namen, in een taal aangenomen, behooren onveranderlijk te zijn; ik zeg onveranderlijk, dat is, wy behooren ze niet te veranderen; maar dit neemt niet weg, dat zy als alle woorden allengs die verandering ondergaan die de onmerkbare verandering van uitspraak en een altijd toenemende afslijting van 't vreemde in klank en in uitgang, daar op veroorzaken.

De vraag wordt dan alleen of men in de Latijnsche namen de *c* of de *k* gebruiken zal. Ook hier in verschilt men.

Men wil dat men met zijn eigen (geen vreemde) letters moet spellen: en derhalve niet met een *c*, die ons vreemd is, maar met een *k*. Want dat de *c* ons vreemd is, bewijst dat men haar nooit gebruikt in Hollandsche woorden, dan te

samen met de *h* om de *x* te maken. — Maar men spelle nu met *k*, zoo zal dan de *k* overal de *c* vervangen; of slechts gedeeltelijk.

Overal? zoo moeten wy *Keres* voor *Ceres* zeggen, *Kikero* voor *Cicero*, *Kekilius* voor *Cecilius*. In der daad spraken de Romeinen zoo; maar by het verval van de taal, heeft de *c* voor de *e* en *i* allengskens de lispende uitspraak gekregen, die wy aan de *t* geven, wanneer hy voor de *i* van nog een vokaal gevolgd, geplaatst staat, als in *motio, ratio, Mutius*, en die lispende smelting werd algemeener, en tot een volkomen *s*-klank. Eenmaal by alle volken aangenomen, is deze uitspraak niet meer te veranderen, en men moet *Ceres, Cecilius* zeggen, derhalve ook schrijven, maar dit moet en kan alleen of door de *c* of door de *s* geschieden. En wie zal *Seres* schrijven en de goede graangodin in het kwaadaartige wijf van Haman willen veranderen?

In de appellativen heeft men dit al getracht in te voeren; *siter*, *sipres*, *sitroen* en dergelijke hebben sommigen geschreven; schoon het nimmer opgang vond, en zich alleen ten aanzien van het woord *sieraad* gevestigd heeft; maar dit helpt niet. *Seres* moet de graangodin worden; *Syrus*, dat een Syrier beteekent en een slavennaam in de Romeinsche kluchten is, moest de *Stichter van de tweede Monarchy* worden, en de heele Oudheid overhoop raken zoo men niet, of *Keres* en *Kyrus* wil zeggen, of de *c* voor de *e* en *i* behouden. Het huis van *Medisis* gaat in de moderne Historie ook niet aan.

Zoo doen dan sommigen en schrijven *Kato* en *Kaska* met *k*, *Cicero* en *Cincinnatus* met *c*; doch deze ongelijkheid stuit anderen wederom tegen de borst. Zy heeft ook die ongelegenheid dat men dan *Scipio* en *Scevola* met *sk* zou moeten schrijven, dewijl de *c* in die woorden niet lispt of smelt, maar wezendlijk *k* is.

Ziedaar, mijne Heeren, vrij wat omgehaald; doch keeren wy weder tot de spelling! Gy doet my de eer van mijn gevoelen te vragen. Ik koom te rug tot mijne drie stellingen, die gy in alle gevallen bewaarheid zult vinden.

1°. Dat geene der mooglijke spellingen volstrekt en in alles

goed kan zijn, om de uitspraak juist en volkomen te teekenen.

2°. Dat zy niet meer kan, en men dus ook niet meer vergen mag, dan dat zy de uitspraak in zoo verre aangeeft als voor den gene, die de taal kent, genoegzaam en onbedriegelijk is.

3°. Dat de uitspraak het is, 't geen haar regelen moet.

En wanneer ik deze regels op de vraag over het spellen met *c* of *k* toepasse, komt het my (S. M.) voor:

1°. dat men ten aanzien der vreemde eigennamen veiligst doet, zich aan de *c* te houden, waar zy in de taal, waaruit wy ze nemen, gebruikt wordt.

2°. Dat men in 't gebruik van *c* en *k* geen onderscheid tusschen Grieksche en Latijnsche namen kan maken.

3°. Dat echter het gebruik van de *k* waar de *c* die kracht of klank heeft in vreemde namen, Latijnsche of andere, niet gewraakt kan worden, maar toe te geven is, zonder dat ik echter de *sk* voor de *sc* gebruiken zou, maar veeleer de *sc* als een vreemd letterteeken aanmerken.

4°. Dat in de in 't Hollandsch aangenomen woorden de *k* waar de uitspraak het toelaat voor de *c* te trekken is, als in *karakter*, *kastijden*, *kastanjen*, *karkas*.

5°. Dat waar de uitspraak smeltend is, de *c* in deze woorden behouden moet worden, als *cyther*, *citroen*, *ceremonie*, *civet*, *cypres* enz.

Kortlijk: ik onderscheide tusschen de in 't Hollandsch *aangenomen* en *ingelijfde*, en de *nog vreemde* woorden. In de *eerste* stel ik dat men *k* moet gebruiken, waar de *c* als *k* luidt; en *c* waar zy als *s* luidt.

In de nog vreemde woorden en eigennamen geef ik 't zelfde toe, maar verkies de vreemde spelling met *c*.

Ik moet nog met een woord van het staartjen (de *cedille*) spreken, die men onder de *c* schrijft, als men haar voor *a*, *o* of *u* als *s* wil doen uitspreken. Dit behoort tot de byteekens der letteren, die men *signa diacritica* noemt. Dit teeken is niet dan een *z*. In 't Fransch is zy niet geheel zeldzaam; *arçon* b. v., *ça*, *garçon* enz. In 't Spaansch en Portugeesch koomt zy ieder oogenblik voor, en daar is 't by sommige

schrijvers aangenomen van de *c* altijd dus te teekenen waar zy geen *k* is. In ons Hollandsch heeft men daardoor in de Spaansche tijden het *çieraad* en *çieren* met een *ç* beginnen te schrijven, waarvan men, zonder mijne opmerking, de verkeerdheid gevoelt. Of dit *ç* met *z* verward wordende, oorzaak gegeven heeft dat men een tijd lang by ons en doorgaands by de Hoogduitschers aan de *z* een scherpe sissing heeft toegeschreven, laat ik daar. Zonderling is het in der daad, dat die letter by Grieken en Latijnen zoo scherp als thands in het Hoogduitsch, en scherper dan zy thands in de scherpste der Italiaansche dialekten is, echter in de dertiende eeuw of zoo oud als onze taal heugt by ons zacht was.

Wij hebben gezien wat de *CH* is (de *χ* naamlijk); maar men gebruikt ook by ons *ch* naar de Fransche uitspraak. Het is van gewicht, dit te ontwikkelen.

Wat de *ch* der Franschen betreft: wy kennen haar in de uitspraak die de Hoogduitschers met hun *sch* uitdrukken in *schöne*; de Engelschen met hun *sh* in *shame*, *short*. (De *ch* in 't Engelsch is een scherper letter als of er voor de *sh* een *t* stond.) Maar deze uitspraak in 't Fransch is zeer nieuw. In 't oude Fransch was *ch* een bloote *k* en diende om de *c* als zoodanig te doen uitspreken, opdat men niet *ce* of *ci* zou zeggen. Op gelijke wijs als het in 't Italiaansch is, waarin *ch* *k* is, en de *h* achter de *c* voor *e* en *i* aangenomen wordt, op dat men geen *c* zegge. Van 't Italiaansch is het bekend. Ten aanzien van het Fransch wil ik hiervan eenige voorbeelden bybrengen, na vooraf aan te merken dat de *c* ook in 't Fransch voor de *a* en de *o* als *s* luidde en alleen sluitende als *k* klonk (b. v. *froc*). Het Fransche *chatel* (nu *chateau*) is ons *kasteel*; *charmer* is ons *kermen*, dat tooverbrommen beteekent en met het Latijnsche *carmen* verwant is; 't Fransche *charge* is 't Italiaansche *carga*; 't Fransche *chappe* is ons *kap*; 't Fransche *chaud* is 't Italiaansche *caldo*, 't Latijnsche *calidus*; 't Fransche *cheval* is 't Italiaansche *cavallo*, 't Latijnsche *caballus*; 't Fransche *vache*, is 't Latijnsche *vacca*, enz. 't Hollandsch en Fransch (en geheel het Noorden) zeide van ouds *roc*, dat woord vervrouwelijkten de Franschen

met hun zachte *e* (*e* féminin) en het werd dus *ro(k)che*, waar in de *h* tusschen kwam om de *c* by haar uitspraak van *k* te behouden. Men zei *brek* (*breuk*) van *breken;* de Franschen, dit met de *c* schrijvende en verlengende, voegden er de *h* in, en 't werd *bre(k)che*. In alle Noordelijke taaltakken is het woord *ric* (nu *rijk* by ons); de Franschen verlengen 't met *e* en 't wordt *ri(k)che* met aanneming der *h*. Het Hoogduitsch heeft *muk* (by ons *mug*)*;* de Franschen die het verlengen, zeggen *mou(k)che* met de *h* enz. De Noordelijke talen hebben *tukken* of *tokken* (raken, aanroeren, waarvan ons *tokkelen*, 't Italiaansche *toccare*, en 't Engelsche *to take*) waarvan de wortel is *tuk* of *tok* of *toek;* de Franschen maakten er van *tou(k)cher* en *tou(k)che*, enz. Maar ongevoelig veranderde de uitspraak van *ch* eerst in eenige woorden die uit het Italiaansch overgenomen werden en waarin men de uitspraak der dubbele *o* invoerde, als b. v. met *caroccio* plaats heeft. Die nieuwigheid won veld en 't vond aan 't Hof ingang: haast werd het algemeen, en nu werd hetgeen te voren *(k)chastel*, *(k)charmer*, *(k)charge*, *(k)chappe*, *(k)chaud*, *(k)cheval*, *ro(k)che, bre(k)che, ri(k)che, mou(k)che, tou(k)cher*, en *tou(k)* geluid had, *chastel* enz. En wy Hollanders namen vervolgens van de Franschen die woorden (die van ons ontsproten waren) wederom in de nieuwe form en klank over, en nu zeiden wy naar *roche rotse*, naar *brèche bresse*, naar *touche toetse*.

Wy zien hier uit, mijne Heeren, dat onze ouders dezen klank niet kenden: — trouwens niemand zal licht beweren dat wy die *ch* in onze taal hebben; maar dat zy hem namaakten door hun *ts*. Doch het is zeker dat hy toen scherper by de Franschen was dan nu; het geen blijkt uit het geen hy nog by de Engelschen gebleven is (die *chapter*, *cheap*, *chamber*, *choise* zeggen) zoo wel als uit zijnen oorsprong uit de Italiaansche *c*. Zoo dan in dien tijd de Fransche *ch* nagenoeg aan onze *ts* beandwoordde, moet hy (nu er de toenmalige *t*-klank af is) en men niet meer *tch*, maar *ch* zegt) in onze eenvoudige sterk sissende *s* by ons overgaan.

Wy vinden ook dat de oude Duitschers haar door hun *z* uitdrukten. Ik zal alleen 't oude Handschrift van Titurel

(door Docen uitgegeven) aanhalen, waar 't Fransche *Duchesse* *Duzzisse* geschreven is; elders met *s*; *Sartres* voor *Chartres*, *Salon* voor *Chalon*, enz. Ook is dit in der daad de letter die onze vaders aan de Oostersche en Hebreeuwsche *schin* in de plaats stelden, en waarom zy volstandig *bassa* zeiden voor 't geen men nu met scherper uitspraak op zijn Fransch *pacha* zegt.

Dien klank dan van *ch* hebben wy niet; en het is er zoo verr' van daan, dat men uit de *c-h* by ons dat geluid maken zou, dat ik altijd, zoo lang ik den schouwburg bezocht ('t geen van de herbouwing tot 1780) was) op het Tooneel *het ballet van den Pacha van Tripoli* hoorde aankondigen, met de Grieksche *χ* uitgesproken; en dit zonder dat het iemand stuitte, of iemand zich in het hoofd halen kon, dat dit *Pacha* 't zelfde woord met ons tot dien tijd toe gebruiklijke *bassa* was. Maar echter heeft de invoering van velerlei Fransche woorden ons daardoor belemmerd. Hoe zullen wy *machine* schrijven? hoe een *vache* op de koets, als wij reizen? hoe maken wij 't met onze *chabeau?* (want voor *chassinet* van *chassis* is *sassinet* met de *s* genoegzaam gevestigd) en meer zulken? Hoe zeer het woord *machine* van 't Latijnsche of Grieksche *machina* koomt en eigenlijk 't zelfde is; wanneer wy 't echter als Hollandsch uitspreken, verkrachten wy het gebruik, en men zal ons niet verstaan. Toen men de oud Duitsche letter gebruikte (die de Franschen *mal à propos: lettre Gothique* noemen, naar hun fraaie gewoonte om geheel onderscheidene zaken te verwarren; (iets waardoor sedert twee honderd jaar een onbegrijpelijk nadeel aan alle wetenschappen is toegebracht) schreef of drukte men de vreemde woorden met een ander soort van letter, en dit waarschouwde den Lezer, maar thands kan dit geen plaats hebben.

Daar zit echter niet op dan één van beide: óf van den Lezer te vorderen dat hy in staat zij de vreemde woorden die in zwang gaan te erkennen wanneer zy hem voorkomen; óf, zich van alle bastaardwoorden te onthouden. Het een is wat veel gevorderd, wanneer men voor al wie nu lezen kan schrijven wil; het ander (het geliefkoosd denkbeeld van

onzen gooden Koning) is in geen taal doenlijk en vooral in de onze niet, zoo zy thands gesteld is.

Het moet dus daar meê gaan zoo het kan. Tusschen de twee zwarigheden van de woorden onkenbaar te maken voor den lezer door ze op een wijze strijdig met onze uitspraak te spellen, of door ze door middel van een wel Hollandsche maar onvoldoende spelling te veranderen, moet gekozen worden; en daar het een in het éene woord, het andere in het andere woord gewichtiger is, laat zich hieromtrent geen algemeene regel vestigen.

Maar dat men de namen van vreemde volken b. v. buiten noodzake op zijn Fransch uitspreekt en schrijft, dit is toch niet toe te geven. Schier ieder zegt en schrijft dus *China*, naar de Fransche uitspraak, en waarom dit? Onze voorouders zeiden *Sina*, *Sinees*, en zoo schrijft Antonides te recht. De *Sinees* zelf is zoo ver van zich *Chinees* te noemen, dat uit de uitspraak die hy van zijn volksnaam doet het woord *Sinees* ontstaan is (1) [illegible], uit het Oosten tot ons overgekomen, waar [illegible] gebruikt wordt. Waartoe dan die ch? De Franschen gebruiken haar, om dat zy geen [illegible] hebben, die aan de ware uitspraak beantwoordt, welke wel zachter is dan *Tsina* en iets sterker dan *Sina* is, weshalve men te recht met Antonides *Sina* en *Sinees* schrijft, maar nooit gebrekkige schrijfwijze nabootsen [illegible] anders dan [illegible], die de Sineesen [illegible] kende, [illegible] bekend waren.

[illegible], heeft [illegible]. De spelling [illegible] met [illegible].

Dan ik wil by deze letter niet langer stilstaan. Ik ga over tot de *D.*

Men had van ouds in de talen drieërlei tandletter, een zachte, een harde, en een middelbare. De *harde* is de *t;* de *zachte* die letter die de Engelschen behouden hebben en met *th* schrijven; de *middelbare* is de *d.* Haar onderscheid bestaat in een sterker tongslag, als men 't noemt. In de *t* stuit de tong hooger, de *d* lager tegen de boventanden; in de *th* raakt zy ze naauwlijks aan de snede. — Deze zachte tongletter hebben wy met verre de meeste volken verloren, en het is zonderling, daar zy oudtijds zoo niet over geheel den bekenden aardbodem, ten minste van de Zwarte Zee af tot in IJsland, algemeen was, dat zy niet dan by de Engelschen behouden is.

De *d* is dus een *middelbare* letter, niet *harde*, noch de *zachte* van haar soort. Wy spreken haar zelfs harder uit dan andere Natiën, en ons *hand* of *brood* is niet te verdragen, wanneer een Engelschman b. v. het op zijne wijze uitspreekt; en by 't onderwijzen van het Hollandsch is men verplicht, den vreemdeling daarvan te waarschouwen. En dit, mijne Heeren, is de oorzaak, dat men, voor byna anderhalf honderd jaren, heeft kunnen opperen, om tegen 't voorbeeld en verstandig gebruik onzer voorvaderen haar tot sluiting eener lettergreep te gebruiken. — Men heeft in onze taal van ouds her, altijd zoodanig gespeld, dat men tot het sluiten eener lettergreep de harde letter nam; men schreef *krap* met een *p*, *broot* met een *t*, *raaf* met een *f*, *vraach* met *ch*, *wijs* met een *s*, schoon men meervoudig *krabben*, *brooden*, *raven*, *vragen*, *wijzen*, of in de onverkorte manier *krabbe*, *broode*, *rave*, *vrage*, *wijze* schreef. Alhoewel in eenige andere Noordelijke talen de zachte letter ook als sluitletter gebezigd werd, was zulks tegen den byzonderen aart onzer taal, en daarvoor erkend. Maar in het laatst der zeventiende eeuw begon men allengs te begrijpen dat men ook wel met *d* spellen kon; en het werd een *mode*, de woorden die in den verlengden staat *den* hadden, met *d* te schrijven, en niet met *t.* En die *mode* werd *wet*, en zy was

het reeds toen wy optraden. Men noemde die nieuwigheid in haar opkomst eene regelmatigheid. Zy was er in der daad eene verkrachting van; want de regelmatigheid der taal vorderde door alle tijden heen, voor de sluitende letter eens woords, de *harde*, en geen zachte of middelbare, en dan de verwisseling (zoo men 't noemt) van de letteren van een zelfde spraaktuig (permutatio litterarum ejusdem organi) welke aan alle talen gemeen is, en zich niet bloot in de spelling, maar door de geheele Grammatica en door alle woordvervormingen heen, handhaaft en staande houdt. Doch die dwaling eens veld winnende, sleepte er meerdere met zich; want nooit wijkt men straffeloos af van een waarheid of rechtheid; en gelijk de eene logen de andere voortbrengt, zoo roept de eene misslag den anderen in de wetenschap.

Men schreef dan nu, of verkoos te schrijven, *hand, hoofd, bad* enz. met *d*. Die dit invoerden, hadden nooit gedacht om in de andere konsonanten 't zelfde te doen; maar wilde men het als een regelmatigheid aanmerken, zoo moest men dan ook *raaf* met *v*, *reis* met *z*, *kwap* met *b* schrijven. Met de *b* werd het spoedig aangenomen, omdat men in de gewoonte gebleven was van de woorden in *b* doorgaande in den verlengden staat te gebruiken, en *kwabbe*, *slabbe*, *krabbe*, *ebbe*, *grebbe*, *lobbe* of *lubbe* te zeggen, en het werkwoord *hebben* altijd dus geschreven was, waar men *heb* zei; maar tegen de *v* en *z* verhief zich het algemeen, als te zacht zijnde. De voorstanders der nieuwe spelling vroegen, waarom als men hand met *d* zeggen kon, kan men niet *raav* met *v* en *looz* met *z* zeggen? — De reden is eenvoudig: de *d* is een middelbare letter, maar de *v* en de *z* zijn de zachtste van haar soort, doch men zag zoo diep niet, en de Taalkunstenaars wisten niet wat te antwoorden. Maar het ging als doorgaands. Wel of kwalijk geredeneerd, het is de reden die aangevoerd wordt niet (zy mag goed of kwaad zijn); het is de sektegeest en zijne vooringenomenheid die in de lettertwisten beslist. De spelling met *d* ging door, die met *b* volgde, maar die met *v* en *z* verdween na een poos stand gegrepen te hebben.

Wy spellen nu met *d*, en ik behoef niet te zeggen in welke woorden. — Maar daar is ook *dt* ingevoerd, wat zullen

wy daarvan zeggen? — By het eerste opwerpen van de *d*-spelling, begrepen sommigen dat het een groot voorrecht ware, aan het *enkelvoudige* woord te kunnen zien met welke letter (*d* of *t*) het in 't meervoudige geschreven en uitgesproken moest worden; aan den oorspronklijken en onverkorten staat van het woord, waarvan de verkorte afhangt, dacht niemand; maar zy begrepen tevens dat de *d* (als zachte letter) geen sylbe kon sluiten. (Ik heb de *illusie* van die beide begrippen reeds getoond.) Zy gebruikten dus de nieuwe *d* en de oude *t* by elkander, en schreven *broodt* met *dt*, *goedt* enz. en met deze uitvinding was men in onzer grootvaderen dagen zeer wijs.

Ik zal daar geen verdere aanmerking op maken, maar vergenoeg my met te melden, dat die spelling sedert het jaar 1760 allengs uitsleet. Dan eene nieuwe spelling met *dt* kwam nu op en is by ons behouden, waarop het meer aankoomt.

De tijd was gekomen, waarop men onze oude schriften begon in te zien. Het geen de spelling van *broodt* en *goedt* met *dt* het meest in den grond boorde, was dat men een besef begon te krijgen dat het woord eigenlijk *broode* en *goede* was, dus de *t* daar niet in te pas kwam als een bykonsonant, maar of de *d* vervangen of wegblijven moest. Maar tevens merkte men op, dat de Ouden de tweede en derde persoon der werkwoorden, waarin de *d* de letter van overgang was, in *det* deden uitgaan; *weiden*, *ik weide*, *hy weidet*, *gy weidet; bidden*, *ik bidde*, *hy biddet*, *gy biddet; kladden*, *ik kladde, hy kladdet, gy kladdet* enz. Men oordeelde (en te recht) dat zoo wy *hy bid*, *gy bid*, *weid*, *klad* zegt, dit niets anders dan een samentrekking van het oude *biddet, kladdet, weidet* is; en men vond dus geschikt, aldaar de *dt* te plaatsen, die derhalve een teeken van de *derde* en *tweede* persoon werd.

In de *tweede* persoon ging dit door; want men had door een reeks van jaren taalkibbelary lust gekregen tot een zekere puntigheid of netheid, waar door de aanwijzing van grammaticale onderscheidingen door de spelling algemeen by de schrijvers beviel. En de tweede persoon met *gy* kreeg de *dt*; *gy bidt*, *gy badt*, *gy baadt*, *gy weidt; gy houdt*, *gy hieldt*. Dit werd algemeen.

Ten aanzien van de derde persoon vond het in tegendeel grooten wederstand. Men had zich in het hoofd gebracht, en het was als een stokregel aangenomen dat het enkelvoudige uit het meervoudige gekend moest worden; en die regel, welke eerst blootelijk van de naamwoorden geldt, was nu op de persoonsuitdrukkingen der werkwoorden toegepast. Wy zeggen (redeneerde men) *ik bid*, omdat men in 't meervoud zegt: *wy bidden;* zoo *ik klad*, en daar tegen *ik eet;* maar het meervoudige is in den derden persoon *zy bidden*, *zy kladden*, derhalve moet het enkelvoudige zijn *hy bid*, met de *d*, en niet met de *t*. Het blijkt dat die lieden zich regelden naar willekeur, en dan naar die regels een taal smeedden. Maar dat was de taalkunde van dat tijdvak; taalkunde! zekerlijk slimmer dan geene, maar die dus noodzakelijk zijn moest, om dat de vroegere geheel verloren was geraakt, en alles aan opgevatte meeningen hing.

Men schreef dus lange jaren volstandig de derde persoon der werkwoorden als *bidden*, *lijden*, *wijden*, *braden* enz. met de *d*: tot met het klimmen van Huydecopers gezag de *dt* ook in die persoon plaats greep; en in mijne opkomst of jongelingschap heette die spelling van *dt* in de *derde* persoon der werkwoorden in de wandeling de spelling van Huydecoper, zoo als die der onderscheiding van de dubbele en enkele *e* en *o* de spelling van Ten Kate, en de spelling van *ae* voor de scherpe *a* die van Moonen genoemd werd.

Deze is dan thans de staat onzer spelling, ten aanzien van de *d* en *t*:

1°. De woorden die in hun verlangden (of liever onverkorten) staat, de *d* hebben, enkel of verdubbeld, houden de *d*, ook wanneer zy door de algemeene verkorting de sylbe sluit. — Die de *t* hebben, houden de *t*. *Brood*, als verkort van *broode*, heeft dus *d*, *bid*, *hand*, *paard*, *maagd*, desgelijks; *speet*, *wet*, *koot*, hebben de *t*, omdat zy onverkort *spete*, *wette* zijn.

En deze regel geldt algemeen ten aanzien van naamwoorden, zelfstandige en ook byvoeglijke, als *wreed*, *wreede* met *d;* en *heet*, *heete* met *t*.

2°. In de werkwoorden verandert ook de letter *d* of *t* niet;

bidden, *ik bid*, *bid*; *laden*, *ik laad*, *laad*. Daar tegen: *laten*, *ik laat*, *laat*; *weten*, *ik weet*, *weet* enz.

3°. De *derde* en de *tweede* persoon met *gy* neemt, waar 't werkwoord de *d* heeft, in den tegenwoordigen tijd de *dt*.

Van de *F* valt weinig aan te merken dan alleen, dat zy een middelbare letter is, en niet de hardste van haar soort. Het is daardoor dat zy in sommige streken van ons land met de *v* verward wordt. De harde letter van dit soort is de Grieksche φ. Over het algemeen spreekt men haar tegenwoordig te hard uit, en Cicero zou ons *fundamentum* even zoo uitlachen als hy 't in de uitspraak der Grieken deed.

De Romeinsche *f* is nagenoeg onze *v*. Van daar dat terwijl er zoo vele woorden aan beide talen, Latijn en Hollandsch, gemeen zijn, die woorden in 't Latijn *f* en by ons *v* hebben; als *flamma*, *vlam*; *fluere*, *vloeien*; *verres* ons *weer* (dat men ook *beer* zegt); *fricare*, ons oude *vrijgen*, nu *vrijven*. Daar tegen hebben de woorden, die in later tijd (toen de Romeinsche uitspraak reeds door de Grieken en andere Natiën bedorven was) tot ons gekomen zijn, onze *f* gekregen; als *fabula*, *fabel*; *facula*, *fakkel*. Zoo dat onze *f* harder dan de echt Romeinsche, maar echter niet zoo hard is als men haar maakt, en men aan de *v* waar zij stuitende wordt, in de plaats stelt, zonder merkbaar verschil in het woord te veroorzaken. *Grove* verschilt van *laffe*, maar niet zoodanig, als sommigen het uitbrengen, waardoor het niets meer van *lauwe*, en *labbe* overhoudt, met welke 't één woord is. Doch dit in 't voorbygaan!

Het eischt echter nog eenig gewag dat de *f* als blazing niet alleen met de *v*, maar ook met de *ch* verwant is en daar in overgaat of uit voortvloeit. Zoo zeggen wy *bruiloft* voor 't *bruilocht* onzer Ouden. Zoo zeggen wy van *graven* regelmatig *graft*, maar dit *graft* is *gracht* geworden; en zoo is *lift* (eigenlijk opgeheven, *léger* in het Fransch) *licht* geworden. Zoo is *stift* en *sticht*, *gicht* en *gift* het zelfde. Zoo is van *weven*, *wuiven*, *wiven* (dat heen en weer schudden of bewegen beteekent) ons woord *wicht*, dat *schootkind* beteekent. Zoo zeggen wy *kracht* van 't werkwoord *kraven*,

't geen de Engelschen in den zin van *bidden* behouden hebben, maar eigenlijk *trachten*, *pogen* is. Zoo zei men oudtijds *liechlijk* voor *lieflijk*, en van daar de spreekwijze *het liegt er niet om*, ingevoerd om dat men *liechlijk* niet meer verstond, maar het tot *liegen* t'huis bracht, en dus meende te moeten omkeeren, als het op iets goeds werd toegepast, terwijl het intusschen niets anders dan *beminnelijk* of *aangenaam* was.

Wat de *G* betreft: het geen ten aanzien van de verwisseling van de *d* en *t* gezegd is, geldt ook omtrent de *g* en *ch*. Al vroeg echter greep de spelling *mag*, *dag*, *nog*, *oog*, met *g* plaats. Wy zullen hier niet herhalen wat ten dezen opzichte by de *d* gezegd is; maar kunnen niet voorby, hier een punt aan te roeren, dat tot even dit zelfde onderwerp behoort, en waar voor ik uwe aandacht, mijne Heeren, verzoeken moet.

Het was van ouds her — niet in onze taal alleen, maar — in alle een grondbeginsel, op den aart der uitspraak en hare afteekening door het letterschrift gegrond, dat waar een harde consonant plaats had, en een andere daarmeê samenvloot, de zachtere in de hardere van hare soort over moest gaan. Men schreef dus in de oudste tijden *hept* met een *p*, schoon het werkwoord *hebben* is met *b*; men schreef voor *hovet* met een *v*, wanneer het tot eene sylbe saamgetrokken werd, *hoeft* met een *f*, en evenzoo moest *hy wijzet* of *hy vreezet* by inkorting de *z* in *s* verwisselen, omdat *vt* en *zt* niet bestaan kan. *Dôgede* werd eerst door de afkorting *dôget* met een *t*; daarna, door de samentrekking (toen de *g* met de *t* in een vloot) *dôcht* of *deucht*, schoon men tevens *deugde* met *g* schreef, waar de zachtere *d* de zachte *g* by zich toeliet. Deze spelling was standvastig en onveranderlijk, tot men de *d* op het eind der sylben als sluitletter invoerde. Dus, *gy meucht*, *gy mocht*, *hy placht*, *hy draacht*, *hy swijcht*.

De eerste afwijking, of (wil men 't) verfijning hier in was, dat men in de werkwoorden de *g* dan behield wanneer er oorspronklijk een *e* tusschen haar en de *t* stond. Dit was

het geval in de werkwoorden. Men schreef dus dienvolgende *gy klaagt*, *hy krijgt* enz. met *gt*.

Zou dit doorgaan, zoo moest men alom de *g* behouden, en nergens behoorde de zachtere letter om het bystaan van een harde, in zijn harder over te gaan; want wy hebben reeds vroeg opgemerkt, dat eigenlijk ieder konsonant zijn korte vokaal of scheva met zich brengt, die slechts door de snelheid der uitspraak voor het oor verloren gaat, en waardoor dus in der daad eene samentrekking ontstaat. Maar men moet echter bekennen, dat deze samentrekking overal niet even bemerkbaar is; en men kan niet anders gelooven of onze ouders hoorden in *hy vraagt* en *my heugt* meer van de flaauwe vokaal die tusschen de *g* en de *t* is, dan in *deucht*, of *verheucht*.

Deze stap leidde naderhand tot een volgenden. Men schreef nu *gt*. Dit was meer begrijpbaar voor onkundigen dan *cht*. Ongevoelig won het veld by het gemeen, en weinigen meer schreven, hier in Amsterdam ten minste, *cht*. Dus heb ik 't in mijne kindschheid gekend, toen *a-g-t* de algemeene spelling was, die op de scholen geleerd werd, en men geen *cht* of *ch* kende, dan uit een zekere maat van belezenheid, die door de bijbelkennis onderhouden werd.

Men begon welhaast echter de *ch* weder op te halen, maar beschouwde *g* en *ch* eenvoudig als tweederlei middelen om een' zelfden klank uit te drukken, en maakte daar eene willekeurige onderscheiding van, tusschen woorden van de zelfde uitspraak maar onderscheiden beteekenis. Men had verschil van spelling tusschen *rede* en *reden*, tusschen *meer* en *meir*, *beer* en *beir*, *haar* en *hair* gemaakt of gevonden; men onderscheidde dus ook tusschen *nog* en *noch*, *dog* en *doch*, en dat ging door zonder dat men zelf wist waarom men liever *nog* voor *tot nu* (encore), *noch* voor *en niet* (ni), *dog* voor *hond* en *doch* voor *maar* schreef. Over dat punt van onderscheiding hier na!

Het valsche begrip van regelmatigheid dat men zich gevormd had by het invoeren van het schrijven van *hand* en *brood* met *d*, bracht spoedig een grond voor den dag waarop men eene andere onderscheiding van *gt* en *cht* bouwde: de aflei-

ding naamlijk. De woorden die met een woord vermaagschapt waren, waar een *g* in was, werden met *gt* geschreven; die met een woord, waar in *k* of *f* was, met *cht*. Men spelde dus *magt* en *dragt* met *g*; maar *zocht* en *verknocht* met *ch* als van *zoeken* en *knofen*, nu *knopen*. Het is onbegrijplijk dat iets zoo grilligs in verstandige en geleerde hoofden zich vestigen kon, daar toch ieder weet, dat *ch* dezelfde maar harder letter als de *g* is, en dat in alle talen de *χ* eigenlijk dat gene uitdrukt wat aan de *g* en *k* gemeen is: en dat zy evenzeer met beide verwisselt, en de eene zoowel als de andere verwerpt. Zeker mag de *k* in *ch* verwisselen, waarom mag het de *g* niet? Of de konsonanten verwisselen in hun harder of zy doen 't niet. Doen zy 't niet, dan moet ook de *k* niet tot *ch* worden; en doen zy 't (als blijkt), dan moet ook de *g* het doen; want in beide gevallen is de uitspraak dezelfde. Ik vraag ieder of hy onderscheid hoort, gevoelt, of weet voort te brengen tusschen *zocht* en *verknocht*, en *gedrocht*, welk laatste na die regel met *g* geschreven zal worden? Is het dan de uitspraak die beslissen moet: zoo zal 't altijd *cht* of *gt* zijn, en men moet een van beide wegwerpen. Is het de afleiding; zoo moet men *gedrogt* met *gt*, maar *zocht* met *k* en *verknocht* met *f* schrijven. Kan *cht* voor *ch* en *f* beide, als afwisselende harder konsonantletter, zoo kan het dit ook voor een derde die in alle talen in die harder konsonantletter overgaat, en noodwendig moet overgaan: de *g* naamlijk. 't Was alleen de bloote onkunde van de eeuw, waarin dit opkwam, die een zoodanige spelling verschoonbaar kan maken, toen men van geen afleiding wist en ze zocht; toen men de algemeene gronden der talen nog niet kende, en niet giste dat zy bestonden; en toen men op 't geen men ten halve zag, afging, en regels daaruit trok, die een verder en volkomener kennis moest omstooten. En echter heeft Siegenbeek deze zoo onverdedigbare spelling aan een of twee onverbeterbare botteriken ingewilligd, om geen eeuwigen oorlog tegen hen te hebben. — Hy had gelijk, die zijn leven niet wilde vergiftigen om een *letter* in 't spellen; maar wy zouden ongelijk, en groot ongelijk hebben, als wy op gelijke gronden tegen overtuiging die *gt* aannamen.

Maar wat zal dan 't slot zijn van dit alles? En hoe zal men spellen, *gt* of *cht*? Wy dienen het vraagstuk toch op te lossen.

Onze Taalkunstenaren hebben in anderhalve eeuw zoo veel eigendunklijks ingevoerd, het geen zich ongelukkig door het gebruik doorgedrongen en gevestigd heeft, dat het thands niet betwist behoort te worden. Immers, mijne Heeren, willen wy dit, waar zullen wy ophouden met te rug gaan? Zoo ergens, vooral in de spelling is het waar, dat men zich schikken moet naar zijn leeftijd. Wilde ik spellen zoo ik mooglijk verkiezen zou, velen zouden my niet verstaan, en met honderden zou het dus zijn, zoo men *à priori* te kiezen had, en waartoe het schrijven, dan om verstaan te worden? Wy moeten dus wel behouden wat algemeen vast staat geworteld, en dit juist maakt dat geen volkomen goede spelling ooit is in te voeren, al stelt men haar denkbaar.

Het is dan nu ingevoerd, en daaraan mag (zoo het my voorkomt) niet getornd worden:

1°. dat de *g* een sylbe sluit; en derhalve de woorden die *gen* in 't meervoudige hebben, in 't enkelvoudige met *g* geschreven worden, en niet meer met *ch* als oudtijds.

2°. dat de derde en tweede persoon der werkwoorden, waarin de *g* de letter van overgang is, in den tegenwoordigen tijd met *gt* wordt geschreven, en niet met *cht*, als: *hy* of *gy vraagt*, *draagt*, *zegt*, *ligt* (van *liggen*), *moogt*, *gedoogt*, *voegt* enz.

3°. dat voor 't overige, waar de *g* met *t* samen zou komen, nooit *gt*, maar het oude *cht* stand houdt, en dus *duchten*, *ik mocht*, *wy mochten*, *macht*, *dracht*, *licht*, *gewicht* enz.

In dit laatste punt verschil ik derhalve met de nieuw ter baan gebrachte spelling van 1805, even zeer als Kluit en Tydeman, die haar echter in hun bericht aan de Maatschappy van Letterkunde, goedgekeurd hebben. — En het is van alle de punten der spelling (aan welke ik voor het overige niet meer belang hecht dan zy verdient, en wier volkomen eenparigheid ik niet alleen onmooglijk houde, maar — zoo zy uitvoerbaar waar — nadeelig en verderfelijk voor de taal achten zou) dat gene, waar aan ik voor my-zelven het meest vast houde. Ieder kieze voor zich.

[illegible] te kunnen brengen:

[illegible] samenkomst van een zachten met [illegible] konsonant in zijn harde. [illegible] hebben in samenparing

[illegible] van de *b*, de [illegible] letters (te weten

[illegible] is het uitge- [illegible] met de *t* [illegible], *hy treft*. [illegible] worden.

[illegible] en het *haft* [illegible] met de *bt*; [illegible] is, en [illegible] on- [illegible];

[illegible] een [illegible] voor [illegible] te [illegible]

[illegible]

y. Zoo hebben wy in onze taal twee schrijfwijzen voor volkomen denzelfden klank: *gt* en *cht*. Men heeft dit altijd onvoeglijk gerekend, en daarom toen de *kw* opkwam, de *qu* laten varen. De *x* wordt om geene andere reden afgekeurd, dan om dat wy de *ks* hebben.

Men zou dus ruim zoo wel doen de *cht* geheel te verwerpen en alleen de *gt* te behouden. Doch *zocht* met *g* te schrijven, daar het van *zoeken* of (wil men tot het Gothische opklimmen) van *sokjan* koomt, stuit ieder een tegen de borst, dewijl men de *g* niet als een wisselletter van de *k* aanmerkt.

Zy is het echter, als uit *koning* en *koninklijk* en *koninkrijk* blijkt (waar van wy op de *n* spreken zullen); maar men neemt dit niet by die spellers in acht, en zy onderscheiden waar niet te onderscheiden valt. — Voor my blijft dus de stelregel: »men schrijve met de Ouden *cht*, buiten het eenige geval van den tegenwoordigen tijd der verba; of men schrijve altijd *gt*, en nooit *cht*." —

Maar wy hebben de *g* nog niet in haar ware kracht gekenteekend. Wy weten dat de *ch* haar verharding is; maar zy zelve, is zy een harde letter of zachte? Wanneer wy naar andere volken oversteken, vinden we daar een smeltende *g* die een verhemeltletter is, en die moeten wy afzonderen; maar de ware keelletter is hard. 't Is dus als de Franschman *gueules* zegt; de Italiaan *ghiaccio*, de Engelschman *give*, en het is daarom dat vreemdelingen in onze taal niets zoo moeielijk vinden als de *g* uit te spreken. — Maar wy-zelven spreken haar niet dan gedeeltelijk uit; of (om eigenlijker te spreken) wy spreken er slechts één uit, terwijl onze taal er in der daad *twee* heeft.

De *g* die wy thands gebruiken is *middelbaar*, en dit eenige woord zal genoeg zijn; maar daar was van ouds eene zachtere, welke by onze voorouders zeer algemeen was en van de tegenwoordige eenige *g* onderscheiden. En die men behoort te kennen, om dat zy de reden geeft van verscheiden schijnbare onregelmatigheden, die alleen door onze verande-

---

regel te dezen aanzien is door mij uitvoerig aangetoond, en de regel op dien grond bestreden, in eene aanteekening op mijne *Proeve over de Werkwoorden van Herhaling en During*, Rotterdam 1832, bl. 252—6.

ring van uitspraak ontstaan zijn. Men schreef die zachtere *g* met *gh*, en reeds Huydecoper merkte op dat de enkele *g* harder was dan deze. Sommige betwistten dit om dat, meenden zy, de *h*, die in *ch* harder klank voortbrengt dan de eenvoudige *c* (*k*), ook de *g* op gelijke wijze versterken moest. — Zy bedrogen zich. De *ch* is ook vluchtiger dan de *k* en dus zachter, maar de verwarring der figuren heeft by de Latijnen *ch* ingevoerd voor de Grieksche *χ*; welke niet *κ H* is (als de oude Grammatici meenden) maar de oude P die zy niet meer kenden, maar in het Koptisch alfabeth overgebleven, van waar beide de Grieken en Romeinen haar aannamen, en die door tijdverloop tot de *q* geworden is. (Sed haec mitto.)

Onze Ouden maakten dan groot onderscheid tusschen *gh* en *g*; en hun *gh* is by ons in *j* overgegaan, ten blijk dat zy zachter was, en nader aan 't verhemelte gemaakt werd. Van daar dat wy *jy* zeggen, *anjelier*, dat wy *gonnen* en *jonnen*, *gonst* en *jonst* zeggen, en dat wy in de werkwoorden *zeggen* en *leggen* den verleden tijd door *ik zeide*, *ik leide* uitdrukken. Men heeft in de laatste dagen (uit bloote betwetery, die altijd de onkunde vergezelt) begonnen om *ik zegde*, *ik legde* in te dringen. Louter belachlijke wanspraak! *Zeggen* en *leggen* heeft de zachte *g* (de *gh*), en moet uitgesproken worden op een wijze tusschen de *g* en *j* invallende, en daar in den voorleden tijd de *e* meer geklemd werd (de Hoogduitschen noemen dit *umlaut*) ontstond daar de klank van *zèjde* uit; maar geene verharde tot *zegde*, die tegen den aart der buiging zou geweest zijn. Het is die zelfde *gh* van ons, die de Engelschen ook in *i* veranderen, als zy voor ons *wegh way* zeggen met een *ei*, die wy als *a* en *y* voor het oog schilderen; zoo wel als *to say* voor ons *zeggen, to lay* voor ons *leggen* enz. Gelijk zy ook oudtijds *ycleped*, *ybend* zeiden, en in 't algemeen onze augmenten der werkwoorden in de participien van het voorleden door *y* uitdrukken, die zy sedert Chaucers tijd allengs geheel onderdrukt hebben. Die *y* naamlijk is ons *ghe* in *ghegeven*, *gheweest*, *ghesproken* enz.

Naderhand is dat onderscheid tusschen *g* en *gh* gesleten

en in de zeventiende eeuw kende men het zoo weinig, dat men de *g* altijd met een *h* daarachter schreef; *gaderen*, by voorbeeld, *gade*, *plag*, *zag*, *laag*, even als *dag* en *weg*, schoon de eersten niet alleen by onze Ouders nooit de *gh* hadden, maar de *g* daarin nader naar de χ trok, en dit onderscheid zoo wezendlijk was, dat de Engelschen by het overnemen die woorden nooit met de *i* schreven of uitspraken, maar met de *w*.

Deze verwarring was een der gevolgen van den rampzaligen overgang van ons Land onder het bestuur van het Huis van Henegouwen; wanneer al zeer spoedig de Vlaamsche en Brabantsche dialekt invloed, en welhaast als hofspraak, gezag kreeg. Van dien tijd sleet de oude en echte uitspraak allengskens uit, en het Vlaamsche *gy* vestigde zich. Zoo hard en wanklinkend het dan ook door Hollandsche ooren ging, men gewende er aan, en alleen ons *j* (een verbastering van een ander soort) bleef het gemeen in ons Holland nog eigen, maar zonder de ware *gh* (de zachtere *g*) beter uit te drukken dan de hardere *g* het doet.

Wanneer men de zachte *e* nu verloren had, wist men niet meer waar om men *gh* schreef. Men verbeeldde zich dat het was op de wijze der Italianen, die de *g* voor *e* en *i* smeltende uitspraken (*dj*) en dan de *h* achter haar voegen, wanneer zy die smelting niet hebben moet. De Italiaan zegt b. v. *piaga*, in 't meervoud wordt de *a* tot *e* en het wordt *piaghe;* en om dit met *piage* te lezen, moet er *gh* geschreven worden; even als *vico*, *bianco*, wanneer het *ci* wordt met *chi*. Maar het is zeker dat wy nooit een smeltende *g* gehad hebben, en dat waar wy ze in een vreemd woord behoefden, de *dje* dan het hulpmiddel was waar men zijn toevlucht toe nam. — Eindelijk begreep men het ongevoeg, en de *gh* werd geheel weggelaten.

Van die *dj* zullen wy nader spreken.

IX.

Over de *H* heeft men duizende malen aangemerkt, dat zy geene letter, maar een bloote blazing was. Doch wat is dit gezegd? Zoo men door blazing, die hier toch niet anders dan keelblazing kan zijn, het eenvoudige uitdrijven van den adem verstaat, zoo zijn alle vokalen blazingen, en het is ook werkelijk in dien zin, dat men 't neemt, wanneer men de *h* van 't getal der konsonanten wil uitsluiten, en onder de vokalen rangschikken. Het is ook in der daad een vokaal in de oude Oostersche talen, welke twee algemeene vokalen hebben: een *a* en *h*, aan welke alle de klanken van *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, als *accidentien* toegeëigend worden, waarvan zy op zich-zelven 't *substratum* uitmaken. Doch deze twee algemeene vokalen derhalve geen klank hebbende, daar zy geen byzondere stelling der spraakdeelen tusschen welke zy uitgaan (en waardoor zy klank krijgen) onderstellen, zijn niet hoorbaar, en behooren dus niet tot het Westersche alfabeth.

In het Westersche alfabeth, waarin men den naam van vokaal aan den klank zelven en niet aan het *element* van den klank geeft, is het anders. De Grieken, welke hun alfabeth van de Feniciers overnamen, maakten van de Oostersche algemeene vokaalteekens iets anders. Eerst in later tijden, toen de koophandel een nieuwe betrekking met het lang uit het

oog verloren vaderland verwekt had, de beteekenis der *H* onzeker geworden was, en nu eens een dubbele *E* aanduidde, dan de in de keel hakende *h*, begon men voor de laatste een nieuw teeken aan te nemen, en dat hakende door het merk van een krom haakje ' aan te duiden, terwijl men om den *gladderen* uitgang des adems te kennen te geven, dat haakje omkeerde ’; en deze teekens niet als letters maar als byteekens by de letters gebruikt wordende, onstonden dus de *spiritus asper* en *lenis*, gelyk wy ze heeten. — In groot Griekenland echter (in Italië) voorlang van Pelops schiereiland en het aanhoorige daarvan afgesneden, bleef de oude schrijfwijze en letter onveranderd, en het is daardoor dat in de zoogenaamde Romeinsche letter (welke de oudere Grieksche is) de *H h* is, en niet *η*, en geen haakjes van *spiritus asper* of *lenis* plaats vinden zoo min als accenten (verfijningen van de latere Oosterlingen!)

Wanneer wy nu *h* zeggen, zal, vertrouw ik, ieder zich licht overtuigen, dat wy (by ons ten minste) daarby niet bloot uitademen, maar by den aanvang der uitademing of zelfs gedurende haar voortgang, het bovenste der keel kennelijk buigen. En dus valt by ons de *h* volstrekt in de klasse der konsonanten. — Maar dit neemt niet weg, dat zy elders niet gemaakt zou worden zonder die buiging, en alleen door een voorafgaande stelling van het oppergedeelte der keel in dien staat van buiging; door 't welke zy dan voor die ze dus vormen geen konsonant is, maar werklijke (schoon klanklooze) vokaal.

Men moet zich niet verwonderen, mijne Heeren, dat deze vorming eenigzins duister is. Het is nog op verr' na geen tweehonderd jaren geleden, dat men volstrekt nog de wijze van ons *slikken* niet wist te verklaren. De menigte van spieren welke tot die zoo gemeene en den mensch, ja alle levensschepsel zoo natuurlijke werking, moeten samenspannen en deels gelijktijdig, deels in opvolging arbeiden, gevoegd by de ongenoegzaamheid der ontleedkundige waarnemingen, hielden van het eerste bestaan der menschen tot op den tijd onzer Overgrootvaderen toe, deze by elk bekende werking der keel in een diepe duisternis, schoon thands ieder student der geneeskunst by zijn onderzoek op de Academie daar gewoonlijk over

gevraagd wordt als over iets dat hy behoort te weten. Wat wonder derhalve, zoo wy geen klaar denkbeeld hebben van de vorming dezer letter of van die zonderlinge en echter zoo gemaklijke stelling van de keel waarby de van onder opkomende klank een als hakende te rug stoting ondergaat, die wy *h* noemen om dat zy dit geluid voortbrengt. De ontleedkunde is tot dus verre bloot aangewend tot nasporing van de werkingen die in 't lichaam, der voeding, en den gezonden of ongezonden staat eigen of daartoe betrekkelijk zijn; maar weinig heeft men zich op de spraaktuigen en hare beweegbaarheid toegelegd. De Tweede Klasse van het Instituut heeft reeds voor twee jaren, onder mijne voorzitting, daaromtrent uitzichten gevormd, die van het hoogste belang voor de taalkennis zijn en over dit onderwerp is toen eene saamgestelde Kommissie met de Eerste Klasse bepaald, dan waarin (door de daarop gevolgde onzekerheid der tijden) niet meer dan eene enkele voorbereidende samenkomst plaats heeft gehad, uit welke echter gebleken is, dat dit voorwerp de aandacht onzer Hollandsche ontleedkundigen in geenen deele ontslipt is; en het is te wenschen, dat zoo dra de Klassen in staat gesteld zullen zijn, om hunne veelvuldige werkzaamheden naar den eisch te regelen, te verdeelen en af te perken, deze Kommissie in volkomene werking zal kunnen treden, als wanneer daar de uitstekendste vruchten voor de Theorie der talen van te verwachten zijn.

Uit het reeds opgemerkte moet natuurlijker wijze voortvloeien, dat de *h* een zeer onbestemde en vluchtige medeklinker is, die met een gering onderscheid in de vorming verdwijnt. Van daar dan ook dat zy by sommige Natiën in de uitspraak geheel verloren gegaan is, by voorbeeld in het Italiaansch; by andere zeer flaauw gehoord wordt, en in alle talen, ten aanzien van vele woorden, onzeker. Maar het geen zonderling moet voorkomen, is dat by ons de Zeeuwen, en buiten ons vaderland eenige streken van Duitschland de *h* meenen te hooren, waar wy ze niet hooren en omgekeerd. De Zeeuw zegt: *ik ga men haankleeden,* en *men hontkleeden; happel, hofen* zeggen veel Duitschers voor *appel*, *ofen*. Dit is geene schrijfwijze alleen, geene uitspraak alleen; maar zy hooren in der

daad de *h* waar wy ze niet vormen, en hooren ze niet waar wy ze uitspreken. Ik heb hen dikwijls woorden die zy nooit gehoord hadden, voorgezegd en doen schrijven; maar nooit heb ik ze met de bloote vokaal *a*, *e*, *i*, *o*, kunnen beginnen, of zy schreven er de *h* voor, en spraken ze ook uit met de *h*; en nooit zeide ik hun woorden voor met de woorden *h*, of zy lieten de *h* weg. Het is intusschen hier niet als met het tweederlei teeken van de Grieken (ʽ en ʼ); het is hier een *letter*, een wezendlijke *medeklinker*, een arbeid voor de keel meer of minder, of men *h* of *a* zegt; en het schijnt ons Hollanders even onbegrijplijk dat men *ak* met *hak* verwart, als dat men 't met *kak*, met *gak*, met *lak*, met *rak* verwarde. Hoe lossen wy dit raadsel, hoe deze vreemdigheid op?

Het moet zijn, mijne Heeren, dat by die Landaarts, of in die gewesten, het vormen van de *h* geene poging kost als by ons, maar geheel ongevoelig geschiedt, en dat daartegen het uitspreken van een vokaal zonder aspiratie hun eene byzondere voorafgaande poging kost: waar uit men mag opmaken, dat die stelling van het oppergedeelte der keel waarvan de adspiratie afhangt, by hen de natuurlijke stelling is, waar aan zij van kindschheid af gewoon zijn. Men kan zich dit licht voorstellen, wanneer men nagaat, dat by hen naar de uitspraak die zy van jongs hooren, schier alle woorden met een vokaal aanvangende (en hoe eindeloos groot is dit getal!) die stelling vorderen; terwijl het getal derzulke die haar niet, maar een tegenovergestelde stelling der keel vereischen, zeer klein is; door 't welke de eerste uitspraak (met *h*) hun gemaklijk is en zonder voorbereidsel geschiedt; de laatste (zonder *h*) hun een voorafgaande poging kost. Zy doen dus (in der daad) in het schrijven, even als wy; de uitspraak die hun een voorafgaande poging in de keel kost, drukken zy uit met die poging; die hun geene voorafgaande poging kost, zonder die; en dus schrijven zy *h*, waar wy geen *h*; geen *h* waar wy ze schrijven. En hetgeen zy van ons gemaklijk hooren uitspreken, klinkt bij hen ongemaklijk en eischt die voorafgaande poging, en omgekeerd.

Wy hebben voorlang reeds opgemerkt, dat de *h* by de Hoogduitschers de algemeene verlenging der vokalen gewor-

den is. Het is klaar, dat zy dus gebruikt wordende, niet voor een *spiritus asper* gehouden kan worden, maar voor een *spiritus lenis*; want zal zy de vokaal doen voortduren, zoo moet de adem op gelijke wijze als hy in die vokaal begon, voortgezet worden (*Lehn*); het tegendeel zou een afbreking zijn; en de *h* is dus in die spelling der Hoogduitschers even het zelfde als onze *e* was. Hun *lahn* is ons *laen* in klank en uitwerksel.

Als *spiritus asper* werd zy oudtijds gebruikt om eene afbreking te weeg te brengen of de horting der vokalen te kennen te geven. Men vindt dit reeds zeer oud in de Romeinsche opschriften. Inzonderheid is dit doorgaande en volstandig in de overblijfselen die men in aantale by ons en in Duitschland vindt. *Matribus vacallinehis*, by voorbeeld, *romanehis* etc. hetgeen *vacallineis* etc. is. Zoo *neha* voor *nea;* eene waarneming waar van onze Tweede Klasse van het Instituut gelegenheid gehad heeft het gewicht te erkennen in een allerbelangrijkst stuk onzer Oudheden, dat een der onderwerpen van haar uit te geven Gedenkschriften zal uitmaken. (1) Ik durf niet beslissen in hoe verre deze opmerking oud of gebruikt is, maar ik kan er eene nieuwe byvoegen, dat is dat in Oudhollandsche Handschriften de *h* werkelijk zoo gebruikt wordt. Men vindt, by voorbeeld, *out* en *outhedè* geschreven, maar zoo het vorige woord met een vokaal eindigt, staat er *hout* enz. *so hout* by voorbeeld. — Dit is, het is waar, een netheid, die door de afschrijvers dikwijls veronachtzaamd is, vooral in groote stukken; maar

---

(1) Naar aanleiding vooral van het geschrift: *Doutes et Conjectures sur la Déesse Nehalennia; par Charles Pougens, Membre etc.* (Paris, 1810), las Bilderdijk in eene Vergadering van de Tweede Klasse des Instituuts eene Verhandeling voor over de *Dea Nehalennia.* Zij werd door de Klasse gesteld in handen van prof. D. J. van Lennep en J. Scheltema, die in Januarij 1812 daarover een zeer gunstig rapport uitbrachten, hetwelk in druk uitkwam. Behalve tot de genoemde Verhandeling, gaf het stuk van Pougens Bilderdijk ook aanleiding tot het leveren eener beoordeeling in de Vaderlandsche Letteroefeningen van 1810 No. 14, en voorts tot eene uitvoerige briefwisseling met den franschen Geleerde, en andere opstellen, die allen, benevens de Voorlezing bij het Instituut, in mijn bezit zijn.

in sommigen, en vooral in den aanvang, waar de opplettendheid grootst en naauwkeurigst pleegt te zijn, vindt men dit volstandig waargenomen.

Het is dus in dit opzicht met de *h* als met de *n*, welke dikwijls geene beteekenis in het woord heeft, maar een bloot tusschenvoegsel is om de in een smelting der vokalen te mijden. Men weet dat dit in het Grieksch plaats heeft; en het is even zoo in het Hollandsch. Het is daar van dat men *Mijnheer*, maar *Mevrouw* zegt, *mijn hoed*, *mijn hand*, maar *me voet*, *me been*. Uitspraak die in mijn tijd (sedert dat de schrijftaal de spreektaal verdrongen heeft) allengs verminderd en genoegzaam verdwenen is, maar voor dien tijd stand hield, en waar van wy de overblijfsels uit de hoogste oudheid der taal nog overhebben. — In mijn *Geslachten der Naamwoorden* heb ik aangetoond, hoe veel woorden die met vokalen begonnen, daaruit een *n* aangenomen hebben, als *nikker*, by voorbeeld, *naars*, *noest* of *noestig*, *nijver* of *nijverig*. Ook het oud Amsterdamsche *narmen* voor *armen*, dat onder Karel de Vijfde nooit anders gebruikt werd.

Die voorzetting die in de even gemelde woorden met de *n* gebeurde, gebeurde in anderen met de *h*. Gewend de *h*, die aan sommige woorden eigen was, als *haken*, *hangen*, *hikken*, *haak*, *hengel*, en in andere alleen (by wege van *prosthesis*) aangenomen werd waar een samenloop van vokalen ontstond, werd in sommigen van die daar vast aan. Zoo is het woord *heerlijk*, *heerlijkheid*, *verheerlijken* ontstaan, oudtijds alom en volstandig *eerlijk* enz. en afkomstig van *eer*; het geen in de Bijbelvertaling slechts eens naar de oude en echte wijze behouden is. (1) Zoo zeggen wy (en van al zeer oud) *hooren* van de gewaarwording des geluids door middel van 't *oor*. Men zei oudtijds voor dit werkwoord, dat van *oor* koomt *ooren*, even gelijk men *oogen* voor *zien* zeide, waar van nog het *beöogen*, en *ooglijk* en *onooglijk* voor *zienlijk* en *onzienlijk* overig is. Achter een vokaal

---

(1) Hier zal gedoeld zijn op Numeri 22, vs. 15. Voor het woord *eerlicker*, aldaar voorkomende, heeft Van der Palm *aanzienlijker;* Luther en andere hoogduitsche Overzetters *herrlichere*.

werd *oog* en *oor: hoog* en *hoor*, *oogen: hoogen*, *ooren: hooren*, en die *h* kleefde aan en werd algemeen. *Oog* en *oor* hebben beide één wortel, dat is *o*, rondte, en het een is *oïg*, dat is rondachtig; het andere is *oër*, van 't werkwoord *oën*, dat is rond zijn, en beteekent dus *rond zijnde* (gerond).

Zonderlinge verwarringen heeft dit gegeven. Wy hebben het woord *aver*, dat is *ouder*; en daar van de spreekwijze *van aver tot aver*; men heeft het met *haver* verward, en *van haver tot haver* gezegd; daar dit onzin was heeft men er de spot meê gedreven, en om iets te zeggen, *van haver tot garst* gezegd. Honderd voorbeelden van dien aart zou ik kunnen aanhalen, maar zy zouden ons te lang ophouden. — Een mijner bekende vond in een oud papier *een haveger*; hy verstond het niet, en maakte er een *havergerst* van, even als my heugt dat mijn overleden Broeder een kind zijnde, van een *var* in de Psalmen een *varken* maakte. By onze oude schrijvers lezen wy van een *hagedochte*. 't Is een *kluis*. Ik meen te kunnen betogen dat het een verbastering is van *aquaductus*, naar 't Oud-Spaansch uitgesproken, *aguadocto*, met de zelfde *h* daar voor.

Van de *J* als verhemeltletter en hare gemeenschap met de zachte *g* hebben we reeds genoeg gezegd: zoo als ook van hare verlenging der vokaal *i*. — Even gelijk de *g* by sommige Natiën smelt, wanneer zy voor de *e* en de *i* staat, doet het de *j* ook en zelfs (ruimer dan de *g* of *c*) voor de overige vokalen. Zoo zeggen de Franschen niet alleen *jetter*, maar *jaquet*, *jadis*, *jouer*, *joie*, *jupe*.

Even weinig als de *g* die smelting of lisping by ons heeft, maar altijd *g* blijft, heeft haar de *j*. Het is altijd *je*, *ja*, *joost*, *jubel*. Maar dit neemt niet weg, dat zy in eene zekere koppeling met eene andere letter die smelting aanneemt, en die andere letter is de *d*.

De *dj* moet aangemerkt worden als ééne letter, niet als twee. Ware het een *d* en *j*, zoo zou de klank *dj* zijn, als in *d'jager* op een uithangbord. Maar zy duidt een' klank aan die uit geen *d* en *j* gevormd kan worden, en is derhalve

voor ons een bloot teeken, waardoor een ons vreemde klank beteekend wordt, en dit teeken bestaat niet uit onze *d* en *j*, maar uit onze *d* en de Fransche *j*.

Deze *dj* wordt by ons als een hulpmiddel voor de Oostersche letters *dhsal, tsche, sjin* en *gjim* gebruikt; doch eigenlijk is haar geluid dat van de Italiaansche *cci*, of liever een midden houdende tusschen dit en de Italiaansche *gi*. Zy dient overzulks om den Italiaanschen uitgang *gio* of *ccio*, voor zoo verr' die in onze taal overgenomen is, af te beelden, als *boscagio*, *boscaccio:* welke uitgang by ons sedert de eerste onmiddelijke vaart op Italie en den Levant vrij algemeen is geworden.

Men heeft dezen uitgang op verschillende wijzen getracht na te maken. Men heeft by voorbeeld *plantasie* geschreven, *plantagie* (NB.); anderen *plantadië*, weêr anderen *plantage*. Het een zoo verkeerd als het ander. De eenige en ware schrijfwijze die wy by Hooft aangenomen vinden, doch veel ouder dan Hooft is en in zijnen tijd lang gevestigd was, is *dje*, na een verlengde *a*. Dus de oude *lastaadje* in Amsterdam, *plantaadje*, *boschaadje*, *vrijaadje*, *boelaadje*, *stoffaadje*, *ravaadje*, *ravottaadje*, *pluimaadje*, en vele anderen; en schoon deze uitgang niet die van de Fransche *ge* is, zoo wordt zy echter ook in de uit het Fransch overgenomen woorden die met *age* eindigen als de naastbykomende dien wy bezitten, gebezigd, by voorbeeld, indien wy in een oude Fransche geschiedenis van het juweel spraken, dat een *esclavage* genaamd wierd, wy zouden het op zijn Hollandsch uitdrukkende een *slavaadje* noemen, indien wy als onze Voorouders spreken wilden.

Van de *K* is onder het artykel der *c* genoeg gezegd.

Van de *L* zou ik veel moeten spreken, indien ik het gebruik der letteren in het Etymologische hier liet invloeien. Doch daar ik dit voor eene andere plaatse beware, zal ik kort zijn. De *l* en *r* zijn beide tongletters, en worden als zoodanig licht met elkander verwisseld. Daar is eene gemeenschap tusschen de verhemeltletter *n*, de *l* en de *r*, die deze drie tongletters in

elkander doet overgaan. Die door te groote dikte of stijfheid der tong de sterker en meer voortstuwende en ratelende rolling van de *r* langs hun verhemelte niet vormen kan, valt noodwendig in den slapper tongslag der *l*, en die de tongspits te dik heeft om ook deze uit te brengen, vervalt tot de *d*, en het is dit wat men by ons *brijen* noemt, het geen zonderlinge verwarringen kan voortbrengen. Zoo zei een Akteur in het slot van Leo den Groote:

»*Neef* Aspar, 'k schenk u 't *nicht* op voorspraak van uw' zoon."

En nog wonderlijker is 't bekende puntdicht op Newton:

»'t Was duister, maar God zei, *Neef* Newton, en 't was *Nicht*."

Ik voeg er by dat (gelijk met zeer enkele lieden het geval is) die de *n* niet uitspreken kan, zich met de *j* behelpt, het geen dan een verwarring van *vier* verschillende letters maakt.

Eene andere overeenkomst hebben de critici opgemerkt tusschen de *l* en de *d*, waardoor de een in de andere overgaat en dus *lacryma* van *δακρυον* koomt; doch schoon in der daad een moeielijk uitgesproken *l* wel eens naar de *d* gelijken kan, is die gemeenschap in onze taal zoo groot niet, als zy blijkt by de Grieken geweest te zijn, en de waarneming heeft een bloot etymologisch nut.

Maar geheel anders is deze overgang of verwisseling van de *l* en *r*, of *l* en *d*, dan die welke wy omtrent de letters van andere spraaktuigen opmerkten. De *b* en *p*, de *d* en *t*, de *g* en *ch*, de *k* en *g* zijn in der daad de zelfde lip-, tand-, of keellefter, en worden wel op een andere plaats van het zelfde spraaktuig, maar *op dezelfde* w ij z e gevormd; dit is hetgeen haar de z e l f d e letter doet zijn, slechts *harder* of *zachter* gedrukt. Maar de *l* en *r* zijn geheel verscheiden in de w ij z e *van vorming*, en daarom geheel verschillende letters, die elkander dus ook niet vervangen, maar ieder op zich zelf een geheel byzonder karakteristiek van beteekenis meêbrengen, als wy op zijn tijd ontwikkelen zullen.

Wat de *M* betreft: deze lipletter onderscheidt zich van de *b* en *p*, dat deze slechts met de spits van de lippen (het midden)

gemaakt worden; de *m* in tegendeel met de geheele breedte des monds zoo verr' de lippen vleezig en spierachtig zijn.

Ik zal my niet uitlaten over het onderscheid tusschen Latijn en Grieksch, Hebreeuwsch en de overige Oostersche talen ten aanzien van deze letter en de *n*, die haar in eenige dialecten vervangt; maar bepaal my tot haar overgang in de *t* of de spelling van *mt*.

Om dezen overgang als in *hy komt*, *gebloemt* enz. wel en aangenaam uit te drukken, moet men de *m* weinig klemmen. Wanneer men ze te veel klemt, ontstaat er een byklank, welke de *p* is. Het is dus dat de Duitschers van ouden tijde, af uitspreken, en van daar dat zy (van de twaalfde eeuw af, of van zoo vroeg wy overblijfsels hunner schriften vinden) tusschen de *m* en *t* altijd die *p* in zetteden. Zoo schreven zy, tot nog zeer onlangs, *er kompt*, *er krumpt;* en toen met het Huis van Beieren een Hoogduitsche zweem in onze schriften kwam, won dat *hy compt* ook by ons veld. Iets waarvan men in de oudere schriften geen spoor vindt.

Dat de Hoogduitschers over het algemeen de konsonanten van ouds her veel sterker en zwaarmoediger uitspreken dan wy, daarvan is een ontwijfelbaar blijk hun verdubbeling van de sluitende konsonanten, welke by ons nooit plaats heeft, by hen nog zeer dikwijls, en in een vroeger tijdperk nog veel meer. Zy schrijven daarom ook nog *er kommt* met twee *m*, en gebruiken de *ch* daar wy de *k* hebben, als in *spreken*, *breken*.

Maar deze *p* zal men my licht toestaan dat een groote overtolligheid is. Zeker heeft het woord *komen kom* tot wortel, en niet *komp; brommen brom* en niet *bromp*. Waar toe diende zy dan? Om de uitspraak die onwillig dien te plompen klank *mpt* medebracht; en niet om het woord.

Dan, is dit zoo, hoe komt het dan, mijne Heeren, dat niemand opmerkt, dat wy op gelijke wijze *hembd* schrijven, terwijl het woord *hemd* is, even als *vremd*, en dat men die *b* niet weg zendt om de *p* van *hy kompt* gezelschap te houden? Het woord toch dat *hemd* maakt, is *hemen*, bedekken, ook voor verbergen gebruikt, waar van *geheem*, nu *geheim; hemd* dat is het verborgene; en het geen *hemd* (kleed of

bedeksel) maakt, even als het met het voorzetsel *vervremd* (dat is *ver-hemd*) maakt in den ruimer zin van *omperking*, *grens*, en zoo wijders *landschap* of *gewest*. *Verhemd* naamlijk is *van grens of land veranderd*, gelijk *verkleed* is *van kleed veranderd*; het geen niet in de zelfde *omkleeding* (omsluiting) maar in eene andere begrepen is, is *verhemd*.

Het woord *hemen* van boeken gezegd werd oudtijds voor het *bekleeden* van boeken gebruikt, dat is *overtrekken*, en bevatte waarschijnlijk al wat tot het *binden* (zoo als wy thands zeggen) behoort. Men vindt hier en daar in de kloosters aanteekeningen van geld, verschuldigd voor het *hemen* (elders *verhemen*, elders *hemelen*) van boeken. Men heeft dit niet verstaan. Het is dat in de kloosters de boeken *geschreven*, *gemenied* en ook *gehemd* of gekleed of gebonden werden. Ik zeg *geschreven*, *gemenied* en *gehemd*. Dit waren drie onderscheiden kunstoefeningen. De schrijver schreef den text, maar de roode voorletters niet. Hy stelde voor ieder voorletter slechts de letter in 't klein in een zekere ruimte; en het geschreven boek ging naar den *meniër* of *miniator* (dus genoemd van *minium* (menie), roode verfstoffe, maar waar van men den naam aan het vermiljoen (de *cinnabaus*) gaf, zoo als de Romeinen ook deden. Deze twee verven zijn intusschen zeer onderscheiden; de eerste is oranjerood en bestaat uit zwavel en lood; de andere is bloedrood en bestaat uit zwavel en kwikzilver. Doch dit in 't voorbijgaan; genoeg dat wy weten dat zy door *menie* de vermiljoenkleur en verf verstonden.

Deze *miniator* derhalve, die zijn naam van de *minium* had, maakte de roode voorletters, en daar men die voorletters zeer sierlijk maakte met bloem- en loofwerk, was dit een soort van schildering. Zy werd het in der daad, wanneer zy hoofdzakelijk met het penceel geschiedde, en in eene afbeelding van velerlei voorwerpen die tot grond van den letter dienden, ontaardde. Welhaast voegde men by de ronde of vermiljoenletter de ultramarijn, en het goud, en eindelijk gebruikte men allerlei verven. Toen bleef het niet by kunstig geschilderde voorletters alleen; maar de zelfde *miniator* maakte tusschen beide ook afbeeldingen van het geen in den

text opmerkelijkst voorkwam. De *miniator* werd derhalve volstrekt een schilder, schilder die zich by het schilderen op pergament bepaalde, en dat zijn schilderen gezamentlijk met zijn penceelen van hoofd- of voorletter heette alles *minieeren*, en zijn werk *miniatuur*. Van daar ging die naam over tot alle andere schilderingen op pergament en eindelijk tot die op ivoor, en van daar de oorsprong dezes naams, dien (zoo veel ik weet).De Brosses het eerst wel verstaan heeft, maar kwalijk ontwikkeld; en waarvan de Franschen hun *mignon* gemaakt hebben: van *minium* naamlijk, 't geen zy *mignon* uitspraken, en eerst op de *heiligjens* toepasten, die door de *miniateurs* in de kloosters gemaakt en verkocht werden.

Van den *miniator* dan, of *miniateur*, ging het boek naar den derden werkman, (zoo als wy zouden zeggen) naar den binder, en deze *hemde*, dat is *kleedde* het. Hoe dit *toen* geschiedde, toen de *miniaturen* (in den ouden zin genomen) in vollen bloei waren, zal ik hier niet ophalen, doch daar behoorde meer toe dan thands. Maar keeren wy weêr tot ons woord van *hemd!*

Dat woord *hemd* kan by geene mooglijkheid eene *b* hebben dan door het uitwerksel van een te klemmende uitspraak van de *m*, die by ons niet op de lippen drukken en rusten moet, als by de Hoogduitschers en als by de Latijnen, die ze daarom eene *littera mugiens* noemden en zeer over haar plompheid en onaangenaamheid klaagden (videatur Cicero); maar die naar den aart onzer taal slechts over de lippen zweven moet. Maar is dan die *b* niet eigen aan 't woord, en is hare uitspraak eene toevalligheid die in 't woord niet behoort, en tegen den aart onzer taal strijdt, zoo moeten wy zeker haar niet schrijven; en het moet derhalve *hemd* en *hemden* zijn zonder *b*, even als wy *vremd* en *geklemd* schrijven. Dan, wanneer de *p* in den wortel des woords is, koomt zoodanige spelling te pas, en dit is het geen het onderscheid tusschen *verstomd* en *verstompt* maakt; het eerste van *verstommen*, het laatste van *verstompen;* het een *stom* tot worteldeel hebbende, het ander *stomp*. Het is even zoo met *gestemd* van *stem*, en *gestempt* van *stempen*, by voorbeeld in *bloed stempen*, of waar men het oude *stemp* voor het

daarvan afgeleide *stempel* gebruikt, en *stempen* voor *stempelen* zegt.

Passen wy het zelfde toe op het verkleinende woord van *bloempje*, gelijk men in Amsterdam sedert lang spreekt. Ik zeg sedert lang; want het is geene nieuwigheid. Onze Grootouders zeiden *bloempjen* gelijk zy *hembd* of *hempt* zeiden, en het schijnt al vroeg uit den Gelderschen tongval met andere Geldersche wanspraak overgekomen te zijn, onder Karel den Vijfde. Van waar toch die *p*? — De zaak is eenvoudig. Twee zaken hebben er aanleiding toe gegeven; 1°. dat men *bloemtjen* of *bloemetjen* te plomp uitsprak, waardoor men onwillig eene *p* deed hooren even als in *hembd,* in *kompt,* in *neempt* enz.; 2°. dat men in de verkleining der woorden die in de lipletters *p* en *b* eindigen, de *t* gewoonlijk onderdrukt. Zoo zegt men *lippie* of *lipje* in Amsterdam, zoo een *krabje:* en daar de *m* ook een lipletter was, heeft men de *t* daarby desgelijks ongevoeliger wijze onderdrukt. — Wat de eerste dezer aanleidende oorzaken betreft, wy hebben reeds getoond, dat zy op een bloote plompe wanspraak neêrkoomt; en wat de tweede aangaat, wy weten allen dat de verkleinwoorden zijn: *bloemetjen* (de Amsterdammer zelf zal als hy natuurlijk spreekt een *blommetje* zeggen), *kommetjen*, *krabbetjen*, *lippetjen*, *mondetjen*, en dat derhalve, zoo als men *lipje* zegt, het alleen een gladder uitspraak is voor *liptjen*, waar in de *t* verduisterd wordt door de sterke *p*.

Doch zoo de woorden in *m* dit volgen moesten, zou men *bloemmie*, *kommie*, of *bloemje* en *komje* moeten zeggen, het geen niemand beweren zal. Die woorden derhalve behooren de regelmatiger vorming te houden, en *bloem* kan niet anders dan *bloemetjen* maken, en dit *bloemetjen* in niets anders dan *bloemtjen* saamgetrokken worden; en aan dat *bloemtjen* behoort geen *p*, kan geen *p* eigen zijn; maar de *p* komt er alleen by een oneigen uitspraak in even als in *kompt*, *neempt* en alzulke. — Ik heb dus altijd *bloemtjens* geschreven; men kent mijn dichtbundeltjen, dat dien naam voert en in 1784 uitgegeven is, en ik geloof nog, dat men niet anders schrijven moet; vooral daar met de hier aangevoerde gronden het gezag der oudste en beste Handschriften samen-

stemt, alschoon Hooft zich dan ook als in meer punten naar den Amsterdamschen dialect geschikt moge hebben.

Wat de *N* betreft, hierin mag men niet voorby zien, dat er driederlei letter is, die onder dien naam doorgaat, en van aart zeer verscheiden is.

De *n* is by ons een bloote verhemeltletter die in 't midden van het verhemelte gemaakt wordt. By de Franschen is zy een neusletter; en als zoodanig is zy een geheel ander ding. 't Zelfde heeft oorspronklijk plaats by de Italianen, en (om kort te zijn) by de meeste volken. By de Oosterlingen was die neusletter van de verhemeltletter onderscheiden. En by ons, wier taal in der daad Oostersch is, bestaat die neusletter niet, en in 't algemeen gezegd, volstrekt geene neusletter, maar de verhemeltletter alleen, en die gewijzigd.

Van de neusletter *n* valt een belangrijke opmerking te doen, maar wy zonderen die af, om haar te gelijk met de neusletter *s* te behandelen, die wy ook niet kennen. Wy bepalen ons derhalve hier by de verhemeltletter *n*.

Daar het verhemelte vrij ruim is, is het niet dan natuurlijk, dat de letter die door den druk van de tong daar tegen gemaakt wordt, vrij wat verschillen kan, naar dat men haar meer naar voren of naar achteren, meer naar de neus of naar de keel (de twee uitersten van het verhemelte) vormt. De zuivere *n* is die in het midden van het verhemelte wordt gemaakt, en die in *naam*, *nood*, in onze *meervoudigen* en in de *uitgangen onzer werkwoorden* gehoord wordt. Die in of by de neus wordt gemaakt is de ע der Hebreeuwen of heeft daar meer van, naar mate zy den adem meer in den neus drijft en daar doet klinken. En die na aan de keel wordt gemaakt en de medehulp van deze vereischt, is onze *ng*. Het verdient opmerking dat de Hebreeuwen geen zuivere *n* hebben, maar dat hun נ eigenlijk een keelletter is, en wel onze *ng;* gelijk ik voor rijkelijk twee jaren in eene opzettelijke verhandeling *over de volgorde der letters in het Alfabeth* getoond heb, die ik aan de Derde Klasse des Instituuts heb aangeboden, en die daar nog ligt (1).

(1) De Commissie uit de Derde Klasse van het Instituut (de heeren

Van de zuivere *n* valt hier niet veel te zeggen. Elk herkent haar. Over de *ng* zou ik breed kunnen en moeten zijn, had ik niet reeds te voren genoegzaam te kennen gegeven: 1o. dat zy niet uit twee verdeelbare letters bestaat gelijk men haar schrijft, even zoo min als de *ch*; 2o. dat de *g* in die schrijfwijze geen letter is, die men afzonderlijk moet uitspreken, maar een bloote wijziging van de *n*, die alleen beteekent dat men die *n* in de keel klemmen moet; 3o. dat men derhalve die *n-g* by het afbreken der woorden als men schrijft, niet behoorde te verdeelen, even weinig (wederom) als men het de *ch* doet; of ten allerminste nooit zoo verdeeld behoort te lezen. Maar daar ik vertrouw dat dit alles mijnen Hoorderen nog wel voor den geest staat, zal ik van deze letter afstappen en tot een volgende overgaan.

Van de *P* is onder zijn verwantletter de *b* desgelijks genoeg gezegd, om er niet afzonderlijk by te verwijlen.

De *Q* is de Ϙ der Oosterlingen, die de Grieken al vroeg verwierpen, maar in Italië behouden werd en met geheel het daar in zwang zijnde alfabeth tot de Romeinen is overgegaan. Dat zy by de oudste Grieken werkelijk een letter van hun alfabeth maakte, en wel tusschen de π en de ϛ heb ik in mijne verhandeling *over de Letterfiguren* by de Tweede Klasse des Instituuts wijdloopig betoogd, doch dit doet tot ons Hollandsch niet. Men heeft in de vorige eeuw haar gebruik in onze taal gansch en gaâr verworpen, en (hoe vèel tegenstand dit ontmoette) het is doorgegaan. 't Is bekend dat by de Franschen omtrent en onder de regeering van François den Tweede die Natie reeds voor ons de *k* voor de *q* begon in te voe-

---

J. Willmet, Herm. Bosscha en Joh. Kinker) in wier handen de hier genoemde verhandeling was gesteld, bracht in Mei 1813 daarover een Rapport uit, dat eene bedenking behelsde aangaande de oorspronkelijkheid van de door Bilderdijk voorgedragen meening. Deze beantwoordde de gemaakte aanmerking, en de Commissie gaf ook daarop haar verslag. Men zie daarover prof. Kinkers *Beoordeeling van Mr. W. Bilderdijks Spraakleer*, bl. 312 tot 320, vergeleken met bl. 131 van Bilderdijks *Letterschrift*, waarin de gemelde verhandeling door den Schrijver werd opgenomen.

ren, en *kand*, *ki*, *ke* met *k* te schrijven, maar het geen na geruimen tijd de geletterden verdeeld te hebben gehouden, weêr uitsleet. Minder bekend is misschien, dat het zelfde geschil te Rome heeft plaats gehad in 't Latijn. Ennius schreef *cuando*, *kui*, *kue*, voor *quando*, *qui*, *que* etc. zoo Festus ons leert; anderen schreven, *ki*, *ke*, *ka*. By ons had men tot de helft der achttiende eeuw altijd *quaet*, *quast*, *quellen* gespeld, maar nu moest het *kwellen* zijn, naar de Angelsaxische wijze. Welke was de reden daarvoor?

De reden is veellicht weinigen klaar, maar zy was zeer krachtig en *peremptoir* zoo men 't noemt, in den geest die toen zachtjens aan begon op te komen, en dien men aan Van Heule te danken heeft; het terugzicht naamlijk op de oude verwantschapte talen. Men merke op dat die woorden welke by ons met *qu* (of *kw*) en in 't Angelsaxisch *cw* hadden, in 't Gothisch de bloote *v* hadden. De Angelsax schreef, dus *cwinan* voor ons *kwijnen*; *cwen*, voor ons *kween*, en het Engelsche *queen*; *cwearn* voor ons *kwern*. En alle de woorden die deze *cw* hebben, hebben in 't Gothisch de bloote *w*. Dit verdient eenige opheldering.

Onze werkwoorden hebben voor zich verschillende voorzetsels, als *ge*, *be*, *ver*, *te*, en deze voorzetsels zijn veelal met die woorden in één sylbe te samen getrokken. *Ge*- nu met een konsonant saamgetrokken verandert in de *k*. Men vraagt my voorbeelden: *breed* is *bereed* (dat is *bestreken* of *overstreken*) en het beteekent in zijn eersten oorsprong *dwarsch*. Van daar de *brede roe* waar het huis van *Brederode* naar genoemd is; de *breêstraeten* in de oude steden, die alle *chaussées* zijn of legerwegen, die *dwars* door de stad loopen; waarom zy ook doorgaands hooger liggen dan andere gedeeltens der stad, en de stad in tweeën verdeelen. (Amsterdam heeft geen *breêstraat* in den ouden zin, om dat door Amsterdam geen legerweg was, en in later tijd veranderde de benaming.) *Bril* is *beril* van het oude *beryllus*, een groen edelgesteente, 't geen men ten behulp van het gezicht sleep, en waaruit de zoogenaamde *brillen* ontstaan zijn; *vringen* (nu *wringen*) is *verringen* (*ringen* is knijpen); *vreten* is *vereten*; *vrucht* is *ver-ocht*, van *oeken*, vermeerderen, en dus *ver*-

meerdering; trekken is *te rekken*; *dwalen*, *te walen; dwingen* is *te wingen*, dat is vleugelen, de vlerken binden of korten: *te* naamlijk heeft by onze Ouden de zelfde kracht als ons *ver; te craften* is *verkrachten; te storen* is *verstoren* enz. — *Kleeden* is *geleden*, dat is *omleden; klijven* is *belijven* (oud woord); *krabben* is *ge-rapen; kruipen* is *ge-rupen*, waarvan *rups* komt; *knijpen* is *ge-nijpen*; *knagen* is *ge-nagen*, van welk *nagen nagel* komt, dat met het Fransche *coupure* overeenstemt (*nagel* naamlijk is wat men *naagt*, afsnijdt); de Hoogduitscher zegt *quelle* voor ons *wel*, *welle* (d. i. bron), van het werkwoord *gewellen*, dat het zelfde woord als *wellen* is. — Zoo is het dan ook met onze woorden, die met *kw* aanvangen. Ons *kwern* is in 't Gothisch *wairn;* ons *kwisten* is van 't Gothisch *wistjan* (verliezen); ons en 't Engelsche *queen* is in 't Gothisch *wino*, waarvan ook de oude vrouwelijke namen in *wijn* als *Heldewijn*. Men ziet hier duidelijk die zelfde samentrekking met het voorzetsel *gewern* tot *kwern*, *gewisten* tot *kwisten*, *gewino* tot *kwino*. By deze reden komt dan de Angelsaxische spelling, die (op zich-zelve beschouwd) niets ter zake zou doen, en ook de IJslandsche of Scandische die *kuak* voor *gesnap* zegt, waarvan ons *kwakjen; kuel*, ons *kwellen; kuinna* (vrouw) wederom 't zelfde *queen*, enz. Zoo als ook *komen* (in 't voorleden *quam*) eigenlijk van 't Gothische *wiman* is, waarvan ook ons *wemelen*. — Zeker, als men dit alles in aanmerking neemt, en derhalve de *w* als grondletter in die woorden beschouwt, zoo is er eenige reden om liever *kw* dan *qu* te schrijven.

De *qu* had echter zijn voordeel, en was in de talen algemeen. Dat men zei, dat zy een vreemde letter was, was louter onverstand; want als Oostersche letter behoorde zy ons. Dat zy de zelfde letter met de *k* was is waar, dewijl de *k* niet als de Oosterlingen hun כ uitspreken (t. w. als *ch*) maar wat zwarigheid? Vooral daar zy alleen in de samenstemming met *u* gebruikt werd; doch dit is eenmaal dus en wy vinden haar thands van de Hollandsche woorden uitgesloten.

Maar hoe maken wy het dan nu met de vreemde eigennamen en andere woorden uit vreemde talen? *Kwintus*,

kwirinus te schrijven als sommigen doen, gaat kwalijk aan; en wy kunnen dus de *q* uit ons alfabeth even weinig missen als de *c*, waar wy *cezar* en *ceder* meê spellen moeten, schoon ik minder ongelegenheid in dit *kwintus* enz. zou vinden, en zelfs in de amptsbenaming *kwestor*, dan in vele andere woorden. — Wonderlijk echter moet het ieder voorkomen, dat wy de Grieksche namen op zijn Latijnsch uitspreken en schrijven, en de Latijnen daartegen op zijn Grieksch, als wy dus doen. Want de Grieken schreven dus *kouintos* en dergelijke met hun *ϰȣ*, welke *ȣ* onze *w* is en nog by de Franschen daarvoor gebruikt wordt.

Met de algemeene naamwoorden of appellativen en werkwoorden (voor zoo veel wy de laatsten gebruiken moeten) kan men zeer wel de algemeene regel volgen, die wy te voren ook erkend hebben: als Hollandsch te spellen, wat in 't Hollandsch ingelijfd en daar voor aangenomen is; en wat als vreemd gebruikt wordt, met de vreemde spelling te gebruiken. En dit zal *kwitantie*, het geen toch met ons *kwijten* verwant is, *kwestie*, *kwast*, (dat, met *quatio* vermaagschapt in den oorsprong een *kaatsbal* beteekent), voorts *kwaliteit*, *kwantiteit* enz. *rekwireeren* met *kw* doen schrijven. Maar hier vallen wy in eene andere zwarigheid. Naar wy een woord van de Franschen of uit het Latijn overgenomen hebben, spreken wy die *qu* of als *k* of als *kw* uit, en dus behoort men dan het eene verhollandschte woord dat *qu* heeft met de enkele *k* te schrijven, het ander met *kw*. Maar men scheert alles over één kam. Nooit b. v. hebben onze Ouders anders dan *request* op zijn Fransch gezegd. Van dat het onder Filips de Goede in den Hofpraktijk ingevoerd werd, tot dat ik uit mijn vaderland ging, was het altijd dus gebleven. Alleen gemeene lieden, die niets van de zaak wisten, maar op hun schooltjens *q*, *u*, *e*, *kwe* hadden leeren spellen, zeiden *rekwest*, gelijk zy *Cijrus*, *Cambijses* zeiden uit onkunde; en men hoorde die uitspraak nooit dan met schaamte en wederwil. En ondertusschen vind ik dat hatelijke *rekwest* (dat by mijn jeugd straattaal van de laagste soort was) gecanoniseerd. Dit kan ik met geen mogelijkheid verzwelgen: men schrijve derhalve *request* als voorheen, of spelle *rekest* zonder *w*, 't

geen toch ook een zeer zonderbaar aanzien heeft. Dit zonderbare echter, als men het wel neemt, is uit louter ongewoonte, niets meer. Ons *kade* of *kaai* is het *quai* der Franschen; ons *lakke* is hun *lacque*; ons *plekke* hun *plaque*; onze pieken zijn hun *piques*, en hun *piquer* wederom zal men toch niet als *pikweeren*, maar als *pikeeren* ('t kunstwoord by de wollen naaisters) overnemen. Hun *liqueur* noemt en schrijft men *likeur*, niet *likweur*; met den *marqueur* van 't biljard is 't hetzelfde, dien men geen *markweur* noemt; met den *pikueur* evenzoo, dien niemand *pikweur* zal heeten, en met het *piquetspel*, daar men geen *pikwet* tegen zegt. Dit zijn alle wanspellingen als men daar de *kw* in gebruikt, die gehoor en verstand *choqueeren* (niet *sjokkweeren*); en ik twijfel zeer of men *akwiet* voor een *aquit* zou zetten. Wy zeggen evenzoo *katern* en niet *kwatern*, schoon het laatste nu mede gedreven wordt. — Met één woord, zoo men de *qu* uitsluit, is er geene eenvormige spelling voor de vreemde woorden die met deze letters gespeld zijn mogelijk; maar men is gedwongen, die *qu* nu eens door *kw* en dan weêr door de bloote *k* uit te drukken, het geen niet slechts die zoo hoog geroemde eenparigheid, maar ook de duidelijkheid wegneemt en sommige woorden onkenbaar zou kunnen maken. (Men denke aan *kantoor* en *comptoir*.)

X.

Over de *R* zou ik kunnen volstaan met u te herinneren aan het geen ik deswegens op het punt van de *l* gezegd heb. Alleen zal ik er eèn of twee. aanmerkingen byvoegen.

Het een raakt de harde uitspraak welke Punt in zijn tijd op den Amsterdamschen schouwburg invoerde, waarby de *r* niet eenvoudig (als alle letters) werd uitgesproken, maar uitgerateld: *r* . . . *r*. By voorbeeld in:

»De w*r*aak ve*r*volgt met *r*echt den *r*oove*r* onze*r* ee*r*."

Dit werd in Punt (wiens stem, eer hy ze door het snuiven bedorven had, aangenaam was) niet mishaaglijk gerekend, en welhaast maakte die uitspraak zich meester van het gantsche tooneel, en vloeide van daar over op elk die een vers las, ja zelfs hier en daar op den preekstoel. Hilverdink bracht dit mede op het nieuwgebouwde tooneel; maar toen maakte 't geen opgang. Zekerlijk is er geen reden, waarom die *r* zoo na moet klinken. Men zou met de *l* even zoo kunnen doen, maar met de *r* is 't vooral kwalijk gedaan, daar deze *hondsletter* (zoo de Romeinen haar noemden) in zich-zelve hard en onbehaaglijk is. In eenige nabootsingen van klanken zou het misschien te dulden zijn, maar dan nog niet ten zij in byzonderen nadruk, waar het op dit geluid aankwam. Doch men weet wat de mode zij.

Van meer gewicht en van blijvend belang is de waarneming, dat van ouds de *e* voor de *r* by ons als de heldere *a* klonk. Het zelfde naamlijk dat in het Fransch met de *e* voor de *m* en *n* plaats heeft, vond plaats by ons in de *r*. Van daar is het dat wy onverschillig *star* en *ster* schrijven, schoon de *a* daarin tot het wezen des woords behoort, dat *staren* (aanstaren) maakt en van *staan* afkomstig is: maar dat wy nog *warmer* en *beschermer* op elkander rijmen, daarin vasthoudende aan de Oudheid, die aan de Poëzy iets eigenaardigs en statigs byzet. De Amsterdamsche tongval dreef van ouds deze uitspraak het verst, en behield haar het langst. Dat Vondel aan dezen tongval in dit opzicht verkleefd was, behoeft geen herinnering.

Dat de *S* en *Z* letteren van het zelfde spraaktuig en op de zelfde wijs werkende zijn, weet ieder; maar het is moeilijk te bepalen, waarom wy tegen het gebruik der overige volken (oude of nieuwe) de *z* zachter dan de *s* nemen. Men wil dat onze Ouden dus deden, en houdt dit voor uitgemaakt; maar het lijdt by my nog vrij wat bedenkens. In de zeventiende eeuw begon de *z* de *s* te vervangen in eenige woorden, doch alleen ter onderscheiding. Zoo gebruikten de Bijbelvertalers *zijn* en *sijn*, het een voor *wezen*, het ander voor *van hem*. De *s* was toen zacht naar den regel, en alleen scherp en hard voor een konsonant, met uitzondering van de *w*.

Doch ook nu is de *s* niet de scherpste of hardste letter van hare soort; 't geen by voorbeeld de *z* plach te zijn en nog in het Hoogduitsch is. — Van daar is 't, dat men in sommige woorden haar buiten alle andere reden verdubbelt, alleen om haar aan te zetten en beter te doen klinken. Zoo is het by voorb. *geeselen*, *vreeselijk*, *huiselijk*, dat men met ééne *s* geschreven naauwlijks hard zal uitspreken. — Het is ook van daar, dat de werkwoorden wier wortel in *s* sluit in den onvolmaakten tijd *de* en niet altijd *te* hebben, zoo als de harde konsonanten by zich aannemen: *ik vreesde*, *ik bloosde* enz. zegt men als *ik krabde*; terwijl men in tegendeel *ik klapte*, *ik glipte* zegt. De *s* is derhalve slechts van

middelbare hardte; en wy moeten nog tegenwoordig aannemen, dat zy in het eene woord scherper dan in het andere is, zoo dat ook hier weder de spelling nooit in staat is de uitspraak volkomen uit te drukken.

Maar wanneer heeft dan de zachtere, of liever, middelbare, en wanneer de scherper *s* plaats? Dan is de *s* scherp, wanneer zy verdubbeld wordt. — Dus is het met *sissen*, *visschen*; *wisschen* (d. i. vegen), *slissen*, *gissen*, *bassen*, *passen*, *dassen*, 't oude woord *gasse* (nog by Hooft gebruikt), *hassebassen*, *jassen*, *kassen*, *krassen*, *lassen*, *verrassen*, *tassen*, *wassen*, *lessen*, *messen*, *pressen*, *flessen*, *disschen*, *frissche*, *grissen*, *lissen*, *missen*, *nissen*, *vernissen*, *rissen*, *bossen* of *bussen*, *dosschen*, *vlossen* of *vlassen*, *hossen*, *lossen*, *rossen*, *vossen*, *blusschen*, *kussen*, *mussen*, *tusschen*, *sussen* enz. En hieromtrent doen zich twee opmerkingen voor, die ons van eene zaak moeten overtuigen, t. w. Dat het gevoel van dit onderscheid tusschen *s* en *s* niet minder duidelijk is voor ons gehoor en onze uitspraak, dan het geen wy tegenwoordig door de verschillende spelling met *z* en *s* uitdrukken.

Dit blijkt ons 1o. daaruit, dat men in deze woorden de *s* door de *t*, 2o. dat men ze door de *χ* (of *ch*) versterkt heeft.

Ik zeg vooreerst door de *t*; dus zegt men zoo wel *kratsen* als *krassen*, *letsen* als *lessen*, *ritsen* als *rissen*, *botsen* als *bossen*, *hotsen* als *hossen* (waar van *hutselen*), *blutsen* als *blusschen*, *mutsen* als *mussen*, *klatsen* als *klassen*, *kletsen* als *klessen*, *klitsen* als *klissen*, *gudsen* als *gussen*.

Ten anderen door de *ch*; het geen onze gewone spelling geworden is voor *visschen*, *wisschen*, *wasschen*, *flesschen*, *disschen*, *frisschen*, *dorschen*, *blusschen*, *tusschen*.

En welk laatste ook in de enkele *s* als zy achter een konsonant gevoegd wordt, plaats heeft, als *menschen*, *wenschen*, *trotsche*, *barsche*, *Hollandsche* enz.

Van ieder dezer tweederlei versterkingen van de *s* afzonderlijk!

Dat de *t*, of in 't algemeen, de stotende tongletter, onvast uitgesproken, in de sissende tongletter *s* overgaat, is kennelijk. Zoo wordt de zachtere *d* der Engelschen van het artykel *de*, *the* (*dze*). Zoo wordt onze bepaalde en vaste

uitspraak van *vlieten*, *gieten*, *laten*, *strate* in 't Hoogduitsch *fliessen*, *giessen*, *lassen*, *strasse;* ons *tijt* en *tijen* of *tien* aldaar *zeit*, *ziehen* enz.

Deze uitspraak is eene verzachting, en zy heeft uit dien hoofde plaats in de woorden die van praeterita gevormd worden, by voorbeeld: Van *rijten* of *riten* een *rits*, waarvan *ritsen*, d. i. *rits maken*, dus *rijten;* van *leden* (leed doen) waarvan *beleedigen*, een *leets*, *lets*, waarvan *letsen* d. i. *leets* of *lets maken*, dus *leden;* van *kratten*, Fransch *gratter*, een *krats*, waarvan *kratsen*, d. i. *krats maken*, dus *kratten;* van *botten* (slaan) een *botse*, waarvan *botsen*, d. i. *bots maken* dus *botten;* van *hotten* (van *hoet* of *hut*, waarvan *hutjen met mutjen*) een *hotse*, waarvan *hots maken*, dus *hotten*; van *bloten* of *blutten* (beschadigen) een *blutse*, waarvan *blutsen*, d. i. *bluts maken*, dus *bloten*; van *kletten* een *kletse*, waarvan *kletsen*, d. i. *klets maken*, dus *kletten;* van *klitten* een *klitse*, waarvan *klitsen*, d. i. *klits maken* dus *klitten*; van *kladden* een *kladse*, waarvan *kladsen*, d. i. *klads maken* dus *kladden;* van *gutten* (waarvan het Lat. *gutta*, verwant met ons *gieten*) een *gutse*, waarvan *gudsen*, d. i. een *guts maken*, dus *gutten*. — Zie mijne Verhand. over de Gesl. der Naamwoorden.

In al zulke woorden is derhalve de *t* eigen aan 't wortelwoord, en schoon onze Ouders niet dan enkele van die kennelijk *ts* uitspraken, anderen volmaakt *s* zonder zweem van *t* uitsprekende, doet men (naar mijn inzien) wel, de *t* daarin te bewaren, het geen de klaarheid in 't schrijven bevordert.

Ik zeg te bewaren; naamlijk mijn meening is, ze daarin niet weg te werpen voor zooveel het in gebruik is, ze daar meê te schrijven, niet ze daarin op nieuw in te voeren. Het is zeker dat *kussen*, een *kus*, een *kussen* en een *koets* (allen verwant met het Fransche *coucher*, dat van 't onze gemaakt is) van een woord afstammen dat die *t* heeft; maar ik ben er zeer tegen, om deze woorden alle met een *t* te schrijven. En waarom? Andere redenen daargelaten, ik grond my in dit schrijven met de *t* niet op de afleiding, maar op de uitspraak. Waar de zachte uitspraak met de afleiding instemt is er dubbele reden, om haar juist uit te drukken; waar zy er van afwijkt, moet zy bovendrijven.

Men merke hier wederom op, dat de Fransche *ch* oudtijds *ts* uitdrukte, gelijk wy omtrent *Sina* reeds aanmerkten. 't Fransche *couché* is ons *koets*, 't Fransche *huchepot* ons *hutspot*.

Wat de versterking van de *s* door *ch* betreft: men moet die niet verwarren met de *sch* waarmeê vele woorden in onze taal beginnen, als *schade*, *schoon*; dit is in der daad een samenstelling van konsonanten, de *s* en ; of wil men een versterking van *χ* met de *s*, die er als een voorzetsel voorafgaat, even als andere voorzetsels, *be*, *ver*, *ge* enz. Zoo is *zweeren* versterking van *weeren*, *slijten* van *lijten*, *snikken* van *nikken*; waarvan hierna. Zoo *schal* van *hal*; maar de versterkte *s* is eigenlijk *s*, en de *ch* een bloot teeken van versterking, en wordt er daarom niet by uitgesproken. De dus versterkte *s* schrijft zich even als de *ts* niet dan in 't sluiten of by den overgang in een volgende sylbe. Dus *mensch*, *wensch*, *trotsch* enz. Ik heb my over deze *sch* in 't breede verklaard in mijne Verhand. over de Geslachten, en ik zal er hier kort over zijn. De zaak komt op dit weinige neêr:

Deze *s* is niets dan een gewone genitivus; van *man* komt *mans*, van *waan wens*; maar die genitivus wordt als adjectief gebruikt even als in de oude Oostersche talen. *Bergen Gods* b. v. zijn *goddelijke* (d. i. groote, ontzachlijke) *bergen*; en als adjectiven drukken zy uit het geen onze uitgangen *ig* of *achtig* doen; dat is, de hoedanigheid, die in de substantiven, waarvan zy genitiven zijn, besloten is. Zy zijn dezelfde met die in *isch*, oudtijds *esch*, b. v. *afgodisch*, *landisch*, gelijk men plach te spreken, en die nog van de volksnamen overig is, als *gothisch*, *saxisch* (waarvoor men nu zou moeten schrijven *gothsch*, *saksch*. Om deze adjectiven wel te onderscheiden van bloote genitiven, heeft men er de *ch* aan toegeëigend, over welke veel te twisten valt; maar het geen wy hier niet aanroeren zullen. Genoeg zij het, dat

1e deze adjectiven ten deele wederom (even als alle adjectiven) tot substantiven geworden zijn; en

2e. dat deze *ch* niet gehoord wordt. Wy zeggen *zijn gedrag is kindsch* even als: *des kinds* enz.

Ik heb voor lang de nutteloosheid van deze byvoeging van de *χ* achter de *s* aangetoond; sedert dat men eenstemmig de

z voor zacht en de *s* alleen voor scherp heeft aangenomen. — Daar is echter voor dit *sch* als uitgang iets by te brengen, 't geen ik niet verhelen wil.

Wil men echter deze spelling *sch* verdedigen, men kan zich beroepen op de Latijnsche en Grieksche uitgangen *icus* en *ικος*; men kan zich op Noordelijke beroepen.

Wat de Latijnsche en Grieksche uitgangen aangaat: men vergeet dat die uitgangen by ons niet als *icus*, *ικος* zijn aan te merken, maar als *ik* en dus onzen uitgang *ig* (als in *machtig*, *hevig*, *deftig*) uitmaken; want het Latijnsche *us* of Grieksche *os* sleept slechts na. *'οικος* (*wikos*) en *vicus* zijn ons *wijk*; en uit vele appellativen, maar vooral uit duizend eigennamen blijkt dit, en dus kan men ons *sch* op geen *icus* of *ικος* gronden.

Wat de Noordelijke talen betreft, die de *sk* hebben, deze doen meer ter zake, als de onze van naderby rakende. Maar wat bewijzen zy? — Dit, dat men van den genitivus een nieuw adjectivum gemaakt heeft in *ig*; gelijk men van *drift driftig*, van *lucht luchtig* maakte, maakte men van *mens*, van *groots* (genitiven van *man*, *groot*) *mensig*, *grootsig*. Dit is eene waarheid, die niet te ontkennen is. En deze adjectiven in *sig* door intrekking eener sneller uitspraak verkort zijnde, werd het *mensg*, *grootsg* enz. En dit *sg* moest naar de oude spelling (waar in men met geen *g* sloot) *sch* worden. — Dit pleit dus zeer stellig voor de *sch*; maar ik heb er twee of drie aanmerkingen op.

1o. Zoo moeten wy dan nu *sg* schrijven; *mensg*, *wensg*, *grootsg*, *kindsg* enz.; want:

2o. Zoo blijft het nog zeker, dat men deze dus ingekorte adjectiven in *ig* vermengd heeft met de bloote tot adjectiven overgegane genitiven, waarvan het aanwezen niet te ontkennen, maar in den aart onzer talen grondvast is (zoo als uit de adverbien en syntaxis blijken zal); en wy moeten dan toch dezen niet met die door *ig* verlengde door één warren. Intusschen heeft men zoo vele eeuwen lang beide die soorten eenstemmig met *sch* geschreven; en niet alleen zijn zy niet meer te onderscheiden; maar:

Het blijkt ook, dat zy om eene andere reden met *ch* ge-

schreven zijn, dan die toevoeging, welke slechts in eenige plaats vond. En die reden is ons tevens kenbaar.

Wy moeten ons dus aan de ware reden houden, welke nu ophoudt; dat is te beletten dat men de *s* in die woorden niet meer voor zacht houde.

Eindelijk, het is zeker, dat de *sch* sluitende nooit anders dan als een scherpe *s* werd uitgebracht, en de groote, de ware en eenige filosoofsche reden zal toch altijd zijn en blijven de uitspraak.

Tegen deze regel durf ik er slechts één éénige stellen, t. w. het gebruik. En dit is tegen het spellen dier woorden met de enkele *s*. — Ik erken het, en zou dit gebruik ook nooit hebben willen tegendruischen, ware 't niet, dat ik gezien heb, dat de nu overtollige *ch* een verbasterde uitspraak heeft begonnen in te voeren, waar door men *mensch* en *menschen* leest: verbastering die als de pest te schuwen is, daar zy, in plaats van de zwaarte der konsonanten te verminderen (de grondregel van alle beschaving en volmaking der talen!) er nieuwe invoert, en het volstrekt *putidismus* der Hoogduitscheren by ons indringende, den aart onzer taal volkomen verwoest. — Men mag den genen die dus onze zachte en welklinkende Moederspraak door Hoogduitsche waanwijsheid bederven, den wensch van Voltaire wel doen, als hy zeide: *Mr. l'Allemand, je vous souhaite un peu plus de goût et moins de consonnes.* Iets dat men op onze taal niet, zoo zy is, maar zoo als men ze sedert veertig jaren heeft getracht te maken, zou mogen toepassen.

Van de neusletters heb ik op de *N* niet gesproken; het moet derhalve hier de plaats zijn.

In het spreken gaat de adem uit de keel gelijk men het noemt (dat is uit de longpijp van achter de tong) en over de tong tusschen de tanden en lippen den mond uit. Doch de opening van de neus achter het verhemelte is zoodanig geplaatst, dat een gedeelte van den adem in de neus wordt gedreven. In de neus geen beletsel ontmoetende, gaat die adem daar ongemerkt door heen; maar zoo wanneer de doorgang door de neus heen gesloten is, galmt hy in de

neus; en dit is het geen men noemt: *door de neus spreken.* Een natuurlijk ongemak by sommigen; by anderen een aanwensel, voortspruitende uit een zeker willekeurig klemmen van dien doorgang door de neus, die allengs in gewoonte overgaat en dus onoverkomelijk wordt.

Het is klaar, dat dit door de neus spreken door een bykomenden galm, alle de klanken der rede vervalscht, en dus de geheele spraak, en wel in het byzonder de vokalen aandoet. — Maar daar zijn twee konsonanten, die men neusletters noemt, om dat zy door sommige Natiën met een willekeurigen galm in de neus uitgebracht worden, en dus zoo men 't *kwalijk* noemt in *de neus*, juister *met* behulp *van de neus* gevormd worden. Deze zijn de twee tongletters *n* en *s*.

Wat de *n* betreft, zy is een verhemeltletter. Het verhemelte strekt zich uit van de keel tot de tanden, en van daar de verschillende *affectie* der *n*, naar mate zy meer voor of achter in den mond wordt gemaakt. Een byzondere verbreeding der tong in het laatste geval, sluit den adem den gewonen weg af om uit te gaan, en hy wordt dan in de neus gedrongen; en de prikkeling die dit in de neus verwekt, maakt dat men de neus alsdan samentrekt, en den adem dus samenpressende daar in galmen doet. Zoo maken, als gezegd is, verscheiden volken de *n*, en onder deze de Franschen, die in hunne schriften bewijs geven, dat zy geene andere *n* kennen dan in deze vorming, en die daarom de *n* eene *lettre nasale*, of by uitnemendheid *la lettre nasale* noemen.

Maar eene even gelijke *lettre nasale* is de *S*, wanneer zy met een soortgelijke verbreeding van de tong den adem by het sissen als weder te rug drijft, en in de neus wederom doet galmen. Zoo spraken de Italianen en Illyriers van ouds deze letters uit. Doch by ons, als wy reeds vroeger aanmerkten, is geene neusletter, geene *n nasale,* geene *s nasale* bekend; ten zij iemand zich van kindsbeen af deze Fransche *n* en Illyrische *s* eigen gemaakt hebbe, het geen dan aan hem persoonlijk, maar niet nationaal is, en volstrekt vreemd aan de Hollandsche taal.

Onbeschaafde Natiën, en wier taal onvolkomen is, hebben de neusletters *n* en *s*, en meer anderen. Men twist of de ע der Hebreeuwen, of de נ neusletters geweest zijn; en het is hoogwaarschijnlijk. Met de ש is het even zoo; het is met de *ain* en *gain* der Arabieren desgelijks zoo. Maar de letter, waarin de werking der neus kennelijkst is, is zeker in de eerste plaats de *n*, en in de tweede plaats de *s*: zoodanig naamlijk gemaakt en uitgebracht als ik hare wijze van vorming daar afschilderde of beschreef.

Daar is een grijnsen met gesloten mond, 't geen een blijk van ontevredenheid en afkeuring is, en dit doet den adem in de neus galmen. Van daar stelden de Ouden den toorn, de wrevel en den wederwil of tegenzin in de neus. (Hiervan etlijke plaatsen in Latijn en Grieksch.) Dit grijnsen werd derhalve natuurlijk tot een teeken van afkeuring, van wederwil, van weigering, en zoo werd de neusletter een karakteristiek van tegenstreving, en derhalve ook van ontkenning.

Het is van hier, dat in alle talen en by alle volken de *n* het doorgaande teeken van ontkenning is. Oud, nieuw, ruw, of beschaafd, alle ontkennen met de *n*, en die *n* is oorspronkelijk de *neus-n*. Ik zeg oorspronklijk, want het geen eerst een natuurlijke en zeer nadrukkelijke en door zich zelf beteekenende klank was, werd door de beschaving allengs verzacht, en verloor *nadruk*, en innige kracht, en werd allengs van de uitdrukking-zelve der gemoedsbeweging (die het eerst was) tot een bloot teeken of aanduiding van meening zonder beweging of aandrift der ziel, koel en gevoelloos uitgebracht. En dus is het met alle woordklanken gegaan, die van natuurlijke en onwillekeurige klanken dus alle tot een soort van willekeurige beduiding verbasterd zijn.

Ik behoef u, mijne Heeren, de verschillende woordtjens van ontkenning in de onderscheiden talen niet op te halen; die *ne*, *ni*, *no*, *neen*, *non*, of daar uit verbasterd zijn; noch u te herinneren dat een *n* (het zij dan *in* als in 't Latijn, het zij *on* of *wan* als in de Noordelijke talen) de beteekenis van het woord vernietigt en omkeert. Dit is duizendmaal en algemeen opgemerkt.

Maar minder algemeen is het opgemerkt, dat het zelfde met

de *s* plaats heeft. Ik spreek hier weder van de nasale *s*; alhoewel de meerdere beschaving van eenige talen dat *nasale* ook in die letter heeft doen verdwijnen, en de eenvoudige *s* in haar plaats gesteld.

In 't byzonder is dit nog opmerkelijk in het Italiaansch. Dit zegt b. v. *fortunato*. Het kan, met de *n*, *infortunato* zeggen, als wy *ongelukkig*; maar het kan evenzoo de *s* gebruiken, en zegt *sfortunato*; het zegt *consolato* enz. en maakt *sconsolato*. Alleen is het onderscheid dat de ontkenning van de *s* veel sterker is dan die van de *n*; de laatste meer ontkenning, de eerste meer omkeering en tegenstrijdigheid is van het geen het woord op zich-zelve met zich brengt.

Om van andere talen niet te spreken: wy vinden het zelfde in 't Latijn. *Simplex*, wat is dat? Eene ontkenning van *implex*. *Summus* is 't omgekeerde van *umus* (nu *imus*, en *humus*, waarmeê volgens Maffei *unus* één woord is); dus *sejungere* (scheiden) het tegendeel van *jungere*. En zoo velen, wanneer men de overblijfselen van het oude Hetrurisch raadpleegt.

By ons is deze ontkenning door de *s* zeldzaam; zy is er echter niet geheel vreemd. Men heeft getwijfeld of *sprokkelen* daar toe behoort; kwalijk, het woord is *sporkelen* (1). Maar wy vinden er een voorbeeld van in *sparen*, dat is *afzonderen*, het tegengestelde van *paren* (by een voegen). Dan ik behoef hier niet dieper in te treden.

Doch hetgeen ik hier verplicht ben te doen, is, mijne Heeren, u opmerkzaam te maken op de veelvuldigheid van den *s*-klank. — Wy zagen er van drieërlei scherpte, *z*, *s*, *sch*. — Wy zagen buiten deze eene *nasale s*; maar daar zijn er nog meer. De versterkende *s*, welke uit de *t* gesproten is. Onze Ouden naamlijk zeiden *te* voor *ver* in de werkwoorden (*te breken* b. v. voor *verbreken*); deze *te* is ook *s* geworden, by ons als by de Hoogduitschers, waar zy *zu* is. Dus versterkt *s* in *tom* (dom) en maakt *stom*; in *tip* en maakt *stip*; in *tok* (of *tak*) en maakt *stok*. Van *pie* (= punt) is

(1) Zie nogtans des Sprekers later uitgegevene Nieuwe Taal- en Dichtkund. Verscheidenheden D. IV. bl. 62, en voorts over de afleiding van *sprokkelen* mijn Woordenb. der Frequentatieven, D. I. op het woord.

piet en *piek*, maar *piet* wordt tot *spiet* en *spiets*, en *spit* en *spits. Nijden* (d. i. verdeelen, verminderen, knagen enz.) wordt zoo *snijden*; *wellen* wordt zoo *zwellen*; *dommelen* wordt *stommelen*; *dijgen* wordt *stijgen*. In 't Latijn is van *pinna* (ons *pin*) *spina* geworden, waarvan het diminutive *spinula* het Fransche *espingle* gemaakt heeft. Maar voorbeelden genoeg!

Maar dan is er nog een *s*, die de Noordelijke talen eigen en een bloot labiale adspiratie is. Deze is ook in het Latijn veelvuldig en neemt daar de plaats van de Grieksche keeladspiratie in. En zelfs vele woorden heeft onze taal met de Grieksche gemeen, alleen door deze tweederlei adspiratie onderscheiden; by voorb. ἁμα is ons *samen*. — Dan, ik roer dit eenvoudig aan; 't zal zich hierna ophelderen. Men zou over de *s* alleen een dik boek schrijven, en hare kennis alleen zou een groot gedeelte der taal omvatten.

Van de *T* ware genoeg gezegd by gelegenheid van de *d*, ware 't niet dat ik nog eens op de lispende of smeltende uitspraak der *t*, wanneer zy in vreemde woorden voor de *i* gaat en deze van een andere vokaal gevolgd wordt, te rug moest komen.

Het is toch eene waarheid dat in onze taal zoodanige vreemde woorden zijn aangenomen. Laten wy daar de zoogenaamde stadhuiswoorden; het woord *predikatie* ten minste (zoo er een is) moet voor aangenomen doorgaan. Zullen wy dit *predikaatsie* schrijven met twee *a* en *ts?* of naar de Latijnsche en Fransche vorm met *t?* Ik vind het in de Lijst van Siegenbeek niet: intusschen kunnen wy het niet missen. *Prediking* is het niet; want dit drukt thands alleen de *daad* van prediken uit. *Leerreden* heeft men ingevoerd, maar dit zegt geheel iets anders, en voegt den Predikanten niet, die geen *Leeraars* zijn; schoon men nu dezen naam hun ook toegeeft, maar *vermaners* en *voorbidders;* en een *predikaatsie* behoeft niet te leeren, maar te stichten en op te wekken, het geen geheel iets anders is. Ik meen dus (ten minste, zoo lang men de zaak niet geheel wil verwerpen met de geheele openbare godsdienst) dat men 't woord wel behouden mocht. Maar in

dit geval zullen zeer zeker de stemmen over de spelling verdeeld zijn. — Voor my, ik beslis niet; schoon ik niet ontveinzen wil, naar de Hollandsche spelling volgens de uitspraak te hellen.

Maar wy hebben op de *s* van de *ts* gesproken als versterkende *s*, voor zoo verr' zy een lettergreep sloot of tot overgang in eene volgende diende. Het gebeurt echter dat zy ook een woord beginnen kan. Wy hebben dus *tsarren* b. v. en *tsagen* (het laatste weinig gebruikelijk dan in de samenzetting met *ver* tot *vertsagen*). Zullen wy die met *ts* of met de bloote *s* schrijven?

Moet de uitspraak hier rechter zijn, zoo zal ieder erkennen dat *versagen* de kracht van de uitspraak niet heeft of wy moeten aan de *s* een tweederlei klank toeschrijven. Maar wil men dat tot regel aannemen (het geen in alle talen, en zoo ook in de onze, onloochenbaar is), dat geen letter overal volstrekt even dezelfde kracht heeft, maar dat zy den klank of uitspraak waartoe zy behoort niet dan in eene zekere ruimte aanwijst, die den kenner der taal genoeg is; maar waar naar men niet lezen kan, zoo zie ik geen reden waarom men *ts* voor aan een woord zou behoeven te schrijven, tegen het voorbeeld der oude en beste schrijveren.

De *W* is bekend genoeg, maar niet misschien dat zy tweederlei is. Een vaste konsonant, naamlijk, en een bloote adspiratie.

De Noordelijke talen zijn in lipadspiratien zoo rijk als de Oostersche in keeladspiratien; en dit maakt een hoofdtrek in het karakteronderscheid der tweeërlei taalsoorten.

Men moet echter de *w* niet voor zoodanig een adspiratie houden als de *h* zou vervangen. De *s* doet dus; maar de *w* is integendeel een gladde toenadering als de spiritus lenis, even gelijk de *j*.

Als adspiratie of toeademing maakt zy geen wortel, maar is zy bloot bykomstig. Dus is het in *worm*, *woord* en dergelijke, welke in andere Noordelijke talen geen *w* hebben. Het Deensch by voorbeeld zegt nog *orm*, en noemt Juny *ormemaand*. Het zegt *wanære* voor ons *oneer* en ons *onorde*,

ondaad enz. is 't zelfde als *wanorde*, *wandaad*. Dat ons *oorlog warlage* is heb ik wijdloopig aangetoond in mijne *Geslachten*, waartoe ik mijne Hoorders verwijze.

Dat de talen, die geene *w* hebben, zich met *o* of *ou*, *oe*, behelpen, om haar klank na te maken is bekend. Het is dan naamlijk de *o* of ȣ niet, maar de overgang van die *o* of ȣ tot de volgende vokaal, welke de *w* van zelve voortbrengt.

Dat de *w* elders met *v* verward wordt, behoeft naauwlijks aanwijzing. Het is by ons zichtbaar in *verve* en *verwe*. In 't Latijn was de *v* onze *w*, immers nagenoeg dezelfde met *w*; en hun *f* nagenoeg onze *v*.

Wy hebben opgemerkt dat de *w* de natuurlijke verlenging van de *u* is. Men moet dus *ruw*, *schuw* schrijven, met ééne *u*, door de *w* versterkt, en dat is thands algemeen aangenomen.

Maar de *w* is ook een overgang van de *u* tot een andere vokaal. Men schrijft dus *nieuwe*, *beschouwen*, *vrouwe*, *stuwen*, met een *w*, even gelijk men *bloeijen*, *bespiejen* met een *j* schrijft. — Is die *w*, is die *j* noodig?

Dat zy onnoodig zijn, blijkt daar uit, dat zy zich van zelf hooren doen, even als de *p* in *komt* (waarvan onlangs); en het voorbeeld van onze Ouden bewijst dit nader, die *aanschouen*, *bouen*, *nieue* zonder *w*, en *bloeien*, *spoeien* zonder *j* schreven.

Men heeft echter de *w* algemeen ingevoerd waar het woord of de sylbe voor een overgang vatbaar was; en terwijl men *nu* schrijft zonder *w*, omdat *nu* altijd *nu* blijven moet, schrijft men *vrouw*, *trouw*, *nieuw* met de *w*, om dat het *vrouwe*, *trouwe*, *nieuwe* is. En het is waar, dat men naar onze ware uitspraak de laatste *voller* hoort. — Of men wel doet te onderscheiden tusschen *houen* voor *houden*, en *houwen* voor *kappen* of *hakken*, is eene andere vraag. Maar het gebruik heeft het ingevoerd en men kan het der klaarheid inwilligen, even als eenige andere onderscheidingen door spelling van woorden die in uitspraak de zelfde zijn. Doch die er een wet van maken wil, verkracht de taal en taalkunde, welke eigenlijk de uitspraak en haar alleen tot regel heeft, en niet onderscheiden mocht, waar deze niet onderscheidt.

Doch zoo wy de *w* in *ouwe* en *nieuwe* schrijven, moeten

wy 't dan ook niet de *j* doen in *bloeijen*, *strijjen?* Onze vaders (als gezegd is) deden noch 't een noch het ander, en wy 't een ingevoerd hebbende, schijnt de zelfde reden die het een invoerde ook het ander te moeten doen volgen. — Zoo redeneert en zoo handelt men, mijne Heeren; en het is dus dat ieder inkruipsel van een nieuw taalbederf gevolgd wordt. Is een spelling in eenig opzicht zonder genoegzamen, zonder dringenden grond ingevoerd, zoo behoort er de wet der *n* op toegepast te worden: *quod contra juris rationem primum introductum est*, *ac postea consuetudine receptum*, *non est producendum ad consequentias.* En zoo als de Keizer het uitdrukte: *non enim si quid malè olim decisum est*, *idem vitium etiam in cœteris obrepere oportet.* Ik zou echter *koejen* met *j* gelden laten, maar in *boeien*, *strooien*, *vloeien* is ten minste sedert dat men de *ij* voor de *y* hersteld heeft, de inzetting der *j* verwarrend. Die *bloeijen* leest weet toch niet of hy de *ij* of een *i* en een *j* voor heeft en het baant den weg tot de oude verkeerde spelling van *o*, *e*, *y*, *oei* terug. Ik wilde dus die *j* daar liever uit weggelaten hebben; en moet er om gelijkheid van redenen een gelijkheid tusschen de spelling met de *j* en de *w* in acht worden genomen, zoo is mijn stellig gevoelen, liever ook de *w* uit te werpen, en tot de spelling onzer vaderen weêr terug te keeren, met *vroue*, *troue* te zeggen; alhoewel ik niet zie, waarom men deze niet behouden kan, zonder de andere nieuwigheid aan te nemen. De beste spellers en taalkenners die onze taal ooit gehad heeft, de Bijbelvertalers, over wier verdiensten ik niet genoeg aanbevelen kan *Verwer* te lezen en Hinlopens Historie, zy van wier voorbeeld ieder verwijdering een stap tot bederf der taal is geweest en steeds wezen zal, schrijven *vrouwe* en *bouwen* met *w*, maar *bloeien* en *groeien* zonder *j*. (1)

---

(1) Hier mag de opmerking niet achterblijven, dat deze voorstelling onjuist is, of althans geschikt om eene verkeerde opvatting te doen plaats grijpen. De Statenbijbel heeft »*groeien* en *bloeien* zonder *j*", maar daarom nog geen *groeien en bloeien.* Overeenkomstig met het gebruik van hunnen tijd bezigden de Overzetters in de tweeklanken *ai*, *ei*, *ui*, *oei* enz. steeds de *y*, en spelden dien ten gevolge *groeyen*, *zaeyen*, *stroyen* enz. Zie Hinlopens Historie, bl. 81 en 93 der Bijlagen. Bilderdijk verschilde dus in dit opzicht met de Bijbelvertalers evenzeer als Siegenbeek.

XI.

Wy hebben het eerste gedeelte der Spraakkunst, de uitspraak en 't schrijven der letters als klanken en klankteekens aangemerkt, verhandeld. Verhandeld, zeg ik, mijne Heeren, voor zoo verre dit zich doen laat voorloopig, en by afscheiding van de *kennis* en *vorming* en *byeenvoeging der woorden.* Want zoo wy de zaak eigenlijk nemen, bestaat h e e l d e t a a l in de uitspraak, en het regelen van deze omvat de Grammatica in al haar volkomenheid. Men weet wat Demosthenes, gevraagd wat het eerste gedeelte der welsprekendheid zij, antwoordde en wy mogen dit zelfde op de Letterkunde toepassen. (1)

Wanneer men een wetenschap (welke 't zij) onderwijst, is men wel verplicht daarin de voorwerpen onzer opmerking te verdeelen; maar men behoort wel te begrijpen, dat die verdeeling altijd kunstmatig (of *artificieel*) is. Alles grijpt in der daad in de wetenschappen in een, en is door elkaâr gevlochten, als aderen, zenuwen, spieren en ingewanden, die het mes des ontleders van één scheidt, maar niet de Na-

(1) Zie dit, onder anderen, vermeld bij Abm. des Amorie van der Hoeven, *Joannes Chrysostomus*, *voornam. beschouwd als een voorb. van ware Kanselwelsprekendheid* (Delft, 1825), bl. 75, aldaar getrokken uit Cicero, *de Orat. Lib. III.* 56, en Quinctilianus, *Instit. Orat. L. XI. c.* 3.

tuur; en men kan geen dezer deelen volkomen, geen genoegzaam kennen zonder de overige.

Alreeds hebben wy opgemerkt dat de *prosodie* of *kennis van de during en verheffing der klanken* een allerwezendlijkst deel van de uitspraak uitmaakt; en ik heb lang in beraad genomen of ik haar niet onmiddelijk op de spelling zou doen volgen. Hy verstaat de taal niet, dan die hare prosodie verstaat, en geen woord is er uit te brengen, ten zij deze het in meer dan één opzichte regelt. Ik zal my echter aan de gewone verdeeling houden, u alleen biddende, mijne Heeren, dit verband en dien wederkeerigen samenhang en in een vlechting wel in het oog te houden.

Het tweede deel der taalkunst, waartoe wy dan overgaan, raakt de vorming en vervorming der woorden, en wordt met een vrij oneigen naam *Etymologie* genoemd. Zonder dien naam (en zijne gewone vertolking door *woordvorsching*) in aanmerking te nemen, moet ik uwe aandacht vestigen op de meerdere en mindere ruimte waar in men dat woord neemt. — Reden te geven van de beteekenis der woorden; hunne vorm, waar in zy zich voordoen, te ontwikkelen; hen daar van (als ware 't) te ontkleeden, en hen tot hun eersten en eenvoudigsten staat weêr te rug te brengen, waar in zy ontstonden: dit noemt men de *woordvorsching*, en zy maakt niet zoo zeer een deel der Grammatica uit, als eene byzondere wetenschap, die ten grond der algemeene taalkennis ligt, en op 's menschen lichaamlijken en redelijken toestand steunt. Maar het geen als deel der Grammatica onder dien naam begrepen wordt, gaat zoo diep niet: het bevat slechts de *vorming van het eene woord uit het ander*, of liever de *vervorming* der woorden naar een vaste regelmaat aan de taal (waar men van handelt) eigen; en zou dus beter met den naam van *woordvervorming* uitgedrukt zijn. 't Is (en dit behoef ik niet te zeggen) hare wijze van behandeling die haar of *ontwikkeld* of *samenstellend* maakt in den geen, die haar beoefent. *Ontwikkelend* of *analytisch*, als zy het vervormde woord tot zijn vroeger en eenvoudiger vorm ontbindt; *samenstellend* of *synthetisch*, als zy uit de vroeger en eenvoudiger vorm eene andere voortbrengt. Dan eigenlijk is

de Etymologie als deel der Spraakkunst *synthetisch*. En waarom, mijne Heeren? het is dat de spraakkunst een kunst is, en dus uit haar aard en bedoeling voortbrengend.

Ik vertrouw dat het onderscheid tusschen de Grammaticale en Filosofische Etymologie genoegzaam in 't oog loopt. De Grammaticale leert my van het woord *waarde waardig*, *waardigheid*, *waardiger*, *waardigst* maken; of, by te rug werking, uit het woord *waardigheid* het eerdere woord *waarde* als den oorsprong van dezen afstammeling vinden. Maar zy bemoeit zich niet over de innige beteekenis van dit eerdere woord *waarde* of de reden daarvan. Dit behoort tot de Filosofische woordvorsching, welke dit zoogenaamde stam- of wortelwoord in zijne eerste wording moet volgen, en aantoonen hoe het met *waren* (thands *wezen*) en tevens met *waar* en *waarheid* verbonden is, en waar uit of waar om die eerste wortel *wa* de bloote warme uitademing, een denkbeeld van *bezieling*, van *leven*, van z ij n geeft. Het behoort tot deze, die overeenstemming en samenhang van den *uitgang des adems* met z ij n, van het z ij n, met het wezendlijke, (dat de grondslag van 't *zijn* is) en van dit wezendlijke met de waardy of het schatbare in onze bevatting duidelijk aan te geven, en (als ik het zoo noemen mag) uit 's menschen reden-zelve de taal te *scheppen*. Het behoort tot die te leeren, en er de oorzaak van te geven, wat de eerste *themata* of beginsels der woorden bestemt; waar om het geluid *ka* by voorbeeld warmte, het geluid *ma* kracht uitdrukt, en hoe het eerste in de woorden *kachel*, *kaars*, *kars;* het laatste in *man*, *macht* toegepast is, en noodwendig, naar den aart en aanleg van 's menschen natuur toegepast heeft moeten worden. En dit, in alle talen te achtervolgen. — Met één woord de Filosofische Etymologie is buiten de Grammatica, even als de bovennatuurkunde buiten de Natuurkunde is en zy is algemeen en omvat alle talen gelijkelijk; maar de Grammaticale Etymologie maakt een deel der Spraakkunst, en in ieder taal byzonder.

De Etymologie houdt zich derhalve óp met de vervorming der woorden, en haar voorwerp bestaat in de woorden voor

zoo verre zy vervormbaar of veranderbaar zijn (of als stof voor vervorming beschouwd worden).

Ik zeg hier niet te veel, mijne Heeren, al laat ik dit laatste ook weg. Want schoon men de deelen waar uit een rede bestaat, in *veranderlijke* en *onveranderlijke* woorden onderscheidt, zoo zijn er in der daad geene onveranderlijke. Alle woorden veranderen, om in een ander soort van woorden over te gaan. *Aai* is de natuurlijke kreet van het kind, het geen zijnen vader strookt; *ach* is die van den lijdenden die zich beklaagt; men noemt dit tusschenwerpsels, die als zoodanig onveranderlijk zijn. Maar van dat *aai* komt ons *aaien* dat is stroken; ons *paaien*, dat is bevredigen, ons *pais* (dat het Latijnsche *pax* is); het Grieksche *αιτέω* ons *eischen* en duizend andere woorden. Van dat *ach* maakt de Hoogduitscher *achsen* (zuchten), de Engelschman zijn *headache, heartache* enz. Ja daar is geen woord hoe eenvoudig, of het is een wortel die zich in takken van welken aart ook wijd en zijd uitbreidt.

Men brengt de deelen der rede gewoonlijk tot *acht*; anderen hebben er meer, anderen minder geteld. Daar is in dit alles iets willekeurigs; en in 't algemeen hangen de verdeelingen af niet alleen van het inzicht in de zaak, maar ook van de wijze en het plan van onderwijs dat men zich voorstelt.

Beschouwen wy de zaak op zich-zelve.

Ik ben hier verplicht, mijne Heeren, hoe ongaarne ik mijzelven uitschrijf, u tot mijn *Verhandeling over de Geslachten der Naamwoorden* te verwijzen, en zal hier kort samentrekken, het gene ik daar in meer behoorlijke ruimte heb voorgedragen.

Een woord is een klank, aan welken een denkbeeld verknocht is. Die verknochting is niet willekeurig. Die klanken zelve zijn deels willekeurig, deels onwillekeurig. In 't *laatste* geval zijn zy natuurlijke kreten; in 't *eerste* nabootsingen of uitdrukkingen van het geen men te kennen wil geven. De natuurlijke kreet op zich-zelve (hoe groot een deel hy ook in de vorming der taal hebben moge) is op zich-zelven geen woord meer in de taal, maar een bloot *tusschenwerpsel* (*interjectie*).

De nabootsingen of uitdrukkingen hebben hare betrekking

tot voorwerpen. Maar wat weten, wat vernemen wy van voorwerpen, dan bloote eigenschappen of het geen wy daar voor houden? Wy denken aan 't *vuur;* maar wat worden wy er van gewaar? Het *labberen* van de *vlam*, dat wy met de tong namaken, en waarvan ons woord *vlam* en ons oude woord *laie* koomt; het *aanblazen*, waarvan ons *vuur*; het *aanslaan* van de kei of vuursteen, waarvan *tan*; het gevoel van de *warmte*, dat wy uitdrukken door middel van den warmen adem uit de keel, *cha.*

Alle woorden derhalve drukken oorspronkelijk attributen uit en zijn dus oorspronkelijk *adjectiven*; maar het voorwerpzelf wordt met zijn attribuut verward, en zoo ontstaat het denkbeeld van *substantif.*

Beide komen daarin overeen, dat zy *namen* zijn, dat is dat zy klanken zijn die iets wat bestaat, beteekenen.

Maar nu ontstaat er een nieuwe wijs van beschouwen. Men heeft het attribuut als eigen van zijn zelfstandigheid waar het in ligt, beschouwd; en zoo is het een *byvoeglijk woord* of adjectief. Doch beschouwt men het attribuut niet als eigen aan de zelfstandigheid, maar als afgescheiden daarvan, en makende alleen een *wijze van zijn bestaan* uit, en aldus bestaan de *werkwoorden.*

Ik zeg *het paard is zwart;* nu drukt *zwart* een eigenschap van het paard uit, en het is een adjectief. Maar ik zeg *het paard loopt*; nu drukt dit loopt geene eigenschap van het paard uit, maar een *wijze van zijn* oogenbliklijk *bestaan*; en het is *werkwoord.* Men noemt deze woorden *werkwoorden,* om dat zy de werking (dadelijk of lijdelijk) toepassen.

Zie daar dan twee soorten van woorden: *naamwoorden* en *werkwoorden*, welke der taal eigen zijn, en zonder welke zy niet gedacht kunnen worden.

By de naamwoorden voegt men de *voornaamwoorden,* omdat zy in de plaats van *naamwoorden* komen en *voor naamwoorden* strekken, dus zegt men; maar zy zijn 't in der daad zelven.

Men onderscheidt voorts de *deelwoorden* als een byzonder soort. Het zijn in der daad byvoeglijke naamwoorden, van werkwoorden gemaakt, niets anders.

Men heeft *bywerkwoorden* (*adverbià*) hier by als een vijfde soort gesteld. Zy zijn in der daad naamwoorden en wel byvoeglijke, die wanneer men ze by het werkwoord voegt om er eenige byzondere wijziging aan te geven, dien naam in de Latijnsche Grammatica aannemen, om dat ze dan veelal een byzondere vorm of uitgang hebben.

Buiten deze (het zij dan *drie*, het zij *vijf* soorten) heeft men *voorzetsels*, *bindwoordtjens*, en eindelijk *tusschenwerpsels*, die men in de gewone Latijnsche spraakkunst onder den algemeenen naam van *particulae* of woordtjens, of *deeltjens der rede* bevat.

Een voorwerp, dat in naam *klein* is, maar in aart en wezen gewichtig genoeg, om zich niet te verwonderen, dat het gelegenheid heeft gegeven tot den fellen aanval van Horne Tooke op Harris, wegens het onbeduidende, verwarde en nietige dat hy daarvan in zijn *Hermes* heeft voortgebracht. (1)

Men kan by deze soorten met sommigen het *Lidwoord* brengen (articulus) als een byzonder soort; doch het geen echter zeer wel onder de voornaamwoorden te rekenen is, en dus tot de naamwoorden-zelven.

Men zou, even gelijk men voorzetsels heeft die in afscheidbare en onafscheidbare (op zich-zelf bestaande en niet op zich-zelf bestaande maar aanhangende) verdeeld worden, zoo ook achterzetsels (of *suffixen*, als de Oostersche Grammatica het noemt) en deze van tweederlei aart, kunnen afzonderen. Maar men kan deze of als byzondere toegevoegde woorden, of als bloote uitgangen aanmerken. Het verdient echter, dat wy er een oogenblik by verwijlen.

Het was van ouds in alle talen aanmerklijk, dit gebruik van suffixen; die eigenlijk woordtjens zijn, welke achter een ander gevoegd, daar meê samensmolten. Van de Oostersche talen zal ik niet spreken, doch ook in 't Latijn en Grieksch zijn de onderscheidene uitgangen der drie personen in de werkwoorden bloote suffixen, uit byvoeging van pronomina

---

(1) Zie *ΕΠΕΑ ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ, or the Diversions of Purley by John Horne Tooke. 2 vol.* (*New Edition*, *revised and corrected by Richard Taylor*) London 1829. — En *Hermes or a Philosophical Inquiry concerning Universal Grammar* (*the seventh Edition*) London 1825.

anders gemaakt, dan zy oorspronkelijk was en behoort te zijn, en het is van belang dit wel te beschouwen. Zy is een gewrocht van toevalligheden, waar in men eindelijk en met den tijd een geest van systema gebracht heeft; een systema dat zich vestigde, maar dat men groot ongelijk had, als eene natuurlijke en noodwendige affectie der taal aan te merken, of van 't Grieksch en Latijn naar elders over te brengen.

De oudere talen kenden haar niet. Zy veranderen het naamwoord niet door zijn uitgang; zy drukken de afhanklijke betrekking waar een woord in gebracht wordt, door een *praefix* (of aangehecht voorzetsel) uit. En alleen kennen zy een *casus constructus.*

De casus constructus heeft dus plaats, wanneer een naamwoord met een volgend naamwoord zoodanig samenhangt, dat het in den zin voor één woord te houden is. Alsdan doet de snelheid van uitspraak dit eerste woord afkorten, en men noemt dezen staat van afkorting den *casus constructus.* Het is in der daad niets anders dan wanneer wy van *boom* en *gaard*, *boomgaard* samenstellen en dit *bogaart* uitspreken. In der daad zei men op die wijze voorheen *koman*, *homan*, *homoed*, en vele woorden zijn er nog overig, waarin eene zoodanige verkorting van het eerste woord in de samenstelling plaats heeft. Meer of anders is die casus constructus niet, en die er meer in stellen of zoeken, bedriegen zich en willen als men 't zegt, knopen in biezen vinden.

Dit behoort derhalve niet tot de declinatie, ja het heeft er niets gemeen meê.

By de Latijnen en Grieken is de taal saamgesteld uit een menigte dialecten; en het zelfde woord had verschillende uitgangen naar dat dialect-verschil; de vereeniging dier dialecten bracht dus een verscheidenheid van uitgangen te weeg. Verschillende *suffixen* kwamen er somtijds by, en eerst in later tijd gaf een willekeurig maar allengs ingeworteld gebruik er een form aan, die men *declinatie* noemt.

Het is aangenaam dit punt tot in de verste oudheid te achtervolgen. Ons bestek laat dit niet toe. 't Is my genoeg, mijne Heeren, u in het voorbygaan twee of drie resultaten daarvan op te geven, die in zich-zelve belangrijk zijn, al-

hoewel tot onze taal weinig doende. Ik zal kort wezen.

1°. Dat het Latijn en Grieksch van ouds eene zelfde taal zijn, gemengeld uit eene Noordelijke en eene Oostersche taal, en waar het Noordelijke in heerscht.

2°. Dat de zoogenaamde Nominativus doorgaands de casus constructus of ingekorte uitgang der naamwoorden is.

3°. Dat de naamwoorden oudtijds een geheel anderen uitgang hadden.

4°. Dat de Naamvallen allengs en toevallig by de Grieken tot *vijf* geworden zijn, en by de Romeinen tot *zes*, zonder dat er eenige wezendlijke reden voor zoodanig een bepaling was.

5°. Dat dienvolgende de Slavoonsche talen ook zich niet by die zes naamvallen bepalen, maar er een zevende byvoegen, terwijl

6°. onze Noordelijke talen er nooit zes gekend hebben, maar toen de Latijnsche Grammatica daar op werd toegepast, eenigen het slechts tot *drie* naamvallen hebben kunnen brengen, eenige tot *vier*, tot er allengs een *vijfde* en *zesde* by gefatsoeneerd is, welke door bloote willekeurigheid de taal tot dien staat gebracht hebben, waar in wy haar tegenwoordig beschouwen.

Na deze voorloopige aanmerking, zal ik, mijne Heeren, u onze Hollandsche naamwoorden voorstellen zonder die buiging, maar met de veranderingen, waar voor zy vatbaar zijn. En daarna, dit tot de gewone form der declinatien voorstellen.

Onze naamwoorden gaan alle oorspronkelijk uit in de zachte *e*, als wy reeds te meermalen opmerkten.

Maar deze zachte *e* kan zich verliezen. En zy verliest zich overal en altijd, waar men minder sterk op het woord verkiest aan te houden, of te snel spreekt om de *e* duidelijk uit te brengen. Het is dus dat wy in den casus constructus der Oosterlingen haar verliezen, ten zij de welluidendheid vordert haar te bewaren.

Men zegt nooit en heeft nooit gezegd een *leuningestoel* of een *geldebeurs*, maar daar tegen heeft men altijd gezegd een *pennemes*, een *karreman* enz. De reden is eenvoudig: de stuiting van *n* en *m* of *r* en *m*, die de inslurping der *e* belettede. Wy zullen hier op te rug komen, wanneer wy van de samenstelling der naamwoorden spreken.

Onze naamwoorden ontfangen eene uitbreiding van beteekenis door een tongdrukking; en die uitbreiding bevat tevens den *genitivus* (gelijk men hem noemt) en het meervoudige. En zie daar alles!

Wat de *genitivus* of wat het *meervoudige* zij, behoef ik hier niet te zeggen. Het is een betrekking van uitbreiding. Die uitbreiding geschiedt:

1°. ten aanzien van het geen men getal noemt, en dan heet het *meervoudig*. De *màn* wordt *mannen* of *mans*, het *kind* wordt *kinderen*, de *arbeider* wordt *arbeiders*. Of

2°. zy geschiedt ten aanzien van mededeeling (het zij als voortbrengende oorzaak, het zij als eigenheid); en dan heet het *genitivus*. Men zegt dus *Van Dijks schilderij*, *des schilders palet*, *des paards snelheid*, *des heeren bevel*.

Deze twee soorten van uitbreidingen vallen in één en van daar is het dat de *genitivus* en het *meervoudige* van ouds in alle talen één waren, waarvan men in het Latijn de sporen over heeft; *magistri* b. v., *deae*, *fontis* (zoo de Ouden spraken), *fructus*.

Deze uitbreiding nu geschiedt in onze taal op tweederlei wijze. En waarom op tweederlei wijze? Om dat onze taal (alhoewel één in wezen, echter) uit twee zeer verschillende hoofddialecten is saamgevloeid, die in deze uitbreiding verschilden.

Zy geschiedt of:

1°. door den druk van de tong tegen 't verhemelte, welke de *n* maakt; of

2°. door de glippende stoting der tong tegen de tanden, die de *s* maakt.

Zie daar nu onze gansche declinatie; welke dus tweederlei is.

Wy maken ons meervoudig en onzen genitivus in *en* en wy maken ze in *es*. Wy zeggen van *man*: *de mannen* en *des mannen*, of wy zeggen er van: *mans* en *des mans*.

En, daar dit voorheen algemeen en even eens was met alle woorden, zoo koomt er thands alleen die verandering by, dat wy niet in alle woorden de *s* en de *n* onverschillig gebruiken; maar de eene dialect in het eene woord, de andere in het andere plaats heeft. Wy zeggen, by voorbeeld, niet

des heers, maar *des heeren*; niet *veers* (meervoud van *veêr*), maar *veêren*; niet *konings*, maar *koningen*; en daar tegen zeggen wy niet *des koningen*, *des kandelaren*; terwijl wy in anderen onverschilliger zijn.

Hieruit zijn nu twee ongelegenheden gerezen. *Vooreerst*, dat de genitivus en het meervoudig niet meer altijd het zelfde zijn; en *ten tweede* dat wy in beide weten moeten, waar de aanhangende *s* of *n* te plaatsen?

Ik heb u ten aanzien van dit punt nog van geene geslachten gesproken, mijne Heeren. De geslachten doen oorspronklijk niets tot den *genitivus*, niets tot het *meervoudige*. Men zegt en zei van alle tijden af: *des mans*, *des vrouws*, en *des paards*, en even zoo *der mannen*, *vrouwen* en *paarden*.

Ten aanzien van het meervoudige zeggen wy in de meeste woorden nog steeds onverschillig, *vaders* en *vaderen*, *mans* en *mannen*, *hoenders* en *hoenderen*; maar in anderen weigert zich het oor volstrekt aan de *s*; *vrouws*, *heers*, *paards*, *koeis*, *kalfs*, *honds* zijn geen meervoudigen. Het koomt er dus op aan, dit gebruik van *s* en *n*. tot regels te brengen.

Wy beginnen met het *meervoudige*.

In het algemeen bemint onze taal het *verlengende plurale*, dat is dat in *en* uitgaat. Men noemt het verlengend om dat men het woord pleegt aan te merken als beroofd van zijn uitgang op *e*. — Verwer noemde wanneer de woorden die *e* afleiden, dit een *metaplasmus*, en het is dus in den metaplastischen stand der woorden, dat het meervoudig in *en* de woorden verlengt. Van daar die benaming.

Onze taal dan houdt van de meervoudigen in *en*, en is daarmede in wederspraak met de Zuidelijker talen, die de *s* eeniglijk tot het werk der verveelvuldiging aannemen, en uit welke de Engelschen haar aannamen.

Alle zelfstandige woorden en die als zelfstandig gebruikt worden, maken by ons het meervoudige in *en*. Deze regel is algemeen en lijdt geene uitzondering. — Alleen zijn er woorden, die (nevens het meervoudige in *en*) nog een meervoudig in *s* maken, en waarin de *s* voor de *n* welluidendheidshalve verkozen wordt, alhoewel beide goed zijn. Deze woorden zijn die, welke den toonloozen uitgang op *r*, *l* en *n* hebben; by

voorbeeld *minnaars*, *meesters*, *arbeiders*, *deksels*, *lepels*; *schotels*, *tafels*, *zetels*, *eters*, *sprekers*, *kokers*, *reders* (van een vaartuig), *veders*, *teekens*, *makelaars*, *broddelaars*; waartoe men ook brengen moet die de *rt* hebben, als *grijzaarts*, *lomperts*. En de woorden die eigenlijk infinitiven van werkwoorden zijnde op *en*, in naamwoorden zijn overgegaan, als *gevoelen* en *bedoelen*, *genoegen*; deze hebben de *s* alleen, doch hun getal is gering.

In geene andere woorden koomt de *s*, ten zij zy vreemd in de taal zijn; b. v. *ik hou van de Engelsche shals*, *twee fraaie bureaus* of *secretaires*, *de koetsiers zijn meest lomperts*, *de kameniers meest lichtekooien.* — Dan dit neemt niet weg, dat men ook *koetsieren*, *kamenieren* kan zeggen, en naar mate een woord meer ingelijfd is in het Hollandsch, is het meervoudige op *en* daar meer eigen aan. Men zal dan altijd *kabinetten* zeggen, *konfituren*, *amandelen*, *rozijnen*, *papieren*.

Ook is het in die woorden, die beide *s* en *n* hebben, een schoonheid, het Hollandsche meervoudig voor te trekken, en vooral in een deftigen stijl. *Aderen* is beter, zoowel als klinkender, dan *aders*, *lijfstaffieren* dan *lijfstaffiers.* — Dewijl nu de buiging met het lidwoord *der* en *den* tot den deftigen stijl behoort, is het daarom dat Moonen niet geheel en al ongelijk heeft, wanneer hy liever *der vaderen* en *den vaderen* gezegd wil hebben dan *der* en *den vaders.* — Het is zoo, het klinkt beter en behoort beter byeen; maar daarmeê is het nog niet goedgemaakt hetgeen Moonen wil, dat het andere een taalfeil zou zijn, en dat de genitivus, dativus en ablativus *vaderen* zou hebben, de nominativus en accusativus *vaders*. Dit is onverstand. *Vaders* en *vaderen* behoort tot alle naamvallen, en is, waar men het bezigt, even zeer, goed, oprecht en zuiver Hollandsch. Onze Voorvaderen hebbe beide altijd, en onverschillig, gebruikt; en, zoo zy aan het een voor het ander hier of daar den voorkeur gaven, het was om de welluidendheid; of het was om door het meer ongewone meer aandacht, en dus meerder kracht van beteekenis, en meer deftigheid aan een volzin te geven. Met één woord, het was om even dezelfde reden, waarom zy nu eens liever *zetel* dan

stoel zeiden, nu eens *star* en dan weer *ster* gebruikten, zonder dat het een daarom minder Hollandsch zou zijn dan het ander.

Maar vooral moet men zich wachten van aan woorden van ééne sylbe de *s*, als teeken van meervoud, toe te voegen, al schoon men ('t geen een zeldzaamheid is) *knechts* zegt, overblijfsel van toen wy 't uit het Engelsch overnamen. — Met de woorden die op *s* (zuiver of gemengeld) uitgaan, verbiedt het zich-zelf; *wijs*, *wensch*, *mensch*, *buis*, *plaats*, *kunst* kan men niet geen toegevoegde *s* uitspreken, en het meervoud is dus noodzakelijk *en*.

Het is evenzoo met woorden die van praeterita der verba gemaakt zijn; dezen willen geen *s*. Die uit participia ontstaan zijn, desgelijks niet; die eigenlijk infinitiven zijn, even min. Met één woord, de algemeene uitdrukking van het meervoud is *en*; en de *s* heeft geen plaats dan in de drie uitgangen waarvan wy gezegd hebben.

Dit raakt de zelfstandige woorden. Byvoegelijke naamwoorden hebben als zoodanig noch *n* noch *s*, maar de bloote *e*. Dan wanneer een byvoeglijk naamwoord als zelfstandig gebruikt wordt (het geen in onze taal zeer gemeen is) heeft het de *n*, ofschoon het in de klasse dier zelfstandigen zou schijnen te vallen, die de *s* vorderden. Dus is het, by voorbeeld, met de *comparativen*, die anders wel zouden schijnen te behooren tot de woorden, waarvan wy zeiden dat zy liever *s* dan *n* hadden, dewijl zy uitgaan in de toonlooze *e*; zy hebben echter geen *s*. Men zegt de *sprekers*, de *makers*; maar niet de *grooters*, de *wijzers*, de *ervareners*, maar de *grootere*, de *wijzeren*, de *ervareneren*. *Ouder* (comparatief) onderscheidt zich hier door van *ouder* (substantif); men zegt mijne *ouders* en *ouderen* naar de regel; maar wanneer ik *vroegere* en *latere* tegen één stel, en dus zeg: de *ouder* begrepen het beter dan de *later* schrijvers, moet het noodwendig de *ouderen* en de *lateren* zijn; de *ouders* is het substantivum dat vader en moeder behelst, niets anders.

Hier mede, mijne Heeren, zou het geheele werk der meervoudigen afgedaan zijn, kwamen er niet nog twee punten in bedenking.

Het *eerste* is een samenvoeging van *en* en *s*, door sommigen in de vorige eeuw ingevoerd. Het *ander* eene byzondere verlenging van sommige naamwoorden.

1°. De woorden die op de zachte *e* uitgaan hebben (als de regel meêbrengt) *en*. *Bode* heeft *boden*, *vreugde* heeft *vreugden*, *gestalte* heeft *gestalten* enz., en daar is niet aan te twijfelen, niets aan te tornen; de zaak is zoo klaar als eenvoudig, en in het eerste beginsel der vervuldiging van het meervoudig gegrond. Echter hebben sommigen (1) eene nieuwigheid in willen voeren, die haren oorsprong in den Amsterdamschen dialect heeft, en zoo zy daarin duldbaar was, niet te min voortgaande geheel onze taal op de beklaaglijkste wijze ontstellen moest. Het geval, om het in zijn oorsprong op te halen, is dit:

De Amsterdammers hebben altijd de uitspraak der sluitende *n* verwaarloosd. Verwer heeft dit voorlang opgemerkt, en bewezen dat deze misslag zoo oud was als de naam van de stad. Tegenwoordig spreekt men de *n* veel te sterk uit. Men moet niet *boeken*, *pennen* zeggen, als thands veld wint. Men moet op die *n* niet staan blijven als op die van de infinitiven der verba. Ik zeg *staan* en *loopen*, op een wijze die de inkorting van *stane* en *loopene* nog flaauw gevoelen doet; maar de meervoudigen hebben daar niets van. Hun *n* is een eenvoudige verhemeltdruk, maar die los en glippend, aangenaam is, en den adem *niet stuit*, maar alleen *omsluit*. En men zegt wel, zoo men in onze taal het meervoudig en enkelvoudig onderscheidt daar door, dat de enkelvoudigen den mond open laten, de meervoudigen sluiten. Het is zoo, en de opmerking, zoo oud zy is, houdt nog stand. In 't enkelvoudige blijft nog altijd iets van die oude *e*, die van ouds alle woorden aanhing, en die *e* vliegt met open mond in de lucht; maar in 't meervoudige wordt die *e* door de tongdrukking vastgehouden (gefixeerd) en men hoort de *n* altijd genoeg wanneer dit geschiedt. — Doch zoodra in Amsterdam menigte van vreemden samenvloeiden, ontstond er verschil van uitspraak, en die zoo flaauw gehoorde *n* verdween by zeer velen; men maakte geen onder-

(1) Waaronder ook de Spreker tot in het jaar 1807. Zie mijne Proeve over den Invloed zijner Dichtwerken, bl. 237.

scheid tusschen *e* en *en*, en terwijl men *burgemeestere* en *schepene*, by voorbeeld, zonder *n* schreef, schreef men ook *boden*, *gedachten* en *genuchten* in 't enkelvoudig. En wanneer nu de naauwkeuriger spelling en schrijfwijze in Amsterdam opkwam en algemeener wierd, hing hun echter dit oude misbruik en die oude verwarring nog aan, en van daar dat men *bodens* met *ns* schreef, even als *genoegens*, om dat men beide even eens uitsprak. De verdienstelijke Bernardus de Bosch zei my: »ik schrijf *bodens*, om dat ik in *boden* geen meervoudig hoor, en mijn oor moet het meervoudig erkennen zoo wel als het oog." Hy had recht; maar zijn *oor* was door de Amsterdamsche uitspraak van zijn jongen tijd verwend; en daarby kwam toen dat men in zijn tijd opbracht, die meervoudigen zoo scherp te doen hooren, dat de zachte uitspraak der *n* (wanneer er geen byzondere *e* voorging, maar zy met de uitgaande *e* van het woord samenvloot) hem niet voldoen kon. Ik trachtte de zaak tot haar termen te brengen, en zei hem: »Gy hebt gelijk, maar dan moet gy aan alle de woorden die in *e* uitgaan *ns* tot meervoud geven." — »Zoo doe ik, zei hy." — »*Geboorte*, derhalve?" — »*Geboortens*." — »*Overste*?" — »*Overstens*." — »Goed, maar alle onze naamwoorden, wanneer wy ze gebruiken zoo zy eigenlijk zijn, en zoo onze Ouden ze schreven, hebben *e*; *vrouwe*, derhalve, moet dan *vrouwens* hebben, *manne mannens*; en dan blijven er derhalve geene meervoudigen op *en* over, maar alles moet *ns* zijn." — Hier stond hy, maar hy bedacht zich, en zei: »Het is waar, dat oudtijds alle woorden die *e* hadden; maar zy hebben ze nu niet meer. Als ik *vrouwe* zeg, dat is een *archaïsmus*, maar in de taal zoo zy thands staat is het woord *vrouw*." — »Het zij zoo, hernam ik, maar de adjectiven dan: *de groote*, *de wijze*? zult gy daar *de grootens* en *de wijzens* van maken?" — »Gy hebt gelijk, zei hy toen, en ik ben overtuigd."

Geen *ns* derhalve, mijne Heeren, in het meervoud dan waar het enkelvoudige wezendlijk den toonloozen uitgang *en* heeft. *Mijn genoegens*, *mijn gevoelens*, *de teekens* zijn goed, om dat *genoegen*, *gevoelen*, *teeken* die *n* in het enkelvoud hebben.

Ondertusschen heeft zich een wanspraak in onze stad opge-

daan, die deze *ns* nog veel verder uitstrekt. Ik hoor b.v. somtijds de *meidens*, de *bordens* zeggen. Ik behoef daar niet tegen te waarschuwen.

Met het woord *belangens* zou men twijfelen mogen; het *belang* geeft *belangen*, en de *n* is daar genoeg; maar men zegt ook *het belangen* even als *het genoegen*, het geen eigenlijk infinitiven van werkwoorden zijn. Dit *belangen* maakt noodwendig in 't meervoudig *belangens*, en men kan deze *ns* niet betwisten. Maar de vraag zou zijn of men het geheele meervoud niet zou mogen betwisten? Hiervan zal een enkel woord niet te onpas zijn.

De Infinitiven hebben in der daad geen meervoudig; *het spreken*, *het hooren*, *het zien*, *het gaan en staan*, *het wandelen*, *het denken*. Niets wat infinitivus is, is er vatbaar voor. Wanneer men van deze woorden een meervoudig noodig heeft, moet men aan den infinitivus een verbale in de plaats stellen. Men moet, by voorbeeld, de *wandeling* voor het *wandelen*, de *gedachten* voor het *denken*, de *stand* voor het *staan*, de *gang* voor het *gaan*, het *gehoor* voor het *hooren*, het *gezicht* voor het *zien*, de *spraak* voor het *spreken* nemen, waarvan men dan *wandelingen*, *gedachten*, *standen*, *gangen*, *gezichten*, *spraken* kan zeggen. Of *genoegen* en *gevoelen* derhalve een meervoudig zouden kunnen worden, zou betwistbaar zijn; maar zy zijn eenmaal als naamwoorden in het onbelemmerd bezit daarvan, en niemand denkt er meer aan als aan infinitiven. Doch het is anders met *belangen*. Dit woord is in beteekenis volstrekt eenzelvig met *het belang*, en het is daardoor zichtbaar van dit naamwoord onderscheiden en als infinitivus kenbaar. Men behoort dus *belangen* in 't meervoudige te schrijven van *belang*, liever dan *belangens* van *belangen*. Zoo iemand echter het tegendeel doet: niemand kan meer vijand dan ik zijn van bekrimpingen in de taal: en liever wil ik van tijd tot tijd *belangens* hooren, dan dat men het woord *belangen* door onbruik verliezen zou. Een taal is nooit te rijk, en wie haar één woord ontneemt, rukt een steen uit den kerkmuur van het heiligdom onzer Poëzy. Men wachte zich voor heiligschennis!

2. Ik koom tot het *tweede* punt: de verlenging van eenige

woorden in 't meervoudige. Wy hebben er veertien, die in den overgang van het enkel- tot het meervoudige de sylbe *er* aannemen, en deze zijn: *rund, kalf, lam, kleed, kind, hoen, ei, gelid, blad, lof, lied, bord* of *berd* (in den zin van plank), *gemoed, goed*, waarvan men in 't meervoudige *runderen, kalveren, lammeren, kleederen, kinderen, hoenderen, eieren, gelederen, bladeren, loveren, liederen, borderen* of *berderen, gemoederen* en *goederen* zegt.

Zy verdeelen zich in twee soorten; naamlijk eenigen hebben ook het gewone meervoud, t. w. *kalven, hoenen, geleden, bladen, borden* of *berden*, en *gemoeden*, (het geen in Vondels tijd meer in gebruik was dan *gemoederen*, dat thands den voorkeur heeft); terwijl de overigen dien gewonen uitgang volstrekt niet hebben. Men kan geen *eien* voor *eieren*, geen *runden* voor *runderen* zeggen; geen *loven* voor *loveren*, geen *kinden* voor *kinderen*, geen *goeden* voor *goederen.*

En zy onderscheiden zich nog wederom daarin dat eenigen in dezen uitgang *s* voor *en* kunnen aannemen, anderen niet. *Runders* laat zich zeggen, *hoenders, eiers, bladers, lovers, berders, kinders;* maar *kalvers, geleders, lieders, gemoeders* of *goeders* zou eene onlijdelijke wanspraak zijn. Van waar dit? — Van niets anders, mijne Heeren, dan van het gebruik. Alles wat in der daad tot onze taal behoort, is eenstemmig en biedt van zelve zijn grond en reden aan. 't Geen er ongevoelig en als ter sluik is ingeslopen, kan dien grond, die reden uit den grond der taal geput, niet altijd aanwijzen; en wy moeten ons dan met de les van den Rechtsgeleerde vergenoegen, en niet te angstvallig naar die reden zoeken, opdat het gene vaststaat niet omgesmeten worde.

Men heeft velerlei onderstellingen gesmeed, om reden van dit zonderling verschijnsel eener verlenging van het woord in het meervoudige te geven. — Men kan dit de Scandinavische of IJslandsche of Russische taal halen, waaruit een meervoudig in *er* in het Hoogduitsch is overgevloeid. Men kan er eene aanneming van een *postpositief artykel* by onderstellen, als in de hooger Noordsche talen van ouds plaats had. — Men kan het uit enkelvoudigen, die den uitgang in *er* hadden, verklaren. — Ik zou vreezen, mijne Heeren, uwe

aandacht te vermoeien, wilde ik deze verschillende verklaringen hier naar vollen eisch voorstellen en ontwikkelen: ik bepaal my tot het geen voor onze voeten ligt.

Wy zeggen zoo wel een *lover* (waar van het diminutief *lovertjen*) als *loof*, en het meervoudig *loveren* is eigenlijk van dat *lover*, en geenzins van *loof*. En het natuurlijkst is dus, te denken dat het oudtijds even zoo met de andere was. Dat men *runder*, *kinder*, *hoender*, *blader* enz. zeide, wordt waarschijnlijker, om dat deze woorden van adjectiven afstammen, die een verwantschapping met werkwoorden hebben. *Hoen* by voorb. is *vlek* (onze hoenders zijn *gespikkeld*, en van daar die naam); *hoenen spikkelen* (in beteekenis *gespikkeld zijn*), een *hoener* een *spikkelaar*; *bladen* is *waaien*, en *blader* derhalve een *waaier*, die *wegwaait*; *kalv*, dat klein of jong (van een beest) in het algemeen beteekent, maakt *kalven*, dat is *jongen*, een *kalver* is een *jonger* (wederom in eene passivè beteekenis); *runen*, of met wat voller uitspraak *runnen*, is *loeien*, hiervan *runend*, (loeiend) saamgetrokken tot *rund*, maar ook *runer* of *runner*, het geen de *d* aangenomen heeft op zijn Deensch als *minder*, *schoonder*, en duizend andere woorden by ons, die thands de *nd* voor de bloote *n* hebben; *berd* is van *barren* (sparren, toesluiten) maar dit *barren* of *berren* maakt *berrer* of *berder* (dat is toesluiter), en dit zijn in der daad de *berderen*, wier eigenlijke beteekenis een houten beschot is, dat tusschen de ramen of stijlen van een gebouw ingevoegd wordt en de ruimten of vakken sluit; *ei* is voedsel, *eien* is voeden (Geslachten der Naamwoorden), *eier* is derhalve een naamwoord dat *voeder* beteekent; *lied* is niets anders dan *luid* (anders *geluid*), hiervan is *lieden* of *luiden* (klinken, geluid maken), dit *lieden* maakt *lieder*, dat is *klinker*, *galmer*, het geen even zoo goed van een gezang gezegd is als *klinker* gezegd wordt voor een galmgevende letter. — Dan waartoe zou ik dit alles stuk voor stuk opnemen? Alle deze woorden laten zich dus oplossen.

Maar het is niet vreemd, woorden in *er* te hebben, alschoon zy geene *verbalia* zijn. Ik spreek niet van de Hoogduitsche *r*, die zich achter de adjectiven stelt, om het man-

nelijk geslacht uit te drukken als *ein grosser Mann*, *ein Fremder*, waaruit by ons eene en andere byzonderheid is voortgevloeid, b. v. wanneer men een *misdadiger* in plaats van *misdadige* zei, het geen thands niemand meer doen zal; of wanneer onzen Bijbelvertalers (naar een toen ingewortelde gewoonte, die nu met de geheele spreekwijze verloren gegaan is), *zijn achtster* ontslipte, in plaats van *hem achtste;* waar uit ook *kwaaddoender* voor *kwaaddoende* of *kwaaddoener* kan zijn. Ik spreek van een uitgang *er*, die geheel op zich-zelf staat en ook met het gewone verbale *er* (waar van zoo even) geene gemeenschap heeft. Ik bedoel de benamingen der metalen.

Wy zeggen *goud*, *tin* en *lood*; maar anders hebben onze woorden, waarmee wy metalen uitdrukken, den staart *er*. *Zilver*, *koper*, *ijzer* zeggen wy. Dit was oorspronklijk zoo niet. Men zei *zilf* (nog in het Deensch *solv*); men zei *kob*, dat in het Deensch nu *kobber* heet; men zei *ijs*, dat is *hard*, in 't Hoogduitsch *eisen* zonder *r* en in 't Deensch *jern*. En dus liep de reeks van metalen zeer natuurlijk en overeenkomstig met den klank dien zy geven, af: *goud*, *zilf*, *kob*, *tin*, *ijs* (*eis*).

Wat is dan nu dit *er*, dat er achter aan koomt? Het is in der daad een postpositief artykel, en maakt het adjectivum tot substantivum. *Zilver* is het *zilf*; *koper*, het *kob*; *ijzer*, het *ijs*. En op gelijke wijze maakt die sylbe *er rund* van *loeiend* tot *loeier*, *loop* van *looping* tot *looper*, *maak* van *making* tot *maker*. Met één woord, het zij men dit *er* door het werkwoord heenleide of niet, het geeft eene zelfstandigheid die zich aanwijst, te kennen, zonder welke 't woord bloot byvoeglijk, loutere hoedanigheid (zonder meer) te kennen zou geven.

Het is ook daarom dat men wel *rundvleesch* en *kalfsvleesch* zegt, maar niet *runder-* of *kalvervleesch*. *Rund-* en *kalfsvleesch* naamlijk is vleesch van *een rund*, van *een kalf* in 't algemeen, als een vleeschsoort beschouwd; maar *runder-* of *kalvervleesch* zou zijn *vleesch* van h e t *rund*, van h e t *kalf*. Men kan zeggen *het rundervleesch* is voedzamer dan *het kalvervleesch*, even gelijk men zeggen kan *het vleesch*

der runderen — *der kalveren* — of *van het rund* — *van het kalf.* Een redenaar zou zoo spreken mogen, en hy zou dan *het beest* tegen *het beest* stellen, *het rund* tegen *het kalf*, even als of hy zeide: *het rund* heeft voedzamer vleesch dan *het kalf;* maar de naam van het vleesch als vleeschsoort, de tegenstelling van vleesch tegen vleesch eischt *rundvleesch* en *kalfsvleesch* te zeggen.

Dan ik heb my by deze byzonderheid misschien reeds te lang opgehouden. Ik zal by het gezegde alleen nog voegen, dat de adjectiven, wanneer zy als adjectiven gebruikt worden, geen *n* aannemen, maar onveranderd als in het enkelvoudige staan blijven.

XII.

Ik ga over tot de opzettelijke behandeling van den *Genitivus.*

Wanneer gebruikt men den genitivus in *s*, en wanneer dien in *en?*

Den genitivus in *s* voor den algemeenen houdende, die alom en oorspronkelijk in alles stand houdt, zullen wy de afwijkingen daarvan alleen voorstellen.

De genitivus in *en* heeft dus plaats:

1o. Ten aanzien van de zelfstandige naamwoorden van 't mannelijk of onzijdig geslacht, die op *s*, zuiver of gepaard met *ch* of *t* uitgaan; by voorbeeld *mensch: des menschen; reus: des reuzen; vorst: des vorsten.* En in die welke op *e* uitgaan, als *bode: des boden; wijze: des wijzen.*

2o. In alle adjectiven, het zij zy als adjectief, het zij zy als substantief gebruikt worden, voor zoo verre zy mannelijk of onzijdig genomen worden. En voor een

3o. plach men daarby te moeten voegen de *vrouwelijke woorden*, doch deze hebben nu noch *n*, noch *s* meer. Men zegt regelmatig niet meer *vrouws* noch ook *vrouwen*, maar *vrouwe* of *vrouw* zonder eenige verandering van het woord. Ik zeg regelmatig. Hierna zal zich deze uitdrukking ophelderen.

Maar behalven den genitivus heeft men den *casus obliqui,*

gelijk men het noemt. De naamwoorden kunnen in verschillende betrekkingen gebracht worden tot werkwoorden of andere naamwoorden, die er een invloed op hebben. Heeft zoodanig een invloed by ons plaats, waardoor de uitgang des naamwoords veranderd wordt? Wy weten dat het in het Latijn en Grieksch dus is; maar heeft iets dergelijks by ons plaats? — Moonen beweerde dit, en sommigen na hem.

Om dit te beandwoorden moeten wy onderscheiden tusschen de *zelfstandige* en de *byvoeglijke* naamwoorden. En dan andwoorden wy:

1°. Op de *zelfstandige* naamwoorden heeft geen naamval, geen beheersching van voorzetsel, werkwoord of naamwoord het minste uitwerksel, het woord zij mannelijk, vrouwelijk of onzijdig; men gebruike het in de oude volkomenheid met de zachte *e*, of met afkorting van deze *e*. Men zegge *manne*, *vrouwe*, *paarde* of *man*, *vrouw*, *paard*, het blijft in alle gevallen onveranderd zoo het is, en het hangt van elks willekeur af of hy er de oude *e* aan wil hangen of aflaten.

2°. In de *byvoeglijke* naamwoorden voegt alle beheersching de *n* achter aan, van ouds in alle geslachten, thands in het mannelijke alleen. Daar is echter een tijd geweest, waarin zy in 't vrouwelijke een *r* aannamen, waarvan nog sporen overig zijn.

Ware 't ons niet te doen dan om de taal zoo zy in der daad is, ik behoefde dat niet verder te vervolgen: het aangevoerde zou genoeg zijn; maar, daar onze vroegste schrijvers van wie heugenis is, aan het Latijn gewend zijnde, zich reeds een soort van declinatie vormden, die zy in hun schrijven in acht namen, en de spraakkunstenaren van later tijd alles naar een declinatievorm verwrongen hebben, zoo kunnen wy met de vereischte klaarheid geen duidelijk verslag doen van de byzonderheden die de taalhistorie daaromtrent oplevert, noch van de dobbering, die daarin heeft plaats gehad, en de overblijfsels die zy heeft nagelaten, ten zij wy hunne vorm op nieuw aannemen, en de taal voor een oogenblik aan de declinatie onderwerpen. Gelijk wy dan hiertoe zullen overgaan. — Dit is te noodiger, om dat men ook hen verstaan moet, omdat men hun misslagen en mistastingen moet doorzien, en de Latijnsche

Grammatica eenmaal het raam of de tabel geworden is, die ons en alle de beproefde volken voor den geest staat, en waarin wy de vakken dienen in te vullen, indien wy onszelven en anderen voldoen willen.

Wy zullen hier dan de zes naamvallen der Latijnen aannemen; alschoon geene der Noordelijke talen die kent. Wy moeten naamlijk zien, wat de spraakkunstenaars er van maakten, en dan zullen wy met te meer grond hun onnutten en vreemden ballast kunnen wegwerpen, en de zaak tot hare eerste eenvoudigheid weder terug brengen.

Over de namen dezer zes naamvallen vooraf eenige woorden.

Zy zijn in het Latijn: *nominativus*, *genitivus*, *dativus*, *accusativus*, *vocativus*, *ablativus*, en men heeft dit van ouds (dat is van *In liefde bloeiende* af) vertaald door: *noemer*, *teler*, *gever*, *beschuldiger*, *roeper*, *nemer*, waarvoor anderen zeiden: de *noemende*, de *telende* naamval enz.

Het is niet wel te zeggen, waarom de vierde naamval juist den naam van *beschuldiger* hebben moest; hy stelt den genen die er in valt, zeker niet in *beschuldiging*, want hy schrijft hem geen *daad* toe. In tegendeel stelt hy hem *lijdende*, want hy stelt dat de daad op hem overgaat, dat hy ze op of in zich ontfangt. Als ik zeg: *de vader slaat* of *verwondt den zoon*, beschuldig ik *den vader*, maar *den zoon* niet: waarom moet dan *de zoon* gezegd worden in den beschuldigenden naamval te staan? — Dit zal niemand goedmaken, maar men moet erkennen, dat deze benamingen uit byzondere gevallen ontleend zijnde, niet beter de zaak kunnen uitdrukken dan *ut*, *re*, *mi*, *fa*, *sol*, *la*, de muzyktonen. En als men malkander verstaat is 't genoeg, meer behoeft er niet in een naam. De *eerste*, *tweede* enz. naamval was een immers zoo voldoende benaming, en in de laatste tijden heeft men zich ook meest van deze getalbenoeming bediend.

Echter de oude benaming bleef zoo, tot een nieuwe Spraakkunst in de vorige eeuw die benamingen goed vond om te keeren. Men heette toen *den noemer* of *noemenden naamval* den *genoemd wordende; den teler*, den *geteeld wordende*; den *gever*, den *ontfangende;* den *beschuldiger*, den *beschuldigd wordende;* den *roeper*, den *geroepene;* den *ne-*

mer, den *onttrokkene*; en dit werd zoö fraai gevonden, dat het algemeen opgang maakte. Men hoorde toen niet anders, men sprak van geen naamval dan in den passiven naam, tot eindelijk *Houtam* van Gouda opstond. (1)

Houtam was een man van verstand, een goed dichter, en men heeft eenige zeer schoone Lierzangen van hem; doch dit doet tot ons onderwerp niet. Houtam toonde dat de benaming der naamvallen daarop gegrond was, dat men ze als werktuigen aanmerkte, waardoor een persoon in deze of gene betrekking geplaatst werd; dat derhalve de naamval, welke een persoon in den staat of betrekking van *genoemde*, van *geteelde*, van *ontfangende* stelde, wel *noemer*, *teler*, *gever*, moest heeten, en niet *genoemde*, *geteelde* of *ontfangende*; immers, zei hij, zal te scheep niemand den blikken pijp, waardoor hy den voorbyvarende aanroept (of preit) een *geroepene* noemen. Neen, men heet hem den *roeper*, om dat door hem de daad van *roepen* geschiedt, welke den *geroepene* tot *geroepene* maakt. — Deze verklaring was zoo voldingende als duidelijk, en daar mede lagen die nieuwe namen (die nu vijf en twintig jaren geheerscht hadden) in de asch. Uit schaamte echter dorsten degenen, die de oude namen eerst met zooveel waanwijsheid verworpen hadden, niet wederkeeren; en dit deed sedert de benoeming van *eersten*, *tweeden* naamval algemeen doorgaan, waarvan ook wy ons bedienen zullen.

Men is gewoon de buiging aan het lidwoord te kennen. Kwalijk! want hierdoor vindt men zich in belemmering zoo wanneer geen lidwoord plaats heeft. Ik heb dit by verscheiden schrijvers van onzen tijd waargenomen, die verlegen waren, wanneer zy genitiven of dativen vooral in het meervoudige uit zouden drukken. *Amor parentum* b. v. *parentibus dulce*: wanneer men dit met *van* en *aan* vertaalt, is men spoedig gereed, of met lidwoorden; maar wy vragen 't zonder voor-

---

(1) Hendrik Houtam gaf in het Eerste Deel der *Tael- en Dichtlievende Oefeningen van het Genootschap* »Kunst wordt door arbeid verkreegen" (Leyden 1775) bl. 145—168 een »Onderzoek over de Benamingen der Nederd. Naamvallen." De Schrijver was Bode der stad Gouda (geb. 1751, gest. 1780), en wordt als dichter ook door Witsen Geysbeek met lof vermeld.

zetsel en zonder lidwoord. — *Oudren liefde* zegt men (het geen geen *ouderliefde* is) en *oudren zoet*. *Oudren liefde is oudren zoet:* zie daar de ware Hollandsche buigingen. Waarom hier geen *ouders liefde*? Waarom hier geen *ouders zoet?* Wy zullen er de reden van zien; maar de geheele vorm der declinatie moet voorafgaan: en schoon het lidwoord onafhanklijk van het naamwoord is, en er niet aan verknocht als in 't Arabiesch (waar het aanhangt en tot één woord samenvloeit), of als in het Fransch (waar geen naamwoord zonder lidwoord bestaan kan), zoo is echter het lidwoord in zoo naauwe betrekking tot het naamwoord, dat wy het vooraf dienen te laten gaan, om der klaarheid bevorderlijk te zijn.

Wy hebben in onze taal twee lidwoorden, een aanwijzend en een algemeen; *de* en *een*. Het laatste is eigenlijk geen lidwoord, maar getalwoord, het geen zich in alle de talen doet blijken, schoon men het Engelsch daaromtrent uitzonderen wil. Te onrecht. Het *a* der Engelschen in *a man*, *a wife*, *a child* is niets anders dan een vluchtige uitspraak van *an*, 't Angelsaxische *een*, waarvoor zy later door een labiale adspiratie *one* zeggen. Het geen de Angelsaxen door *a* uitdrukken, drukt de Duitsche taalstam door *ei* uit, wy door *ee*; by voorbeeld:

	Angels.	Frankduitsch.	Hollandsch.
	ban	*bein*	*been.*
	dal	*deil*	*deel.*
	gast	*geist*	*geest.*
	ham(huis)	*heim*	*heem.*
	man(malus)	*mein*	*mein*(eed).
Zoo ook	*an*	*ein*	*een.*

En het spreekt van zelf, dat men in het tellen op de getalbenamingen meer aanhoudt en drukt, dan wanneer men een getal blootelijk noemt; *één*, *twéé*, *drie* klinkt meer door dan *een gulden*, *twee* of *drie stuivers;* en wanneer het *een* niet zoo zeer als *uitdrukking van de eenheid*, dan wel als *uitsluiting van de meerderheid* gebruikt wordt, verliest het allen duidelijken toon; het geen het geval is wanneer het voor lidwoord strekt. Wanneer ik *een man* zeg, is mijn oogmerk niet, u by het getal van één te bepalen, maar alleen

de meerderheid onbepaald uit te sluiten, en ik zeg dus *een* zonder accent. Wil ik u opmerkelijk maken op de *eenheid*-zelve zoo wordt het een *talwoord* en ik zeg *één man* (*unus vir*) het geen gelijk staat met *een man alleen*. — De regel staat derhalve vast: het *onbepaalde* lidwoord is het talwoord, niets anders.

Het *aanwijzend* lidwoord bestaat (in de gebaarmaking) in de uitsteking van den vinger naar het voorwerp dat men bedoelt; en gelijk wy reeds aangemerkt hebben en nog dikwijls gelegenheid zullen hebben om op te merken en in duizende voorbeelden bewaarheid te zien, dat het spraaktuig de natuurlijke gebaarmaking, en de tong de hand volgt, zoo wordt dan dit lidwoord ook natuurlijk door de tongletter gemaakt. — De eerste en eenvoudigste poging, waardoor de tong de beweging der hand volgt, is de uitstoting naar voren; deze beweging wordt *d* of *t*; sterker en blazender wijze aangedreven, schiet zy los en wordt *se*. En dus hebben wy ons *den*, *de*, *het*; de Gothen hun *sa*, *so*, *thata*; de Angelsaxen *se*, *seo*, *thad*; de Scandinaven *sa*, *su*, *thad*.

Andere volken, de uitspraak verzachtende, hebben zich met een eenvoudigen tongslag vergenoegd, en zoo is het *al* der Arabieren geboren geworden, en daar uit veellicht het Fransche *le* en *la*, met het Italiaansche *il*, *lo* en *la*, het Spaansche *el* enz. Byaldien echter alle deze laatstgemelde woordtjens niet uit het Latijnsche *ille*, *a*, *ud* zijn, hetgeen vrij waarschijnlijk is. Doch ook dit *ille* is een verzachting en verloop van *iste*, zoo als *al* van *at* is. De tongslag heeft zich in andere talen geheel verloren; de *s*-blazing naamlijk is in aspiratie of spiritus lenis overgegaan; dus in 't Grieksche *ὁ*, *ἡ*, in 't Portugeesche *o*, *a*, *os*, *as*.

Het lidwoord dan moet thands in zijn buiging voorgesteld worden. Wy beginnen met het aanwijzend, als het oudste en eigenlijkste.

Enkelv.	N.	*de*	*de*	*het*
	G.	*des*	*der*	*des*
	D.	*den*	*der*	*den*
	A.	*den*	*de*	*het*
	Abl.	*des*	*de*	*den*

Meerv.	N.	*de*	*de*	*de*
	G.	*der*	*der*	*der*
	D.	*den*	*den*	*den*
	A.	*de*	*de*	*de*
	Abl.	*de*	*de*	*de*

Zoo spoedig, mijne Heeren, deze vorm opgezegd is, zoo moeilijk is het haar te rechtvaardigen. En zoo klein als zy is, zoo zeer is zy vervuld van misslagen. Want (om met het Enkelvoudige te beginnen):

1°. de Noemer *de* in het mannelijk geslacht is niet altijd en niet overal *de*. De Vlamingen hebben eeuwen lang vast gehouden dat hy *den* is; en dit *den* heeft eeuwen lang by ons in Holland geheerscht. Wat zeggen onze oudste schrijvers, en van waar dit geschil?

2°. In 't algemeen zeggen onze oudste schrijvers *de* in den noemer van het mannelijk geslacht; maar zy zeggen *den*, wanneer er een byzondere nadruk te pas koomt; even als zy *dé* zeggen wanneer er een *onderscheidende* aanwijzing plaats heeft. »*God is mijn getuige*", zei de oude Nederlander onbepaald, als nemende het woord *God* voor het eenig wezen waar dit woord op slaan kon. »*De God des hemels*" zei hy met een aanwijzing waarby hand en tong zich ophieven. — »*Dé God, die my hoort*" zei hy in den zelfden zin, waar in wy thands *die* gebruiken; en »*den God des hemels is*" met een nadruk van de aanwijzing verscheiden, maar die een innig peinzend gevoel van dat Wezen dat hy aanriep te kennen gaf. Wat trekken wy nu voor gevolg hier uit? Dit, dat wel wezendlijk de nominativus van ons artykel *de* is; maar dat *den* even als *dé* als een eigenlijk voornaamwoord te houden is, 't geen het artykel vervangt; zoo moeten wy wel, willen wy de aangenomen declinatie staande houden.

De *genitivus* of *teler* heeft *des* voor het manlijke en onzijdige, en *der* in het vrouwelijke. Dit is waar in een zekere opvatting, maar niet volstrekt. *Des* behoort even zeer aan alle geslachten, zoo het echter aan het onzijdige behoort, waar aan men ook twijfelen kan. — *Des moeders* is even zoo goed als *des vaders*; onze Ouden spraken zoo; en nadat dit in de

overige woorden reeds in onbruik geraakt was, behield men het nog regelmatig in de woorden van ééne sylbe: *des wets, des echts, des zons*; men zie Hooft; men zie de Bijbelvertalers; men zie Hinlopen! — Tegenwoordig is dit *des* in het vrouwelijke alleen nog gebruiklijk in de genitiven, die voor het naamwoord gaan waartoe zy behooren. Men zegt dus niet meer *de tederhartigheid des moeders, de gestrengheid des wets;* maar men zegt en moet blijven zeggen *des moeders tederhartigheid, des wets gestrengheid.* Het is geoorloofd zich van deze uitdrukking te onthouden en altijd den genitivus achteraan te stellen, hoezeer dit een stijfheid en dwang aan den stijl geeft, die hem niet altijd verfraait, of die niet altijd te pas komt. Maar den genitivus vooraan stellende is het Hollandsch *des moeders,* maar niet *der moeder tederhartigheid* te zeggen, welk laatste een genitivus pluralis by onze Ouden was, en geen genitivus van het enkelvoud.

Wil men het misbruik, nu een halve eeuw ingekropen, dit inwilligen, mijne Heeren, ik laat ieder zijne vrijheid; maar ik moet hier voordragen wat Hollandsch zij; en wat men dan ook den lateren pedanten en ingebeelden taalzifteren inwillige, houde men ten minste vast aan dat gene dat echte Hollandsche spraakvorme is, al druischen alle hun hersenschimmige dwangvormen daar tegen. (1)

Ik behoef niet te zeggen dat in dien genitivus in *s* het artykel dikwijls tot de bloote *s* wordt saamgetrokken, en *'s vaders, 's mans, 's moeders* voor *des vaders, des zoons, des moeders*, gezegd en geschreven wordt.

3°. De overige drie naamvallen van dit lidwoord in het enkelvoud zijn het zelfde *den* in het mannelijke. Het is de algemeene *casus obliquus* (gelijk men het in het Latijn noemt) de *onrechte* naamval, welke eigenlijk nevens den noemer of

---

(1) De Dichter zelf nogtans wachtte zich wel, in de schoone Episode uit zijnen *Ondergang der Eerste Wareld* te schrijven:

»*Des scheppings heerlijkheid*, wat is zy dan de Vrouw?"

Doch op menige andere plaats in zijne vroegere en latere gedichten, maakte de Spreker gebruik van de hier door hem gewraakte buiging; zie mijne Proeve over den Invloed zijner Dichtwerken, bl. 231.

rechten naamval alleen bestaat; zijnde de genitivus in der daad een suffix buiten 't woord, als wy hierna zien zullen.

4°. Het vrouwelijke geslacht heeft den accusativus of vierden naamval gelijk aan den noemer, en in de overige casus obliqui heeft het van ouds *der*. Dit *der* is geen genitivus, maar strekt er voor. *Der vrouw* wordt alleen by verkorting gezegd voor *van der vrouw*; maar het is een *dativus* of *ablativus*. In den ablativus heeft men die *r* geheel weggeworpen. Onze Ouden zeiden en schreven *metter vrouwe*, *vander vrouwe*; een andere dialect gebruikte de *n* in het vrouwelijke voor den casus ablativus, en zei *met den vrouwe*, *van den vrouwe*; maar het een en het ander is verouderd; en nu heeft men van *der* een *genitivus* en een *dativus* gemaakt, en aldus is alles, van de volmaaktste eenvormigheid en geleidelijksten afloop waarin het bestond, tot een verwarrende ongeregeldheid ontaart; alleen om toch den Latijnen hun kinderlijk declinatiespel na te doen, zoo veel men slechts kon of mocht.

5°. Het onzijdig geslacht is eigenlijk geen geslacht, en school oudtijds onder het vrouwelijke. Naderhand werd het door den invloed van het Fransch enz. meer als een soort van het mannelijke beschouwd en daar naar toe getrokken. Men zegt dat het Fransch en Italiaansch, by voorbeeld, geen *neutrum* hebben. Men heeft ongelijk. Als de Franschman *le froid* en *le chaud* zegt, gebruikt hy geen mannelijk geslacht; maar hy gebruikt werkelijk het onzijdig, doch dit onzijdig heeft het zelfde artykel als het mannelijke. Zoo heeft het Deensch het zelfde artykel voor mannelijk en vrouwelijk en men zegt daarom dat het slechts twee geslachten heeft, *gemeen* en *onzijdig*; zoo heeft het Engelsch slechts één artykel, en men zegt dat de Engelsche woorden geen geslacht in 't geheel hebben. Alles valsch; want schoon de geslachten niet kennelijk zijn door het artykel, zy zijn het door de relativen van *his*, *her*, *its*, door de voornaamwoorden *he*, *she*, *it*, en het is zoo in alle talen. Geen of het heeft de twee geslachten, en een onzijdig of geenerlei, dat door het artykel juist wel niet onderscheiden wordt, maar door andere grammaticale, en door die logische affectie, die de grond van alle grammatica is. By ons nu is het onzijdig door 't artykel kennelijk; maar in

alle talen is het een arm en gebrekkig ding, en dat zeer eenvormig is. Het heeft in geene taal een accusativus. Het heeft ondanks het fraaie formulier van declinatie, dat men er van opgeeft, geen naamval by ons in 't geheel. Maar in den dativus en ablativus ontleent het, het zij dan van 't mannelijk, het zij van het vrouwelijk een buiging. Ik zeg van het mannelijk of vrouwelijk. Eigenlijk van het vrouwelijk, waaronder het by ons oorspronkelijk schuilde. Men zegt van daar *den bossche*, *den woude*, *van den bossche*, *van den woude*, naar de oude vrouwelijke wijze, toen ook de vrouwelijke casus obliquus *n* had; maar die nu aan het mannelijk alleen eigen is.

Het is dit te hulp nemen van het vrouwelijke ter vervulling van het onzijdig geslacht, waaruit die algemeene verwarring der twee geslachten, vrouwelijk en onzijdig, gesproten is, die men waarneemt niet slechts in het verloop van vele woorden die van vrouwelijk onzijdig, of van onzijdig vrouwelijk geworden zijn, of die beide deze geslachten te gelijk hebben; maar ook by vergelijking van het eigenlijk Vlaamsch met ons Hollandsch, waarby men een groote menigte woorden in den eenen dialect vrouwelijk vindt, die in den anderen onzijdig zijn, en omgekeerd. Dus is *trom*, *trompet* b. v. in 't Vlaamsch onzijdig, *toppet* by Antonides.

Wat het *meervoudige* betreft: het onzijdig heeft geen meervoudig, om de zelfde reden, waarom een adjectief geen meervoud by ons heeft, en waarvan nader. Het is in alle geslachten *de* in de overige naamvallen; in alle geslachten in den genitivus *der*, en in den dativus *den*.

Dit alles is bekend. Maar, ik weet niet door welk eene noodlottigheid, schijnt men dit omtrent de vrouwelijke woorden niet algemeen te kunnen of te willen begrijpen. Het ontbreekt niet aan schriften, waarin men den meervoudigen dativus of *de* of *der* geeft, en ten aanzien van de woordtjens *ten* en *ter* is dit opmerklijkst.

Ten en *ter* naamlijk is saamgesteld uit het oude voorzetsel t e, of *tot* of *tote* (want alle drie is goed en van ouds gebruiklijk, en ook inderdaad het zelfde woordtjen) met het aanwijzend lidwoord.

Men maakte oudtijds geen onderscheid tusschen *te* en *tot* (dat *tote* geschreven wierd), maar beide beteekenden als één zijnde het *aanwezen* op eene plaats, en de *beweging* naar eene plaats. Van daar dat men in mijne kindschheid nog *tot Amsterdam*, *tot Leyden* op de brieven schreef, en niet *te* gelijk nu. Men heeft thands tusschen *te* en *tot* onderscheid in beteekenis gemaakt, het geen zeer onnoodig was; en men heeft het (naar de gemeene gewoonte der zoogenaamde spraakkunstenaars) geheel verkeerd gedaan. *Te* beteekent nu de *berusting op* of *in* een plaats, *tot* de *beweging naar* derwaart, of (eigenlijker, en om het te noemen zoo 't heet) de bepaling van zulke beweging by 't punt waar zy ophoudt. *Ik wandelde van de stad tot het kalfjen* is niet *naar het kalfjen*, maar drukt het ophouden van mijn wandeling met de bereiking van 't kalfjen uit.

Dit *te* nu wordt samengesteld met het lidwoord *de*, even als *co*, *su* enz. in het Italiaansche *colla, sulla*. Wy houden het nu meestal daarvoor dat dit *te* (of *tot*) den accusativus regeert, op wat grond zullen wy in de syntaxis zien; maar onze voorouders voor Moonen schreven er den dativus aan toe, en dus moet men 't opvatten, wanneer wy dit oud en edel overblijfsel van het echte Hollandsch ontwikkelen willen. *Ten* is derhalve *te den* of *tot den; ter* is *te der* of *tot der*. Men zegt dus ten *afgrond uit*, ten *hemel op;* ter *aarde*, ten *deele;* en deze spreekwijzen behoeven geene verdere verklaring. Wanneer wy 't in 't meervoud nemen is er ook geen bedenklijkheid by een mannelijk of onzijdig naamwoord; b.v. ten *wateren uit*. Maar met vrouwelijke woorden heeft men sints lang ingedrongen ter *starren opgevaren*, ter *wolken afgeregend*, ter *kimmen ingezonken*, ter *golven uitsteken*. Zie daar een volstrekte wanspraak: want geen dativus, geen ablativus, geen accusativus, geen casus obliquus met één woord heeft in het meervoud *der*, dan de genitivus alleen, en er is geen voorzetsel ter wareld dat den genitivus regeert. Ware 't eenige andere der onrechte naamvallen, het zou *te de*, en dus te *starren*, te *wolken*, te *golven*, te *kimmen* moeten zijn; maar is het de dativus (gelijk het onwedersprekelijk is) zoo moet het *te den* zijn, dat is *ten*. Men zegge derhalve altijd

t e n *starren op*, t e n *wolken af*, t e n *kimmen in*, t e n *golven uit* enz. Dit, en niets anders, is Hollandsch. *Ter starren*, *ter kimmen* is even zoo goed als of men in 't Fransch, in plaats van *aux dames* wilde zeggen *à les dames*, of slimmer. (Zie B. de Bosch, Aanmerkingen by de Maatschappy van Letterkunde.)

Dus verre van het *aanwijzend* lidwoord!

Het *algemeene* lidwoord *een* volgt dit op den voet. Alleen moet men begrijpen, dat men goedgevonden heeft, het vrouwelijke met de *e* te verrijken, of liever de andere geslachten daarvan te berooven; want wy hebben reeds vroeg aangetoond, dat allen woorden die *e* eigen is. Waar derhalve *de des* wordt, moet *een eenes* worden, omdat het niet *een* maar *eene* is; waar *de der* wordt, wordt *eene eener*, en waar *de den* wordt, wordt *eene eenen*. *Eenes* en *eenen* trekt zich naar willekeur van den spreker of schrijver te samen tot *eens* en *een*.

Dat *een* geen meervoudig kan hebben, spreekt van zelven.

Van 't onzijdig hebben wy reeds gezegd, dat het den dativus en ablativus van het oude *vrouwelijke*, nu *mannelijke* ontleent, en geen accusativus heeft, maar daarvoor den noemer gebruikt. Deze vorm van buiging is dus eenvoudig.

N.	*een*	*eene*	*een*
G.	*eenes* (*eens*)	*eener*	*eenes* (*eens*)
D.	*eenen* (*een*)	*eener*	*eenen* (*een*)
A.	*eenen* (*een*)	*eene*	*een*
Abl.	*eenen* (*een*)	*eene*	*eenen* (*een*)

Ik heb gezegd, dat *eenen* zich samentrekt tot *een*. Anderen verkiezen dit een *afkorting* in plaats van een *samentrekking* te noemen, waarom zy het dan ook in het schrijven met het teeken van *afkorting* of *apostrophe* merken. Die *apostrophe* beteekende by onze voórouders eene weglating van eene enkele zachte *e*. De nieuwigheid van Moonen deed haar voor teeken van weglating der sylbe *en* nemen; en, daar te voren die apostrophe derhalve by 't adjectief geplaatst het vrouwelijk geslacht kenteekende, wierd zy nu tot kenteeken van het mannelijke, bijv. *met d' aangename lent* schreven de Ouden; de lateren *met d' onguren winter; met een' koelte op zee* was de schrijfwijze der Ouden, *met een' storm* die der lateren. — Welk

eene tegenstrijdigheid, mijne Heeren! en welk eene verwarring, die hieruit geboren moest worden! Kan men 't Hoogstraten of Outhof wel kwalijk nemen, zoo zy derhalve wel eens in die teekens mistasten? Kluit-alleen was die geen (voor zoo veel ik weet) die er nooit in gedwaald heeft.

Men schrijft dan nu *met* e e n' *storm* voor *met eenen storm* en het is in zich zelf onverschillig of men dit eene samentrekking dan een afkorting van uitgang noeme. Maar dat het in der daad een inééntrekking van twee lettergrepen is, die in den zelfden konsonant eindigen, bewijst de geheele schrijfwijze der Ouden. Zoo schreven zy *heeft* voor *heeft het* of *heeftet*; zoo *zy sochten* voor *zy zochtenen* of *zochten hem*; zoo *riepmen* voor *riepmenen* of *riep men hem*; zoo *ic las* voor *ic lases* of *ik las des*. En alle de oude boeken zijn daar vol van. Zoodanige inééntrekkingen zijn derhalve in den aart onzer taal van de oudste tijden af; en, als inééntrekkingen beschouwd, zijn zy volkomen uitdrukkingen, die hare volkomen beteekenis meêbrengen en waar niets aan ontbreekt; terwijl het tegendeel onze taal tot eene gebrekkige stameling maakt, die niet weet uit te drukken wat zy meent, of waarby men niet klaar genoeg dacht om het geen men zeggen wilde naar eisch te bepalen.

Echter zijn er ook afkortingen van de sylbe *en*, en wel twee. De eerste is wanneer men den uitgang van het meervoudig als inslikt; en dit is tot ons overgegaan in de benamingen van *twee*, *drie jaar*, *pond*, *ons*, *maat*, *mud*, *schepel*, *last*; ook wanneer men *twee honderd man* voor *mannen*, of *op de been* zegt voor *op de beenen*, *op de schouder* voor *op de schouderen*. Kluit en anderen hebben hier verscheiden voorbeelden van bygebracht, maar deze pluralia onder de schijnbare vorm van singularia zijn in veel grooter aantal dan men gelooft.

De andere afkorting is die van het plurale der werkwoorden (vooral in de derde persoon), wanneer het voornaamwoord achter aan koomt, by voorb. *wilsi*, *hebsi*, *segsi*, *laatsi* voor *willen si* ens. en het is hierin, dat oppervlakkige taalkenners of, zoo Berkhey het eens uitdrukte, die »aan de papkom van Melis Stoke pas beginnen te lepelen" (of liever, die

Ten Kates paplepel nog zitten na te likken) den grond voor hun *laat my*, *laat ons*, *laat hen* meenen te vinden; terwijl men altijd *laat ik*, *laat hy*, *laten wy* in de toevoeglijke wijze zeggen moet. Zy vinden naamlijk *laatsi*, en meenen dat dit *laatse* voor *laat hen* is, terwijl het uitdrukkelijk is *laten zy*.

Tot zoodanig eene afkorting zou men dan ook dat schrijven van *een* voor *eenen* kunnen brengen en het daarom apostrofeeren. Maar behalven dat die afkorting by de Ouden alleen de pluralia geldt, zoo is het voor 't oog kennelijk dat, wanneer men *eenen* tot *een* maakt, de in- of afgekorte *en* de zelfde letters met de vorige zijn, en dus hier geen weglating is dan van reeds uitgesproken en geschreven letters. Ik houde 't dus voor eene inkorting of intrekking als van *heeft geregend* voor *heeft het geregend*, *wy vroegen* voor *vroegenen* of *vroegen hen*; en ik zou er derhalven voor zijn om het niet met de apostrophe te teekenen. Iets anders is, wanneer men *d'armen* voor *den armen* zegt; want daar is geen samentrekking, maar afkorting van de *en*.

Van de *zelfstandige woorden* is genoeg gezegd, om er hier geen afzonderlijk *schema* van te geven. En van de *byvoeglijke* mag ik 't zelfde beweeren, zoo ik alleen aanmerke, dat hoezeer byvoeglijke woorden in 't meervoudige geen *n* aannemen, maar in de enkele zachte *e* uitgaan, de dativus echter hier in een uitzondering maakt, zoodat men altijd met de *n* zegt *den zachtmoedigen mannen*, *vrouwen*, *kinderen*, door alle geslachten heen.

Zie hier derhalve een schema van saamgestelde buiging met lidwoord en adjectief.

Enkelvoudig.

N.	*Een* (of *de*) *groot* of *groote*	*man* of *manne*.
G.	*Eens* (*des*) *grooten*	*mans* of *mannes*.
D.	*Eenen* (*den*) ——	*man* of *manne*.
A.	*Eenen* (*den*) ——	*man* of *manne*.
Voc.	*groote*	*man* of *manne*.
Abl.	*Eenen* (*den*) *grooten*	*man* of *manne*.

N.	*Eene*	(of *de*)	*groote*	*vrouw*	of *vrouwe.*
G.	*Eener*	(*der*)	—	—	—
D.	*Eener*	(*der*)	—	—	—
A.	*Eene*	(*de*)	—	—	—
Voc.			*groote*	—	—
Abl.	*Eene*	(*de*)	*groote*	—	—

—

N.	*Een*	(of *het*)	*groot* of *groote*	*kind.*
G.	*Eens*	(*des*)	*grooten*	*kinds.*
D.	*Eenen*	(*den*)	—	*kinde.*
A.	*Een*	(*het*)	*groot* of *groote*	*kind.*
Voc.			*groot* of *groote*	*kind.*
Abl.	*Eenen*	(*den*)	*grooten*	*kinde.*

Meervoudig.

N.	*Groote*	(*de groote*)	*mannen*,	*vrouwen*,	*kinderen.*
G.	*Groote*	(*der groote*)	—	—	—
D.	*Grooten*	(*den grooten*)	—	—	—
A.	*Groote*	(*de groote*)	—	—	—
Voc.	*Groote*		—	—	—
Abl.	*Groote*	(*de groote*)	—	—	—

Wy zien, mijne Heeren, dat dit naauwlijks den naam van buiging verdienen kan. Immers dat, wilde men een buiging voorstellen, die zes Latijnsche naamvallen dan even weinig daar alle in gebracht behoorden te zijn, als de zeven der Slavoonsche talen; maar dat onze naamvallen, zoo zy dan dus heeten moeten, eenvoudig bestaan in:

1. den *Noemer* of *onveranderden.*
2. den *Genitivus* of *toeëigenaar.*
3. den *Beheerscher.*

Ik zeg 1°. de *Noemer*, quod patet; 2°. de *Genitivus*, dien ik toeëigenaar noem, omdat aan het woord, dat hy wijzigt, iets toegeëigend wordt; 3o. de *Beheerscher*, dat is een naamval, die door het overgaan van de daad op een ander dan de dader ontstaat en tevens accusativus en dativus bevat; waarop ik dan ook (in een eigen zin) den naam van *casus obliquus* (*onrechten* of *gebogen* naamval) zou toepassen.

Dan, hoezeer eigenlijk de zaak dus is, echter heeft deels de naäping der Latijnen, deels een verscheidenheid van uitgang, dezen derden naamval in twee en zelfs in drie doen splitsen, en zoo zijn *dativus*, *accusativus* en *ablativus* ontstaan. Ook heeft men in den *vocativus* een onderscheid gezocht, waardoor hy van den *noemer* verschillen zou. Dwaasheden, doch die ingevoerd zijn, die men kennen moet, om de tegenwoordige taalbegrippen te verstaan, om ze te kunnen beoordeelen, om gezond over de taal te denken, en haar wel en zuiver te schrijven, en voor eene nog verder voortgaande verbastering te bevrijden.

Wanneer ik *eene groote vrouw* zeg, willig ik dit den taalkunstenaren in. 't Was van ouds *eene* in 't mannelijke en vrouwelijke, en men onderdrukte die nasleepende *e* naar willekeur; thands doet men dit nog, en het is zoo goed *een vrouw* en *een goede vrouw* te zeggen als *eene*. Ja in eenigen opzichte beter, waarvan in de prosodie nader! Maar *eene* in 't mannelijke te zeggen met deze nasleepende *e*, zou thands de berisping niet ontgaan mogen. Waarom? men spreekt die *e* sedert etlijke leeftijden in het mannelijke niet meer uit, en men is daardoor ook reeds afgewend haar te schrijven. Zy behoort dus tot de tegenwoordige taal niet.

Maar ik zeg *een* of *de groot* of *groote man*, *een* of *de groote vrouw*, en *een* of *het groot* of *groote kind*. Nu is de vraag: is dit *groot* of *groote* willekeurig? Of schrijft 't zij de aart onzer taal, 't zij 't gebruik ons een wet voor, wanneer *groot*, wanneer *groote* te zeggen?

Geen punt in de taal is misschien ooit aan meer duisterheid onderhevig geweest, en geen punt door de grillige opvattingen der taalkunstenaren meer verduisterd geworden. De zaak is kortelijk deze, met verwerping van alle *grammaticisten* en *grammaticasters*:

1o. Het vrouwelijk geslacht heeft niet dan het verlengde adjectief; het mannelijk en onzijdig hebben beide 't verlengde en 't onverlengde.

2o. Het mannelijk geslacht eischt het verlengde adjectief by het aanwijzende lidwoord: *de groote*, *de brave man*.

3o. Het mannelijk geslacht neemt het onverlengde, met

het onbepaalde lidwoord: *een groot*, *een braaf man*, en ook het verlengde: *een groote*, *een brave man*, en dit geeft een verschil van beteekenis in de toepassing des adjectiefs.

4o. Het onzijdig geslacht neemt het onverlengde aan, als het met het onbepaalde lidwoord gebruikt wordt; doch beide 't verlengde en 't onverlengde met het aanwijzende: *een snel paard*, *een lief kind*, *het snel* of *snelle paard*, *het lief* of *lieve kind*.

Van dit alles heb ik reden gegeven in een uitvoerige Verhandeling, door my in de Tweede Klasse van het Instituut voorgelezen (1).

Gij ziet, mijne Heeren, dat het gene ik hier zeg, deels instemt met de gewone regelen, maar ook deels daar onmiddelijk tegen strijdt. Ik zal ieder punt afzonderlijk voorstellen.

Ad 1m. Dit is algemeen en erkend.

Ad 2m. Dit desgelijks.

Ad 3m. Dat het mannelijk geslacht met het onbepaalde lidwoord gebruikt het onverlengde adjectief by zich moet hebben, en geene *e*, is de aangenomen stelregel. En dat men dus sprekende en schrijvende in het algemeen wel spreekt en schrijft; zal ik toegeven met iedereen. Mits men door wel spreken en *schrijven* verstaat niet tegen de algemeene taalregels te zondigen. Maar die *altijd* zoo schrijft en zoo spreekt, spreekt en schrijft zekerlijk somtijds kwalijk. Want, daar zijn gevallen waarin *een* brave, *een* deugdzame, *een* verstandige *man* gevorderd wordt, zal men den zin, het gevoel dat de gedachte saust, uitdrukken.

Ad 4m. Dit loopt geheel aan tegen het gezag der taalkunstenaren, die daartoe samenspannen, om het verlengde adjectief geheel van het onzijdig geslacht uit te sluiten; alhoewel *het* lief *kind* doorgaands niet deugt, en *het* lieve *kind* waar en oprecht Hollandsch is.

Twee stellingen zijn derhalve hier betwist. Beide raken zy het verlengde adjectief, en dit 1°. in 't mannelijk geslacht met het onbepaalde, en 2°. in 't onzijdige met het bepaalde

(1) In de Vergadering van 20 December 1810. De voordracht werd opgenomen in de Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden, D. I. bl. 53—103.

lidwoord. In beide gevallen hebben onze taalrechters door hunne hooge uitspraken die verlengde adjectiven uitgesloten. Ik zou u intusschen toonen kunnen, dat zy van alle tijden af daar gehuisd, gehoofd, gezeteld geweest zijn; en geen *gens sans aveu* zijn, die men zoo maar uitzet; en dat wy ze nog dagelijks in die gevallen gebruiken. Maar *het* is bewijst niet altijd *het* is goed en behoort zoo. Deze waarheid wordt my van alle kanten herinnerd, en ik laat dus alle voorbeelden daar, en wil de zaak uit den grond ophalen.

Onze denkbeelden zijn algemeen of byzonder. Hierop is ons onderscheid van artykel of lidwoord gegrond. Een *man* is algemeen en sluit niemand uit. De *man* is (naar de uitdrukking) aanwijzende en dus byzonder. Deze onderscheiding heeft invloed op alles in denkbeeld en taal. — Maar wanneer ik een hoedanigheid met een voorwerp verbinde, zoo kan ik, het zij ik dat voorwerp als algemeen of als byzonder beschouwe, die hoedanigheid als iets algemeens of als byzonder aan dat voorwerp eigen aanmerken. Een *groot* of *verstandig man* drukt een man *in het algemeen* uit die *groot* of *verstandig* is; de *groote man* wijst er zoo een' aan; maar geen van beide die uitdrukkingen stellen die hoedanigheid van *groot* of *verstandig* te zijn, voor op een wijze die bepaalt, of ik ze als een algemeene hoedanigheid, dan wel als byzonder aan den man of aan een der mannen dien ik uitmonstere, of waaraan ik denke, beschouw of beschouwd wil hebben.

Onze adjectiven by substantiven gevoegd maken soorten, klassen, rangen, waaronder wy de zaken bevatten; maar wy kunnen ook één substantief byzonder en van zich-zelf wijzigen. Daar zijn, by voorbeeld, *wijze* en *dwaze* onder de mannen; daar zijn *goede* en *kwade;* daar zijn *groote* en *kleine*: dit is een soortverdeeling. Zeg ik nu *een wijs* of *een wijze man*, zoo is de vraag, meen ik blootelijk iemand die tot dit of dat soort behoort? of meen ik iemand, in wien ik die hoedanigheid bepaaldelijk stel, en wiens denkbeeld in mijn bevatting zich wijzigt, onafhanklijk van alle anderen, en zonder op anderen te denken? — Dit onderscheid neemt onze taal in acht, door het tweederlei adjectief. Het onverlengde is algemeen, soortmakende; het verlengde is afzonderende,

en (om het dus te noemen) individualiseerende. *Een deugdzaam man* is *een onder de deugdzamen.* Daar was *een* deugdzaam *man* is even als daar was *een* oud *man*, dat is *daar was een* grijzaart, *daar was een prins*, *een bedelaar;* daar was *een* groot *dichter*, dat is *een onder de groote dichters.* Noem de *groote* dichters *poëeten*, de andere *rijmers;* zoo zegt het: daar was *een poëet*, en *niet een rijmer.* Maar daar was onder de Persen of Arabieren *een* groote *dichter*, dat is personeel, individueel, dat moet een *Hafez* (1) en niet minder zijn. — Dit onderscheid, mijne Heeren, te fijn voor de *lieden met grove zenuwtepeltjens* van Feith (2), hebben onze taalmeesters uitgebannen, omdat zy er onvatbaar voor waren; maar onze Ouden kenden het, gevoelden het, en drukten het uit; en het is uit de dagen onzer Grootouders op ons overgebracht, door die weinigen, die Vondel en Poot doordrongen hadden. ô Laten wy het niet wegwerpen! Vele verzen en uitdrukkingen zijn hare byzondere kracht aan die waarneming verschuldigd.

Met het onzijdig geslacht is het in der daad even het zelfde; mits men begrijpe dat de vraag daar in alleen en eeniglijk by het aanwijzend artykel te pas koomt. *Het* lief *kind* drukt een kind uit, *lief* als honderden; maar *het* lieve *kind* drukt een zekere tederheid uit, door het *lieve* aan het kind persoonlijk te eigenen, het niet in het soort, maar in het individueele van het kind te stellen. Het *koninklijk geschenk* is *het geschenk een koning waardig*, dat is: het epitheton brengt het geschenk tot die klasse die men *koninklijke geschenken* noemt. Maar *het koninklijke geschenk* drukt uit het geschenk, dat my van den koning gegeven is, om dat het het koninklijk zijn niet in de soort maar in 't geschonkene stuk-zelve stelt. *Het* koninklijk *Instituut* is een algemeene eertytel; want het verheft het tot een klasse; maar *het* koninklijke *Instituut* is het Instituut dat byzondere

(1) Van *Hafez* of *Hafiz* gaf Bilderdijk een paar overzettingen; zie Mr. J. Pans *Aanwijzing*, bl. 16.

(2) Over de »soorten van zenuwtepelen" en »den man met zijne grove zenuwtepelen" handelt Feith, in zijne *Brieven*; zie Dicht- en Prozaïsche Werken, D. II. bl. 55 en 56.

betrekking op den Koning heeft. *Een* Keizerlijk *Notaris* is dus ieder Notaris; maar *een* keizerlijke *Notaris* zou een Notaris zijn, die door den Keizer als zoodanig voor zich gebruikt werd. *Het* Hollandsch *Instituut van wetenschappen* onderscheidt van het Fransch *Instituut* by wege van klassificatie; maar *het* Hollandsche *Instituut* individualiseert en toont dat er slechts één is. Nauwkeurig gesproken zou men kunnen zeggen, sedert de vereeniging met Frankrijk is het *Hollandsche* Instituut een *Fransch* Instituut; maar dat *Fransch* Instituut is niet te min als het *Hollandsche* eenig, en het *Fransche* Instituut is ook eenig. — Nog eens en voor alles: klassificeerende heeft het adjectief *geen e;* individualiseerende heeft het de *e*, en is er de *e* dermate eigen aan, dat zy niet ontbeerd kan worden.

Dit zal sommigen te *subtiel* schijnen. Alles, mijne Heeren, wat in de taalkunde grondig is, is *subtiel* en moet dit noodzakelijk zijn, om dat het in de ontwikkeling van een daad van ons denkvermogen bestaat. Maar dat zelfde, zoo subtiel als het in voorstel en betoog schijnen mag, is bevatbaar voor ieder, die de taal verstaat, en als kind zonder regels of lessen geleerd heeft, mits hy zich niet, voor de taal zijner ouders, een *factice* taal van de taalkunstschrijvers heeft eigen gemaakt. Ja, niemand, mijne Heeren, zal, zoo hy spreekt zonder er aan te denken, zich daarin misgrijpen. 't Zou verkeerd zijn, wilde ik u leeren spreken of schrijven. Neen, dat moet geen taalkunstleeraar. Hy moet alleen *waarnemen* hoe gy als Hollanders spreekt, en hoe uwe ouders vóór u spraken; en gy kunt er dus niets uit leeren dan wat gy reeds doet, en dikwijls doet zonder te weten dat gy het doet. Die anders deden vóór my, die zeiden: zoo moet gy spreken — bedorven de taal; en verdienden belachen en uitgebannen te worden. Zoo spreekt gy, zeg ik, en dit leg ik u uit; en ik voeg er by: blijft zoo spreken, en laat er u door geene ingebeelde betweters van afbrengen. Alles wat ons Hollandsch behoeft, bestaat in deze eenige les. Ware zy honderd jaren vroeger gehoord en opgevolgd: niets schooner zou er zijn dan het Hollandsch. 't Heeft geen vlek dan die de domheid der waanwijsheid daar in bracht.

XIII.

Wy hebben, mijne Heeren, by onze vorige lezing, het verschillend gebruik van het verlengde en onverlengde adjectief in den Noemer gezien en tot vaste gronden gebracht. Wy zullen tot de overige zoogenaamde naamvallen overgaan.

Van den *Genitivus* hebben wy genoeg gezegd, om deszelfs verscheidenheid te ontwarren, om zeker te zijn, wanneer men dien in *s*, en wanneer dien in *n* gebruiken moet. Ik zal er alleen eene kleine aanmerking byvoegen, die zich als van zelve opdoet. De naamwoorden op *e* uitgaande hebben den genitivus in *n* als wy zagen; het is dus niet anders dan natuurlijk, dat aan de adjectiven die genitivus eigen is; daar elk adjectief in der daad dien uitgang in *e* heeft, en die uitgang er zoo eigen aan is, dat het hem in het *aanwijzende* en het *vrouwelijke* niet verliezen kan. Maar het is om de zelfde reden even natuurlijk, dat zoo lang men aan sommige vrouwelijke woorden de *e* altijd als onafscheidelijk eigen rekende, in die woorden desgelijks de *n* den genitivus uitdrukte, en dat men 't in 't enkelvoudige *der vrouwen* (met een *n*) zeide. Het is noodig, dit op te merken, tot verstand onzer oude schrijvers. Thands (als gezegd is) verandert het vrouwelijke zelfstandige woord niet door de buiging, zoo lang het in 't enkelvoudig getal blijft.

zich eene schoone gelijkmatigheid in de twee onderscheidene buigingen (*des konings* by voorbeeld, en *des heeren*) opdoen. En dit zou in onze taal veel aannemelijker zijn dan in 't Engelsch; omdat in onze taal de genitivus in *s* alleen aan het enkelvoudige verknocht is, terwijl de Engelschen die '*s* ook wel by het meervoudige gebruiken. Maar, behalven dat men van ouds by ons zoo wel als in 't Engelsch dit '*s* ook in 't vrouwelijke gebruikt, en *the queen's* even als *the king's crown* (by ons *van moeders* als *van vaders zijde*) zegt, terwijl in het vrouwelijke geen *his* (of *zijn*) te pas koomt, zoo verklaart deze verklaring niets, want dit *his* is zelf samengesteld met die genitiefmakende *s*; het is naamlijk de genitivus van *he* (of *hi*), die *his* maakt, en hoe komt dan die *s* in *his*? Het is als of men in de Natuurkunde om de uitgebreidheid der lichamen te verklaren, stofjens stelt, die zelf uitgebreidheid hebben. Dit verschuift de zwarigheid slechts, maar lost ze niet op: want de vraag blijft in de eerste stofjens de zelfde. — Zoo ook: is die *s* in de naamwoorden, van 't voornaamwoord *his*, dat er aan gehecht wordt: hoe koomt zy in dat voornaamwoord *his*, dat *he* in den noemer is? Die dit laatste oplost, lost alles op; die dit niet oplost, heeft niets gezegd dat ons bevredigen kan.

Het is even zoo met *zijn*, dat ook in zich-zelf een genitivus is, als wy weldra zien zullen.

Maar daargelaten wat de *s* en *en* zijn: vinden wy nog vrij wat aan te merken omtrent het gebruik van dien genitivus. Wy hebben reeds gezegd, dat de genitivus *voor* of *achter* het woord, dat er toe betrokken wordt, plaats kan vinden. Zoo hy achter koomt, is alles eenvoudig. *Het bevel des konings, de wet Gods, de zegen des Heeren, het recht eens vreemdelings.* Alleen valt er dan waar te nemen dat dit niet dan tot den deftigen stijl behoort, en niet in dien van het gemeene leven, zelfs onder de hoogste personen in rang geduld zou kunnen worden; maar dat men in deze woordschikking verplicht is den genitivus te parafraseeren door den ablativus met het voorzetsel *van. Het bevel van den koning, de wet van God, de zorg van een vader* (*praeceptum a rege, lex a Deo, sollicitudo a patre*) moet dan gezegd worden voor —

des konings, — *Gods*, — *eens vaders* (*regis, dei, patris*). En dit behoort tot de volstrektste eigenschap der taal, waar tegen men niet zondigen kan, zonder zich belachlijk te maken.

Maar wanneer de genitivus vooraan geplaatst wordt, is 't eene andere zaak. Deze is de natuurlijke, en niet de kunstmatige, de gedwongene en stijve woordschikking, den Dichter, den Redenaar en den deftigen geschiedschrijver eigen of geoorloofd. Dan in dit geval doet zich eene andere byzonderheid op.

Wanneer naamlijk het woord dat in den genitivus staat een nasleep heeft, vraagt men hoe die *s*, die den genitivus maakt, aan te hangen. *De koning van Engeland* by voorb. heeft *een kroon*: deze *kroon* is *de kroon* van den *koning van Engeland*, of (met den genitivus) *de kroon* des konings *van Engeland*. Ik wil dit *des konings* nu voor zetten, naar de by ons (als gezegd is) natuurlijke woordschikking; hoe zeg ik nu? *des konings van Engeland kroon*? Zoo schrijven onze taalkundigen: maar geen Hollander als hy natuurlijk spreekt en zonder te denken hoe hy spreekt. Hy zal altijd en overal, van de Eems tot de Schelde, *de koning van Engelands kroon* zeggen; even als de Engelschman *the king of England's crown*. — Wy komen hier dadelijk weêr op te rug, doch eerst nog een tweede!

Wanneer het woord dat *in genitivo* staat een ander by zich heeft op de wijze die de Latijnsche Grammatica *appositio* noemt: als *Prins Willem*, *Hertog Albrecht*, en dit in dien genitivus voorgaat, by voorb. *de nagedachtenis* van *Prins Willem*, van *Hertog Albrecht*, moet ik dan zeggen *Prinsen Willems* en *Hertogs Albrechts nagedachtenis*, even als de Latijnen? Of met het artykel *des Prinsen Willems* enz.? Zoo doen zy die het Latijn nabootsen, maar het is nooit Hollandsch geweest, en onze Ouden verschillen daarin van de lateren. De zaak eischt ontwikkeling.

De Ouden namelijk zeiden *Prinsen Willem* enz.; de lateren daar tegen *Prins Willems* enz. Huydecoper bewijst dit volkomen, en ieder oogenblik kan men zich overtuigen, dat hy, wat de Ouden betreft, recht heeft. Maar waarom spraken zy zoo? en waarom wil hy dat wy thands nog zoo spre-

ken? En waarom moet men dit voor de Latijnsche regel, die beide die woorden in genitivo stelt (*Guilielmi principis, Adelberti ducis*), of wel de Latijnsche manier voor deze, trekken?

Van de eerste soort behoeft men geen voorbeelden; *staatsman*, *heirvoogd*, *opperheirvoogd* enz. kent men als zoodanig. Van de laatste soort is het geen ik zoo even zeide: *des koning van Engelands kroon*; daar behoort *kroon* niet aan *koning*; maar aan *koning van Engeland*, in één denkbeeld saamgevat. En zoo is het ook wanneer wy *prins Willem*, *graaf Diedrijk*, *hertog Albrecht* zeggen. Die verstandelijke woordkoppeling kan verscheiden woorden bevatten, kan substantiven, adjectiven, genitiven, andere naamvallen met voorzetsels begrijpen, die echter alle te samen vereischt worden , om één individueel denkbeeld aan te geven; by voorb. *de Vorst van Indien aan Ganges overzij*; *de zegevieren op de Persische overmacht.*

Wanneer nu een zoodanige woordkoppeling plaats heeft, en men dan dat voorwerp dat er door uitgedrukt wordt, in de betrekking van den genitivus gebruikt, zoo geldt die geheele woordenreeks voor één woord, en het teeken van den genitivus komt achter aan. Zoo zegt de Engelschman (als gezegd is) *the king of England's crown*; wy *de koning van Engelands kroon*, en even zoo: *prins Willems*, *graaf Diedrijks*, *hertog Albrechts nagedachtenis*, *heirtocht*, of wat het zijn mag. En met het artykel: *de prins Willems*, *de graafs Diedrijks* enz.

In het Engelsch is deze regel aangenomen. By ons heeft men (naar het schijnt) nooit ernstig op de zaak gedacht. Men gevoelt (en dit wordt by alle schrijvers erkend; de een zegt het wat volmondiger, de ander wat meer ingewikkeld) dat men niet zeggen kan met de Ouden: *des konings van Engeland kroon*, noch *'s prinsen Willem nagedachtenis*, alhoewel Huydecoper (alleen) dit laatste blijft beweren; want dat dit, als zoo vele andere spreekwijzen die in zich-zelven zeer juist en goed waren, verouderd is; maar hoe dan te spreken blijft de vraag, en deze lost niemand op, of legt er den waren grondslag voor open. Voor my, ik vertrouw hier het ware en eenige beginsel te hebben aangegeven, dat in

dezen beslissen kan en behoort te beslissen. De spraak uit zich door den mond, maar zy is en moet zijn het uitvloeisel der gedachten; in deze derhalve moet haar grond en reden gezocht worden.

Velen zeggen, en vergenoegen zich hier mede, men moet zich van zulke belemmerende woordschikkingen onthouden; en zy hebben in zekeren zin gelijk. Maar wanneer een woordschikking belemmerend is, is zy het of voor den hoorer of voor den spreker. Is zy het voor den hoorer, zoo deugt zy niet. En het is dus, by voorbeeld, met alle te lange volzinnen, en derhalve ook met te lange woordkoppelingen, het zij men van *zichtbare*, het zij men van *verstandelijke* woordkoppelingen spreke. Is zy 't voor den spreker, zoo is 't om de moeilijkheid van de uitspraak, of uit hoofde van de moeilijkheid om aan de gronden der taal te voldoen. In het eerste geval, deugt wederom de woordschikking niet; maar in 't laatste geval moet de zaak die duister is, opgeklaard worden. Niemand behoeft alle de uitdrukkingen van een taal te gebruiken, gelijk hy niet alle de woorden van een taal behoeft te gebruiken; maar die de taal zal verstaan, moet alle de woorden en alle de uitdrukkingen kennen en in staat zijn goed en juist te gebruiken, en hier op, mijne Heeren, komt het hier aan.

Men heeft dus gezien, dat het gebruik der Ouden byzonder in den innigen grammaticalen aart onzer taal rust; en dat het later gebruik in een ander, een meer intellectueel beginsel berust; maar beide ook even zeer strijdig met het Latijnsche grondbeginsel der gelijkheid van naamvallen in de woorden, die tot beteekening der zelfde voorwerpen by elkander staan. Dan de langdurige vervorming van de taal naar Latijnsche spraakregelen heeft echter ook de Latijnsche constructie in dit opzicht by ons ingevoerd, en derwijze gevestigd, dat wy niet zeggen kunnen, dat zy vreemd is en als zoodanig te verwerpen. In tegendeel moet men ze als door een gebruik van twee eeuwen (of zes geslachten) gevestigd rekenen; en wy zeggen derhalve in ons tegenwoordig Hollandsch zeer goed: *Ik zing den oorlogsman, den zegenrijken held, den wreker van het recht. De roem diens*

krijgsmans, *diens ontzachbren oorlogsgods* enz. Dan, men moet bedenken, dat dit even als alle naar de Latijnsche Grammatica ingerichte spreekwijzen niet dan in den zich van het gewone gesprek afzonderenden en daar boven verheffenden stijl, te gebruiken is.

Het behoort niet meer tot den genitivus, dan tot eenigen anderen naamval, het geen ik thands zeggen zal, maar ik voeg het hier om het verwantschap der zake, by 't vorige. — Onder de byvoegsels die een persoon kenteekenen, heeft men de bynamen van *de goede*, *de groote*, *de eenvoudige*, *de wreede*, en zoo ook de telnamen van *de eerste*, *de tweede*, bestaande in een adjectief met het aanwijzend lidwoord; en de vraag komt ten dezen aanzien op, of zy den naamval van den naam waar zy aan toegevoegd worden, al of niet moeten volgen? Hier van kortelijk!

Wy hebben drieërlei wijzen van doen voorgesteld. Naar de oudste zou er geen buiging te pas komen; naar de tweede zou zy in dit byvoegsel alleen plaats hebben en niet in den hoofdnaam; naar de derde in den hoofdnaam en in het byvoegsel beide. Alle drie zou te wettigen zijn; maar zoo wy het gebruik hooren, zoo is het eerste verouderd; het tweede wel in het gewoon gesprek bevestigd, maar op dit byzonder punt door geen schrijvers van eenig gezag genoegzaam gevolgd om tot richtsnoer te strekken. Integendeel volgt al wat eenen deftigen stijl voert het derde, en wy besluiten derhalve, dat het gebruik ons het buigen dier bynamen achter de namen beveelt en ten regel stelt.

Alles is in onze taal eenvoudig, mijne Heeren, alles samenhangende, en getrouw aan zijn beginsel; alles wijsgeerig en één. Gy zult het ook in dit punt erkennen. — Het schijnt, in den eersten opslag, wel regelmatig, wel redelijk, dat de Latijnsche spraakkunst twee substantiven die hetzelfde voorwerp uitdrukken, in dezelfde betrekking beschouwt, en dus in denzelfden naamval stelt. Maar klimmen wy wat hooger op, en wy zullen onze taal gerechtvaardigd vinden.

Het adjectivum, als behoorende by het substantivum, staat noodwendig met dit in het zelfde geslacht, in het zelfde getal, in den zelfden naamval, en met één woord in alle betrekking.

Waarom? Het maakt met het substantivum slechts één denkbeeld, smelt er in de gedachte mede in één, en levert er één voorwerp aan op. Maar de plaats van het adjectivum als behoorende tot het substantief, is vóór het substantief. Wordt het achter het substantief geplaatst, zoo neemt het daar noch het geslacht, noch het getal, noch den naamval, noch eenige betrekking van aan, maar het staat op zich zelf in zijn eigen vorm en onveranderlijk. *De verstandige en geleerde man*, *de zedige en kuische vrouw*, *des moedigen en brieschenden paards* zegt men; maar *de man*, *verstandig en geleerd; de vrouw*, *zedig en kuisch; des paards*, *moedig en brieschend.* En in 't meervoudige: *de mannen*, *verstandig en geleerd; de vrouwen*, *zedig en kuisch; der paarden, moedig en brieschend.* Waarom dit? Het is, omdat het adjectivum, achteraan geplaatst, niet één denkbeeld, één voorwerp met het substantief uitmaakt. Het substantief uitgedrukt zijnde, is het voorwerp daar. Niets kennen of denken wy dan door de eigenschappen. De eigenschap, die my treft, brengt my tot hetgeen die eigenschap heeft, en het een vereenigt zich met het ander in mijnen geest; maar het voorwerp uitgedrukt of bevat zijnde, wat rest er dan het verbum? Niets. *De krijgsman vecht.* Zeg, *de dappere en onversaagde*, zoo volgt *krijgsman*; doch dit *krijgsman* gezegd zijnde, is het voorwerp daar, en de vraag is: wat doet hy? 't andwoord: *hy vecht.* Wil ik, na *krijgsman*, na 't voorwerp genoemd te hebben, daar eigenschappen van uitdrukken, dit is een loshangende tusschenrede, die den krijgsman als voorwerp wel raakt, maar niet deelt in de betrekking waarin dat woord *krijgsman* staat; en die eigenschappen moeten dus bloot genoemd worden. *De krijgsman*, *dapper en onversaagd, vecht en vliedt niet*, *waar en zoolang hy vijanden ziet die wederstand doen.* Dit *dapper en onversaagd* is niet even zoo onafhanklijk als of er stond *die dapper en onversaagd is,* of *wanneer hy dapper en onversaagd is*, of *dewijl hy* enz. of *mits hy* enz. of *want hy* enz. dat is, het is en blijft in alle gevallen een byvoegsel, dat tusschen in wordt geschoven en den zin breekt om reden of rekenschap te geven van 't geen in het *voorwerp* valt op te merken, en verr' van met

het substantivum tot een denkbeeld in één te vloeien, is het (als gezegd is) een ware tusschenrede, die niets met den naamval of de beheersching van het substantivum te schaffen heeft. Van daar: *het zwaard des krijgsmans, moedig en onversaagd in den strijd, roest niet licht. Het bloed der krijgslieden, moedig en onversaagd in den strijd, verhit op de minste beweging.* — Van daar ook dat het adjectivum, achter het substantivum geplaatst, te recht een *comma* voor en achter heeft, even als alle andere tusschenredenen; en dus is het dan ook klaar, dat het adjectivum in dat geval onbuigzaam moet zijn.

't Spreekt van zelf dat dit alleen op een taal toepasselijk is, wier aart en vaste eigenschap meêbrengt de adjectiven vóór de substantiven te plaatsen; en geenzins op talen waar de eigenaardige plaatsing van 't adjectif achter het substantif is, als in het Latijn of Grieksch, Fransch en Italiaansch.

Maar is dit zoo, is het adjectief, achter zijn substantief geplaatst zijnde, onbuigbaar, om dat die plaatsing der daardoor uitgedrukt wordende eigenschap dan niet met het voorwerp, door het substantief uitgedrukt, in één smelt, maar, integendeel in der daad een' tusschenzin maakt; dit zelfde moet plaats hebben als by 't substantivum een tweede substantivum koomt, dewijl dit altijd tot verklaring of nader bepaling van 't eerste en voornaamste is. En dit was de grond, waarom onze Ouden zeiden *'s Prinsen Willem nagedachtenis, 's Graven Diederik heirtocht, 's Konings Willem kroning* enz. Zy beschouwden den naam van *Willem*, van *Diederijk*, als tusschen invallende tot nader verklaring, en dus (als men zegt) absolutè gesteld, eveneens als een achteraankomend adjectief. Zy zeiden dus niet: *Roemen wy grave Willem, den Kruisvaarder, den zegevierenden held;* of *de roem des Graven Willems, des Kruisvaarders, des zegevierenden helds.* Neen, zy kenden die voortzetting van den naamval niet van het eene substantief in het ander, welke wy in het Latijn en Grieksch vinden. Al wat op het eerste substantief volgde, bleef in den noemer of onveranderden staat.

Dus verre de Ouden! Onze later taal heeft hieromtrent een geheel ander grondbeginsel aangenomen. In plaats van dat

de Ouden zeiden *'s Prinsen Willem nagedachtenis* met het eerste substantief in genitivo, 't laatste in den noemer; zeggen wy sedert de grondvesting onzes Staats *Prins Willems nagedachtenis*, en zoo *Graaf Diedrijks heirtocht*, met het laatste woord in genitivo, het eerste ongebogen. Wat is hier nu de reden van?

Het is onze taal eigen woorden te koppelen, en dit weet ieder. Zy heeft dit met de Grieksche taal gemeen, dat zy daarin zeer rijk en vermogend is; maar zy onderscheidt zich van de Grieksche taal daarin dat zy deze woordkoppeling veel verder uitstrekt, en inzonderheid een tweederlei koppeling aanneemt. De zichtbare (*reële*) *woordverbinding* naamlijk door aanéénschrijving, en de verstandelijke (*intellectueele*) woordverbinding, waarin de woorden wel niet als één eenig woord geschreven worden, maar echter als een eenig woord in de gedachte begrepen worden, en in de woordschikking werken.

Men buigt dus het *Lodewijk de Veertiende*, *Willem de Eerste*, *Karel de Stoute* enz. Maar hoe? Dit levert een nieuwe vraag of liever een geschilpunt op, dat wy mede uit den grond ophalen moeten om het wel te ontwikkelen. Hier voor, mijne Heeren, ben ik verplicht, uwe aandacht nog eenige posen te vergen.

Wy hebben reeds opgemerkt, en het moet hier voor alles wel in het oog worden gehouden, dat de byvoeglijke naamwoorden, wanneer zy als zelfstandige gebruikt worden, even als zelfstandige gebogen worden. Hier van heeft ieder een donker gevoel; wanneer wy van de *oude wijzen* spreken, is er niemand of hy zal achter wijzen de *n* zetten, even of het een zelfstandig woord was; dewijl hy weet dat de substantiven in 't meervoud de *n* aannemen, de adjectiven niet. In zich-zelf is die regel niet oud. Onze Ouden volgden haar niet; maar zy is sedert Vondels bloei onverwrikbaar. Nu is het een zekere waarheid, dat wanneer ik *Lodewijk de Groote* zeg, ik daar het woord *groote* niet als een adjectivum gebruik of gebruiken kan, maar noodwendig als een substantivum. Niet als een adjectivum; want, deed ik dat, zoo zou het als een adjectivum dat echter zijn substantivum staat *indeclinabel* moeten zijn, volgens 't eerste beginsel onzer taal dat nergens

uitzondering lijdt, noch voor uitzondering vatbaar is. Ten andere zou het dan geen *artykel* of *lidwoord* kunnen hebben, 't geen het onafscheidelijk eigendom en vast teeken van het substantivum is. Het wordt dan in dat geval als een substantivum gebruikt, en moet dus als een substantivum gebogen worden en geenzins als een adjectivum. Men moet derhalve niet zeggen *aan Lodewijk den* G r o o t e n, *van Karel den* S t o u t e n, maar *aan Lodewijk den* G r o o t e, *van Karel den* S t o u t e, enz. of men begaat een taalfeil van de hoogste klasse; waartegen ik te meer moet waarschouwen, naar mate die misgreep in onze dagen algemeener is. Men zegt, naamlijk, *aan den* d e r d e n *Willem*, maar aan *Willem den* d e r d e; *door den* g o e d e n *Filips*, maar *door* F i l i p s d e n G o e d e, *van den* e e n v o u d i g e n *Karel*, *den* v e t t e n *Floris;* maar *van Karel den* e e n v o u d i g e, *Floris den* v e t t e. Ik heb dit meermalen hier en daar in mijn schriften, maar inzonderheid in de aanteekeningen op mijn *Fingal*, aangemerkt, en aldaar vrij breed, waarom ik dit punt hier niet verder zal uithalen.

Alleen moet ik er eene kleine waarneming byvoegen. Ik heb gezegd dat die regel by de Ouden even zeer onbekend was, als zy thands by ons zeker is of omgekeerd. Maar men moet echter zich niet verbeelden, dat zy thands zoo volstrekt toegepast wordt als haar aart wel zou mogen vorderen. Indien men vraagt, hoe weet ik of een adjectivum als substantivum gebruikt wordt of niet, kan ik den vrager op den verstandelijken zin van de rede wijzen; maar ik kan hem ook een kennelijk teeken aan de hand geven; en dit teeken heb ik reeds in het voorbygaan genoemd als bestaande in het lidwoord. Wanneer het lidwoord by 't adjectief zonder substantief genomen; en wederom, als het adjectief voor substantief gebruikt wordt, eischt het noodwendig een lidwoord by zich. Maar dikwijls wordt er een substantief onder verstaan, 't geen er naby staat, en in dat geval laat men 't de buiging van adjectief wel bewaren, ofschoon het anders behoorde; ja zelfs is dit gebruik heerschende. By voorbeeld *de verstandigste der filosofen waren van dit gevoelen*. Hier is *verstandigste* een adjectief dat als substantief gebruikt wordt. Dit toont het

lidwoord *de*; en dit toont tevens de genitivus *der filosofen*: want stond het als adjectief, zoo zou *filosofen* in den noemer staan (als wy in de Syntaxis nader zullen aantoonen); maar om dat er echter dat zelfde woord *filosofen* onder verstaan wordt, gebruikt men 't als adjectief en geeft het, meervoudig zijnde, geen *n*. Op gelijke wijze zal men in 't enkelvoudige zeggen *ik verklaar den verstandigsten der menschen voor een dwaas*, met een *n*, als een adjectivum. Voor my, ik ben tegen dit gebruik, en verlang hier het vasthouden aan het grondbeginsel, dat eenmaal aangenomen is. Maar ik mag echter het gebruik niet ontveinzen, het zij dan om er als misbruik tegen te waarschouwen, het zij om het zijn recht in te ruimen. Een kleine onderscheiding is veellicht hier niet ongepast, en ik zie, dat deze door sommigen gevolgd wordt. Wanneer waarlijk het adjectief, met het lidwoord gebruikt, *menschen* onderstelt of op *menschen* slaat, gebruikt men er de buiging van substantiven in; wanneer het op *zaken* slaat, die van adjectiven. By voorb. *de* schoonste *der bloemen zijn ook de* lichtstverwelkende; *zoo zijn de zinrijkste verstanden de vroegst* verouderende. Men zou het (zoo sommigen meenen) harder vinden hier *de* schoonsten *der bloemen* te lezen, dan of men *de* schoonsten *der menschen* zei. Hier in mag eenige grond van waarheid zijn; ik wil dit niet te diep achtervolgen en beslis niet.

Van den *dativus* hebben wy reeds opgemerkt den waan van Moonen, als of dezen naamval een *e* toekwam boven alle andere, en wy hebben tevens den oorsprong van Moonens misvatting, en in hoe verre hy gezegd kan worden gelijk te hebben, aan de hand gegeven. Het is naamlijk dat de dativus weinig of niet in gebruik is, dan in eenen deftigen en boven het gewoon gesprek aanmerkelijk verhevenen stijl, waarin men de oude uitgang *e* als een achtbaar overblijfsel der oudheid plach te bewaren. Het is even zoo met de volkomen uitdrukking van het artykel; *eenen* behoort alleen tot den hoogeren stijl en zou in gewoon gesprek niet te dulden zijn, dan alleen in het eenig geval van byzonderen nadruk als men een zekere persoon met den eigen naam noemt, en daar het artykel voorplaatst. *Daar was éénen*

Tryfon heeft even zoo by ons plaats in den gewonen gesprekstijl, als het by de Bijbelvertalers gebruikt is.

Maar ik heb gezegd, dat de dativus *weinig* of *niet* gebruikt wordt, dan in den hoogeren stijl. Ik had moeten zeggen *in 't geheel niet* dan daar, voor zoo verr' ten minste als wy van de naamwoorden spreken. Men drukt gewoonlijk den dativus door den accusativus met het voorzetsel *aan* uit; zoo als thands de staat onzer taal is. Want oudtijds regeerde dit *aan* werklijk een dativus, en wy zullen, van de voorzetsels handelende, dit punt nader en zoo wel historisch als grammaticaal ontwikkelen. Men gebruikt ook den accusativus (zonder dit *aan*) voor den dativus; zoo in het gewoonlijk gesprek als zelfs in den hooger stijl, en dit wint meer en meerder veld. In 't byzonder hebben sommigen der tegenwoordig levende schrijveren een zekeren afkeer van den dativus van het meervoudige. Zy hebben ongelijk; daar is een uitnemende kracht in die vorming, wanneer men haar wel gebruikt; maar er zijn zekerlijk gevallen, waarin ik nevens hen den accusativus, zachtheidshalve, verkieze.

De *ablativus* was van ouds by de Latijnen een zelfde naamval met den dativus even als by de Grieken, en by ons was hy 't desgelijks. Men zei derhalve in 't vrouwelijke *van der vrouwe*, om dat de dativus *der vrouwe* was. Die dativus is gebleven, maar de ablativus veranderd, en men zegt thands: *van de vrouwe.* In het meervoudige zei men desgelijks in de vroegere eeuwen *van* den *mannen, van* den *vrouwen*, en het was de volkomen dativus in allen opzicht; maar ook in dat getal heeft de ablativus zich verloopen, en is van de *mannen* en *vrouwen* geworden, en de liefhebbers der Latijnsche grammatica hebben hun zin.

De *vocativus* of *roeper* is zoo zeker het zelfde ding met den *noemer*, als *roepen* of iemand by den naam *aanspreken* in der daad niets anders is dan hem *noemen*; en het is dus in zich-zelve een dwaasheid, als men in den vocativus een byzonderen naamval zoekt. Dat de Grieksche woorden in ος, en de Latijnsche in *us* (en dit zijn de eenigen) een anderen en zachteren uitgang hadden dan de noemer, daarvan geeft

Herodotus ons de reden uit de Persische taal aan de hand; dan wy behoeven daar niet in te treden. — Doch de grootste aller dwaasheden is, dat men, in onze taal (of 't ware) niet minder willende zijn dan in het Latijn en volstrekt ook een byzondere vorm van vocativus hebben, daartoe de alleronbestaanbaarste vorm verkozen heeft, de afgekorte vorm naamlijk.

Het spreekt van zelf dat in de zelfstandige naamwoorden die hun *e* afgelegd hebben, of in die waarin de *e* als van een wezendlijk bestanddeel des woords gerekend wordt (b.v. *gestalte*, *vrede*, *wijze*, modus) niemand zich den dativus kon inbeelden als van den nominativus verschillend. Maar in de byvoeglijke naamwoorden, waar men een verlengde en een onverlengde vorm heeft, heeft men aan den vocativus de onverlengde vorm willen toeëigenen, en velen nog zelfs houden zich daar aan.

Het heeft weinig moeite in, zich van de verkeerdheid hier van te overtuigen. Men zegt in den noemer *een groot man* en *de groote man*. Dat is, het verlengde adjectief paart zich aan en behoort tot het *aanwijzende*; het onverlengde adjectief daartegen behoort tot het onbepaalde lidwoord. Maar hoe kan men nu iemand aanspreken, zonder hem van alle anderen te onderscheiden? Het aanspreken zelf is *gij*, 't geen dengenen dien 't geldt even zoo sterk met den vinger aanwijst, ja sterker; en het is dus zekerlijk aanwijzende en individualiseerende en kan niet bestaan met onbepaaldheid. Ik moet dus niet zeggen *groot man*, maar *groote man*; *edel man*, maar *edele man*; *machtig vorst*, maar *machtige vorst* enz. Men had dus nooit *groot man* moeten opgeven als vocativus met uitsluiting van *groote*; maar veeleer *groote man*, met uitsluiting van *groot*. Doch ook hiermede zou men te verr' gaan, en beide *groote* en *groot* behooren tot den vocativus en zy moeten het, dewijl deze naamval geen andere dan de noemer-zelf is.

Hetgeen wy gezegd hebben van het fijnere onderscheid en de tweederlei beteekenis van *groot* en *groote* heeft in den vocativus even zoo plaats als in den noemer. *Edel*, *groot*, *machtig man* is *gy*, *die een uit de edele, groote, machtige zijt*; maar *edele*, *groote*, *machtige man* is *gy die de edele*,

de groote, de machtige zijt! Het eerste is classificeerende, het laatste individualiseerende, en ik vertrouw, dat na het aangevoerde by de vorige Voorlezing dit punt geen bedenkelijkheid onderhevig kan zijn.

Na de verklaring der buigingen is de vraag, of die buigingen op alle naamwoorden slaan, dan of er ook naamwoorden bestaan, die aan geene buiging onderworpen zijn, *indeclinabel* zegt men met het gewone en algemeene kunstwoord. In alle talen, waar buiging in plaats heeft, zijn er zoodanige. Ons Hollandsch heeft ze niet, maar het had ze oudtijds. Huydecoper merkt op, dat men gedurende twee eeuwen niet *des vaders*, maar bestendig en onveranderlijk *des vader* schreef. Het is zoo, maar laten wy den grond dezer voor Huydecoper zelven zoo vreemde en wonderlijke zake opdelven! — Het was van ouds by de Franschen gebruiklijk, de eigennamen zonder voorzetsel te gebruiken. Waarvan dit? Het was om dat men er geen lidwoord by gebruikte, en het voorzetsel als een deel van het lidwoord aanmerkte, waar het toen mede samenhang en één eenig woord uitmaakte. 't Italiaansche *del, dello, della* en *dal, dallo, dalla*, gaf aan 't Fransche *du* en *de la* zijn oorsprong: het Italiaansche *al, allo, alla*, aan 't Fransch *au* en *à la*, en het zijn in der daad de zelfde woorden; *al* is *au* en *dal dau*, door de zelfde verandering van *l* in *u*, waardoor *sol. sou* wordt, *balt bout* en duizende woorden in de met het Frankisch verwantschapte talen.

Men had geen denkbeeld van buiging; men had ook geen denkbeeld van het voorzetsel dat in de plaats van de buiging treedt, dan in de vereeniging met het lidwoord, en men zei dus *Louis* in plaats van *de Louis* en *à Louis*, en dus in alles.

Het zelfde dat in de eigen namen plaats had, had natuurlijker wijze plaats in het woord *Dieu*, als wordende zonder artykel gebruikt. »Het heeft geen artykel, *derhalve* kan het geen praepositie bekomen," was de stelregel. Men zei derhalve *fête-dieu*, *par là grace dieu*, *par la misericorde dieu*, *par le pover dieu* enz. en niet *de dieu*. Allengs strekte zich dit uit tot benamingen van waardigheden, als

Roi inzonderheid; en daar van *ville-roi* in plaats van *ville de roi* of *du roi*. Die hier van een volkomen denkbeeld wil hebben, en van het wonderlijk uitwerksel dat dit deed, leze *Joinville*, die met St. Louis den tocht naar Egypte gedaan hebbende, dezen heirvaart en zijn lotgevallen beschrijft in een zuiveren en recht mannelijken stijl, voor die hem verstaat. Doch men neme geen later uitgaven, waar in de voor Franschen onverstaanbaar geworden woorden en uitdrukkingen verhanseld of liever vervalscht zijn, en dit wel op zijn Fransch, dat is door lieden, die zich aanmatigden wat zy niet verstonden. Die onze oude taal wel verstaan wil, kan niet te vlijtig dit werk van *Joinville* en andere oude Fransche schriften (*fabliaux* en *romans* of wat het zij) lezen, om den invloed, dien zy op onze taal gehad hebben. *L'epée roi* heet daar overal *'s konings degen*; *le bras roi*, *'s konings arm* en zoo in alles. Dan, dit in 't voorbygaan!

Deze manier van het voorzetsel te onderdrukken ging tot ons over, in eigen namen, en in eenige enkele naamwoorden. Wy hebben er nog van overgehouden, dat één weduwe zich noemt met haars overleden' mans naam, zonder voorzetsel of teeken van genitivus; *de weduwe Jan Voerman*, *de weduwe Hendrik de Veer* enz. niet *van Jan Voerman* of *Jans Voerman*, of *Jan Voermans*; dit zouden soloecismen zijn. En even het zelfde is wat gedurende twee eeuwen met het woord *vader* en *broeder* plaats had. Weinige zijn de schriften van zoo hoogen ouderdom die tot ons gekomen zijn. Latere overschrijvers hebben doorgaands zulke byzonderheden veronachtzaamd, en dan kunnen wy niet wel zeggen in welke appellativen dit al meer doorging, daar men meestal in de handschriften het latere met het vroegere vermengd vindt, en dan niet altijd weet of eene byzonderheid die niet doorgaat, niet veellicht een loutere schrijffeil zij. Maar omtrent de woorden die Huydecoper opgeeft is de zaak zeker, dank zij zijne zorgvuldige nasporing en het geluk dat hem te beurt viel om vele en zeer oude handschriften te kunnen nazien, die nu weder verspreid en zoo goed als verloren zijn. — Intusschen kon zoodanig eene *bisarrerie* (gallica voce uter in re gallicis ineptiis annumeranda!) geen stand houden in een taal die een geni-

tivus door suffixen had; maar zy moest moeilijk ingang vinden en spoedig uitslijten, daar die gene die gewoon was naar den aart zijner taal *gods* en *konings* en *graven* te zeggen, die *s* of *n* al gezegd had eer hy nog denken kon van haar in te houden. — Maar men ziet er uit, hoe veel voor zeshonderd jaren alreeds het voorbeeld van de mode in Frankrijk vermocht. Trouwens de Fransche Letteren speelden toen reeds een groote rol, en het behoorde tot een goede opvoeding, daar niet vreemd, tot de geleerdheid van dien tijd, daar ervaren in te zijn.

XIV.

Na de naamwoorden in hun zoogenaamde buiging beschouwd te hebben, gaan wy tot de *voornaamwoorden* over, die in zelfstandelijke (of persoonlijke) en byvoeglijke (of bezittende) plegen verdeeld te worden.

Het woord *persoon* wordt in de spraakkunst genomen voor iets zelfstandigs, *dat iets doet* of *werkt*, voor zoo verr' het werkt. Het behoort derhalve altijd beschouwd te worden in verband tot een werkwoord.

Daar zijn drie personen, die men de *eerste*, *tweede* en *derde* noemt. De mensch gaat van zich zelven uit, en brengt alles tot zich zelven te rug; hy gevoelt zich onmiddelijk, en het denkbeeld van zich-zelf is het eerste denkbeeld voor hem, dat onder alle andere vermengd is en allen anderen ten grond ligt. *Ik* is derhalve de *eerste* persoon in de grammatica. Het is de spreker zelf, wien dat *ik* aanduidt. — Het gesprek onderstelt iemand aan wien men het woord wendt; een *tweede* persoon komt derhalve onmiddelijk by de eerste in aanmerking, en deze is die tot wien men spreekt. *Du* is het voornaamwoord. — Een *derde* persoon is die van wien men spreekt, beide van spreker en aangesprokene onderscheiden, en deze is *hy* zoo hy man is, *zy* indien vrouw; terwijl de eerste en tweede persoon beide geslachten gelijkelijk uitdrukken.

Na deze kleine inleiding schijnt niets gemaklijker, mijne Heeren, dan een voorbeeld van de buiging dezer drie of vier persoonlijke voornaamwoorden (men vindt ze toch overal uitgedrukt) op te lezen, om mijne Hoorders daar meê wel voldaan en te vreden naar huis te zenden. Maar ik zou hier mede weinig beandwoorden, mijne Heeren, aan het vertrouwen, het geen gy in my wel stellen wilt. De stof der voornaamwoorden is, in alle talen, ten uiterste ingewikkeld en verward, en zy is 't in ons Hollandsch nog iets meer, dan in andere spraken, waar geen spraakkunstenaars (als de onzen van de zeventiende en achttiende eeuw) in gemorscht hebben. En gy hebt het recht om van my te vorderen wat ik beloofde: geen netjens geplooid doodlaken waar die Heeren onze door hen op de pijnbank gebrachte, verrekte, verlamde, en verminkte taal, onder toedekten om ongemerkt weg te sterven; maar haar eigen natuurlijk lichaam, in ademtocht, in beweging en leven, zoo zy by ons geboren, opgegroeid, en tot volle kracht en schoonheid geworden is; Hollandsch, en vrij, geheel zich-zelve! — Ik moet derhalve deze fraaie Latijnsche *formulen* ter zijde stellen, en uwe aandacht voor eene geheel andere wijze van voorstelling vergen, die ik u aan zal bieden.

Ik zal eerst het geen aan de persoonlijke voornaamwoorden gemeen is, voordragen; daarna tot byzonderheden komen, die elk op zich zelf eigen zijn.

De persoonlijke voornaamwoorden hebben volstrekt geenen *genitivus*, geenen *dativus* of *ablativus*. Dit zou kunnen schijnen niets byzonders te zijn in onze taal; daar wy reeds opmerkten, dat die geheele *naamvallenkraam* van buiten ingevoerd en geen inlandsche fabriek is; maar het is opmerkelijk dat dit zelfde ook in het Latijn en Grieksch plaats heeft. *Ego* maakt geen *mei*, *tu* geen *tui*; *mihi* en *tibi* komt er even weinig van, en het is evenzoo met ἐμοῦ en ἐμοι, met τοῦ en τοι. Deze zijn genitiven en dativen van het pronomen possessivum ontleend. ἐμός maakt ἐμοῦ en ἐμῷ, τός maakt τοῦ en τῷ, welk ἐμῷ en τῷ oudtijds τοι en ἐμοι was. *Mei* en *tui* is de genitivus van *meus* en *tuus*, welk *mei* en *tui*, toen het personeel pronomen ook *mi* en

ti en dus het possessief *mius* en *tius* was (zoo als het gemeen in Rome het alle eeuwen door bleef uitspreken) *mii* en *tii* maakte, dat *mihi* en *tiwi* wierd, welke *w* door de *b* geschreven werd. Want oudtijds was ook by Romeinen en Grieken de dativus en genitivus één; gelijk ik tot de volstrektste klaarheid van betoog brengen kan, doch het geen hier niet t'huis is, en ik t' eenigen tijde hoop te ontdekken, wanneer ik den geheelen oorsprong, voortgang en geschiedenis der declinatien zal opgeven, uit de onwraakbaarste bronnen der oudheid-zelve opgedolven. Zoo is *suí* en *sibi* van *suus*, en niet van het noemerlooze *se*, waar men het aan toeschrijft. Zoo is *nostrum* en *vestrum* geen genitivus van *nos* en van *vos*, maar van *noster* en *vester*; dan genoeg van 't uitheemsche!

Even zoo gebruiken wy by ons en in alle talen die er bestaan het pronomen *possessivum* voor het *personale*, zoo dikwijls men de betrekking van genitivus of dativus uit wil drukken. Onze taal zegt *mijns* en *mijner* van *mijn*, *mijne*, en dit gebruikt men voor genitivus van *ik*: zoo is *onzes* en *onzer* van *ons* possessivum, niet van *wy; dijns* en *dijner* van *dijn*, niet van *du*; schoon men 't een voor den genitidus van *wy*, en 't ander voor dien van *du* bezigt. *Uws* en *uwer* is dus van *uw* en *uwe*, en men neemt het te hulp om den genitivus van *u* te vervullen. Zoo is het dat wy zeggen *mijner*, *onzer* en *uwer waardig*; of het minder gebruiklijke (maar dat door sommigen verkozen wordt wanneer het van een man is dat men 't zegt) *mijns*, *onzes*, en *uws waardig* of *onwaardig*. Met den dativus was het evenzoo; onze Voorouders zeiden te recht: *geef* mijn *dat ding*, *het komt* mijn *zoo voor*; thands gebruikt men den accusativus alleen, en zegt *my*.

Dit gebruik van het *possessivum* voor het *personale* is eene noodzakelijkheid, in den aart der tale gegrond; maar het heeft in eenige hoeken van de Nederlandsche gewesten aanleiding gegeven tot een meer algemeene vermenging van die tweederlei voornaamwoorden. In sommige streken gaat dit zoo verr', dat men er altijd *sijn* voor *hem* hoort, als *ik heb* sijn *gesproken*. Eene wanspraak, mijne Heeren, die

elk onzer tegen de borst stoot. Zy is echter onzen Bijbelvertaleren eenmaal ontslipt. — Dit verwondert ons; maar ik zeg kwalijk. Zy hebben dit *sijn* voor *hem* voorbedachtelijk en met welberadenen zin gebruikt, om dat het in hun tijd (en reeds tweehonderd jaar vroeger) in die zelfde zonderlinge spreekwijze waarin zy het gebruiken, voor *hem* aangenomen en *gecanoniseerd* was, en men toen ten tijde niet anders sprak. Zy spraken dus wel en naar het volstrekt gebruik van hun tijd, zoo dat Huydecopers uitval tegen hen (1) onrechtmatig en dwaas is, wanneer hy wil, dat zy zich hadden moeten uitdrukken, als in zich-zelven beter, maar voor hun tijdgenooten onverstaanbaar geweest zou zijn. Ik spreek van de plaats 2 Petri 2 vs. 5, waar van alreeds vroeger.

Maar terwijl wy dit misbruik van *sijn* voor *hem* afkeuren, en het zeggen *ik heb* s ij n *gesproken* met luider kele belachen, vergeten wy, mijne Heeren, dat wy even hetzelfde doen wanneer wy *haar* in den accusativus gebruiken. *Ik heb* h a a r *gesproken* is niets beter dan *ik heb* s ij n *gesproken*; want het is evenzoo het pronomen possessivum als *sijn*. *Haar*, als hier na duidelijk blijken zal, is geen personeel voornaamwoord en kan het niet zijn. Ondertusschen hebben onze taalkunstschrijvers het daarvoor aangenomen, daarvoor doen doorgaan, ons daarvoor opgedrongen, en het ware pronomen personale daar voor verworpen en uitgebannen, het geen tegen hun banbliksems aan in 't gemeen gesprek overgehouden, naderhand in Huydecoper en zijne leerlingen gelukkig den steun heeft gevonden, dien het noodig had om zich in de taal te herstellen. En thands schrijven en zeggen wy weder (het geen men sints den looden scepter der taalkunstenaren zich eerst over ons ophief, niet meer wagen dorst, maar een even zoo groot schelmstuk was alsof men thands *hoofdhair* met *ai* schrijft) *ik heb* z e *gesproken*. — Of het met *hen* en *hun* even zoo is, zal op zijn tijd blijken.

Zoo veel van deze soort van voornaamwoorden in 't algemeen. Ik koom tot de byzonderheden.

(1) In den Melis Stoke, D. I bl. 504. Over de uitdrukking zie men mijn Archief voor Nederl. Taalk. D. III bl. 199 en volgg.

Men kan lang twisten hoe *my* van *ik* afgeleid wordt, *ons* van *wy*. In *gy* en *u*, *hy* en *zy* is de zaak kennelijker. Het behoort tot de eigenlijke woordvorsching die buiten de taalkunst van 't Hollandsch is, dit te ontwikkelen: en wanneer wy de verwanttalen te hulp nemen, is de draad van afleiding licht te vinden; dan wy mogen niet al te wijdloopig zijn, en ik weet niet of zoodanige dieper Etymologien wel in den smaak vallen van alle mijne Hoorderen. Kortlijk echter iets hier van!

De eerste persoon is *I*, de tweede persoon is *I*, de derde is *I*, en de verschillende richting van den adem onderscheidt ze. De adem terug gaande van de keel drukt den spreker uit, en is *ich* of *ik*. De adem van de keel uitgaande en recht uitgedreven is *gy* en drukt den genen uit tegen wien men spreekt. De adem meer vluchtig en zonder bestemming uitgedreven, maakt *hy* en duidt een derden persoon aan. Dus worden de personen door de *keel* onderscheiden.

Tong en *lippen* hebben mede hare aanwijzing. De tong volgt (als altijd) de hand en stoot recht vooruit tegen de tanden ter aanwijzing van dien tegen wien men spreekt, zoo ontstaat *du*. Zy laat zich in die stooting afglippen en de aanwijzing verspreidt zich; *zy* ontstaat en het bedoelt nu derde personen.

De *lippen* klemmen zich en houden den adem op, om hem by den spreker te bepalen, en *my* wordt de aanduiding des sprekers. De lippen spitsen zich en bepalen den uitgaanden adem tot dengeen tegen wien men spreekt, en het wordt *u*, aanduiding van dezen.

De samensmelting van twee dezer teekens, by voorb. van *me* en *ich*, van *ge* of *je* en *u* in sommige talen verklaart zich van zelve. In den eenen tongval of taal sprak men meer dringend en nadrukkelijker, in de andere luchtiger en losser; van daar dat men in sommigen de aanduidingen van meer dan één spraaktuig vereenigde, in anderen niet. In verschillende gevallen wilde men ook meer of minder nadruk aan zijn aanduiding geven; en dus ontstond er in de zelfde taal een voller en gedrongener, en een minder volle of gedrongen aanduiding; en *mich*, *mi* en *ich* by voorb. werd naar willekeur

gebruikt, zonder dat men juist zeggen kan of het oorspronkelijk *een* of *twee* woorden zijn; of *mich* zich verdeeld hebbe, door nu eens zijn aanvang, dan zijn staart te onderdrukken, dan of *me* en *ich* als afzonderlijke woorden zijn aan te merken, die zich somtijds tot één woord vereenigden.

In alle talen vinden wy twee woorden voor ieder persoon, een voor den noemer, en een ander voor den casus obliquus.

By ons dient op deze wijs *ik* en *my* voor de eerste, en in 't meervoud *wy* en *ons*; *gy* en *u* voor de tweede persoon; *du* en *dy* zijn eer verscheidenheden van uitspraak dan verschillende woorden.

In het Angelsaxisch vindt men voor de eerste persoon, *ic* en *me*, en in 't meervoud *we* en *us*; voor de tweede *du* en *the*, meervoud *ge* en *eow*.

In het Gothisch is de *casus obliquus* naar de Latijnsche verdeeling verschillend; maar zoo wy er den accusativus voor nemen, is het voor de eerste persoon *ik* en *mik*, in het meervoud *weis* en *uns;* voor de tweede *thu* en *thuk*, in het meervoud *gus* en *izwis*.

In 't IJslandsch heeft de eerste persoon *eg* en *mig*, meervoudig *wier* en *os*; de tweede *thu* en *thig*, meervoudig *thier* en *ydur*.

In 't Frankduitsch heeft de eerste persoon *ich*, *ick* of *ih*, en *mich*, *mik* of *mih*; en in 't meervoudige *wir* of *wer*, en *uns;* de tweede persoon *thu* en *thich* of *thih*, en in 't meervoudige *in* of *er* (het geen tot dezen persoon niet behóort, maar van de derde overgenomen is als nog in 't Hoogduitsch) en *juch* of *juh*.

Deze vergelijking bevestigt oogschijnlijk wat wy zoo dadelijk aanvoerden. Het loopt voorts in het oog dat het Latijnsche en Grieksche *ego* 't zelfde met ons noordlijk *ich* of *ih*, *me* met ons *me* of *mi* of *my*, en hun *tu* of *τυ* ons *du* is.

Ten aanzien van de derde persoon is het zeker, dat zy niet zoo zeer een zelfstandig voornaamwoord is als een byvoeglijk, en derhalve niet te verwonderen dat het tweederlei is in de tweederlei geslachten. Ja men mag twijfelen of *het* niet veeleer gebracht zou behooren te worden tot *hy*, *zy*, *het* (*ille*; *illa*, *illud*), dan tot het lidwoord *de*. Hoe het daar meê zij,

waar noch *hy* noch *zy* plaats kan vinden, zegt men *het;* maar dit *het* echter is altijd byvoeglijk, en *hy* en *zy* worden altijd als zelfstandig gebruikt, het geen ze van dit *het* afzondert, en onder de zelfstandige naamwoorden doet opnemen en rangschikken.

Wat dit voornaamwoord der *derde* persoon dan betreft: het is *hy*, en in 't vrouwlijke *zy;* maar de casus obliquus neemt daarin geen byzonder woord aan, als in de twee andere personen. *Hy* is een eenvoudige klemming als in de naamwoorden, gelijk straks blijken zal.

Dit *hy* en *zy* koomt overeen met het Angelsaxische *heo* en *seo*, in het meervoudige in beide geslachten *hi*. En met het Frankduitsche *her*, *hir* of *hie* en *siu*, *sia*, *se,* in het meervoudige van alle geslachten *sie*, *siu*, *se* of *si.* Met het Gothische *jains*, *jaina*, meervoudig *jainai* en *jainos* koomt het minder overeen; noch met het IJslandsch *han*, *hun*, het geen men in het Deensch en Zweedsch wedervindt en by ons als naamwoord in *haan*, *hoen* en *hen* is overgenomen.

Werpen wy nu een oog op de pronomina possessiva. Zy zijn *mijn*, *dijn*, *zijn*; waarvan het verband met *my*, *dy* en *zy* zichtbaar is. De possessiven *ons*, *uw* en *hun* wijzen ons even zeer op *ons*, *u* en *hen*, waar zy personeel zijn. Onderzoeken wij den aart van dit verband en dan zal de oorsprong dezer possessiven, en de geheele buiging van beide die soorten van voornaamwoorden (personale en possessiven) klaar worden.

Wy hebben hier voren gezien dat de genitivus van eenige naamwoorden in het toevoegen van *en* bestaat, en wy hebben opgemerkt dat deze genitivus aan de woorden op *e* uitgaande eigen is. Wy hadden het ruimer kunnen uitdrukken, maar daar wy alleen van de naamwoorden handelden, en alle andere uitgangen op een vokaal als in *y* of *i* vrouwelijk zijn, behoefden wy geen anderen uitgang op een vokaal in aanmerking te nemen. Maar wy zullen hier met meer ruimte van omvang zeggen: deze genitivus in *en* behoort tot allen uitgang op een vokaal.

Wat is derhalve de genitivus van *my*? — *mijen*.
van *dy*? — *dijen*.
van *zy*? — *zijen*.

of, naar de oude en oorspronkelijke uitspraak,
van *mi*? — *mien*.
van *di*? — *dien*.
van *zi*? — *zien*.

Deze *i* en *e* nu vloeiden, als meestal de vokalen (waar zy met de *e* byeen paren) te samen: zoo zeggen wy *zien* en niet *ziën*, zoo *staan*, en *gaan* en *slaan*, en niet *sta-en*, *ga-en*, *sla-en*; en schreven onze Ouden *vaen*, van *ik va* (nu *vang*), *vlien* van *ik vlie* (nu *vliede*) enz. enz. — Dit *mien* derhalve (nu *mijn*) is de genitivus van *my*, *dijn* de genitivus van *dy*, *zijn* de genitivus van *zy*. En wanneer ik zeg *mijn*, zoo zeg ik *van my; dijn* van *dy; zijn*, *van zy*. *Mijn vader* is *πατερ ἐμȣ* even als men in 't Grieksch *πατερ ἡμων* zegt, *vader van my*.

Dat men deze genitiven als nominativen gebruikte, en dus zelfs declineerde, was niets anders dan het geen in honderd naamwoorden plaats heeft, die van byvoeglijken aart zijn. *Goud* maakt een genitivus *gouden; zilver*, *zilveren; metaal*, *metalen*; deze genitivus, die van *goud*, van *zilver*, van *metaal* beteekent, wordt eèn woord op zich zelf, en maakt *goudene*, *zilverene*, *metalene*; zoo *glazen*, *zijden*, *glazene*, *zijdene*. *Geef my den* goudenen *penning*, *den* glazenen *roemer*; *de zoom des* zijdenen *tabbaarts* enz.

Evenzoo is het met den genitivus in *s*. — *Japan* maakt *Japans* (dat is *van Japan*); *man* (oudtijds *men*) maakt *mensch* (dat is *van den* of *van een man*); *Hollands* is *van Holland*; maar dit *Japans*, *mens*, *Hollands* wordt adjectivum. Dat men ingevoerd heeft deze woorden ter onderscheiding met *sch* in plaats van *s* te schrijven, verandert de zaak niet, en wordt in mijn *Geslachten der Naamwoorden* verklaard.

Zoo ontstaan de pronomina possessiva in onze taal. Want met deze hebben wy hier alleen te doen, en dat het wezendlijk in 't Latijn en Grieksch en in alle de overige talen zoo is, wil ik hier niet bewijzen, omdat het my in uitwijdingen vervoeren zou die een geheel verslag van de eerste en oudste vorm.

dier talen zou moeten behelzen, om de zaak blijkbaar te maken. Zoo ontstaan dan, zeg ik, de pronomina possessiva; en, tot pronomina possessiva geworden, heeft men die genitiven van de pronomina substantiva niet meer als genitiven van dezen gebruikt. Waarom? Het pronomen possessivum verving dien genitivus; en daar het alle de kenmerken van een adjectivum had, ging het voor niet anders, en men verloor alle denkbeeld van wat het oorspronkelijk was. — Toen men nu in later eeuwen een *schema* of *tabel* van declinatie der pronomina substantiva maakte, vond men geen genitivus, om dat men hem niet herkende, en de verwarring waardoor men in de gebogen naamvallen algemeen het possessivum met het personeele verwarde, voltooide de duisterheid der zaak, zoodat er het schema ontstond 't geen ik thands ten aanzien der twee eerste personen voorstellen zal.

Ik	*du*
mijns of *mijner*	*dijns* of *dijner* (naar het geslacht).
mijn	*dijn*
my	*dy*
	du (voc.)
van mijn	*van dijn.*

Men herinnert zich dat in dit schema *ik* en *my*, *du* en *dy* (dat is de Noemer en vierde naamval) alleen echt zijn en het personeel voornaamwoord uitdrukken. De genitivus is die van het possessivum, welke men aan den waren genitivus van het personeel pronomen (dat tot een possessivum is overgegaan) in de plaats stelt, en daarom tweederlei geslacht heeft, omdat het een possessivum (en dus een adjectivum) is. De dativus is desgelijks de dativus van het possessivum, en thands is 't geheel buiten gebruik. En het is even zoo met den ablativus. Met één woord, *ik* en *my*, en *du* en *dy* maken de geheele declinatie uit.

Ik zou er hiermede afstappen, wäre 't gebruik van dien genitivus, dien men nu aanneemt, niet aan een bedenkelijkheid onderhevig uit hoofde der tweeslachtigheid van het possessivum. Men zegt *mijns waardig*, en *mijner waardig*; maar wanneer het een en wanneer het ander? Sommigen gebruiken het eerste altijd en overal, anderen het laatste; anderen

zeggen *mijns waardig*, als een man spreekt; en *mijner*, wanneer een vrouw het woord doet: het geen by zeer velen ingang vindt.

Zy bedriegen zich echter die dus schrijven. Want *mijns* of *mijner* is wel een mannelijke of vrouwelijke uitgang, maar die uitgang slaat niet terug (reflecteert niet) tot het geslacht van dengene die *mijn* zegt; maar hy slaat op 't geslacht van dat gene dat onder dat possessivum verstaan wordt. Het is geen *ik* of *mij* dat tot *mijns* of *mijner* verbogen wordt, het is *mijn* of *mijne* (*meus, mea*), en dat moet niet in het geslacht staan van die spreekt, maar in 't geslacht van dat gene, waar van men 't zegt. Het zij derhalve man of vrouw spreke, het moet of *mijns* of *mijner* zijn, naar 't geen men er onder verstaat. Dat woord nu dat er onder verstaan wordt, is zeker vrouwelijk, want onze Ouden zeiden altijd *mijner, dijner, uwer, onzer, zijner, harer waardig*, nooit *mijns, dijns, uws, onzes, zijns, haars*. Het is ook in der daad zoo; want die *het is mijner waardig* of *onwaardig* zegt, meent *mijner inborst, mijner braafheid, mijner denkwijze, mijner kieschheid waardig* of *onwaardig*. Zoo iemand echter by voorb. *karakter* in 't denkbeeld had, hy mocht *mijns waardig* zeggen.

Dan gesteld, dat men aan niets bepaaldelijk denke, en eigenlijk zich-zelf (het *my*) en niet iets anders dat tot het *my* behoort, wat dan? — Zoo zegge men, naar de tegenwoordige spreekwijze, *het is my waardig*, of *onwaardig*, met den algemeenen gebogen naamval of casus obliquus. Of wil men den ouden en deftigen trant, men zegge *mijner*, en waarom? Omdat de Ouden het vrouwelijk geslacht in al zulke gevallen gebruikten, waar zy een *adjectivum* voor een *abstractie* namen. Zoo zegt men *Uw edele*, zoo zegt men *de ronde* voor het *edel zijn* of *rond zijn* (anders *edelheid* en *rondheid* of *rondte*); en zoo koomt hier ook *de mijne* voor het *my* of *ik*.

In het meervoudige is het:

wy	*gy.*
onzes, onzer	*uwes, uwer.*
ons	*u.*
ons	*u.*

gy (voc.).
van ons *van u.*

Waaromtrent aan te merken valt dat de genitivus in *s* weinig in gebruik is, en dat de overige drie naamvallen (buiten *noemer* en *roeper*) zich gelijk zijn.

Het geen ik van het voornaamwoord *ik* gezegd hebbe, slaat volkomen op de overigen, wat de buiging betreft; alleen moet ik hun vorming nog eenigzins toelichten. Het zelfstandig voornaamwoord *ons* heeft zijn possessivum niet in genitivo, maar gelijk aan zich-zelven. Met *u* is het even zoo; want dat men thands *uw* met een *w* schrijft en het voller uitspreekt, is alleen door de toevoeging van de *e* die het als adjectief aanneemt, en dus geen wezendlijk, maar bykomstig en in der daad toevallig onderscheid; het geen ook onze Ouden niet in acht namen, alhoewel wy zeer wel doen het als karakteristiek te bewaren. Waarom hebben deze twee pronomina hun possessief niet in genitivo? — Om dat zy pluralen zijn, en het plurale het zelfde met den genitivus zijnde, voor geen andere vorm van genitivus vatbaar is. Gy herroept u deze onze reeds vroeg aangegevene grondregel, mijne Heeren. Alles hangt in onze taal aan een en is van de volkomenste consequentie.

Maar ik koom op nieuw tot de derde persoon. Niets kan wonderlijker voorkomen dan dat *hy* manlijk en *zy* vrouwlijk is, en *zijn* echter op het manlijk en niet op het vrouwlijk te rug ziet. En dit wordt nog vreemder, als men opmerkt, dat *haar*, het geen op het vrouwlijk slaat, van *hy* koomt. Desgelyks dat *haar* en *hun* op het meervoudige ziende, van 't enkelvoudige *hy* is. Verwarringen, die bedwelmend zijn, zoo men de zaak niet in haar hooger beginsel opvat.

Men moet niet gelooven dat *hy* en *zy* in der daad onderscheiden zijn. 't Is eene verschillende uitspraak van de zelfde *y*, die ook in *ille*, in *iste*, in *ipse* by de Latijnen verholen is en den grond dezer woorden uitmaakt. 't Is (zeg ik) een verschillende uitspraak als waar door vele woorden die in de eene taal of dialect de *h* hebben, in de andere met de *s* uitgesproken worden. De eene uitspraak is wat zachter, de andere wat harder, al naar dat men *hy* of *zy* zegt, en van daar dat zy, eerst onverschillig door elkander gebruikt, allengs

een soort van onderscheidend bydenkbeeld meêbrachten, dat op de geslachten (of liever, waarop deze) invloeiden.

In het Gothisch is *sa* en in 't Angelsaxisch *se* het mannelijk geslacht van het lidwoord, waarvan het vrouwelijke *so, si* en *sai* — *seo* is, en in beide deze talen geldt dit lidwoord ook voor het voornaamwoord van de derde persoon. Even zoo is het in 't Scandinavisch of IJslandsch met het lidwoord *sa* (*su* in 't vrouwelijk).

Hy en *zy* is dus oorspronkelijk het zelfde woord en drukte even weinig een geslacht uit als *ik* of *my*, *du* of *dy*, of in het meervoud *wy*, *ons* of *u*.

Dat *zy* nu maakt natuurlijker wijze *zijn* tot zijn possessief, en drukt *illius* zonder geslacht even als *my mijn*, en *dy dijn* maakt.

Maar *hy* moest op gelijke wijs *hijen* maken, het geen *hijn* zou zijn; en in plaats van dit, bestaat *haar* en *hun*. Van waar dit?

Onze oude schrijvers zeggen doorgaands *soe* voor *zy* (*illa*, *illi* of *illae*). Men sprak dit *seu* uit; en van daar is het woord *suwe* voor wijfjen van een dier; het geen op het zwijn toegepast *seuge* is, thands *sog*. Men zei naamlijk van de dieren, *de hy* en *de zy*, even als de Engelschen *a he-cat* en *a she-cat*. Even zoo zeiden onze voorouders in de vroegste tijden *hoe;* van dit *ho* of *heu* kwam een vrouwelijke genitivus in *er*, en dus ontstond *heure*. In de dertiende eeuw en vervolgens vinden wy altijd *hore* geschreven. Ons gemeen heeft altijd *heur* gezegd, en tot mijn twintigste jaar sprak niemand in Amsterdam anders. Intusschen hadden de spraakkunstenaars (zich verbeeldende dat het woord *haar* moest zijn) *haar* in het schrijven ingevoerd; en het maakte opzien, dat Hoogvliet volstandig *heur* en *heure* in 't possessief schreef. Hoogvliets voorbeeld behield de taal in dit opzicht; dank en roem blijve aan zijn nagedachtenis, en aan die van alle de dichters en schrijvers die het taalgebruik tegen de betwetery der Grammatisten handhaafden, wier verwoestende hand slimmer dan de barbaren afbrak en verwoestte! De plattere uitspraak heeft dit *heure* tot *hore* en *hare* gemaakt, en zoo heeft men *haar* gekregen.

Hy sloeg (als gezegd is) beide op mannelijk en vrouwelijk; met dit *haar* was het hetzelfde, en (wat meer is, en hier thands byzonder gedacht moet worden!) het sloeg beide op het enkel- en het meervoudige. Men zei dus onverschillig *hy* en *zy*, *hem* en *haar*, zoo ten aanzien van geslacht als van getal. Maar wat is *hem*, en wat *hen*, en wat *hun*? welke in dit opzicht nog in aanmerking komen, eer wy de buiging van dit lidwoord verklaren zullen.

Hy, als *he* of als *hoe* (*heu*) uitgesproken, maakt den genitivus *hen* en *hun*, even als *my mijn*. Zie daar hoe *hen* en *hun* inderdaad 't zelfde woord, genitivus van *hy*, en possessivum is. — Dit zou alles verklaren, zoo hier de invloed der Hoogduitsche dialecten zich niet toonde in de *m* (die *littera mugiens* waar van de Latijnsche schrijvers zich zoo beklagen, en die zy zoo jammeren dat by hen de zachter en aangename *n* van de Grieken vervangt; letter waarvan onder de oude volken de Hebreeuwen alleen hielden, die er hun mannelijk plurale meê uitbulken, terwijl de overige Oosterlingen daar met ons de *n* toe nemen). De Hoogduitschers naamlijk hebben die *m* aan den dativus geëigend; en men moet erkennen dat zy in dien casus ook by Ulfilas en de Angelsaxen, zoo wel als in het Frankduitsch en in het IJslandsch of Scandinavisch gevonden wordt als hem kenteekenende. Van daar is die *m* by ons in dit enkele woord overgevloeid of overgewaaid, en in tegenstrijdigheid met onze geheele taal leerden onze Voorouders *hem* zeggen.

Dit *hem* was echter juist geen dativus by hen, maar de algemeene casus obliquus, en eigenlijk de accusativus. *Hem* en *hen* gebruikten zy door elkander, en onverschillig; maar liefst drukten zy door *hem* den accusativus pluralis uit. Weinig ook vindt men *hen* by onze oudste schrijvers kennelijk geschreven; de suffix *en* toont het en verraadt het wel; maar voluit geschreven leest men *hem* in het enkelvoud, en in 't meervoudig *se* of *hem* of *haar*.

Se is de casus obliquus (accusativus) van *hy* of *zy*, maar eigenlijk tot *sy* behoorende; *hem* (als ik zeide) is het eigenlijk verbasterde possessivum van *hy*, dat even als *mijn* voor den ontbrekenden dativus en ablativus in het pronomen per-

sonale wordt overgenomen, anders *hen;* en *haar* (eigenlijk *heur*) is even zoo een possessivum van het zelfde *hy*, ten gelijken einde in 't pronomen personale gebruikt. — Het ware verstand dezer woorden door het tijdverloop verduisterd zijnde, werd *hem* in de zestiende en zeventiende eeuw alleen aan het enkelvoudige mannelijke, en *haar* in het enkelvoudige vrouwelijke gebruikt, en tevens in het meervoud van beide geslachten. Het eerste bleef, het laatste is veranderd. — De staat van de taal in dit punt was toen, als uit dit schema van het zelfstandig voornaamwoord van de derde persoon blijken zal.

Enkelvoudig.		Meervoudig.
Hy	*Zy*	*Zy*
zijns of *zijner*	*haars* of *harer*	*haars* of *haar*
hem	*haar*	*haar*
hem	*haar*	*haar*
van hem	*van haar*	*van haar.*

Dat hierin wederom de genitivus van het possessivum ontleend is, dat het met den dativus even zoo is, is (als wy gezien hebben) iets, allen den pronomina substantiva gemeen. Maar het zonderlinge is, dat het hier ook zoo met den accusativus is; en dat derhalve alles tot het possessivum behoort, en alleen de noemers in de twee geslachten tot het zelfstandige naamwoord behooren. Men ziet voorts, dat het vrouwelijke enkelvoudige en het meervoud van beide geslachten volmaakt het zelfde is door de gantsche buiging heen.

Onze Bijbelvertalers hadden voor den accusativus *se* in het vrouwelijke en meervoudige gebruikt; maar men was zoo verr' van dit te begrijpen, dat men nu meende, dat het een verkorting van *dese* was. En zulke lieden verhieven zich tot regelaars en wetgevers der taal, en men hoorde, en volgde hen.

De lezing van vroegere schrijvers die *hen* en *hun* gebruikt hadden, deed nu dit *hen* en *hun* in het meervoudige invoeren, en men gebruikte het thands in tegenstelling van *haar*, als bloot op het manlijke ziende, terwijl men *haar* alleen op het vrouwlijke deed slaan.

Sedert is het zoo gebleven, en die onderscheiding zoodanig in stand geraakt, dat *hen* als pronomen *substantivum*, en

hun als pronomen *possessivum* (beide in 't meervoudige) geldt. Maar er is echter een nieuw geschil over ontstaan, het geen groote opschudding gemaakt heeft, of naamlijk *hen* tevens accusativus, dativus en ablativus uitdrukken moet, dan alleen den accusativus, terwijl men den dativus en ablativus door *hun* moest uitdrukken?

Die deze vraag opperden, hielden zichtbaar *hen* voor den accusativus pluralis van het pronomen substantivum *hy*, en het schijnt dat zy waargenomen hadden, dat in de overige pronomina substantiva een verschil tusschen den dativus en den accusativus was. Of misschien was deze hun vraag eenvoudig gegrond op eenige voorbeelden, waar in *hen* en *hun* beide als zelfstandig of personeel in verschillenden naamval gebruikt waren.

Hoe het zij, deze onderscheiding greep by de meesten dier genen stand, die zich op byzondere netheid lieten voorstaan. Het ontbrak echter niet onder dezen aan zulken, die meenden, dat men, dus doende, het persoonlijk pronomen met het possessivum verwarde, en dat men die wel uit elkander behoorde te houden, met *hen* het persoonlijke, *hun* het bezittende voornaamwoord toe te eigenen.

Uit het gantsche beloop van ons verslag ziet men, dat, naar den aart der talen, deze tweederlei voornaamwoorden altijd in in één loopen; dewijl het *possessivum* de ontbrekende naamvallen van het *personale* vervullen moet. Die reden is derhalve geen reden, en zoo *hen* waarlijk een accusativus pluralis van *hy* ware, zou men er een grond voor het *hun* uit kunnen trekken. Dan er is een andere twijfel.

Dit ontleenen van den dativus aan het possessivum is niet even zoo zeker en ontwijfelbaar in de meervoudigen als in de enkelvoudigen, en men zou mogen stellen, dat de meervoudigen in der daad geen dativus en ablativus hebben, maar voor alle *casus obliqui* den accusativus gebruiken. *Ons* zegt men in de *drie* naamvallen, niet *onzen*; *u* desgelijks, en niet *uwen*. Zoo kan men dan ook in de drie naamvallen regelmatig *hen* zeggen; en men zegt tegenwoordig ook even zoo *haar* in het vrouwelijke. — Dan, hier tegen kan weêr ingebracht worden, dat dit *ons* en *u* in den derden en zesden naamval verkort

Onder de byvoeglijke voornaamwoorden behoort in de eerste plaats het *lidwoord* (waarvan reeds gehandeld is); voorts de bezittende of possessiven: *mijn*, *dijn*, *zijn*, *haar*, *ons*, *uw*, *hun*, *haar*; dan de aanwijzende: *dé*, *die*, *deze*, *gene*; de onbepaalde: *eenige*, *sommige*; de vragende, die ook betrekkelijke zijn: *wie*, *welke*, en het daaruit gesproten *zulke*, te samen *achttien* in getal. By welke dan ook nog het onbuigzame *wat* kan gevoegd worden, en het van *zelf* afgeleide *zelfde*. — Van *ettelijk* en *eener*, *ander*, *hoedanig*, *zoodanig*, en de getalwoorden *een*, *twee*, *drie* enz. kan even weinig onder de byvoeglijke voornaamwoorden de vraag zijn, als van *iemand* of *niemand* onder de zelfstandigen. Het zijn *naamwoorden*.

XV.

De byvoeglijke voornaamwoorden verdeelen zich, als gezegd is, in *bezittende*, *aanwijzende*, *onbepaalde*, en *vragende* of *betreklijke*. — Wy beginnen met de eersten.

Wy hebben aangetoond, wat de *bezittende* voornaamwoorden zijn, t. w. eigenlijke genitiven van de zelfstandige, die tot adjectiven zijn overgegaan, even als de stoffelijke adjectiven in *en* en de soortteekenende die nu met *sch* (in plaats van *s*) geschreven worden. Met deze eenvoudige waarneming is alles klaar. Het beheerschte zelfstandige of persoonlijke voornaamwoord *my* (oudtijds even zoo wel *casus rectus* als *obliquus*) maakt derhalve regelmatiger wijze *mijn; dy* maakt *dijn; zy* ('t zelfde woord met *hy*) maakt *zijn; hy* (in de oude uitspraak van *hoe* (*heu* of *hu*) maakt *hun*. — En dat *haar* (eigenlijk *hoer* of *heur*) een gelijke vrouwlijke genitivus in *en* is, hebben wy even zoo gezien. Eindelijk *ons*, *uw*, behoort oorspronkelijk tot dit soort van voornaamwoorden niet, maar is het *persoonlijk* voornaamwoord zelf dat door *catachresis* tot een possessivum is overgegaan. — En hoe?

In de oude talen en oorspronklijk zijn de pronomina geene op zich-zelf staande woorden, maar aanhangsels, die men in de Oostersche spraakkunst *praefixen* of *suffixen* noemt, naar dat zy *voor* of *achter* gehecht worden. Het was, het kon in onze oudste taal, welke in alles haar Oosterschen oorsprong verraadt en bewaard heeft, niet anders zijn. Dit gebruik van

prae- en *suffixen* nu is blijkbaar niet anders dan een samenstelling, even als die van andere twee woorden, als *grootvader* by voorb., *rijksvorst*, *landdrost*, *vrouwenmin*, *kinderspel*, enz. De aart van deze samenstelling brengt mede, dat het laatste woord het *onderwerp* of de zaak-zelve uitdrukt; het eerste eene qualificatie die aan dat onderwerp verleend wordt. — Maar deze samenstelling geschiedt in onze taal op tweederlei wijs. Of 1°. door het eerste der woorden, het geen eigenlijk *aangehangen* is, in den *genitivus;* of 2°. door het in den *noemer* te plaatsen.

1°. In den genitivus, als in 't aangehaalde *rijksvorst*, in *godsdienst*, in *krijgsdeugd*, in *lijfsbehoefte* enz. waar de genitivus in *s* plaats heeft; in *vrouwenmin*, *heldenmoed*, *mannenmoed*, *bodenbrood*, *reuzenkracht* (in welke laatste samenstelling men te onrecht een *plurale* onderstelt als ik elders zonneklaar bewijzen zal). Maar ook 2°. in den noemer, *lijfbehoefte*, *nooddruft*, *hemelzang*, *zielverrukking*, *landvoogd*, *rijkbestuur*.

Over deze samenstelling zal ik later moeten handelen, en toonen in hoe verre het onverschillig is, of wy daar in het aanhangsel in den noemer, dan in den gebogen naamval stellen; en welk fijn onderscheid het in heeft of men by voorb. *zielverrukking* of *zielsverrukking*, *lijfbehoefte* of *lijfsbehoefte* zegt; waarom ook *krijgdeugd*, *manmoed* aan den eenen, en *noodsdruft*, *huizendeur*, of *tafelsbel*, of *schoensmaker* aan den anderen kant wantaal zou zijn. Wy roeren deze stoffe hier niet aan dan in het voorbygaan, en om den oorsprong der possessive voornaamwoorden toe te lichten; en het is ons voor ditmaal genoeg, dat deze byeenvoeging tot één woord, beide met het eerste woord in den noemer en in den genitivus geschiedt.

Passen wy het geen wy in het algemeen gezien hebben op de byzonderheid der pronomina (als *praefixen*) toe!

Ziedaar een *boek!* dit onderwerp wil ik *qualificeeren* als aan *my* behoorende; ik voeg dus *my* ('t pronomen *personale*) met *boek* te samen, in den genitivus, en ik zeg *mijn-boek*. Ik wil het qualificeeren als aan *dy* behoorende, en ik zeg *dijn-boek*, enz. even zoo *zijn-boek*, *hun-boek*. Ik zal even

zoo het *rijksboek*, *landschapsboek*, *stadsboek* zeggen. Maar ik doe deze samenstelling ook in den noemer en zeg *my-boek, dy-boek, zy-boek*; en derhalve *ons-boek, u-boek*, even als ik by voorb. *comptoirboek, keukenboek, winkelboek* zeg. Ziedaar derhalve *ons-boek*, en *u-boek* in den noemer even zoo gewettigd als *mijn-boek* en *dijn-boek* in den genitivus. — En hierin is niets vreemds, zoo men oudtijds alle de pronomina op beiderlei wijzen aangehecht heeft; en het alleen een verloop is, waardoor men thands alleen *mijn* en *zijn*, met de form van den *genitivus*, en daar tegen *ons* en *u* met de form van den *noemer* zegt. Het eene woord wordt door een toevallige grilligheid in de eene form behouden, in de andere verloren, en het andere daar tegen bewaart en verliest zich in de omgekeerde manier. Dat dit tweederlei gebruik oudtijds in het zelfde pronomen stand hield, is geene onderstelling van my; neen, ik kan het door voorbeelden bewijzen, maar zal u thands alleen een in 't oog vallend en u allen, mijne Heeren, bekend blijk aanvoeren: — *My-boek* zou u thands wonderlijk in de ooren klinken, maar gy zegt dit *my-boek* in plaats van *mijn boek* nog werkelijk, en, gy leest het by uwe beste schrijvers. Niet juist met het naamwoord *boek*, maar met een ander. Wat toch is gemeener by Poot, wat (van Vondel en vroegeren spreek ik niet eens) in zijne verzen dan *melief* en *melieve*, het geen niemand die smaak en hart voor de taal heeft, met het stijve *mijn lieve* of *mijne lieve* verruilen zal. Dit *melief* is *mylief*, naar de wijze onzer voorvaderen en den waren aart onzer taal zonder *accent* uitgesproken; en dit kostlijk overblijfsel der oudheid lost alles op:

»*Melief*, wie ooit verlegen zit,
Wy zitten nooit verlegen."

Het zelfde zien wij in *Mevrouw*, *Mejuffrouw*, thands alleen als bloote eertytel by de schrijvers gebruikt; doch hetgeen de man zeer wel van zijn Egâ, en de bediende van zijn of haar meesteresse zeggen mag, en ook werkelijk in het gemeene spraakgebruik altijd gezegd heeft.

Na deze verklaring is de buiging eenvoudig en regelmatig; mits men alleen opmerkt, dat deze byvoeglijke voornaamwoorden hun genitivus niet als de overige byvoeglijke woor-

den in *en* maken, maar in *s*, en de vrouwelijke genitivus, dativus (en oudtijds ook de ablativus, doch nu niet meer) in *r*. Met één woord dat zy het lidwoord in zijne verandering volgen. Iets dat allen voornaamwoorden eigen is, die geen lidwoord by zich toelaten, waar van straks!

Het schema is derhalve dus:

	In het enkelvoudige:		Meervoudig:
Manl.	Vrouwl.	Onzijdig.	In alle geslachten.
mijn	*mijne*	*mijn*	*mijne*
mijns	*mijner*		*mijner*
mijnen	*mijner*		*mijnen*
mijnen	*mijne*	(*mijn*)	*mijne*
mijn	*mijne*		*mijne*
mijnen	*mijne*		*mijne*

Dat het *onzijdige* onbuigbaar is, en (zoo men het buigen wil) de gebogen naamvallen van het mannelijk geslacht ontleent, is reeds by de algemeene beschouwing der buiging gezegd, en past op alles gelijkelijk.

Dat men oudtijds in den ablativus singularis van 't vrouwelijke *mijner*, en nog ouder in alle casus obliqui van dat getal en geslacht *mijnen* zei, behoeft niet herinnerd; het volgt uit het aangemerkte omtrent de buiging der lidwoorden. Het zelfde zeg ik van den ouden ablativus pluralis *van mijnen*, welke met *van den* overeenkwam, toen de ablativus gelijk aan den dativus was.

Eene aanmerking echter heb ik nog. De adjectiven hebben in 't *mannelijk* en *onzijdig* geslacht de *e* even zoo wel als in 't vrouwelijke. Men zeide ook voorheen en behoorde te zeggen *mijne vader*, *mijne zoon* enz. in het manlijke, en dus ook *mijne paard*, *mijne boek* in het onzijdige. Maar onze fraaie ingebeelde Taalkunstenaars konden niet velen, dat het Latijn *drie* uitgangen voor zijn possessiven zou hebben, en wy slechts *één*; zy wisten bovendien niets van den echten en waren, algemeenen uitgang aller woorden op *e*, en daar zy *mijne* met de *vokaal* en *mijn* met de naauwlijks hoorbare en uit dien hoofde niet geschreven wordende *scheva* vonden, maakten zy daar twee verschillende woorden van. Voorts bestond hun redeneering in twee valsche grondstellingen, die in onze

taal oneindig veel kwaad gedaan en alles in verwarring gebracht hebben; en die ik verplicht ben, mijne Heeren, u te doen kennen.

De *eerste* was: »waar *twee woorden* zijn, moeten zy verschillend gebruikt worden.” Een regel, welke in zich-zelve een dwaasheid is, vooral in een taal die uit twee verschillende hoofddialecten bestaat, welke de vereeniging van twee volksstammen in één heeft doen smelten, en die derhalve niet kon dan de taal verarmen en aan banden leggen. Het is wel waar, dat dit somtijds strekken kon tot het invoeren van een zekere *præcisiteit* (ut hoc verbo utar) die sommigen *juistheid* genoemd hebben in zekere uitdrukkingen; maar die zoogenaamde præcisiteit, die men naar het Latijn nabootste, was altijd uitheemsch in de taal, en zy had haar zoo min noodig als de overige Oostersche talen tot welke de onze behoort, met welke zy zich altijd op haar wijze juist en naauwkeurig en krachtig (en tevens eigenaartig) heeft kunnen uitdrukken, zonder dat zy van 't arme Latijn, dat zonder die banden en kluisters niet gaan kan, deze ketenen noodig had aan te nemen. Doch hoe ging het hier mede? Men vertaalde uit het Latijn, en dit letterlijk, en het vertaalde Latijn blijvende schoon in Hollandsche woorden, gewende men zich daaraan, met verwaarloozing van den aart en geest onzer moedertaal; waar van het alleen aan het klein getal der geleerden en den grooten hoop der ongeleerden te danken is, dat nog iets overig is gebleven. In later dagen is het (van het Fransch spreek ik niet, dat in die zelfde zeventiende eeuw van een anderen kant onze taal gansch verkrachtte) met het Hoogduitsch even zoo gegaan, en wie onzer, mijne Heeren, spreekt, of wie schrijft nog, wat zuiver, wat echt Nederduitsch heeten mag?

De *tweede* regel betreft de bloote toepassing der eerste. Zy is: »waar een *zachte* uitgang plaats heeft, moet zy aan 't *vrouwelijk*, waar een *harder*, aan 't *mannelijk* geslacht toegeëigend worden.” Een wanbegrip (waarvan op zijn plaats nader!) dat zooveel onrust en stribbeling in het stuk der geslachten verwekt heeft, en zich onder Gottscheds heerschappy in de Hoogduitsche taal gevestigd heeft; waarom tegenwoordig de zelfde woorden, in ontallijke menigte aan de beide talen gemeen, in geslachte verschillen.

Zich naar deze twee, volstrekt niet On*hollandsche* maar Tegen*hollandsche* regelen richtende, eigenden zy derhalven *mijn* aan het mannelijke en onzijdige en *mijne* aan 't vrouwlijke. En zy hadden derwijze ongelijk, dat zoo *mijn* en *mijne* wezendlijk twee verschillende woorden waren, *mijn* volstrekt en geheel verworpen had moeten worden en *mijne* alom zonder uitzondering van geslacht of toeval plaats moeten vinden. — Bewijzen wy dit kortelijk!

Wy hebben gezien dat er onderscheid is in het adjectivum met en zonder *e*, en wy hebben gezien in welk geval het een en het ander eigenaartig plaats heeft. Gy herinnert het u, mijne Heeren: het adjectivum zonder *e* (of het verkorte) drukt het *onbepaalde*, het *algemeene* uit, en het adjectivum met *e* het *bepaalde*, het *aanwijzende*, het *byzondere*. En het is hierom dat het lidwoord *een* in het mannelijke het adjectief zonder *e*, maar *de* 't adjectief met *e* noodzakelijk maakt. Wat nu komt overeen met de possessiven? Immers, als ik mijn *boek*, uw *geld*, zijn *verstand*, onze *meening* zeg, particulariseer ik het ding waar ik van spreek, en dit *mijn*, dit *uw*, dit *zijn*, dit *ons* behelst eene aanwijzing, die het van alle andere (individualiter) onderscheidt. Ook blijkt dit, wanneer men er een tweede adjectief byvoegt. Niemand zal zeggen: *mijn* goed *vader*, maar *mijn* goede *vader*; *uw* eerlijk *handel*, maar *uw* eerlijke *handel*, en zoo in alles. Men had derhalve met onze Ouden in alle geslachten *mijne*, *zijne*, *onze*, *uwe*, *hare*, *hunne* moeten zeggen, en deze possessiven nooit afkorten.

Dan het is nu eenmaal, en wel sedert drie geslachten (reeds zijn wy het vierde) ingedrongen, dat men *mijn*, *zijn*, *uw*, *ons*, enz. in het mannelijke zegt en het tegendeel voor een solœcismus gehouden wordt. Wat moeten wy nu zeggen? Zullen wy eensklaps de ware spreekwijze van onze overgrootvaders hernemen, en het eenmaal gevestigd gebruik verlaten? Neen, mijne Heeren, wy vinden de taal en wy moeten ze gebruiken zoo wy ze vinden; maar wy moeten er ons geen heerschappy over aanmatigen, als die kleine tyrannetjens, die *Dionysien* die haar verkracht, verwrikt, verrekt, geknot, onteerd, en op allerlei wijzen gemarteld hebben. Ons oogmerk

moog heilzamer, moog beter, moog wijsgeeriger zijn; maar wy hebben even weinig dit recht, als zy wien wy het betwisten, en beter is in de taal een ingeslopen onregelmatigheid uit misbruiken, beter een draaglijke dwinglandy, waar men eens aan gewend is, dan een *revolutie*. Zachtkens inpalmen, wat onze vaders lieten glippen, of niet wisten vast te houden, of dwaaslijk uit de hand wierpen, mag in byzonderheden door schrijvers van gezag, geschieden; maar het eenmaal opgenomen juk der onkundige taalmeesteren moeten wy goedschiks dragen. Alleen, zorgen wy daar voor, dat wy de onderwerping aan een redenlooze wet niet verder uitstrekken, dan zy werkelijk door het welgevestigd gebruik stand houdt; en vooral laten wy die soort van taalregelen nooit tegen het gebruik of in weêrwil daarvan, inroepen!

Men zegge derhalve m ij n *vader*, m ij n *God*, m ij n *voet*, en niet m ij n e *vader*, m ij n e *God*, m ij n e *voet*. — Maar *vooreerst*, merken wy dit weglaten van de *e* niet anders aan, dan als een gewoonlijke *apocope* of afkorting, hoedanige in alle woorden plaats heeft, en rekenen wy het geen schrijver tot misdaad, zoo hy daartegen eens zondigt. En *ten tweede:* daar wy m ij n e *moeder*, m ij n e *hand*, m ij n e *gedachte* zeggen, schroomen wy nooit in dit vrouwlijke of in 't meervoudige met de zelfde apocope *mijn* te zeggen; m ij n *vrouw*, m ij n *moeder*, m ij n *hand*, m ij n *kinderen* is zoo goed als m ij n *vader*, m ij n *boek*, m ij n *vinger*. En waarom het verkiesbaar is, zullen wy in het stuk van de Prosodie zien. Ik vergenoeg my, met in het algemeen aangemerkt te hebben, dat van ouds onze bezittende voornaamwoorden slechts *praefixen* (geen byzondere en op zich-zelf staande), woorden zijn; en derhalve van ouds en oorspronklijk geen declinatie onderhevig. Door ze af te zonderen en te declineeren heeft men de taal verbasterd, en deze toonlooze sylben een accent leeren geven, dat er nooit op te pas koomt dan in gevallen van *tegenstelling* of *emfasis*; en het ware middel om goede en krachtige verzen te maken is, dat men ze ten minste eensylbig gebruikt, en dan zoodanig schikt, dat zy even als of het nog *præfixen* waren, zich in de uitspraak met het volgend woord vereenigen.

Wil men van dit aanhangen der pronomina nog een overblijfsel zien, buiten het *melief*, *mevrouw* en *mejuffer*: wy vinden 't in den genitivus van *ons*, *uw*, *haar*, *hen*. — Wy zagen reeds dat die genitivus een possessivum is, dewijl de personalia geenen genitivus hebben, maar hem aan de possessiven ontleenen. Deze genitivus nu is *onzer*, *uwer*, *harer*, *hunner*, maar voegen wy het pronomen met *alle* te samen, zoo zeggen wy nog *ons-aller*, *uw-aller*, *hun-aller*, *haar-aller*; eene byzonderheid, die velen belemmerd heeft, om haar te verklaren, maar die de eenvoudigheid zelve is.

Dat het voorbeeld van buiging, in *mijn* gegeven, genoegzaam is omtrent de overige *zes*, vertrouw ik.

Van *uw* (possessivum) heb ik by een vorige Voorlezing reeds gezegd dat het in daad en wezen niet onderscheiden is van het persoonlijke *u*. Onze Ouden kenden het laatste alleen, en zy zeiden *u-vrouw*, gelijk *my-vrouw*, nu *mevrouw*. Alleen in de buiging, wanneer men *u-en*, *u-er*, *u-es* zeide, kwam de *w* ter verbinding van de twee hortende vokalen tusschen beide, even als zy in *nieuwe*, *eeuwig* en dergelijke kwam, schoon aan het woord niet eigen. Men heeft, om tusschen het possessivum en het personale een zichtbaar verschil te hebben, die *w* aan het eerste geëigend; en dit is te beter te wettigen daar men aan alle naamwoorden in *u* uitgaande, de zelfde *w* toegevoegd heeft, en die spelling dus regelmatig geworden is.

Ik ga over tot de *vragende* (tevens *betrekkelijke*) en de (daarop andwoordende) *aanwijzende* voornaamwoorden.

Alle dezen komen daarin overeen, dat zy in hun buiging het lidwoord volgen. Waar dit *s* heeft, hebben zy *s*; waar *r*, hebben zy *r*; waar *n*, desgelijks *n*. Doch omtrent de genitiven van 't mannelijk geslacht doet zich eene byzonderheid op in de woorden *wie* en *die*, welke *wiens* en *diens* hebben.

Men vraagt met recht, van waar die byzonderheid? De genitivus van *wie* moet of in *n* of in *s* uitgaan; hy moet of *wie-en* (contr. *wien*) of *wie-es* (contr. *wies*) zijn, en even zoo moet *die*, *diën* of *dies* maken: hoe koomt men dan aan dat *wiens* en *diens*, waar in de *n* en de *s* samenloopen? —

De reden is eenvoudig. Dit *wiens* en *diens* is geen genitivus van *wie* en *die*, gelyk wy spreken, maar van *wien* en *dien* als de Vlamingen in den noemer van 't mannelijke hebben. Dit *wien* en *dien* maakt *wiens* en *diens*, en ons Hollandsch *wies* en *dies*, onze echte genitiven, zijn door ongebruik verouderd en verloren geraakt.

Gy maakt zwarigheid, mijne Heeren, deze verklaring zoo maar op mijn goed geloof aan te nemen; en gy hebt gelijk. Ik zal er u het bewijs niet van onthouden. — Het is tweeledig: want op algemeene overeenkomsten tusschen alle de pronomina wil ik my niet beroepen, welk eene kracht van bewijs op zich-zelf daar ook in liggen mag.

Vooreerst dan! Ons *die* en ons *wie* beandwoorden volmaakt aan elkander, als 't *andwoord* op de *vraag* slaande: en zy hebben en houden ook volmaakt in hun buiging den zelfden gang en vorm, zonder eenige de allerminste afwijking. Dit *die* nu is een bloot dialektverschil van *dé*, het geen wy by de Ouden vinden en van het aanwijzend lidwoord *de* alleen daar in verschilt, dat het de scherpe *e* voor de zachte heeft. Dit *dé* nu heeft *des*, niet alleen by de Ouden, maar nog by ons, in de samenzetting van d e s *wegens*, d e s *aangaande*, en het is even zoo met *die* zelf, wanneer wy ons gemeen nog d i e s *wegens*, d i e s *aangaande* hooren zeggen. — Wy gebruiken ook dit *des* op zich-zelve in d e s *te meer*, d e s *te minder*, het geen ook d i e s *te meer* of *te minder* gezegd wordt; en ook by wege van besluit of gevolgtrekking: *het is* d e s *een waarheid*, *het is* d e s *bewezen*, *het is* d e s *klaar, dat de zaak zoo of zoo is.* In welk laatste geval voor dit *des* ook *dies* wordt gebruikt, het welk veelal met *dus* verward en verwisseld wordt. By voorbeeld, als ik zeg: *daar worden geen lieden gevonden*, *drie voet boven onze gewone menschen gestalte groot: daar zijn er* d u s *geen van negen voet*, zoo wordt *dus* daar niet eigenlijk gebruikt; maar de echte oudhollandsche uitdrukking is *des: daar zijn er* d e s enz. En dit *des* is voor d e s *wegens*, d e r *halve* gezegd, by weglating van de *propositie* of het *nomen* waar het van afhangt. Men geloove niet dat ik dit *dus* echter afkeure. In geenen deele; het is thans in dit gebruik in de

taal gecanoniseerd, en zeer goed. Maar het is een misslag, wanneer men zich inbeeldt dat het in zoodanige spreekwijze van gevolgtrekking zijn eigen beteekenis heeft en *op deze wijze* wil zeggen; het geen de volstrekte conclusie hypothetisch zou maken. Neen, dit *dus* is aldaar *dies* of *des* en uit *dies* in de uitspraak verbasterd.

Op gelijke wijs hebben wy nog w e s *halve*, waarin *wes* van *wé* ('t zelfde met *wie*) is; en eindelijk beide *dies* en *wies* vinden wy overvloedig in de oude handschriften van Maerlant, Stoke enz. ter plaatsen, waar wy thands *diens* en *wiens* zeggen. Waarmede ik dus mijne assertie voor volledig bewezen hou.

Wy hebben dan naar de opgegeven formula, en met inachtneming van den genitivus deze buiging.

Enkelvoudig.

Manlijk.		Vrouwlijk.		Onzijdig.	
Wie	(en *die*)	*Wie*	(*die*)	*Wat*	(*dat*)
wiens	(*diens*)	*wier*	(*dier*)		
wien	(*dien*)	*wier*	(*dier*)		
wien	(*dien*)	*wie*	(*die*)	*wat*	(*dat*)
—	—	—	—		
wien	(*dien*)		(*die*)		

Meervoudig.

In alle geslachten.

Wie	(en *die*)
wier	(*dier*)
wien	(*dien*)
wie	(*die*)
—	—
wie	(*die*)

Met *wie* staat in beteekenis gelijk, beide als vragende en als relatief of betrekkelijk: *welke?* Dit *welke* is saamgesteld uit *wie* en *elke. Elk* is een naamwoord en wordt beide als substantief en als adjectief aangemerkt. Als substantief maakt het (naar de regel) zijn genitivus altijd in *s*; als adjectief altijd in *en*. Men zegt dus: *naar* e l k s *begrip*, maar *een stuiver vracht van* e l k e n *passagier*, *een stuiver opgeld van* e l k e n *gulden.* Deze onderscheiden wijze van buigen vereischt onze opmerking.

Welk echter is in genitivo van 't manlijk geslacht *welks*, en het volgt in alles de verandering van het lidwoord regelmatig en zonder afwijking in al de geslachten. Waarom ik er geen formulier van noodig acht. 't Angelsaxisch heeft *hwilc, hwilce*, en dus ook 't oude Engelsch, dat nu *which* heeft. 't Gothisch heeft *qeleiks*, *qeleika*; 't Frankduitsch *huìlic*.

De Franschen hebben van ons *welk* hun *quel*, *quelle* gemaakt. Of zy hebben dit van 't Latijnsche *qualis*. Het laatste is waarschijnlijkst, of liever voor waar aan te nemen. Maar hoe 't zij, hun *quelle*, naar 't Italiaansche *ilquale* gefatsoeneerd tot *lequel*, *laquelle*, heeft invloed op ons *welk* gehad, en men heeft in lateren tijd, in nabootsing of vertaling van dat *lequel*, d e w e l k e by ons ingevoerd, hetgeen lang stand heeft gehouden en nog niet geheel verbannen is.

Men zegt misschien: als vragende kan *dewelke* noodwendig geen plaats vinden, maar was dit *dewelke* als relatief wel zoo kwaad? — Ik antwoord eenvoudig: een woord dat met *wie* saamgesteld is (of waar wie de præfix van is) kan noodwendig geen aanwijzend lidwoord dulden; en, in der daad, bevat het dit lidwoord alreeds.

Het kan, zeg ik in de eerste plaats, geen aanwijzend lidwoord dulden, omdat *wie* tegen *die* ('t zelfde met het aanwijzend lidwoord) overstaat, en geen gezond menschenverstand de twee *opposita* in één en hetzelfde woord samen kan brengen of toelaten. Het bevat het, zeg ik nog, in effecte, om dat het, als relatief gebruikt, wezendlijk op een voorwerp slaat, het geen het vertegenwoordigt, het geen in der daad een aanwijzing is.

Men zegge derhalve niet d e *welke*, zoo men zuiver Hollandsch wil spreken. Maar dan ook niet *hetwelk*? Niet in den zin van *welke;* maar wel in eenen anderen, waarvan wy nu spreken zullen.

Tegen over *welke* staat *zulke* (oudtijds *zelke*) hetgeen eigenlijk aan *welke* beandwoordt, even als *die* aan *wie*, en *zoo* aan *hoe*. — Dit *zulk* of *zelk* is in het Angelsaxisch *swilc* en staat tegenover *hwilc*, de *s* naamlijk aan de *h*. *Welk* beteekent dus eigenlijk *hoedanig* (qualis) en *sulk*: *zoodanig* (talis). Deze twee woorden zijn in alle de talen meer of minder met

elkaâr verward; en het is hier van dat de Hoogduitscher *welke* voor *zoodanig* gebruikt. *Es giebt welche* zegt hy voor: *daar zijn zulke.* Onze taal is voor 't overige van deze misgreep vrij gebleven, maar echter niet geheel en al van de aanstecking dier besmetting. Men gebruikt overzulks *hetwelk* (doch alleen in neutro, en in geen ander geslacht heeft dit plaats) voor *zulk* of liever en eigenlijker voor *het gene*, waar van wy het ware gebruik hier na zullen ontwikkelen, en waarvoor het zelfde *sulke* in vele Duitsche taaltakken gebruikt plach te worden.

Genoeg zij het derhalve hier te zeggen, dat men schrijven moet: *de man*, welke *hier gisteren kwam*; *de vrouw*, welke *ik gisteren zag*; *het paard*, welk *ik gisteren kocht;* maar: *ik heb gezien dat kinderen hun ouders verachten*, hetwelk *ik een verfoeilijke ondankbaarheid reken.* — Ik kan echter niet nalaten hier by te voegen, dat hy die zich geheel van dit woord *welke* onthoudt, best doet. Het is uit navolging van Franschen en Italianen by ons ingedrongen, toen men zich naar hun schriften vormde, en zoo in den smaak geraakt; maar het behoort tot die harde, ledigklinkende woorden, die niet dan in den kanselarystijl t'huis behooren. Ons *wie* en *die* zijn zachte en voldoende relativen, die geen valschen klank meêbrengen waar geen klank wezen moet, maar een overgang tusschen klanken, en zy overschreeuwen geene naam- en werkwoorden, die in de reden behooren te heerschen; maar nemen den toon aan dien men hun geeft, en vorderen er geen af, als dit lastig en hatelijk *welke*, dat ten minste den versificateur vreemd moet zijn. — Maar nog eene andere aanmerking omtrent dit *welke.*

Men heeft op het goed geloof van onze fraaie, altijd in den blinde omtastende en altijd verkeerd grijpende taalkunstschrijveren, aan alle onze byvoeglijke voornaamwoorden, zoo als alom, aan het neutrum een *buiging* toegeschreven. — Het heeft die in der daad niet; maar het ontleent haar aan 't mannelijke. Weinig zou dit misverstand om het lijf hebben, ware 't niet dat zijn invloed gevolgen te weeg bracht, die den Dichter en Redenaar van gewicht zijn. Men leest by voorb. in 't Fransch *le peuple dont l'erreur est funeste à*

l'Empire, en men vertaalt: *het volk* welks *misverstand noodlottig is voor 't Rijk.* Onlijdelijk is de klank: *het volk, welks!* In spijt van 't gehoor, schrijft men zoo en meent wel te schrijven. Waarom? *Welks*, meent men, is de genitivus van 't neutrum; en hoe zal men dan toch anders zeggen? Wist men dat alle genitiven, dativen en ablativen louter ontleend zijn aan 't mannelijk geslacht, men zou zeggen *wiens.* Mijne Vrouw had in hare *Ifigenia* dit *welks* van het volk gezegd. Foei! riep ik, zet *wiens.* Zy deed het. Een Recensent in de Letteroefeningen prijst haar vertaling hemelhoog, maar rekent dit *wiens* haar als een taalfout toe! — Zoo doet men in de tegenwoordige onkunde van onze taal, waarin de eerste behoefte thands is te weten dat men er *niets meer van weet;* terwijl ondertusschen met al de schriften, die er by onzen leeftijd in menigte over uit zijn gekomen, en die alle malkander napraten zonder ooit zelf te denken of waar te nemen, een ieder zich inbeeldt zeer kundig te zijn, en met zoogenaamd *raffineeren* daar over, zichzelven en anderen steeds verder van den weg leidt.

Wat dit *zulk* betreft, hoezeer *welk* daar zijn oorsprong mede gemeen heeft, men gebruikt het als een gewoon adjectivum, en geeft het derhalve den mannelijken genitivus *zulken*, by voorb. zulken *konings*, zulken *regeerders roem zal nooit sterven.* De oude genitivus *sulks*, die het als voornaamwoord plach te hebben, is tot een adverbium overgegaan, en men zegt, *overzulks,* even eens als men zegt *overmits*, en *zulks dat*, even als *in voege dat*, of *zulker wijze dat* enz. Dat het ook adverbialiter by ons gebruikt wordt in *zulk een man*, en de gevolgen die dit op de geslachten gehad heeft, zullen wy elders zien. Dit *zulk een* is even als *zoo een.*

De gene of *de geen* hebben wy hiervoor in de optelling onder de *aanwijzende* voornaamwoorden gebracht, en wy noemden 't zoo dadelijk onder de *relativen.* Het is beide. Eigenlijk is het aanwijzende, maar als zoodanig een bloot gewoon substantief, of wil men 't, een adjectief, dat als substantief gebruikt wordt, gelijk het ook de buiging van 't substantivum in *e* of van 't adjectief heeft, en den genitivus in

't mannelijke in *en* maakt (*des genen*), in 't vrouwelijke onveranderd laat (*der gene*), het geen het van 't kenmerk der voornaamwoorden uitsluit. Maar aan dit adjectief wordt in sommige gevallen een relative kracht toegeëigend, wanneer men het in 't neutrum gebruikt. Te onrecht; want er wordt dan eigenlijk het relativum *dat* onder verstaan, welk relativum in de andere geslachten uitgedrukt wordt. *David,* zeggen onze Bijbelvertalers, *gewon Salomon by* de gene die *Urias wijf was geweest.* Degene, die dat *doet, zal de dood sterven.* Zoo behoorde men ook te zeggen en zei men oudtijds in der daad, het gene dat *ik u gezegd hebbe, is een waarheid.* Dan door eene grilligheid van het gebruik, hoedanige men in alle talen vindt, eischt tegenwoordig de kiesche stijl een *ellipsis* (een verzwijging van dit relatief), en hier door verbeeldt men zich, dat *het geen* een *relatief* en *pronomen* is. Intusschen is deze verzwijging niets anders dan de gewone onderdrukking van het relatief in het Engelsch: *the story, I tell you, is a true one; she is very handsome, the girl, you spoke of.* En ook deze ellipsis was in onze taal van ouds zeer gekend, en koomt meermalen voor in de schriften der dertiende en veertiende eeuw; zoodat wy dit gebruik van *het geen* (of *het gunt*, zoo men in de vorige drie eeuwen gezegd heeft) als een relatief in zich sluitende, niet als eene verkeerde nieuwigheid mogen wegwerpen, maar als een oud taaleigen aanmerken, dat ons aan de zalige tijden van Hollands hoogsten bloei en luister herinnert, toen het onder 't oude en oorspronkelijk Hollandsche huis voor geen volk in aanzien en weelde behoefde te wijken en aan 't keizerrijk een opperhoofd gaf.

Tegen over *die* wordt *deze* gesteld, en het zelfde *deze* wordt ook tegen over *gene* gesteld, maar in een verschillenden zin. Tegen over *die* met bepaalde aanwijzing; tegen over *gene* met onbepaalde onderscheiding. Dit *deze* heeft den genitivus in *s* (*dezes*) en volgt, als alle pronomina adjectiva, het lidwoord in zijne buiging. Men wil dat men *dees* in het mannelijke en *deze* in het vrouwelijke zal zeggen. Ingebeelde netheid, gegrond op onverstand. Ten aanzien van de possessiven vertrouw ik die hersenschim genoegzaam verjaagd te

hebben, en schoon sommigen thands schrijven d e e s *man*, d e z e *vrouw*, en d e e s *heeft het gezegd*, d e z e *heeft het gedaan*, naar het geslacht der bedoelde personen: het ware taaleigen eischt altijd *deze* met de *e*, om dat het woord aanwijzende is, en individualiseerende. Ook heeft het gebruik deze domme onderscheiding nooit kunnen vestigen, hoewel er zeer velen zijn die er zich naar gericht hebben.

Ik zou hier meê van de voornaamwoorden kunnen afstappen, had ik niet nog van de *onbepaalde: eenige* en *sommige* gesproken, die bloot meervoudigen zijn van de adjectiven *eenig* en *sommig*, van *een* en van *som* gemaakt, even als *machtig* van *macht* of *vettig* van *vet*. Het woord *een* is als talwoord bekend, en *eenig* behoeft geen verklaring. *Som* is minder bekend als adjectivum. Het is er echter een, als uit het adverbium *soms*, *somtijds* en *somwijlen* blijkt, en wy vinden het in de Engelsche taal als in de onze, en aldaar *some* met een *e* geschreven. Het heeft zijn maagschap in *somer*, in 't Fransch *sommier* (dat is *lastpaard*), in *some* en *someltjen* (dat is *schim* van een afgestorvenen), en by opklimming tot den eersten oorsprong vereenigt het zich met dezen in het wortelwoord *zamen*, vereenigen of vergaderen. *Som* derhalve is als substantief *verzameling*, en als adjectief is *som* of *some*, verscheiden in aantal. — Uit het gezegde blijkt genoegzaam, dat het onder de voornaamwoorden niet behoort.

Maar én deze, én meer woorden van byvoeglijken aart zijn onder de voornaamwoorden gerekend, om dat zy somtijds op de wijze der voornaamwoorden in den genitivus van 't meervoudige gebruikt werden gevonden. Naamlijk: de byvoeglijke voornaamwoorden hebben in dien naamval de *r*; *mijner, uwer, zijner, hunner kinderen welvaart*; *wier* of *welker behoud, dier* of *dezer lieden meening is.* Even zoo leest men van *sommiger oordeel*, *eeniger lieden begrip*; en men heeft dus ook gezegd *anderer meening*, en zeggen wy niet dagelijks *aller: aller oogen wachten op u?* Of zal daarom *al* een pronomen wezen? — Echter! Substantiven of adjectiven hebben die *r* niet in den genitivus pluralis; men zegt noch *der grooter mannen*, noch *der grooter vrouwen*, maar *der groote*, en,

zoo men het adjectief als substantief gebruikt, *der grooten.*

Men heeft nochtans onrecht, een woord dat door zijne beteekenis-zelve voor een naamwoord verklaard wordt, daar uit te nemen en onder de voornaamwoorden te verplaatsen, alleen omdat het een casus op de wijze der voornaamwoorden maakt. *Eenige* en *sommige* zijn byvoeglijke naamwoorden, en *ander* is tevens een zelfstandig en byvoeglijk; waardoor het als zelfstandig mannelijk naamwoord *eens anders* in genitivo heeft, en beide op man en vrouw ziet; en als byvoeglijk: *eens anderen mans*, *eener andere vrouw.* Doch wat dezen genitivus pluralis in *r* betreft, deze was in zekere tijdvakken algemeen van gebruik in de adjectiven. Wy vinden er sporen van by onze Bijbelvertalers. Men heeft naamlijk in de buiging der adjectiven van tijd tot tijd andere begrippen gevormd; en zeer zeker is er een tijd geweest, dat alle adjectiven in hunne buiging de lidwoorden volgden. Wy vinden dat in de dertiende eeuw de adjectiven niet alleen hun vrouwlijke ablativen in *r* maken, maar ook somwijlen hunnen genitivus in 't *mannelijke* door s, en in 't vrouwelijke door *r* uitdrukken: *eens braafs mans*, by voorb. *eener braver vrouw.* Deze genitiven zijn daar niet doorgaande, maar komen er voor als den schrijver ontslipt, en als overblijfsels van een ouder manier van buigen; en het is zichtbaar, dat hier die genitivi plurales in *r* desgelijks toe behooren, die des te lichter tot ons overgegaan zijn, om dat zy tevens in het Hoogduitsch plaats hadden, waar van de invloed op onze taal in de vijftiende eeuw groot was en by herhaling door velerlei nieuw opgekomen betrekkingen, inzonderheid door de uitwerkselen der Hervorming vernieuwd werd, gelijk wy in onze eerste Voorlezing duidelijk aantoonden.

XVI.

Ik herinner my nog van *zelf* en *de zelfde* te moeten spreken. *Zelf* is altijd onder de voornaamwoorden gerekend. Wy vinden 't in alle de Noordlijke talen, het *Gothisch*, het *Angelsaxisch*, het *Frankduitsch*, het *IJslandsch.* Het is echter een eigenlijk byvoeglijk woord, dat altijd achter aan geplaatst, en als een suffix aan het woord gehecht wordt. Het is als zoodanig eenig in zijn soort, en belet door zijn aanhechting de buiging van het woord niet, waar het achter aan komt; en is ook niet als alle andere adjectiven die achter aan komen, onbuigbaar. Het hecht zich aan naamwoorden, aan voornaamwoorden, en er ontstaat dus een dubbele buiging door, waar van wy verplicht zyn een voorbeeld te geven.

Enkelvoudig.

De man-zelf	*de vrouw-zelve*
des mans-zelven	*der vrouw-zelve*
den man-zelven	*de vrouw zelve*
den man-zelven	*de vrouw zelve*
man-zelf	*vrouw zelve*
van den man-zelven	*van de vrouw zelve*

Meervoudig.

de mannen-zelve	*de vrouwen zelve*
der mannen-zelve	*der vrouwen-zelve*

den mannen zelven	*den vrouwen-zelven*
de mannen zelve	*de vrouwen-zelve*
mannen zelve	*vrouwen-zelve*
van de mannen zelve	*van de vrouwen zelve*

Evenzoo: meerv.

ik-zelf	*wy-zelve*
mijns-zelven	*onzer-zelve*
mijn-zelven	*ons-zelven*
my-zelven	*ons-zelve*
— —	— —
van mijn zelven	*van ons-zelve*

Men heeft getwist of men in 't meervoudige *zelve* dan *zelven* moest zeggen. Om deze vraag op te lossen, moet men de zaak tot haar grondbeginsel te rug brengen. Is *zelf* hier gebruikt als een adjectief, zoo moet het in het meervoudige geen *n* hebben; is het gebruikt als een substantief, zoo moet het de *n* hebben. Het komt op dit punt derhalve aan.

Zeker is het nu, dat men naar 't gewoon gebruik dit *zelf* achter 't woord als een adjectief buigt: want men zegt *my-zelven*, *hem-zelven* enz. Het meervoudige laat dan ook geen *n* toe, dan in den dativus, *den mannen-zelven, ons-zelven, hun-zelven.*

Maar schoon deze wijze van dit *zelf* te gebruiken onwraakbaar goed is, het is er verr' af, dat het de eenige wijs zou zijn, waarop men 't gebruiken mag. — Men kan het zonder samenhang nog op tweederlei wijzen gebruiken, als adjectief naamlijk en als substantief, en nog op zich-zelven met een pronomen possessivum.

1o. (Zeg ik) als adjectief. Het is dan een achterstaand adjectief, als alle anderen, en derhalve dan ook, als alle anderen onbuigbaar. Het is dan *de man-zelf*, *des mans-zelf*, *den man-zelf*, *de mannen-zelf*, *der mannen-zelf* enz. zonder verandering.

2o. als substantief. Het neemt dan de buiging van een substantief aan: *de man-zelf, des mans-zelfs, den manne zelve;* in 't meervoudige: *de mannen-zelven, der mannen-zelven* enz.

3o. voor *ik-zelf* kan gezegd worden *mijn-zelf;* voor *u-zelf, uw-zelf*; voor *hy-zelf*, *zijn-zelf*; voor *zy-zelve*, *haar-zelf*

en de genitief is dan *mijns-zelfs*, de dativus *mijnen-zelve*, en de accusativus *mijnen-zelf*.

Van' alle deze wijzen vindt men voorbeelden; maar de eerste is de gebruiklijkste en de raadzaamste om te volgen, indien men berisping vermijden wil.

Men heeft nog getwist of men dit *zelf* met het woord waar het achter aankwam, aan een moest schrijven, of geheel los, of met een *hyphen*.

De *hyphen* heeft in mijnen tijd algemeen ingang gevonden. Wanneer men het woord echter als achteraan geplaatst adjectivum onbuigbaar neemt, of als substantivum aanmerkt, kan die *hyphen* even weinig als het aan een schrijven plaats vinden.

Dit *zelf* by het aanwijzend pronomen *de* maakt *dezelve*, *hetzelve* en verbuigt zich als twee woorden regelmatig.

Byzonder is het in dit woord, dat de spraakkunstschrijvers niet gedacht hebben om in dit woord ook de *e* by het mannelijke af te snijden, als zy in de possessiven, in *deze*, in *welke* getracht hebben. Zy hebben hier echter niet aan getarnd, en het is *dezelve* in beide geslachten gebleven.

Op de buiging valt geen aanmerking. Daar is er, die gevraagd hebben waarom men *deszelfs* en niet *deszelven* zegt; en men vroeg dit met recht. Het is dat men 't woord als aanhangsel van een byvoeglijk pronomen op de wijze van dat pronomen heeft gedeclineerd, en het is dus om dezelfde reden dat men ook *derzelver* in den genitivus en dativus van 't vrouwelijke zou moeten zeggen, zoo wel als in den genitivus pluralis van alle geslachten. Dit laatste geschiedt ook werkelijk; maar in den vrouwelijken genitivus en dativus zegt men eenstemmig *derzelve*, hetgeen eene onregelmatigheid maakte, die elk voor de borst stoot. Maar *sic voluit usus!* En wil men de reden daar van, het is dat men het woord met *de zelfde* verward heeft.

De zelfde is niet één, maar twee woorden, en geen voornaamwoord, maar een adjectivum met zijn lidwoord. Het is dus *zelfde*, en men zegt zoo wel *een zelfde* als *de zelfde*. Hoe komt daar derhalve dat *de* aan' vast, 't geen aan geen woord hoegenaamd vast is, en zoo het er vast aan was,

niet in *één* veranderen kon? (1) Omtrent de buiging van dit woord valt niets aan te merken: het buigt zich als alle adjectiven.

Reeds in de vroegste tijden, waar van onzen gedenkstukken heugt, werd dit *zelfde* ook *zelve* geschreven, en even als in *kleiner* en *kleinder*, *feller* en *felder* was dit een bloot verschil van uitspraak. Dit en het onregelmatig aan een schrijven van sommige woorden heeft gemaakt, dat het met het voornaamwoord *dezelve* (waar van het wezendlijk zeer verscheiden is) verward is geworden. Doch dat *dezelve* is één saamgesteld woord, een *pronomen*, met *zelf* daarachter; en eigenlijk *die-zelf*, *ille-ipse*; *de zelfde* is *ὁ αὐτός* en adjectief met zijn lidwoord, dat er niet by behoort, maar toevallig by is, en er af kon, gelijk wy reeds aanmerkten.

Wy zeggen thands *gy* en *ge*, *my* en *me*, *zy* en *ze*; en dit is natuurlijk, daar de voornaamwoorden (buiten het geval van *emphasis*, *oppositie* of *byzondere aanwijzing*) geen accent hebben, en de vokaal zonder accent geen anderen dan doffen klank heeft, waarin hy (als wy van den beginne af aanmerkten) niet te onderscheiden is, maar in de uitspraak volkomen eensluidend met de toonlooze *e* wordt. Wy zeggen uit dien hoofde m e n *heer*; schoon m ij n *heer* schrijvende, en wy spreken dus wel en naar den aart onzer taal, terwijl het onhollandsch is en tot het *putidismus* behoort, *mijn heer* te zeggen, zoodat men de *ij* duidelijk hooren laat. *Menheer* is even zoo goed als *mevrouw*, en *mijnheer* even zoo verkeerd als *mijvrouw* zou zijn.

(1) Reeds vóór Bilderdijk werd het ongepaste van *dezelfde* in één woord te schrijven aangetoond door T. Olivier Schilperoort, in zijne belangrijke, doch te weinig gekende *Proeve van Nieuwere Taalkunde, op de Nederduitsche Spraakkunst toegepast.* (Gron. 1806), bl. 69 en volg. Ook den kundigen lexicograaf Bomhoff stond dat gebruik bestendig tegen; hij zegt in zijn *Nieuw Groot Woordenb. der Ned. Taal* (Leyden 1858): »D e z e l f d e, h e t z e l f d e. Men schrijft deze woorden ten onregte verbonden." Het is jammer, dat by de jongste taalregeling het verkeerde gebruik niet is hersteld. Dr. Te Winkel nam het punt een oogenblik in bedenking, doch bleef, op zéér weinig afdoende gronden, de verkeerdheid voorstaan; zie zijne *Grondbeginselen* (van 1865) bl. 126.

In den accusativus pleegt men, voor *zy*, *ze* te gebruiken, en dit is algemeen en volstandig. Men heeft dit aangemerkt als ware 't eene verkorting van *deze*. Anderen wisten er in 't geheel geen raad mede en verwierpen het, met vordering dat men in het vrouwelijke altijd *haar* zeggen zou (hetgeen N.B. voor *dativus* strekt) en *hen* in het mannelijk meervoud. — Die wijzer waren, hielden het voor eene buiging, en sommigen hebben *ze* in den noemer willen verbieden, om het alleen in den accusativus plaats te geven. — Alles dwaasheden, uit eene onkunde gesproten die onvergeeflijk is, daar men óf slechts één eenig boek van voor deze Babelsche spraakverwarring in Holland heeft op te slaan om dat *ze* beide in noemer en accusativus te lezen, en zich te overtuigen, dat het geen *deze* is; óf slechts den eersten den besten ongeleerden ouden Hollandschen paai uit wat stad men wil, aan te spreken, die de taal zijner voorouders spreekt, zonder er ooit aan gekunsteld te hebben. *Ze* is *zy* en *zy* is *ze* beide in noemer en accusativus, en wil men bewijs: juist sla ik hier een oude kwijting van de stad Deventer op aan die van Amsterdam verleend in het jaar 1347: »Wy Scepene ende Raet der stad te deventer doen cont ende kenliic, dat wy van den goeden luden van amstelredamme ontfanghen hebben in ghereden telleden ghelde, twelf pont groete, ende drie pont groete de sy onsen burgheren ghenomen, van welken ghelde voer seyt wy *sy* ende alle hoere poertere van onser stad weghene quit schelden in desen brieve ende vertien daer mede dat ons dat voerseyde ghelt vol ende al betaelt es." Hier hebben wy *sy* in den accusativus: *wy schelden* sy *quit van den ghelde*, even gelijk wy *ze* in den noemer vinden. En dit voorbeeld is het eenige niet; die de oude schriften gehanteerd hebben, weten dit.

Het is echter waar, dat *ze* ongelijk meer dan *zy* in den accusativus voorkoomt; en dit kan niet anders. Want regelmatig gaat by ons het verbum voor den accusativus, en het beheerschte pronomen werd even regelmatig aan het verbum vastgehecht als een suffix: *roep* m e, *roep* e n, *roep* s e, en in die soorten van suffixen gebruikte men de *e*. Maar wanneer die accusativus geen suffix was, en het verbum vcorging als

in ons voorbeeld, was het m y *roepen*, h e m *roepen*, z y *roepen*, vooral zoo het pronomen een toon vorderde. En het is dit in ongebruik raken van *zy* in den accusativus, dat *haar* of *hen* in den later tijd zoo noodzakelijk maakte, alschoon het een en het ander geen *pronomen personale*, maar het bloote *possessief* is, dat wel in den genitivus en dativus het personale vervangen moet, maar niet in den accusativus. Want zoo dra er *emphasis* of *oppositie* plaats heeft, kan *ze* (met de *e*) niet dienen. *Ik heb niet ú kwijtgescholden, maar zé* laat geen taal in de wareld toe, om dat geen taal in de wareld een accent op de zachte *e* zetten kan. Men is derhalve gedwongen om in zulke gevallen te zeggen *niet ú maar háár* of *hén*. En zoo in alles wat van die natuur is.

Merken wy overzulks wel op dat het, eigenlijk gezegd, alleen het voornaamwoord van de eerste persoon (*ik* en *wy*) is, dat een ander woord in den accusatief heeft (*my* en *ons* naamlijk). Want *du* en *dy* is een bloot verschil van uitspraak; *hy* en *zy* hebben buiten *hen* (nu *hem*) en *haar*, dat possessiven zijn, *ze* dat het zelfde met *zy* is; en *gy* (eigenlijk *jij*) is het zelfde met *jou*, nu in *u* veranderd.

Het getal van de voornaamwoorden is niet wel te bepalen, zoo lang het wezen des voornaamwoords en het geen het van een naamwoord onderscheidt nog zoo twijfelbaar is. Het moet derhalve niemand verwonderen, indien men by den eenen schrijver meer pronomina, by den ander minder vindt. — Het voornaamwoord is het geen v o o r een *naamwoord* strekt, zonder naamwoord te zijn. Ziedaar de oude bepaling, en waarop alle de latere neêrkomen. Maar wat is dan een naamwoord, waarvan men het, als een ander ding, onderscheidt? Een woord, dat eene zelfstandigheid of hoedanigheid noemt. Maar wat is er meer dan die twee soorten van voorwerpen onzer gedachten? Zeker, niets, en al wat men noemt, moet noodwendig een naamwoord zijn.

Men kan echter een tweederlei onderscheiding tusschen naam- en voornaamwoorden aannemen, waarby de voornaamwoorden niet van de klasse der naamwoorden uitgesloten, maar als een byzonder soort van dezen afgezonderd worden. En

deze wijze van de zaak te beschouwen is, naar mijn inzien, de ware. De grond dezer soortonderscheiding moet óf in het *verstandelijke*, dat het woord met zich brengt, óf in zijn *uiterlijke* gezocht worden. Zien wy kortelijk wat er van zij.

Persoonlijkheid en *betrekking* maken ten aanzien van het eerste punt zekerlijk het wezen des voornaamwoords in onderscheiding van andere naamwoorden uit. Ik zeg in de eerste plaats *persoonlijkheid.* Maar wy moeten dit woord in een ruimer zin dan gewoonlijk opnemen. Men verknocht aan het denkbeeld van persoonlijkheid de zich-zelf bewustheid, en dit is het ware kenteeken der persoon, zoo wy haar denken. Maar men zondert deze zelfbewustheid af, en persoonlijkheid zal met het geen men *individualiteit* noemt in een smelten. — Voor het woord *individualiteit* heeft onze taal geen woord; ik gebruik dus in dien zin ons *persoonlijkheid*, dat, hoezeer uit het Latijn genomen, meer dan zes honderd jaren in onze taal voor goed Neerduitsch erkend is, en door ieder verstaan wordt. — Het is dan eene persoonlijkheid, die ik uitdruk, niet slechts als ik: *ik, gy, hy* of *zy* zeg, maar ook als ik *het* zeg; en het is in de aanwijzende woordtjens van *die*, *deze* even zoo.

De *betrekking*, waar van ik in de tweede plaats spreek, is bepaaldelijk een terug ziende betrekking, als *welke*, *wie*; *mijn*, *zijn*, *haar*, *hun*, *zich.* En dit punt is klaar genoeg, om er niet langer by stil te staan.

Maar deze onderscheiding die wy voorstellen, doet in der daad tot het werktuiglijke der Grammatica niets, waarvan wy in de declinatien handelen. Men kan alle zelfstandige, alle byvoeglijke naamwoorden tot klassen brengen, en er is niet meer reden om de woorden die *persoonlijkheid* en *betrekking* uitdrukken, af te zonderen, dan om het die te doen, die by voorbeeld *uitgebreidheid,* of die *gevoel,* of die *lijding* of *handeling* bevatten. — Wanneer wy ook alle spraakkunsten nagaan, zoo bevinden wy duidelijk, dat hare verdeeling op geene verstandelijke onderscheiding in de denkbeelden die de woorden meêbrengen, gegrond is, maar op een verschil van vorm en verandering in die vorm, waar door zy (de zoogenaamde pronomina) den regel der overige nomina niet volgen, maar er van afwijken.

Wanneer wy het dan ook in dit *uiterlijke* zoeken, zoo hebben wy met geene beteekenis te doen, maar de vraag is of wordt eigenlijk, welke woorden hebben eene buitengewone buiging van die der overige naamwoorden onderscheiden? En dit, mijne Heeren, is het geen ik by mijne gehoudene voordracht van dit onderwerp in der daad tot grondslag gelegd hebbe. — Het zij my vergund, tot nadere opheldering van deze geheele stof, den grond der declinatien kortelijk saam te trekken!

De buiging stelt verandering in den uitgang eens woords; en, waar deze verandering geen plaats heeft, is geen buiging. Het is dus dat onze *onzijdige* woorden onbuigbaar zijn. De buiging, naamlijk, die men hen doet ondergaan, heeft geen plaats, dan wanneer men ze in het *manlijk* geslacht gebruikt.

Die buiging is in onze naamwoorden regelmatig, en geschiedt naar tweederlei vorm, uit twee zeer verschillende dialecten gesproten, waarvan de een den genitivus en het meervoudige in *s* maakt, de andere in *en*.

Die buiging heeft in eenige opzichten, naar de verschillende tijden, by ons verschild, en is thands op een vasten en eenstemmigen voet, die sedert drie of vier leeftijden erkend en eenparig betracht is.

Dan, van deze buiging verschillen de zoogenaamde voornaamwoorden. De zelfstandige, *ik* en *my*, *du* en *gy*, *hy* en *zy*, door ter buiging zich van de hun verwante byvoeglijke of possessiven te bedienen: hetgeen op zichzelf klaar is; en de byvoeglijke voornaamwoorden, door een getrouw aankleven van de buiging of uitgang des lidwoords, zoo dat, waar dit *s*, *r* of *n* heeft, het voornaamwoord in denzelfden naamval ook deze *s*, *r* of *n* aanneemt. Deze regel is mede eenvoudig en duidelijk.

Maar, mijne Heeren! zoo dit het kenmerk der voornaamwoorden uitmaakt, zoo doet zich nog eene zwarigheid op. Men zal dan voor naamwoorden kunnen houden hetgeen men nooit tot die klasse gebracht heeft, of wy moeten dit kenmerk nog een weinig nader bepalen. — Wy zeggen: aller *oogen wachten op u:* zal *al* daarom een voornaamwoord zijn? Anderer *begrip* vindt men somtijds geschreven: is *ander* daarom

een voornaamwoord? E e n i g e r en s o m m i g e r *lieden oordeel* is even zoo gangbaar: zijn daarom *eenige* en *sommige* geen naam- maar voornaamwoorden? — Neen; want het is in dezen éénigen *genitivus pluralis*, dat die woorden de buiging van 't lidwoord volgen; en dat nog niet altijd, en alleen in eene enkele omstandigheid. Immers men zegt niet *als* of *anders* in den genitivus singularis van 't mannelijke, maar *allen* en *anderen*, even als met alle adjectiven. Men zegt ook niet *der anderer menschen,* maar *der andere.* Deze woorden zijn dan volstrekte adjectiven, en geen voornaamwoorden.

Maar van waar dan dit *aller,* dit *anderer*? Oudtijds, mijne Heeren, (en dat toonen ons de sporen die er in de oudste schriften welke van onze taal tot ons gekomen zijn, overig gevonden worden), oudtijds volgden alle adjectiven de buiging van 't lidwoord, en dus was er geen onderscheid van buiging tusschen deze en de voornaamwoorden. Dit sleet allengskens; en by de oudste onzer Neêrduitsche autheuren (die van den tijd van onzen koninklijken Graaf Willem II) vinden wy daar *meer*, by lateren *minder* sporen van: doch ten tijde onzer Bijbeloverzetters waren er nog verscheiden overblijfsels van in zwang, die zich in hunne werken toonen.

Men zei dan oudtijds (en dat vindt men in de Bijbelvertaling nog) *eenige der* G r i e k s c h e r *vrouwen.* Want men maakte den genitivus pluralis der adjectiven in *r;* en niet slechts dien der adjectiven, maar ook dien van sommige substantiven; waaruit men mag afnemen dat in vroeger tijd deze *r* algemeen was aan alle naamwoorden. Zoo leest men by Maerlant by voorb. volstandig: *der* g o e d e r *lieder* voor het tegenwoordige *der* g o e d e *lieden.* Iets dat niet verwonderen moet, daar eigenlijk alle substantiven eigenlijk adjectiven zijn, en de onderscheiding die men tusschen deze tweederlei naamwoorden gemaakt heeft, altijd mank gaat, en duizend verwarringen heeft doen insluipen. Men gebruikt naamlijk een woord als zelfstandig of als byvoeglijk; daar zijn ook zelfstandige en byvoeglijke vormen; maar het gebruik der woorden is boven die vormen, en hangt bloot aan 't verstandelijk begrip van de zaak die men uitdrukt. Wy zullen dit op zijn plaats doen blijken.

Men heeft deze genitiven van 't meervoudig (als gezegd is) verbannen, nadat zy allengs uitgesleten waren; maar zy zijn in de voornaamwoorden, en in eenige enkele byvoeglijke naamwoorden (doch by zekere wijze of omstandigheid alleen) behouden gebleven. Dus is het met *aller*, met *veler, weiniger, geener*, *eeniger*, *sommiger*, *zulker*, *zoodaniger*, zoo ook met *anderer*. Maar het koomt aan op de wijze van dit gebruik.

De analogie is de sleutel der talen; en zy is te vermogender om in een spraak alle geheimenissen te openen, naar mate die spraak oorspronkelijker en wijsgeeriger is. Nemen wy haar dan te hulp! Zy kan nergens zoo te pas komen dan in ons Hollandsch.

Waarom zeggen wy in de voornaamwoorden *mijner, hunner*, *wier*, *welker?* Waarom hebben wy die oude vorm niet kunnen, of geoordeeld niet te *moeten* ontbeeren? — Het is om dat zy het lidwoord (zoo wel het *aanwijzend* als het *afzonderend algemeene*) vervangen, en in zich sluiten. Zy zijn zelven door hun aart en wezen *aanwijzend* en *afzonderend*, en kunnen daarom ook geen lidwoord by zich verdragen. M ij n *hoed*, zeg ik, u w *rok*, h u n *gevoelen*; niet d e m ij n *hoed*, d e u w *rok*, h e t h u n *gevoelen*; noch ook e e n m ij n *hoed*, e e n m ij n *rok*, e e n m ij n *gevoelen*. Om het aanwijzend artykel er by te gebruiken moet ik die woorden als substantiven nemen en zeggen: h e t *mijne*, h e t *uwe*, d e *uwen*, d e *onzen*, als wanneer er iets anders door verstaan wordt dan men zegt, en het gebruikt wordend woord voor een substantivum strekt, en ook als substantief gedeclineerd moet worden. En het afzonderend artykel laat er zich nooit by paren; *een mijne*, *een uwe* is onzin. Met één woord, als adjectiven lijden zy geen artykel, om dat zy de aanwijzing en afzondering die het lidwoord geven kan, insluiten.

Wat volgt uit deze waarneming? Dit, dat de algemeene regel, uit het gebruik der naamwoorden opgedolven, algemeen van toepassing zijn moet. Dat geen dezer genitivi pluralis in *er* gebruikt kan worden waar men het lidwoord bezigt. *Aller menschen* kan ik zeggen; maar niet *der aller menschen*. *Veler menschen* kan ik zeggen, maar niet *der*

veler menschen. Even zoo *geener menschen*, *anderer menschen* enz. Heb ik het artykel noodig, zoo moet ik het adjectief op de gewone wijs declineeren, en zeggen der vele *menschen*, der andere *menschen.*

Het is even zoo als ik deze woorden zonder zelfstandig naamwoord daarby gebruike. Ik mag zeggen veler *meening is dus*, *maar* anderer *begrip is anders.* Doch met het lidwoord *der velen*, *der anderen.* Ik geloof dat het niet noodig is, hier nog by te voegen dat het geen hier omtrent het aanwijzend lidwoord geldt, ook noodwendig gelden moet van de aanwijzende voornaamwoorden. *Dier veler*, *dezer weiniger* zal niemand zeggen, noch op zich-zelven, noch met een substantivum daarby.

Ik heb gezegd, dat in sommige byvoeglijke naamwoorden die oude genitivus pluralis behouden is: en dit sluit de overige volstrekt uit. Niemand ook zou ooit denken om tegenwoordig (na dat men meer dan twee honderd jaren die wijze van spreken heeft afgelegd) verstandiger *mannen oordeel* te zeggen, om uit te drukken *het oordeel* van verstandige *mannen*, ware het niet dat de tegenwoordige invloed van het Hoogduitsch zulke verouderde uitdrukkingen een zekeren ingang baande, waardoor zy wellicht ongemerkt konden insluipen. Het is dus der moeite waardig, te vragen, of dit goed, dan kwaad Hollandsch zij?

Zoo zeer, mijne Heeren, als ik erkennen moet, dat deze spreekwijze in de oude Nederduitsche taal gegrond is; zoo zeer als ik het een voorrecht zou rekenen, indien wy er ons van konden bedienen, zoo zeer ben ik echter verplicht, naar den geest der taal, zoo zy nu staat, de uitdrukking af te keuren. *Verstandigen oordeel* is de genitivus pluralis, niet *verstandiger*; en, zóó zéér wy dien genitivus pluralis gebruiken kunnen van een adjectief dat wy als substantief gebruiken, zóó zéér missen wy het vermogen om het woord in dien naamval als adjectief te gebruiken, zonder het lidwoord. Dit is eene verarming, die wy aan het verloop der tijden wijten moeten. En wat nood? De echte Dichter of Redenaar die Hollandsch schrijft om dat hij Hollander is en Hollandsch denkt, zal een uitdrukking die in zijn taal niet is, nimmer noodig hebben.

En de verlatijnde, verfranschte of verhoogduitschte wurmer mag zien hoe hy zich helpe; zijn werk kan den Hollandschen roem toch nooit waarlijk verheffen!

Ik noemde het echter *een voorrecht*, indien wy ons nog van die uitdrukking konden bedienen. Maar in welken zin zeide ik dit? In den zelfden waarin wy dien naam geven aan allerlei onregelmatigheden, die men zeer wel ontbeeren kan, maar van welke men somtijds in een enkel geval party zou kunnen trekken voor zijn gemak of logheid ruim zoo zeer als ten voordeele van zijn werk. Het zou dus, by voorbeeld, een voorrecht zijn dat men in onze taal *ei* met *ij* mocht berijmen; maar niemand onzer dichters zal voor zich deze vrijheid verlangen; geen' onzer zal ooit als hy *rein* (zuiver) of *plein* voor rijmklank heeft, aan een sluitwoord van *mijn* of *zijn* denken; even weinig als om het met *spiegel* of *gordel* te berijmen. De rijmwoorden, die een taal heeft (en even zoo de goede uitdrukkingen die haar eigen zijn) vloeien en schieten ons in het opstellen toe, geen verkeerde of uitheemsche; of het is, dat wy de taal ons niet genoeg eigen maakten.

Laat my toe, mijne Heeren, te dezer gelegenheid u nog eenige waarnemingen voor te dragen omtrent het onderscheid der buiging van de adjectiven in het tweederlei gebruik dezer woorden, als byvoeglijk of zelfstandig.

Ik meen reeds gezegd te hebben, dat adjectiven in de plaats van substantiven gebruikt als substantiven gebogen worden. Men moet dus in den derden en vierden naamval *den Almachtige*, *den Algoede, den Alomtegenwoordige* zeggen, en niet *den Almachtigen*, *den Algoeden*, *den Alomtegenwoordigen.* Even zoo *den wijze*, *den dwaze.* En men heeft hieromtrent te letten dat men de adjectiven dan in de onafgekorte vorm gebruikt; *wijze*, *groote*, *rijke, zwarte, machtige*, *schrandere;* en, zulks onverschillig of men ze met het aanwijzend lidwoord dan met het andere gebruike; *een groote*, *een rijke*, even als *de groote.* — Men oordeele dus van de wanspraak van hun die de *Karel de Groot* zeggen, of om de Hoogduitschers na te bootsen (even of men van die

Hollandsch leeren kon) *een grijs*. (1) Nog eens: de adjectiven, als zy als substantiven gebruikt worden, zijn in de buiging te houden voor *substantiven*, *in* e *uitgaande*; en worden derhalve als zoodanige substantiven gedeclineerd.

Doch ook hierin valt iets waar te nemen, hetgeen de regel zou kunnen schijnen te beperken. En dit is tweeledig.

In de eerste plaats doen er zich adjectiven op, die als substantiven gebruikt, de *s* in genitivo hebben. Zoo zeggen wy elks *gevoelen*, ieders *mond stoppen*, eens anders *malligheid koopen*; terwijl wy ze als adjectiven gebruikende elken *burgers*, iederen *geslachts*, eens anderen *schrijvers'* zeggen.

In de tweede plaats vinden wy adjectiven die in den noemer de *e* niet hebben, als *de heilig*, *de dwaas*, *de zot*, *de gek*.

De oplossing dezer schijnstrijdigheid is niet ver te zoeken. — Het is, dat deze woorden niet bloot adjectiven zijn, die men als substantiven gebruikt; maar ook in de taal-zelf als zelfstandige woorden zijn aangenomen. Het koomt er dus op aan, hoe men ze gebruikt. Ik kan het adjectivum *zot* by voorb. of *dwaas* als adjectivum nemen en dan voor substantief gebruiken, en het is dan *een zotte*, *een dwaze*, *de zotte*, *de dwaze; des zotten*, *des dwazen* in genitivo, en *den zotte*, *den dwaze*, in de overige naamvallen van het mannelijke; maar ik kan ook de substantiven *zot* en *dwaas*

(1) Sterker laat zich de Spreker hierover uit in zijne voordracht bij het Instituut, aangehaald hiervoor bl. 238, namelijk in dezer voege: »Schreeuwend is het, als men tegenwoordig dom genoeg zijn kan, om, voor *de grijze* of *grijzaart*, *de grijs* uit het Hoogduitsch in te voeren." Dit zag vermoedelijk op Feith, Oden en Gedichten, in 1809 uitgekomen, waar men (naar de uitg. in kl. 8vo) D. II. 119 leest: *den strammen Grijs*. In 1793 zong A. van der Woordt (uitg. der Ged. van 1843) bl. 45: *den grijs siert Wijsheid*. Om billijk te zijn, moet men echter erkennen dat de keurige De Decker reeds schreef: *den rijken grijs*; zie zijne Rijmoeff. I. bl. 90. — Onder de latere dichters werd de uitdrukking gebezigd door Mr J. C. van de Kasteele, Nagel. Ged. bl. 55: *een' zwakken grijs*. Dr. N. Beets, Rijmbijbel, bl. 4: *d'cedlen grijs*. — Voorbeelden van *Karel de Groot* weet ik alleen aan te voeren uit een werk van de eerste helft der vorige eeuw; Van Alkemade en Van der Schelling, Nederl. Displegtigh. II. bl. 161; *Alexander de Groot* leest men ald. bl. 99, en D. III. bl. 185.

gebruiken, en het is dan *een zot* en *een dwaas*, *de zot* en *de dwaas*, *des zots* en *des dwazen*, *den zot* en *den dwaas*. Even zoo zeg ik *de heilige, des heiligen, den heilige;* en *de heilig*, *des heiligs*, *den heilig*. En dat er zulke woorden bestaan, die, adjectiven zijnde, in de taal tevens als substantiven aangenomen zijn, moet niet verwonderen, daar alle substantiven oorspronkelijk uit adjectiven ontstaan, en in hun eersten aart niet anders dan adjectiven zijn.

En even zoo is het woord *elk*, het woord *ieder*, het woord *anders*, als substantief aangenomen. En men kan hierom ook dezen op even dezelfde tweederlei wijs gebruiken. Alleen komt er eenige oplettendheid by te pas; dat is, dat men het adjectief voor substantief kan doen dienen, maar niet het substantief voor adjectief. Men kan naamlijk zeggen: *Eens anderen malligheid*, zoowel als *eens anders;* maar men kan niet zeggen: *eens anders menschen* of *eens anders schrijvers gevoelen*. De genitivus in *s* naamlijk behoort in onze taal *tegenwoordig* (en dit *tegenwoordig* strekt zich uit tot drie honderd jaren te rug) alleen aan het substantief en kan op geen adjectief gepast worden.

Oudtijds echter (zoo ik hier in het historische onzer taal treden moet) was dit anders. Men zei ook *elks menschen begrip*; *eens groots en machtigs konings*. En waarom dit? Ieder der twee dialecten, die de tweederlei declinatie van *s* en van *en* opleverden, stonden toen nog eenigermate op zichzelve, tot dat het gebruik, die in een smeltende, de eene vorm van de adjectiven heeft afgescheiden, en dus de taal tot haar eenheid gebracht.

Nog één punt rest my in deze stof, en brengt my te rug op het straks veroordeelde voorbeeld van *Karel de Groot*. Zonderling verschijnsel in der daad, en dat geheel op zichzelf staat! want niemand zei ooit *Karel de stout*, *Filip de goed*, *Willem de derd*. — Van waar dan die vreemdigheid? Ik zal het u verklaren, mijne Heeren!

Wanneer onze voorouders hunne toenamen in geslachtnamen veranderden, schreven zy zich niet meer *de rijke*, *de wilde*, *de dolle*, *de zwarte*, *de roode*; maar begrepen dat de aan-

neming van zoodanig een *sobriquet* tot eigennaam het woord onbuigbaar moest maken, en daar zy, naar de begrippen dier dagen, de *e* der adjectiven onder de uitwerksels der buiging stelden, zoo noemde *de rijke Jacob* by voorbeeld zich nu niet meer *Jacob de rijke*, maar *Jacob de rijk;* de *zwarte* of *vette Niklaas* zich niet meer *Niklaas de zwarte* of *de vette*, maar *Niklaas de zwart* of *de vet*, enz. En van toen af werd de regel die men zich vormde: »Eigennamen veranderen niet." — Nu paste niemand dit toe op de bynamen der vorsten, als *groote*, *goede*, *stoute*, *vette*; zoo dwaas was men niet, die bleven hun *e* behouden; maar ongelukkig heet *Karel de Groote* in 't Fransch *Charlemagne*, verbasterd uit het Latijn, en 't geen de Franschen zelf niet verstonden, en dit *Charlemagne* wist men beteekende *Karel de Groote*. Nu was *Charlemagne* een *eigennaam*, ergo *Karel de Groote* ook een *eigennaam*, en was het een *eigennaam*, zoo mocht het dan naar den regel geen *e* hebben, maar moest *Karel de Groot* zijn, even als *Pieter de Groot* by ons. Uit gelijkheid heeft men dan na *Karel de Groot* ook *Alexander de Groot* gezegd, en zelfs *Konstantinus de Groot*, en *Theodosius de Groot*. Maar by het woord *groot* heeft dit in zich-zelven belachlijk misverstand stand gehouden en zich op geene andere appellativen, die voor toenamen van vorsten dienden, uitgestrekt. — Ik behoef niet te zeggen, dat geen Hollander thands meer in die verkeerdheid zal vallen.

Over de onbuigbaarheid der eigennamen en de toepassing daarvan zoo in de Fransche als in onze taal heb ik hier voor breedvoerig gehandeld; ik verlaat derhalve dit onderwerp om tot een nieuw over te treden.

XVII.

In de beoefening der spraakkunde is er misschien niets zoo duister als het punt der geslachten, zoo in 't algemeen, en ten aanzien der gronden waar op de geslachtsbepaling berust, als in het byzonder en ten opzichte dier gronden in de afzonderlijke talen. Van waar dit, mijne Heeren, en waar door is het, dat een in den eersten opslag zoo wonderlijk verschijnsel zich verklaren laat?

Wanneer men de zaak bloot van voren beschouwt, koomt het in het algemeen alreeds vreemd en zonderling voor, aan woorden, dat is klanken die eene beteekenis hebben, een geslacht toe te eigenen; iets waar het niet vatbaar voor schijnt. Want wat is toch het geslacht in den zin, waar in het hier genomen moet worden, die van 't onderscheid der tweederlei *kunnen* naamlijk? Zekere byzondere bewerktuiging waardoor het e e n e *individu* voor eene uitvloeiing vatbaar is, en het andere voor eenen zoodanigen ontfang van die uitvloeiing, dat daaruit de voortbrenging van een derde ontstaat. Maar noch de uitvloeiing ter bevruchting, noch de aanlage tot deze is in de klanken als klanken onderling te zoeken; noch zy zijn er als woorden of teekens van denkbeelden, noch ook de denkbeelden zelven, vatbaar voor. Intusschen wy vinden in de talen de woorden met geslachtmerken geteekend, en geen spraak is er of zy heeft deze eigenschap.

Beschouwen wy nu de byzondere talen, en de toepassing der geslachten op de woorden, zoo ontmoeten wy daarin zoodanig eene regelloosheid, dat van de oude Grieksche Filozofen zoo wel als spraakkunstenaars af tot op onzen tijd toe, niemand dit punt heeft kunnen ontwikkelen op een wijze die tevens aan de verschijnsels en aan de door hem gestelde beginsels voldèed. En, na al wat daarover geschreven is van den oudsten tijd tot op Harris (en deze niet uitgesloten!) is ieder verplicht te bekennen, dat in alle spraken evenzeer, de zaak al steeds duisterer en verwarder gemaakt werd. Waarom het dan ook wel het raadzaamste scheen zich, om wel te spreken, by eene eenvoudige opmerking der geslachten zoo als zy by goede schrijvers voorkwamen, te houden; zonder in de oorzaak of reden der toeëigening van het eene of andere geslacht op een woord te treden.

Maar ook dit had zijn zwarigheid; of liever, zwarigheden van verscheidenen aart. Men vond somtijds de zelfde woorden in verschillend geslacht gebruikt; men bedroog zich ook dikwijls in het geen men als kenmerk des geslachts aannam. Dit een en ander had in alle talen min of meer plaats, doch in de oudste en die in de meeste wisselvalligheden en tevens aan de meeste invloeden van andere spraken en van verschillende daarin gebrachte begrippen, blootstonden, moest zich dit het sterkst laten blijken; en geen wonder derhalve, dat in ons Hollandsch de opzameling der geslachtsaanwijzingen zoo gebrekkig en verkeerd in zijn werk ging, als wy ieder oogenblik in Hoogstraten op kunnen merken.

Ik heb, mijne Heeren, niet alleen, etlijke der meest gewone misslagen in deze opzamelingen, by mijne gedrukte Verhandeling over deze stof (waarvan werkelijk een tweede druk voor de pers gereed ligt) opgeteekend; maar tevens getoond, hoe weinig voldoende zoo eene opzameling of de daaruit ontstane lijst, zijn moet; en waarom men noodig heeft to het wezendlijk en waarachtig bepalend beginsel op te klimmen. Ik zal dus niets van dat alles hier ophalen, maar vergenoeg my, met tot het daar aangevoerde te verwijzen, van 't welke ik echter bereid ben, u allen en ieder van u die 't begeert, tot in de allerminste byzonderheid nader oplossing en bewijs te geven.

Wy hebben dan een beginsel noodig. — Kluit, de beste kenner van onze moedertaal dien onze leeftijd gehad heeft, heeft uit de voorbeelden van schrijvers regels gezocht; maar die niet kunnen vinden, dan met zoo vele uitzonderingen, dat de uitzonderingen de regel verwoestten. Men zie zijne Voorrede van Hoogstraten in de jongste uitgave! In der daad de uitkomsten leiden ons niet dan zeer moeilijk op tot de beginsels; en deze weg is hachlijk, om dat de verschijnselen deels twijfelachtig, deels ongenoegzaam gestaafd zijn, en dat zy verscheidenerhande oorzaken gehad kunnen hebben. Wy moeten de taal in den aart van den menschlijken geest, in het menschlijk verstand, en zijn wijze van bevatting nasporen; en hetgeen daaruit wel en wettig afgeleid wordt, by de ondervinding der werkelijkheid wedervinden, zullen wy zeker zijn.

Het kan, het mag, het moet ons, dus te werk gaande, niet verwonderen, dat men in de woorden als teekens van denkbeelden verscheidenheid van geslacht heeft gesteld. — Het is den mensch ingeschapen, in alles een geslacht te stellen. Het is, dat het gevoel van geslacht (waaraan het behoud der levende schepping hangt) hem geheel vervult en geheel zijn bestaan tot in 't minste deel en in alle aandoening wijzigt. Het kleurt, zoo ik het dus noemen mag, al wat hy ziet met zijn kleur; het vermengt al het geen hy hoort met hetgeen in hem bruischt. En hy onderscheidt dus in alles, dat gene wat wij in de kunnen *dadelijk* en *lijdelijk* of *afhankelijk* noemen. Geen denkbeeld derhalve, of het koomt hem voor onder een zoodanige verscheidenheid; en ook geen teeken van denkbeeld door hem voortgebracht, of hy ziet er deze eigenschap in. 't Is het *subjective* altijd (gelijk men thands spreekt) dat zich met het *objective* vermengt. — Het beginsel derhalve, waaruit wy moeten afgaan, is niet verr' te zoeken. Het koomt in de toepassing der geslachten op de taal, alleen hier op aan, wat wy *lijdelijk* of *afhankelijk*, en wat *dadelijk* houden. Ik zal dit straks nader ontwikkelen.

Te vergeefs spreekt men ons van talen, waarin geen geslachten der woorden plaats zouden hebben. Zy bedriegen zich, die dit van eenige spraak onderstellen. Alleen zijn die teekens, waar aan wy in onze of andere talen de geslachten

onderkennen, niet in alle de zelfden. Maar in alle zijn de tweederlei geslachten, en zelfs een derde 't geen van later invoering is, kennelijk. Het spreekt van zelf dat dit derde (hetgeen wy *onzijdig* noemen) eerst na de twee zoo gezegde eigen geslachten in aanmerking komen kan.

Het woord als woord is een klank, maar een klank die het in de taal aangenomen teeken eens denkbeelds is. Het is dus als *woord*, van het *denkbeeld* en ook van den *klank*-zelven (waarin het bestaat) onderscheiden. Intusschen palen deze drie onderscheiden zaken zoo na aan elkander, dat zy dikwijls verward worden. Maar niet alleen heeft men deze drie verward: men heeft nog het denkbeeld met het voorwerp (dat er als door vertegenwoordigd wordt) verward; en van deze verwarringen is de invloed op de reeds gevormde talen zeer groot geweest; schoon de taal in haar oorsprong die wel onderscheiden heeft.

Men heeft het voorwerp, by voorbeeld, een geslacht toegekend, en dit geslacht op het woord toegepast. In alle talen heeft dit min of meer plaats gehad: maar het is iets bykomstigs, en behoort tot den *spreker*, niet tot de *taal*. Het gebruik heeft het in de taal kunnen invoeren; de taal zelve heeft het dan aangenomen, maar het is niet uit haar aart en natuur gesproten.

Men heeft ook in den klank somtijds het geslacht van het woord, of de oorzaak van dit geslacht gezocht; en in sommige talen heeft dit aanmerkelijk veld gewonnen. Dit is ook bykomstig. Het geslacht van het *woord* heeft niets met het voorwerp, niets met den *klank* te doen. Het is onafhanklijk van beide.

Ware 't anders, wy zouden, mijne Heeren, wat het *voorwerp* betreft, de woorden der dieren »die tweederlei kunne hebben, in tweederlei geslacht moeten gebruiken, naar de kunne waarin wy ze dachten. De *zwaan* of de *kat* zou by ons niet altyd vrouwelijk, de *vlieg* altijd mannelijk zijn; en de zich beandwoordende namen zouden in de verschillende talen in geslacht gelijk moeten staan. En hoe zou de *zon* by ons vrouwelijk, in het Latijn en Grieksch mannelijk, de *dood* by ons (van ouds her) en in het Latijn vrouwelijk, in

het Grieksch mannelijk zijn? Deze woorden zouden noodwendig onzijdig moeten zijn. Of, zegt men misschien, dat men daar mannelijke of vrouwelijke godheden aan toeëigende; waarom is de naam van dien *stoel* mannelijk by ons, van die *kaars* vrouwelijk, van dat *boek* onzijdig, daar er niemand ooit dwaas genoeg zijn kon, die aan een *stoel* of een *kaars* meer een kunne toeschreef dan aan een *boek*? En waarom drukken de Franschen en Latijnen den *stoel* door een vrouwelijk woord uit, wy door een mannelijk? Recht aartige waarnemingen disschen de spraakvorschers ons op omtrent die verscheidenheid. Ik kan niet voorby u op eenig klein proefjen daar van te onthalen, ten aanzien van de mannelijke en vrouwelijke benaming der maan. »By de volken (zeggen de Nasporers der wijsheid) waar de maan in het mannelijk geslacht genoemd wordt, regeeren (zekerlijk door den invloed van dit hemellicht) de mannen hun vrouwen; maar waar zy een' naam draagt van 't vrouwelijk geslacht, daar zijn het de vrouwen die de mannen regeeren." (Zie Spartianus in Caracalla, c. 7.) Ik wensch den Heeren Duitschers geluk, dat zy *der mond* in het mannelijke zeggen; wy Hollanders mogen ons het huisselijk gezag onzer vrouwen gerust onderwerpen. Haar tytel is uitgemaakt, want wy zeggen *de maan* in het vrouwelijke.

Maar neen, ik bedrieg my. De zaak is juist omgekeerd: het is uit den mannelijken of vrouwelijken naam van de maan niet, dat die heerschappy der verschillende sexen in de huishouding ontspruit; men heeft by de verschillende volken aan de maan het geslacht van den heerschenden sexe toegeëigend, en daarom heeft zy in de eene taal eenen mannelijken, in de andere eenen vrouwelijken naam. Zoo zal het wezen!

Jammer is het maar, dat wy zulke fraaie waarnemingen niet hebben omtrent alle overige naamwoorden; dit zou onbetaalbaar zijn. — Dan genoeg van deze aartigheden, waarby ik anders nog vry wat kon voegen. Cicero verklaarde in zijn tijd reeds de spraakkunstenaars voor de zotste wezens op den aardbodem.

Wat den *klank* als *klank* betreft: in dezen onderscheidt men toon, during, hardheid en zachtheid, en dergelijke, maar geen geslacht. Echter is het niet zoo geheel vreemd, dat zy

die in 't woord blooten klank zagen en anders niet, aan een harder klank 't mannelijke, aan een zachter het vrouwelijke geslacht toeëigenden, door een soort van overeenkomst gedreven, die men daarin meende te vinden. Op deze wijze heeft men in 't Hoogduitsch de moeilijke uitspraak van *ntz* en andere uitgangen, na den tijd der afscheiding der Duitsche taaltakken, vermanlijkt; en in de latere tijden heeft dit op onze taal derwijze ingevloeid, dat vele onzer naamwoorden in *st* een consonant voor dien staart hebbende, als *dienst*, *angst*, *dorst*, *ernst*, voor manlijk zijn doorgegaan, tot aanmerklijk bederf van de zuiverheid en de zachtheid der taal, en (als hier na blijken zal) tegen het ware beginsel der geslachtvorming. De Franschen, wier taal geen taal is, maar een wonderlijk mengelmoes van Duitsch, en bedorven Latijn met het latere Italiaansch, kennen geenen anderen grond dan dezen. Van daar dat zy altijd van hun *e féminin* spreken, en van daar dat de *Zuiderzee* tegenwoordig, in spijt van alle mooglyke talen, *le Zuiderzee* heeten moet, en deze omring waarin wy ons hier bevinden, *le Département du Zuiderzee.*

Maar, even weinig als 't het *voorwerp* is, even weinig is 't de bloote klank, waar in het geslacht van het woord gezocht moet worden. — Niet de *klank* als *klank*, maar de *beteekenende* klank, maar het *teeken* als *teeken*, moet tot geslachtsoort gebracht worden. Nu hangt het teeken af van onze wijze van denken, en staat daar in het onmiddelijkst verband mede; zy hangen dus af van de denkbeelden, maar als bloote denkbeelden beschouwd, en niet als vertegenwoordiging van de voorwerpen buiten ons, waarmeê zy, ten onrecht, verward worden.

Het is hier mede als met het stuk der letterfiguren. Duizenden van gissingen heeft men over den oorsprong van de gedaanten der letters gemaakt, en altijd verkeerd. Waarom? Om geene andere reden, dan dat men er *afbeelding* van de voorwerpen waar men in 't spreken aan dacht (of ten minste teekens daarvan,) in wilde vinden: terwijl het bloote en natuurlijke teekens van de geluiden zijn, die men sprekende uitbrengt. Het voorwerp is niets, het denkbeeld is

niets, voor den schrijver; hy heeft alleen met het *geluid* des sprekers te doen, en dit moet hy uitdrukken door teekens, die het te kennen geven. En in dit *geluid*-zelf koomt geene betrekking tot het denkbeeld of voorwerp in aanmerking. Neen, 't is het geluid op zich-zelve, dat hij afteekent. — Het voorwerp is even zoo niets ten aanzien van het geslacht van een woord; de afbeelding van het voorwerp in het denkbeeld ook niet; maar het denkbeeld voor zooveel het denkbeeld is op zich-zelve en van 't voorwerp afgezonderd, maakt het geslacht van het woord waardoor het wordt uitgedrukt.

Maar hoe maakt het dit? Ik gedraag my hier omtrent tot de eerste Hoofdstukken van mijne evengemelde Verhandeling, en zal my in geen te diepzinnige nasporingen begeven, om het geen daar gezegd is, nader aan te dringen. Ik zal veel liever het daar bygebrachte praktikaal opnemen, en u nog eenigzins van eene andere en meer historische zijde aanbieden.

Men onderscheidt in de Grammatica tusschen *zelfstandige* en *byvoeglijke* naamwoorden. Ieder weet dit, maar het is niet te min noodig, te waarschuwen, dat men die benaming niet juist in de logische opvatting van *zelfstandigheid* en *hoedanigheid* neme. *Zelfstandig* beteekent in de spraakkunst geene woorden die zelfstandigheden uitdrukken of te kennen geven; maar (bloot) woorden die naar het gebruik der taal op zich-zelf-alleen staan kunnen, zonder dat er een ander woord behoeft by te staan of onder verstaan te worden. En die zelfstandige woorden kunnen zelfstandigheden of hoedanigheden beteekenen, zonder onderscheid.

Intusschen is er een verband tusschen dit grammaticaal *zelfstandig zijn* en het logische. Tegen het grammaticaal *zelfstandig* staat ons *byvoeglijk*, tegen het logisch *zelfstandigheid*, *eigenschap* of *hoedanigheid*; en dat *byvoeglijk* beandwoord in de tegenstelling derwijze aan dit *hoedanigheid*, dat het byvoeglijke woord alleen hoedanigheden kan uitdrukken, en geene zelfstandigheid.

Nu onderstelt alle hoedanigheid iets zelfstandigs waar het in rust. Het byzonder geslacht, een hoedanigheid zijnde,

kan derhalve alleen aan de zelfstandige naamwoorden toebehooren, en aan geene byvoeglijke.

De zelfstandige naamwoorden intusschen zijn geen oorspronklijke naamwoorden. Gelijk wy niet kennen, niet waarnemen dan hoedanigheden, zoo zijn onze naamwoorden in den eersten oorsprong byvoeglijk. De zelfstandige zijn uit byvoeglijke gesproten, of van werkwoorden gevormd. Geen derde soort bestaat er by ons, ja, in geene der talen.

Byvoeglijk zijn zy; want zy drukken oorspronklijk onze beseffen uit, die beseffen van enkel hoedanigheden zijn, waaraan wy de voorwerpen onderscheiden, en van geene zelfstandigheid. Uit werkwoorden vloeien zy voort, om dat de werkwoorden een zekere wijziging van het bestaan uitdrukken (1) van de hoedanigheid eens wezens of eener zelfstandigheid onderscheiden; het geen ik in mijne uitgegeven Verhandeling duidelijker heb voorgedragen.

Oorspronklijk zijn alle naamwoorden *byvoeglijk* en hebben dus geen eigen geslacht, maar zijn met beide geslachten even zeer vereenigbaar. Het gebruik van die woorden op zich-zelven en in een zelfstandigen zin, heeft sommigen als zelfstandige doen aannemen, en er een geslacht aan geëigend. Andere zijn *byvoeglijk* gebleven, en worden nog als zoodanig erkend.

't Spreekt van zelf, dat, waar men een adjectief om iets zelfstandigs aan te duiden, gebruikt, men in het geslacht dat er by gedacht wordt, op dat zelfstandige ziet. Alle woor-

(1) Men ziet, evenals in de Verhand. over de Gesl. bl. 34, beweert Bilderdijk ook hier, dat het eigenaardige van de werkwoorden ligt »in het wijzigen van het bestaan der voorwerpen", met uitzondering van het werkw. *zijn*, dat het bestaan ongewijzigd aanduidt. En niets anders bedoelde de bekwame Görlitz, toen hij daaruit de definitie opmaakte: »De werkwoorden drukken het bestaan der voorwerpen uit, met of zonder wijziging van dat bestaan." Hieraan de uitlegging te geven, dat de werkwoorden nu eerst *het bestaan*, en dan nog eens *het gewijzigd bestaan* uitdrukken, zooals Dr. Te Winkel deed en na wederlegging volhield (zie De Taalgids, III. 28 en volgg.) was spitsvondig en onredelijk tevens. Het was in het tijdvak, dat wijlen mijn geachte Medewerker zich wat te veel in de toen opgang makende philosophie van Steinthal verdiepte. Vroeger was hij in de opvatting der definitie met den genoemden Onderwijzer volmaakt eenstemmig; zie a. w. bl. 185 en 186.

den derhalve hebben hun geslacht bekomen van iets dat er *by* gedacht is, en in den geest des sprekers berust. En dit, mijne Heeren, is het hoogere punt van vereeniging, tusschen de tweederlei geslachttoepassing die in de oude talen (waar onder de onze behoort) plaats heeft.

Daar zijn naamlijk *geslachten door toepassing* en *eigen woordgeslachten*, en die moeten wel onderscheiden worden. Niet, als of (in den eersten en diepsten oorsprong) ook de laatstgemelde niet uit een soort van toepassing voortkwamen; maar om dat by dezen die toepassing teffens met het woord, of ten minste met deszelfs aanneming als substantief ontstaan is; terwijl in de anderen de toepassing waar uit het geslacht des woords ontstaat, eerst in later tijd plaats greep, en het woord dus door die toepassing een geslacht heeft bekomen, niet uit zijnen aanleg en vorming voortvloeiende.

De *eigen woordgeslachten* naamlijk hangen af van haar vorming, en deze bepaalt haar geslacht.

Wy zullen deze vorming en 't geslacht dat zy meêbrengt, eerst onderzoeken; daarna tot het geslacht van toepassing overgaan.

A. Een adjectivum stelt eene *hoedanigheid* voor. Maar eene hoedanigheid is iets afhanklijks en het tegenovergestelde van het *zelfstandige.* Ziedaar het denkbeeld van 't vrouwlijke. De regel derhalve is en moet algemeen zijn, wanneer een adjectief tot een substantief overgaat, zoo is dat substantief v r o u w e l ij k.

1. Het is dus in al 't geen men abstractien noemt. Hier van de woorden *de lange*, *de breede*, *de groote* enz. die van ouds dus gebruikt wierden, en waarvoor men nu zegt *lengte*, *breedte* enz. welke laatste woorden uit *langhede*, *breedhede* enz. ontstaan en saamgekort zijn, waarvoor wy thands *langheid*, *breedheid* zouden zeggen. Wy gebruiken dus nog het woord *ronde*, voor *rondte.*

Hiertoe behoort ook de oude uitdrukking by ons nog gebruiklijk in den brief- en kanselarystijl van *Uw Edele*, *Uw Hooggeleerde, Uw Grootachtbare* enz. welke adjectiven zijn, substantivè gebruikt, en daarom van 't vrouwelijk geslacht. Zy beteekenen niet meer of niet minder dan *Uw Edelheid*,

Uw Hooggeleerdheid, *Uw Grootachtbaarheid*, zonder den lastigen en eentonigen staart van hedendaags.

2. By de adjectiven moet men ook tellen de zoogenaamde deelwoorden of participien. Sanctius, en na hem Scioppius en anderen hebben genoegzaam getoond, dat deze woorden ware adjectiven en niets anders zijn. Zy zijn tweederlei; *active*, die men tot den tegenwoordigen tijd rekent te behooren, en *passive*, die men tot den voorleden tijd gewoon is t' huis te brengen.

a. De *activen* gingen oudtijds uit in *ing*, en in *ende*. De eerste dezer twee uitgangen is by de Engelschen alleen behouden, de laatste by ons, als deelwoord naamlijk. Men zei oudtijds *achtende* en *achting*, *werkende* en *werking*, *verblijdende* en *verblijding* onverschillig, of (wil men 't) naar twee verschillende tongvallen. Thands is *achtende*, *werkende*, *verblijdende* alleen als participium gangbaar by ons, en 't andere in het Engelsch. Maar het participium in *ing* (*achting*, *werking*, *verblijding*) is by ons tot een substantivum overgegaan, het geen dienvolgende vrouwelijk is.

b. Velerhande zijn de *participia passiva* of *præterita*, die substantiven geworden zijn; maar alle desgelijks vrouwelijk. Zoo is by voorb. *gedachte*, dat is *gedacht*, zoo is *gedane*, nu *gedaante*; zoo is *gestelde*, nu *gestalte*, vrouwelijk. Zoo is het met *beemd*, dat is *beëemde*, bewaterde.

Zie daar de eerste regel, die de helft der zelfstandige naamwoorden bevat, en geene uitzondering heeft, vastgesteld. Substantiven, die eigenlijk *adjectiven* zijn, en dus *participien*, en dus ook de naamwoorden op *ing*, zijn (onmisbaar) vrouwelijk.

B. Uit de verba vormen zich substantiven op tweederlei wijs.

Een werkwoord bevat twee denkbeelden. Een hoedanigheid vereenigd met het bestaan, of (wil men het anders uitdrukken) een wijziging van het bestaan eens voorwerps; en tevens dat bestaan en die wijziging zijn er kennelijk in vereenigd en te onderscheiden. *Loopen* by voorb. bevat het algemeene verbum substantivum of werkwoord van *wezing*, dat de sylbe

en maakt, en dit *wezen* of *zijn* wordt er in gemodificeerd door het voorafgaande *loop*. Even als in *stalknecht* by voorb. of *bouwman* het subject *knecht* of *man* gewijzigd wordt door het bykomend denkbeeld *stal* of *bouw*, even zoo wordt het *zijn* in loopen gemodificeerd door den *loop*. Het *loopen* namelijk is *in loop zijn*. Dit *loop* nu zou in deze samenstelling een attribuut zijn, en dus, als byvoeglijk zijn aan te merken; maar het is als substantivum aangenomen, en omdat het de dadelijkheid van het werkwoord uitmaakt is het m a n n e l ij k.

1. Men noemt dat woord, dat met de sylbe *en* vereenigd het werkwoord uitmaakt den wortel van 't werkwoord, en de onbedrieglijke regel is dus: de wortels der werkwoorden zijn m a n n e l ij k.

Anderen drukken het zelfde uit door te zeggen, de *Imperativen* (als de dadelijkheid des werkwoords uitdrukkende), zijn m a n n e l ij k.

2. De werkwoorden maken naamwoorden, die den *werker* of het *werktuig* of *voorwerp der werking* uitdrukken; den eerste door de slotsylbe in *er*, het laatste door haar in *el* te veranderen; en deze beide zijn m a n n e l ij k. Dus maakt *scheiden scheider* (die scheidt), en het zelfde *scheiden scheidel*, (nu *schedel*) dat gescheiden is of zich scheidt. Dus maakt *klepen* of *kleppen* (geluidmakend slaan) *kleper* of *klepper*, dat is die met slaan geluid maakt, en *klepel* of *kleppel*, waar meê al slaande geluid wordt gemaakt. *Hengen* of *hangen* maakt dus *henger* (*henker*) of *hanger* (hy die iets hangt); *hengel* of *hangel*, het geen gehangen is of hangt in een' passiven zin. *Beugen*, *bogen* of *buigen* maakt dus *buiger*, die buigt, en *beugel* of *bogel* (ook *bochel*), die gebogen is of een bocht heeft. Dus is het met *lepen* of *leppen* waar van *lepper* en *leppel* of *lepel*. En zoo duizend anderen.

3. Nog wordt het praeteritum finitum voor substantivum aangenomen, en dit is dan v r o u w e l ij k. Dus geeft *ik gave* (van *geven*) een *gaaf*; *ik sprak* (van *spreken*) de *spraak*; *ik mate* (van *meten*) een *maat*; *ik dade* (van *ik deed* van *doen*) een *daad*; en *gaaf*, *spraak*, *maat* en *daad* zijn dus v r o u w e l ij k.

Deze regels zijn even zeer onbedrieglijk in hare grondstellingen als de vorige, alhoewel, omtrent de verbalia, die op *el* uitgaan, een verloop plaats heeft, het geen vrij belemmerend zijn kan. Dan, waarvan wy hierna spreken zullen.

En alle deze regels zijn niet in onze taal alleen geldende, maar zy zijn aan alle talen zonder uitzondering gemeen. Zy behooren dus tot de algemeene spraakkunst, en zijn in den aart der taal innig gegrondvest.

Ziet daar, mijne Heeren, de algemeene regels van 't mannelijk en vrouwelijk geslacht. Gy ziet, dat zy zich tot zeer weinige bepalen, en die even vatbaar als klaar zijn, en alleen eene zekere maat van taalkennis onderstellen, die zich niet zeer verr' behoeft uit te strekken.

Ik zal er het volgende bydoen ten aanzien van de samenstelling en vervorming.

In de samenstelling is het het laatste woord in de koppeling, dat aan 't geheel zijn geslacht geeft. Dus is *huishuur* mannelijk, *waterpot* vrouwelijk en *wijnglas* onzijdig.

Dan, deze samenstelling heeft ook plaats met eenige woorden, die niet afzonderlijk gebruikt worden, en nu als bloote uitgangen worden aangemerkt. Deze woorden of uitgangen zijn: *a. heid*, voorheen *hede*, zoo als het in het meervoudige nog *heden* heeft, *b. schap*, *c. nis*, welke vrouwelijk zijn. *d. dom*, *e. sem*, welke thands verschillend van geslacht gebruikt worden.

Wat dit *heid*, *schap*, *nis*, *dom*, *sem* eigenlijk beteekenen, zal ik hier niet ophalen. Ik heb dit in mijn meergemeld werkjen verklaard; maar het zou hier den samenhang eenigermate verstoren, of minder bevattelijk kunnen maken. Ik bepaal my by 't bloote geslacht. Die deze woordtjens in zich-zelven willen leeren kennen, zullen bevinden, dat het op de zelfde gronden steunt als die wy reeds aanvoerden. Alles is in onze taal één, en, gelijk men het noemt, *consequent.*

a. Heid is vrouwelijk: *wijsheid*, *goedheid.* Deze uitgang vermomt zich somwijlen in *te* of *de*, en in *e. Groothede* by voorb. is saamgetrokken tot *grootte, liefhede* is *liefde.* En dus zijn de woorden, die in *te* of *de* uitgaan, desgelijks altijd vrouwelijk.

b. Schap is vrouwelijk, behalven waar het onzijdige plaats heeft, waarvan straks.

c. Nis of *nisse* (oudtijds *nesse*) is vrouwelijk.

d. Dom is mannelijk, ten zij waar 't onzijdige plaats vindt.

e. Em en *sem* is mannelijk, ten zij het verbasterd is uit het oude participium *ing*, zoo als by voorb. *bloem*, *bezem*.

En in 't algemeen, de uitgang *ing*, hoe zy verbasterd zij, behoudt altijd haar geslacht; en die verbastering is meer dan eenerlei. Somwijlen verbastert zy in *y*, somwijlen in *e*, somwijlen in *en* en *n*: allen zijn zy in dat geval vrouwelijk als *ing*.

Ik zeg, in dat geval. Dit is een soort van *inkrimping*, (restrictie). Deze inkrimping geldt echter niet ten aanzien van *y*; want deze is altijd dezelfde met den uitgang *ing* en eenslachtig, maar ten aanzien van *en* en *e*.

Want de uitgang *en* bestaat ook onafhanklijk van den uitgang *ing* als in de *infinitiven*, wanneer die tot *nominativen* worden gebruikt. En *e* is de algemeene aanhangende scheva der naamwoorden in onze taal, die tot het geslacht niet geeft of neemt. Het mannelijke woord wordt er niet vrouwelijk door; en het vrouwelijke wordt niet mannelijk, wanneer men die *e* onderdrukt; maar dan alleen, wanneer de *e* by inkorting van den uitgang *ing* gebruikt wordt (als somtijds plaats heeft) toont zy dat het woord vrouwelijk is, even als de volkomen uitgang van *ing*-zelve. Hier omtrent koomt het derhalve alleen aan op het wel onderscheiden, waar deze twee uitgangen uit *ing* gesproten en een bloote verzachting of verloop van *ing* zijn, en waar niet. — Wy willen daar nader van handelen.

Behalven deze samenstelling vervormen de woorden zich nog door aanhangsels, die een mannelijk woord vrouwelijk maken. Het is ten dezen aanzien genoeg deze vervrouwelijkende *aanhangsels* te kennen; die er de reden van zien wil sla mijne meergemelde Verhandeling op. — Zy bestaan in de volgende *vier*, t. w. de terminatie van *s* of *se* (*heerscherse*), van *es* of *esse* (*godesse*), van *ster* (*bedilster*), van *in* (*koningin*). En ik vertrouw dat niets klaarder kan zijn dan dit.

Wat nu het onzijdig geslacht betreft: dit heeft alleen plaats

in de enkele gevallen, die tot vijf of zes gebracht kunnen worden; dan naamlijk als men een adjectivum *in concreto* neemt.

Wat *in concreto* zij, behoeft, mijne Heeren, u niet wijdloopig verklaard te worden. Wanneer wy eene hoedanigheid aftrekken, beschouwen wy die op zich-zelve; en het woord (als gezegd is) wordt dan een *vrouwelijk* substantief; zoo is *lengte*, *breedte*, *grootheid*, *wijsheid*, en zoo was het van ouds met de bloote adjectiven *lange*, *breede*, *groote*, *wijze*, die nu zoo niet meer gangbaar zijn, maar waar voor men de woorden op *te* of *heid* uitgaande, in de plaats gebruikt. Tegen deze *abstractie* staat het *concretum* over. Het is, wanneer men de hoedanigheid in het voorwerp-zelve beschouwt, als daar meê vereenigd, en dit voorwerp alleen in aanmerking neemt voor zoo verr' het die hoedanigheid heeft. Dus by voorb. *het lange*, *het groote* en niet *de langte*, *de grootheid* op zich-zelf. Het is het geen waar *de langte*, *de grootheid* in is, en alleen ten aanzien van die *lengte* of *grootheid* gedacht. — Het spreekt van zelf, dewijl men dan in de zelfstandigheid niets dan die hoedanigheid uitdrukken wil, dat men aan geen geslacht denkt. Men gebruikt derhalve in dit geval het woord *zonder geslacht*, en dit is het geen men o n z ij d i g noemt.

Het *onzijdige* naamlijk is geslachtloos, en niets meer of niets minder. Met dit wel in het oog te houden, vervalt alle zwarigheid over dit zoogenoemde derde geslacht en zijn toepassing.

Dit *in concreto* nemen van een hoedanigheid is, als wy daar zeiden, de grond van 't onzijdige. — Al wat onzijdig is, laat zich tot de verschillende uitdrukking van dit *eenige* t'huis brengen; en men kan dit in mijne Verhandeling ruimer zien uitgewerkt. Ik vergenoeg my met hier onder te rangschikken: de *diminutiven*; de *stoffelijke woorden*; de *collectiven*; de *infinitiven*; de *verbalia* met het augment *ge*, uitgedrukt of verborgen; en de *verbalia* in *sel*.

En hier meê is de stoffe van de *eigen woordgeslachten* afgedaan, en wy zouden tot de geslachten door toepassing overgaan, stonden ons niet eerst en vooraf eenige punten op te helderen, tot wegneming van bedenkingen.

Laat my echter vooraf deze vijf rubriken van *onzijdige* woorden nog eens kortelijk hernemen.

De *diminutiven* of verkleinende woorden, *van welk eenen uitgang zy ook zijn mogen*, zijn o n z ij d i g. Men zegge een *manneljen*, een *manneke*, een *mannekijn*, een *mannegen*, een *manlijn*, of hoe men wil, en in wat dialect van het Duitsch, het is altijd even zeer *onzijdig*. Ik heb dit verklaard of als reden daarvan opgegeven, dat het is, om dat wy in 't diminutief de hoedanigheid *in concreto* nemen, en dit *per se* het onzijdige geslacht meêbrengt, door in der daad alle geslacht uit te sluiten.

In een der maandwerken, welke by het uitkomen van mijne Verhandeling over de Geslachten bestonden, en waar in zy met veel lof gemeld en aangekondigd werd, heb ik gevonden, dat men deze verklaring vreemd vond, en niet kon begrijpen, *dat* of *waarom* met een *zotjen* of een *koninkjen* te zeggen, meer eene opvatting *in concreto* plaats had, dan wanneer men *een zot* of *een koning* zei. — Die Recensie was met te veel verstand, en tevens met te veel goedwilligheid geschreven, dan dat zy my niet zou doen begrijpen, dat dit punt niet klaar genoeg door my was voorgesteld. En ik heb geloofd in mijn tweeden druk dit duidelijker te moeten maken. Maar die tweede druk heeft tot dus verr' geen boekverkooper kunnen vinden; en ik oordeel het dus van eenig belang, om ten minste voor u, mijne Heeren, die ik de eer heb hier te zien, dit punt tot de opheldering te brengen die het vereischt. — Vergunt my uw aandacht hier toe!

Ik heb gezegd, dat de diminutiven by ons eene opvatting in concreto behelzen, en dat dit er het wezen van uitmaakt. Ik zeg met opzet *by ons*, want het is niet algemeen in de overige talen; maar het is dus in de Duitsche taaltakken. In de andere talen zijn daarom ook de diminutiven van alle de geslachten; *paterculus*, *matercula*, *mignon*, *mignonne* enz. enz. toonen dit. Maar by ons zijn zy altijd en onveranderlijk *onzijdig*, en dit lijdt geen wederspraak. Van waar dan dat onderscheid? — Herinneren wy ons, dat alle naamwoorden in den oorsprong adjectiven zijn. Nu hebben alle talen, behalven de Duitsche tongvallen, diminutiven van adjectiven, *bel-*

lulus, a, um; *la fille seulette* zegt het oud Fransch, maar wy kunnen geen adjectiven, als zoodanig, verkleinen. — Van waar wederom dat onderscheid?

Het een hangt aan 't ander. — Alleen 't adjectief in 't onzijdige is voor diminutief vatbaar; en wy zagen, dat het adjectief dan onzijdig genomen wordt, als het *in concreto* plaats heeft. Meer behoeft er niet, om te toonen dat het diminutief onder het *in concreto* behoort.

Maar waarom evenwel, vraagt men, is *een zotjen*, *een koninkjen*, meer een opvatting *in concreto*, dan *een zotte*, *een koning?* deze vraag blijft. — Het andwoord is gereed. *Een zotte*, *een koning* zijn woorden, die als alle adjectiven, *per se* een hoedanigheid, en dus een abstractie uitdrukken, en bloot op de persoon waar die hoedanigheid in rust, toegepast. *Zot* is een hoedanigheid; *de zotte* is, naar den aart onzer taal, *de zotheid*, even als *de lange* de langte is, *de schoone* de schoonheid, *de gedane* en *gestelde de gedaante* en *gesteldheid*, zoo wy nu spreken. De *koning* is de *konning*, dat is het vermogen, *potestas.* Beide *de zotte* en *de koning* zijn dus abstractien. Maar deze abstractien worden toegepast op de personen, en deze naar die abstractien genoemd. Die de *konning* (het vermogen) bezit, wordt met dien naam van dat vermogen benoemd, even als men in sommige steden van Italie *potestà*, dat is *macht*, noemde, die de macht voerde. Even zoo wordt die door *zotheid* kennelijk is, *de zotte* (dat is eigenlijk *de zotheid*) genoemd; die door *wijsheid* onderscheiden is, *de wijze* (dat is eigenlijk *wijsheid*). Alle adjectiven met één woord zijn abstractien, en wanneer er het lidwoord voor komt te staan, worden zy substantiven die de hoedanigheid in abstracto voorstellen. Dit zien wy by de oude schrijvers van blad tot blad, ja van regel tot regel. *De koning*, derhalve, de *zot* of *zotte*, de *wijze*, dit allen zijn abstractien in zich zelve, welke de toepassing alleen tot uitdrukking van personen dienen doet.

Maar heel anders is het met het diminutief. Dat is het adjectief gebruikt als bevattende of uitdrukkende de hoedanigheid *in concreto*, en dus gewijzigd door den diminutiven uitgang die er aan toegevoegd wordt, en welk diminutief niet

de hoedanigheid vermindert, maar datgeen dat in die hoedanigheid beschouwd wordt: *een zotjen* is niet *een weinig zot*, niet *minder zot* dan *een zot*, maar een *zot die klein is.* Adjectief als adjectief lijdt by ons geen vermindering, als gezegd is. Een *zotjen* is zoo veel als *een zot ding*, en van daar het onzijdige. Met andere woorden: het verkleinend woord of diminutief is de verkleining van iets dat in een zekere hoedanigheid en verder niet aangemerkt wordt. En het valt dus volstrekt in de bepaling van het *in concreto.*

Dat het met de *stoffelijke woorden* even zoo is, behoeft geene byzondere aanwijzing. *De steen*, *de diamant* zijn mannelijk als zelfstandige zaak; maar de stof uitdrukkende zijn zy o n z ij d i g en het is *het steen*, *het diamant.* Niets is bekender dan dit, doch waarvan is dit? — Het is dat, in dien zin gebruikt, deze woorden als adjectiven in concreto gebruikt worden. Het is of ik zei *hetgeen van steen is*, *voor zooveel het van steen is,* — of korter: het is als of ik zei *het steenene*, *het diamantene.*

Het zelfde geldt van de *collectiven.* Dus is het met *het volk;* dat is eigenlijk *hetgeen volgt,* het geen *volgig* is (want daar uit is *volch*, nu *volk*, saamgetrokken), *het geen volgt* voor zoo veel het als *volgend* beschouwd wordt. Men zegt *het haas*, *daar is veel haas*, *veel visch*, het geen tot de eigenlijke geslachten der woorden niet doet, schoon het er (als wy nader zien zullen) op heeft ingevloeid, en vrij wat oorspronkelijke geslachten veranderd. Zoo is het, by voorbeeld, met *het gezelschap*, *het genootschap*, schoon de uitgang van *schap* die woorden als vrouwelijk kenteekent. Zoo met *het eigendom,* dat is *het eigene, voor zoo verr' het als eigen beschouwd wordt;* het geen van *den eigendom* (de eigene zaak) onderscheiden is.

Het collective gebruik heeft hier en daar het individueele aangekleefd, en dit is een verloop, ten grooten nadeel van de oorspronklijke juistheid onzer schoone taal. *Het paard* by voorb. was oudtijds *de paarden* collectivé, en thands slaat het op ieder paard in 't byzonder. Zoo is 't met *het mensch*, dat is de menschen, qua tales, in 't algemeen;

't gene men uit dien hoofde in vele dialecten nog niet van een byzonder mensch zegt dan met verachting. *De mensch* drukt het indivídu uit.

Het verbum (dat is de *Infinitivus*) wanneer het als naamwoord geldt, is op gelijke wijze en om even de zelfde reden *onzijdig*. Maar ik wil niet wijdloopig worden en verwijs mijne Hoorders liever ten dezen opzichte en ten aanzien van de *verbalia* die *ge* voor zich hebben of in *sel* eindigen, tot mijne Verhandeling.

Gy ziet, mijne Heeren, dat dit alles geenzins moeilijk of verwarrend is, en dat wy het in zeer weinige regels hebben kunnen bevatten. — Doen wy een poging om het nog korter saam te trekken! Een zoodanige samentrekking zal de herinnering bevorderen, nadat men de zaak bereids duidelijk bevat heeft.

Alle naamwoorden drukken in hunne ware en oorspronkelijke beteekenis hoedanigheden uit. De hoedanigheden zijn *abstractien*. Maar men kan de hoedanigheden ook *in concreto* beschouwen. Van daar eene algemeene beschouwing van 't *abstractum* en *concretum*.

Waar 't *abstractum* plaats heeft, 't zij het woord by de oorspronklijke beteekenis blijft, het zij het dient om een *zelfstandigheid*, waar een hoedanigheid in opgemerkt is, te beteekenen, als zelfstandig en met al zijne hoedanigheden zoo 't is, is het *mannelijk* of *vrouwelijk*.

Waar het *concretum* plaats heeft, is het *onzijdig*.

En dit is de eerste regel, die het *geslachthebbende* van het *geen geslachthebbende* of *onzijdige* afscheidt.

De tweede regel die 't *mannelijke* en *vrouwelijke* onderscheidt is dan deze: *mannelijk* is *elke* wortel *van een verbum*; *het verbale dat den* werker, en *het* werktuig (in *r* of *l*) *uitdrukt.*

De overige woorden zijn *vrouwelijk.*

Zie daar, zoo ik my niet bedriege, de omslachtige Geslachtleer der Hollandsche Naamwoorden in nuce; of tot eene kortheid gebracht, dat men ze in een okkernoot sluiten kan. — Mag dit voor deze avond genoeg zijn!

XVIII.

Ik heb u, mijne Heeren, by onze laatste Voorlezing 't *beginsel* en de daaruit gevloeide *regels* der *eigen woordgeslachten* op eene wijze voorgesteld, die op nieuw (ik vertrouw het) in onze taal eene wijsgeerige juistheid en *consequentie* vertoont, die verwonderen moet. Maar ik heb tevens gezegd, dat de zelfde gronden welke in onze taal de geslachten bepalen, ook in de overige op gelijke wijs werken, en de verscheidene talen in het punt der geslachten door het zelfde beginsel beheerscht, door de zelfde regels gewijzigd worden. Het spreekt van zelf, dat wanneer men dit by vergelijking wil aantoonen of onderzoeken, de veranderingen die de talen aannamen wel in aanmerking moeten genomen worden. Hetgeen wy, by voorbeeld, gezegd hebben, dat de *wortels der werkwoorden*, als naamwoorden gebruikt mannelijk zijn (*loop* in *loopen*, *brand* in *branden*, *vang* in *vangen*), toont zich duidelijk in de Hebreeuwsche en Oostersche talen, waar men tot regel heeft: de woorden zijn mannelijk, die in de *littera radicalis* eindigen: maar te vergeefs zou men dit in Latijn of Grieksch zoeken. En waarom, mijne Heeren. — Om eene zeer eenvoudige reden; om dat deze verkunstelde talen geen wortels van Verba meer hebben, maar die wortels alle in onbruik geraakt zijn, terwijl in deze twee talen alles in verlengde woorden, en woorden, uit verlengde te samengetrok-

ken, bestaat; waarvan men de wortels op zich-zelve alleen in het Oostersch of Duitsch over heeft. Ik zeg in het Oostersch en Duitsch. In die taaltakken naamlijk van de Oostersche en Noordelijke spraken, welke, ondanks alle ondergane verandering, den oorspronklijken geest en de eigenaardige vorm bewaard hebben, welke hare hoogere oudheid bewijst. Wanneer wy op gelijke wijze in 't Latijn den uitgang *us*, in het Grieksch dien van ϭ doorgaands mannelijk vinden, moeten wy ons niet verbeelden, dat dit tegen onze taalbeginsels strijdt, om dat de *s* een vervrouwelijkende uitgang is (waarvan de reden elders breedvoerig door my is aangetoond). Maar men moet zich herinneren dat eeuwen lang zoo by Grieken als Romeinen geen onderscheid tusschen *s* en *r* plaats had, en dat alle deze woorden woorden in *er* zijn. θιμοθεος zeiden de Grieken, κυςιος enz. als uit de oude stukken blijkt, en zoo zeiden de Romeinen *dominor*, *musar*, als desgelijks uit de overblijfsels en de geheele vorm der declinatien zeker is. Van deze verwarring van de twee letters *r* en *s* by de Romeinen zijn hunne schrijvers ook vol; maar zy bedriegen zich die gelooven dat men oudtijds *s* zei, waar men naderhand *r* uitsprak. De zaak is omgekeerd. Men zei *r*; en die *r* is de *r*, die by ons den werker uitdrukt, wanneer de sylbe *er* den uitgang *en* van het werkwoord vervangt. *Amator*, *auditor*, van *ama* en *audi*, is ten aanzien van den uitgang 't zelfde als ons *hoorder* of *hoorer* van *hoor*, en het onderscheid is alleen, dat het Latijnsche woord niet onmiddelijk uit het verbum, maar uit het participium passivum (het *supinum* zegt men kwalijk) gemaakt wordt. En *dominor* dat men nu *dominus* zegt, *equor* dat men nu *equus* zegt, *mulor* dat men nu *mulus* zegt, zijn van de werkwoorden *dominen*, *equen*, *mulen* die oudtijds bestonden, waar uit wy even zoo *dominer*, *equer*, *muler*, zouden maken Want oudtijds was de uitgang der Verba in 't Latijn even zoo *en* als by ons en in 't Grieksch, waar men nu in de meeste dialecten (niet dan door verloop of verbastering) ειν zegt, doch het *en* in de passiven en de formen in μι en alle de derivaten nog overig heeft.

Dan, ik wil hier niet intreden, daar het hier eigenlijk op de algemeenheid des beginsels in alle talen niet aankoomt,

maar alleen op ons Hollandsch. Ik vergenoeg my met daaromtrent mijne Hoorders te verwijzen tot mijne gedrukte *Verhandeling van de Geslachten*, waarin ik dit, hoezeer kort, echter, vertrouw ik, genoegzaam heb aangetoond, om den Lezer tot het vergelijken der talen, zoo hy daar belang in mocht stellen, op den weg te helpen. Dieper daarin te treden, zou tot de algemeene spraakkunst behooren.

Ik heb, mijne Heeren, den leer der *eigen woordgeslachten* van dien der *geslachten door toepassing* afgezonderd, en alvorens tot de laatstgemelde over te gaan, geloof ik best te doen, met omtrent de eersten die aanmerkingen te laten voorafgaan, welke ik ten aanzien van zeer weinige der door my opgegeven regels gezegd heb noodig te achten. Hiertoe verzoek ik thands voor eenige oogenblikken uwe aandacht.

Wy hebben onderscheiden tusschen *enkele* en *saamgestelde* of *vervormde* naamwoorden. — De eersten zijn te brengen tot *twee* klassen: die eigenlijk adjectiven zijn; en die uit de verba gemaakt worden. De verdeeling is natuurlijk en het is niet mooglijk dat zy u, mijne Heeren, niet reeds by mijne vorige Voorlezingen ingeschoten zou zijn. De zelfstandige naamwoorden zijn dus, of *adjectivalia* of *verbalia*. — Intusschen moet men dit niet zoo opvatten als of dit een wezendlijk grondverschil maakte. Alle verbalia zijn in der daad ook eigenlijk adjectiven, en wanneer wy de woorden van werker of werktuig, als *werker*, *looper*, *klepper*, *klepel*, *beitel* substantiven noemen, zoo is zulks niet om dat zy 't uit den aart zijn, maar om dat zy het in het gebruik zijn, hetwelk niet toelaat deze adjectiven anders aan te merken dan in een toepassing die ze als zelfstandig gelden doet. De uitgang *er* en *el* maakt *per se* geen substantivum of mannelijkheid, en wy hebben ook adjectiven van dien uitgang, die ook in de meeste Noordlijke talen aan de adjectiven even als aan de substantiven eigen is. Zoo zeggen wy, om slechts twee of drie op te noemen, *schrander*, *donker*, *wakker*, *lekker*, *louter*, *wankel*, *luttel*, *enkel*, in 't Hoogduitsch heeft men *dünckel* enz ; oudtijds zei men ook *verstandel* by ons, *mikkel*, d. i. groot, en veel anderen; zoo dat deze soorten van zelfstandige naamwoorden in der daad voor eigen-

lijke adjectiven te houden zijn, die men *substantivè* gebruikt even als men alle adjectiven doen kan; en alleen daarin verschillen dat het gebruik ze een doorgaande substantive applicatie gegeven heeft, welke, by de andere adjectiven, van den spreker of schrijver afhangt.

Als ik *goede*, *wijze*, *brave* zeg, kan ik ze als zelfstandig gebruiken, maar ook als adjectief, en zeggen: de goede *heeft een goed geweten*; de wijze *alleen is goed en braaf*; de brave *alleen is wijs*; doch ik kan de woorden *looper*, *spreker*, of *lepel*, *hengel*, niet meer als adjectief gebruiken, maar alleen substantivè. Niet om dat zy in aart en wezen van de vorige adjectiven verschillen, maar om dat het gebruik het niet meer toelaat.

En dit is met deze woorden niet alleen zoo, het is desgelijks met anderen. Een voorbeeld geven ons de deelwoorden of *participia*. — *Vriend*, *vyand*, *heiland*, by voorbeeld, zijn bloote participien. *Vriend* is eigenlijk *vri-end*, dat is beminnend, van *vri-en*, beminnen, in alle Noordlijke talen bekend en (in alle) in dezen zin; *vy-and* is evenzoo *vy-end*, van *vy-en*, dat is haten; *heiland* en *heilend*, van *heilen*, dat is genezen en gelukkig maken. — Nu zijn participien bloote adjectiven; en het woord *vriend* gebruiken wy ook nog, in eene andere uitspraak, als zoodanig, wanneer wy *vrijend* zeggen. Maar wanneer wy het naar de uitspraak gebruiken, is het het gebruik dat het niet toelaat dan in een zelfstandigen zin.

Dit alles zal zonneklaar blijken en de geheele taal doorzichtig als glas worden, wanneer wy opzettelijk van de vorming der naam- en werkwoorden handelen.

Het gezegde slaat ook op de wortels der werkwoorden. Ik ben begonnen met die voor te dragen als uitdrukkende een *wijziging van het bestaan* hetwelk in alle werkwoorden besloten is. — Maar is het een wijziging, zoo is het een adjectief volgens 't geen wy hier voor by de overeenstemming der *spraakkunstige* met de *logische* onderscheiding, aanmerkten. En het is alleen, door dat die wortels niet anders dan in een *substantiven* zin gebruikt worden, dat zy als substantiven zijn aan te merken en geslacht hebben. Ook

hebben wy in der daad als een eerste grondlegging gesteld, dat alle naamwoorden oorspronkelijk adjectiven zijn.

Waarom nu deze drie, de *wortels der werkwoorden*, en de verbalia in *er* en *el* mannelijk zijn, terwijl anders de adjectiven eigenaartig als eigenschappen en dus afhankelijkheden vrouwelijk zijn, heb ik bereids opgelost.

Het werkwoord bevat een bloot *bestaan*, dat tot *dadelijkheid*, *werking*, wordt door het geen wy daar in met den naam van den wortel bestempelen. Het is dit, dat den wortel een denkbeeld van zelfstandige werking doet toeëigenen, dat tegen over dat van afhanklijkheid is, en van daar 't mannelijk geslacht.

En dit zelfde denkbeeld heeft dan ook 't mannelijk doen toeëigenen aan de werkwoorden in *er* en *el* uitgaande. Immers aan die in *er*.

Het zijn naamlijk de woorden in *el*, die by deze algemeene en eenvoudige regel der Geslachtbepaling tusschen 't mannelijk en vrouwelijk eenige zwarigheid hebben. Ten aanzien der wortels van werkwoorden en van de woorden op *r* zijn geene uitzonderingen, dan die de *toepassing* (waar van hierna) of een verloop in de vorm van het woord deden ontstaan. Omtrent die in *l* is de zaak zoo geheel klaar niet.

Men vindt naamlijk een groot aantal van woorden in *el* die (zoo veel men kan nasporen) van ouds vrouwelijk gebruikt zijn. Ja dit is zoo sterk, dat men de regel ten aanzien dezer woorden door ons gesteld even zoo wel zou kunnen omkeeren, en het daar voor houden dat zy eigenlijk vrouwelijk zijn.

Hoe het zij, komt in der daad de zaak op het zelfde neêr in den praktijk. Of men zegt: *alles is licht*, *ten zij het duister is*, en *alles is duister*, *ten zij het licht is:* het geen in het eene geval tot de *regel* behoort zal in het andere tot de uitzondering behooren, en dit is wederkeerig. Maar het is voor den Theorist iets anders. En het is in onze spraakkunst ook niet onverschillig of men de regel zoodanig stelt, dat zy meer of dat zy minder uitzonderingen die men in 't hoofd moet houden, onderworpen is.

Daar de uitgang der woorden in *el* tevens *werktuig* en

voorwerp der werking aanduidt, zou men zeer wel in het denkbeeld vallen, dat men daarin een begrip van *lijdelijkheid* had gesteld, waar aan dat van het vrouwelijke verknocht is. En als men de veelvuldige verwarring van de *l* en *r* in aanmerking neemt, waardoor in den eenen dialect by voorbeeld *donker*, in den anderen *donkel* gezegd wordt, ja de menigte van personen, en zelfs van geheele volksstammen die, de *r* niet kunnende uitspreken, daarvoor de *l*, of, voor beide, de *n* zeggen; kan men dan die woorden in *l* (waaraan zich het mannelijk geslacht niet betwisten laat) zeer wel als verbasterd uit *er* aanmerken, en de regel die men aanneemt in stand houden.

Wanneer wy integendeel de regel stellen, dat de woorden in *l* even als in *r* mannelijk zijn, laat zich het getal der vrouwelijke woorden van dien uitgang zeer licht verklaren als volgende het algemeene geslacht van de adjectiven, wanneer zy substantivè gebruikt worden, en deze oplossing is ten aanzien van het resultaat niet minder voldoende.

Aan welke van die twee wijzen van beschouwing behooren wy nu den voorkeur te geven? — Het geluste u, mijne Heeren, my in eene korte behandeling van dit punt te volgen! — Wy spreken hier van een woord in *el*.

Wy moeten ons oog slaan op den *klank* van het woord, en op het *denkbeeld* dat het als woord met zich moet brengen.

Dat *l* en *r* by uitstek licht met elkander verwisseld worden, erkent ieder. Dit wordt bevestigd door honderd woorden waarin zy verwisselen. Maar het wordt ook bevestigd door een aantal van woorden, waarin het werktuig en ook het voorwerp der werking met *r* wordt uitgedrukt, en ook anderen, waarin de werker met de *l* benoemd wordt. Deze waarheid is onomstotelijk.

Dit voor zooveel den *klank* als klank aangaat! — Wat het *denkbeeld* betreft: de oude talen onderscheidden oorspronkelijk zoo weinig tusschen het lijdende en werkende, dat daaruit ontsproten zijn de *deponentia* in 't Latijn, de *neutra* by ons, (als *breken*, *sleepen*, *zinken* enz.) die in het Latijn door passiven uitgedrukt worden, en een algemeene verwarring van de Noordelijke spraken ten dien opzichte; terwijl de Ooster-

schen daardoor gebracht zijn geworden tot het invoeren van latere formen van conjugatie, die ook aanleiding tot het ontstaan van het zoogenaamde *verbum medium* by de Grieken gegeven hebben. Een stof, te wijdloopig om er hier in te treden, doch die in onze dagen begonnen is recht behandeld te worden! Genoeg, dat ik u, mijne Heeren, herinner aan soortgelijke woorden als *beukelaar*, hetgeen van *beukelen* (dat is, dikwijls en bij herhaling *beuken*) gevormd zijnde, niet een ding is dat *beukt* of waarmeê *gebeukt* wordt, maar dat dient om de *beuken* of slagen te ontvangen; *daalder*, (dat is *deelder*), die niet is het geen *deelt*, maar *deel* of *deelsel*; *boter* of *botter* gelijk onze grootouders te recht zeiden, dat niet is een ding dat *slaat*, maar dat *geslagen*, en door 't *slaan* in de karn afgescheiden wordt; en zoo honderd anderen.

Maar is dit zoo, zoo hebben wy weinig reden, om te onderstellen dat by de eerste vorming der taal juist aan 't *lijdelijke* en het *dadelijke* by een werking onderscheiden gedacht is; maar veeleer om te onderstellen dat het ding of wezen dat op 't onmiddelijkst met de werking in verband staat en waarin men de werking ziet, lijdelijk of werkend, met de tongletter is uitgedrukt, en die tongletter onverschillig kleppend of rollend en ratelend gebruikt is, tot allengskens zich een onderscheid tusschen de *l* en de *r* vormde, dat (als ik elders opzettelijk heb doen zien) in de oudste talen eerst naderhand gevestigd geworden is, wanneer zy alreeds gansch gevormd waren, en eerst lang daarna.

Ik ben dus zeer genegen om te denken dat er oorspronkelijk geen verschil is tusschen *klepper* en *kleppel*; maar dat het onderscheiden tusschen die twee uitgangen jonger is dan de geslachtbepaling, en er dus niet op kon invloeien.

En wanneer ik hier dan byvoeg, dat het getal der vrouwelijke woorden in *el* klein is, en (nevens enkele in *er*) zich uit het lang in stand gebleven adjective gebruik af laat leiden, maak ik dan ook geene zwarigheid, om beide die verbale uitgangen in eene regel (die naamlijk van het mannelijk geslacht) te begrijpen.

Ik was u deze rechtvaardiging schuldig, mijne Heeren, van een door my gedane opgave, die betwistbaar zou kunnen zijn.

Omtrent de overige verbalia, en ook de adjectivalia heb ik geene byzonderheden, dan alleen omtrent de naamwoorden op *st* uitgaande. Deze, als præterita tot naamwoorden overgegaan, zijn, als gezegd is, vrouwelijk; maar het wordt ten aanzien van verscheiden dezer, betwist. — Het is dus, by voorbeeld, met *dienst*, met *dorst*, met *vuist*.

Afgerekend alle de voorbeelden van ouder en later tijd in welke men zich bedriegt, en die het mannelijk geslacht dezer woorden geenzins bewijzen, zoo blijven er echter genoeg overig, die ter zaak zijn en hun gebruik als mannelijk staven. Ik heb hier voor aangemerkt, dat dit verloop al zeer oud is; men mag het met eenige zekerheid tot de veertiende of vijftiende eeuw brengen. Van vroeger zijn ons geene zekere Handschriften over. — Dan het ontbreekt echter niet aan voorbeelden van het gebruik dezer woorden in 't vrouwelijke, zoo als er een aantal (en verre het grootste) van deze uitgangen is, die nooit anders dan in het vrouwelijke gevonden worden.

Dit laatste is hier te meer afdoende, daar het eigenlijk het manlijk geslacht is, waar van bewijs noodig is, terwijl het vrouwelijke als eigen aan byvoeglijke woorden in het algemeen zoo waar zy tot substantiven worden, te onderstellen is.

Maar het is voor hem, die een zaak grondig verstaan wil, niet genoeg, dat men de last van het bewijs op zijn tegenstreveren werpt. Wy hebben onzen grond, daar 't bewijs in moet schuilen, opgegeven, en het geluste ons, bid ik, dien grond kortelijk na te gaan.

Die grond is: dat præterita, tot naamwoorden overgegaan, vrouwelijk zijn. Alle gronden daargelaten is het van achteren, en wanneer men die woorden opneemt, ontwijfelbaar. *Macht*, *kracht*, *dracht*, *lucht*, *vrucht*, *gaaf*, *hulde*, *liefde*, *spraak*, *maat*, enz. bewijzen dit. Men sla voorts mijn meer gemelde Verhandeling op, om zich van deze grondstelling te verzekeren. Het is ook natuurlijk in 't verband der denkbeelden, dat men, 't werkelijk (dat in het præsens gevonden wordt) als *mannelijk* beschouwende, het verledene (waarin 't werkelijke ophoudt en dat tot bloote *werklooze hoedanigheid* wordt) by wijze van tegenstelling, *vrouwelijk* beschouwde.

Maar zijn deze woorden wel præterita? Dit punt is wellicht in mijn Verhandeling niet genoeg uitgewerkt om den twijfelende ten volle te kunnen voldoen. Ik ben derhalve bedacht geweest om dit gebrek in de tweede uitgave te vervullen, en geloof wel te doen, met er hier iets van te zeggen.

Wy kennen tegenwoordig tweederlei imperfecten, welke men tot tweederlei conjugatie brengt: eene *gelijkvloeiende* en een *ongelijkvloeiende*, zoo men ze noemt. Wy zullen die op haar plaats verklaren, en toonen alsdan dat (gelijk Ten Kate zeer wel heeft opgemerkt) de zoogenaamde *ongelijkvloeiende* de oudste is, zoo wel als de verkeerdheid der benamingen zelf. Maar daar is, als wy thands verplicht zijn op te merken, nog een derde soort van *imperfecten*, welke deels in *cht*, deels in *st* uitgaan. In welk verband deze staan tot de eene of de andere der twee by onze spraakkunstenaars erkende conjugatien, is hier de plaats niet te onderzoeken; maar wy zullen ze in hun-zelven wat nader in aanschouw nemen.

Vooreerst dan: De werkwoorden wier wortel in de *g*, *k*, *f*, *v*, of in een vokaal eindigt, hebben (zy mogen anders tot de gelijk- of ongelijkvloeienden behooren) nog een imperfectum in *cht*, het geen in een *nomen* overgaat. Zoo heeft men *mocht*, *tocht*, *bracht* enz. Hoe ontstaat dit? Door een verharde uitspraak van de keel- of lipletterblazing, waar achter zich de sylbe *de* voegt, die dus *te* wordt. Weshalve dit imperfectum (zichtbaar genoeg) een verscheidenheid van het gelijkvloeiende is. Dus heeft:

	ongelijkvl.	gelijkvl.	en dit laatste wordt
ik slage	*ik sloeg*	*ik slaagde*	*slacht*
ik drage	*ik droeg*	*ik draagde*	*dracht*
ik klage	(1)	*ik klaagde*	*klacht*
ik nage (*a*)		*ik naagde*	*nacht*

(*a*) *Ik nage* is anders *ik nege* en *neige*; *nacht* is dus van *neigen* (*nagen*) als *νοξ* van *νεύειν*.

(1) Het imp. *ik kloeg* had niet behoeven te ontbreken; het komt bij de vlaamsche schrijvers meermalen voor; bij voorb. Van Ryswyck, Eppestein, bl. 11 en bl. 63; Dez. Antigone, bl. 49. David, Vaderl. Historie, D. I. bl. 307. Karel Bogaerd, Stemmen des Gevoels, bl. 100.

	ongelijkvl.	gelijkvl.	en dit laatste wordt
ik wrage	*ik wroeg*	*ik wraagde*	*wrocht*
ik rage (*b*)	*ik roeg*	*ik raagde*	*rocht*
ik rake	*ik roek*	*ik raakte*	*rocht*
ik brage (*c*)		*ik braagde*	*bracht*
ik zage		*ik zaagde*	*zacht*
ik jage	*ik joeg*	*ik jaagde*	*jacht*
ik schave		*ik schaafde*	*schacht, schaft*
ik grave	*ik groef*	*ik graafde*	*gracht, graft*
ik krave (*d*)		*ik kraafde*	*kracht, kraft*
ik braë (*e*)		*ik braëde*	*bracht*
ik vaë (*f*)		*ik vade*	*vacht*
ik magge (*g*)		*ik magde*	*macht*
Voorts met de *e:*			
ik geve	*ik gaf*	*ik geefde*	*gecht, gift*
ik rege (*h*)		*ik reegde*	*recht*
ik plege	*ik plag* of *ploog*	*ik pleegde*	*plecht*
ik e-e (*i*)		*ik ede* (*eéde*)	*echt*
ik hege (*k*)		*ik heegde*	*hecht*
Met de *i:*			
ik schrijve	*ik schreef*	*ik schrifde*	*schrift*
ik drijve	*ik dreef*	*ik drijfde*	*drift*
ik stijve	*ik steef*	*ik stijfde*	*sticht, stift*
ik schijve	*ik scheef*	*ik schijfde*	*schift*
ik schiete	*ik schoot*	*ik schiette*	*schicht*
ik zie	*ik zag*	*ik ziede*	*zicht*
ik vliege (*vlie*)	*ik vloog*	*ik vliegde* (*vliede*)	*vlicht, vlucht*

(*b*) *Ragen* is uitstrekken, reiken.

(*c*) Van *bragen* is *brageeren; bracht* is nu *pracht.*

(*d*) *Kraven* is pogen.

(*e*) Hetzelfde als *ik bare* en *brenge.*

(*f*) Hetzelfde als *ik vang. Vacht* is de huid, als die 't lichaam omvat.

(*g*) *Maggen* nu *mogen.* [In de volkstaal is *wij* of *zij maggen* nog zeer gewoon.]

(*h*) Of *ik re-e;* hiervan een *reeg*, een *reeks*, een *reep*, een *riem*, een *regel* enz.

(*i*) *E-en* is verbinden; waarvan de *eed.*

(*k*) *Hegen* is verbinden of voegen.

Met de *o:*

ik toge (trekke)	*ik toogde*	*tocht*
ik döge (goed zijn)	*ik dögde*	*deucht*
ik vroë (verheuge)	*ik vroëde*	*vreucht, vreugd*
ik loë (brande)	*ik loede*	*locht,* nu *licht*
ik zoke (zoeke)	*ik zokte*	*zocht*

Met de *u:*

ik luwe (waaie)	*ik luwde*	*lucht*

Men ziet, dat de woorden, die van de werkwoorden met *f* of *v* komen, *cht* en *ft* vermengen. Het is ook in andere samenvoegingen van de *f* met de *t* zoo, by voorb. *bruilocht* vindt men by de Ouden eenparig, waarvoor wy nu altijd *bruiloft* zeggen, en met recht, daar 't van *lof* koomt. Sommige dier woorden hebben thands beide *ft* en *cht;* van anderen is *ft* geheel in onbruik geraakt; maar dit alles doet tot de zaak niet. — Ik heb hier verscheiden werkwoorden aangehaald, die verouderd en misschien sommigen mijner Hoorderen onbekend zijn. Men denke echter niet, dat ik ze verdichte. Ik ben bereid, ze allen in de oude echt Holländsche schriften aan te toonen.

Het is zeker dat van verscheiden dezer woorden het *derde* imperfectum, dat we als nomen gebruiken, niet meer als een imperfectum bekend is en sints lang. Het is zoo, maar dit in onbruik raken doet niets tot de waarheid der voortbrenging van dit nomen door 't eenmaal bestaan hebbende imperfect. .Het kind heeft een moeder gehad. Ook geen der participia in *ing,* welke tot naamwoorden geworden zijn, bestaat meer by ons als participium: zal men daarom de wording dier naamwoorden uit het participium betwisten, na dat eens *in genere* bewezen is, dat er oudtijds zulke participien bestonden? Wy hebben ten minste nog eenige dezer imperfecten in *cht* over als werkelijke imperfecten, gelijk by voorbeeld *wrocht, rocht, bracht, zocht, mocht* en meer anderen, en dezen bevestigen de regelmatigheid onzer taal ook in dit opzicht.

Ten anderen, zijn er, buiten de bekende imperfecten, en de zoo daadlijk aangewezene, nog uitgaande in *st.* Dus heeft men *ik kost,* waarvoor men oudtijds zeide *ik konst,*

van *konnen*, *moest* van *moeten*. En dezen zijn het die de naamwoorden van dien uitgang uitmaken, als uit de bloote voorstelling van eenige tastbaar wordt.

Gelijk naamlijk *konnen konst* maakt, zoo maakt
gonnen gonst;
la-en (nu *laden*) *last;*
verren (uitstellen) *verste*, ook *vorste* gezegd;
ro-en (Hoogd. *ruhen*) *rust* en *roest;*
twi-en (verdeeld zijn) *twist;*
lu-en (branden van *lo*) *lust;*
hakken haxt, nu *axt;*
lien (besluipen, waarvan ook *liegen*) *list;*
liên (binden, Fr. *lier*) *list*, nu *lijst*, band;
ga-en (waarvan *gaêren*, fermenter, in 't Hoogd. *gahren*) *; gast* by ons *geest*, en *gest* en *gist* geworden; doch in 't Angels. *gast*, waarvan het *gas* der Chymie, welk woord in 't Arab. ook *schuim* beteekent.

Dus is *dorst* van *dorren* (droog zijn)*;*
barst van *baren* (opengaan);
korst van *koren* (heet maken of *ovenen*), waarvan 't naamwoord *koren*, dat eigenlijk *tostum* is.
angst van *angen* (benaauwen);
verlangst van *verlangen*;
worst van *worren*, wringen, waarvan ook *worgen;*
harst van *harren* (branden), waarvan ook *haârd*, dat in mijn Geslachtlijst verklaard wordt, en waarvan *hard*, dat is eigenlijk *gebrand;*
oogst (eigenlijk *oegst*), van *oeken*, gaderen.

Maar, van waar deze soort van imperfecta? — Van niets anders dan van een verwisseling van de *de* in de *st*, die by onze landaart in de vermenging met de Angelsaxen, die zich alom by ons opdoet, natuurlijk was.

Wy hebben hier voor opgemerkt dat de *d* onder de tandletters van middelbare hardheid is; de *t* de hardste, en de *th* der Anglen de zachtste. De twee uitersten onderscheiden zich licht en gereedelijk, maar het middelbare vlot altijd in een onbestemdheid die moeilijk is wel te vatten. Geen wonder derhalve dat in de uitspraak der Anglen de wat al

te zachte *d* tot *th* wierd. Nu weten wy dat overal die *th* niet alleen tot de *s* trekt, maar by ons altijd, en by de Engelschen-zelf dikwijls tot *s* geworden is. Voor Willem den Derde was de derde persoon van het enkelvoudig der Engelsche werkwoorden *he loveth*, *he goeth*, *he thinketh*, *he cometh*, enz. Nu schrijft en spreekt men daar voor de *s* uit. Men verwarde derhalve de *d* met de *th*; maar men sprak *de* in onze imperfecten toch harder uit, en er ontstond dus een mengeling van *s* en *t*, die zich by ons als by de Engelschen door de spelling van *st* heeft uitgedrukt. Want by de Engelschen is dezelfde uitgang in een menigte van woorden inheemsch en uit een en dezelfde oorzaak ontstaan. *Diende* werd dus *dienste*, *konde* werd *konste, dorde* werd *dorste* enz. En wanneer wy ons het hier bevorens ten grond gelegde omtrent by een staande konsonanten herroepen, zoo zal dit nog klaarder worden.

Wy hebben naamlijk gezegd en (vertrouw ik) getoond, dat het een misslag is, zoo verkeerd als zy algemeen is geworden, by de samenparing van twee konsonanten zich in te beelden dat zy gelijke kracht moeten hebben; of, beide aan te merken zijn als konsonanten, als letters die men naar haren aart uit moet spreken. Maar dat wel integendeel de eene letter dikwijls slechts eene bloote wijziging van de andere is. Wy hebben dit opgehelderd door het voorbeeld van *ng*, waar de *g* alleen dient om te kennen te geven dat de *n* een weinig in de keel geklemd moet worden, maar niet afzonderlijk gehoord of uitgesproken, of op zoodanige wijze uitgesproken, dat men haar even als de *n* in haar volle kracht hooren laat. Met één woord, dat men *dingen* moet zeggen, en niet *din-gen*. *Dingen* zeg ik met een samenstelling, waarin de *g* niet werkt dan om de *n* eene wijziging te geven; of laat ik liever zeggen als bloote wijziging van de *n*, die in deze samenvoeging *zelfstandig* is. Ik heb dit op nog een voorbeeld toegepast; doch de zaak is in zich zelve niet duister: brengen wy haar slechts thuis tot het bepaald onderwerp waar van wy hier handelen.

De *st* dezer woorden is eigenlijk *s*; maar een *s*, die gewijzigd wordt door de *t*, even als *ng* *n* is, door de *g* gewij-

zigd. En dus is het dat onze Voorouders de ware uitspraak der Engelsche of liever der oud Angelsche *th* uitdrukten; waar van men weet, dat de figuur tweederlei was, en in een geadspireerde *t* of ook een *d* met een klein *signum diacriticum* geteekend, bestond.

Daar is derhalve niets vreemds in, dat men voor *ik konde* met *d*, *ik konste* met de door *t* gewijzigde *s* schreef; en dus het naamwoord *konste* ontstaan is.

Dan ik geloof meer dan genoeg gezegd te hebben, mijne Heeren, om u wel en genoegzaam overreed te achten, dat waarlijk deze naamwoorden præterita zijn van de werkwoorden waar meê zy verwant zijn, en waar uit zy voortvloeien.

Zoo veel dus wat de *enkele woorden* betreft!

XIX.

Omtrent de *saamgestelde* woorden in *schap*, *nis*, en *dom* hebben wy opgemerkt, dat zy *vrouwelijk* zijn, behalven waar het onzijdig geslacht plaats heeft. Het is mijn plicht, dit wel te verklaren, opdat het eene wezendlijke bepaling, en geene uitdrukking in 't wilde zij.

De zaak is deze. — De woorden in *schap* en *nis* zijn door haren *aart vrouwelijk*, en die in *dom* zijn op gelijke wijze in het *mannelijk* geslacht gevestigd. Maar zy zijn (en dit is er byzonder in, hetgeen ze van alle substantiven onderscheidt) onderhevig aan eene opvatting *in concreto* even als de adjectiven, en wy hebben gezien dat het de opvatting *in concreto* is (en deze alleen) die een woord onzijdig maakt.

Men herinnere zich hier de *zes* soorten, welke onder dat *in concreto* behooren, en daaronder inzonderheid de *collectiven*. Voorbeelden zullen hier de zaak duidelijkst maken.

Gezelschap is bevatting van de hoedanigheid van *gezellen*, by een zijn, van paren met iemand. De kracht van dit woord ligt in *schap* van *scheppen*, waar van *schap* (in het Deensch *skab*) een *kas* beteekent, ons *schappraai*, *schepel* enz. Die bevatting der hoedanigheid is eene abstractie; maar die abstractie wordt gebruikt (even als alle abstractiën in de talen) om de persoon te beteekenen, waarin die hoedanigheid is.

Op gelijke wijze als *konning* de abstractie van *konnen* is

en op de persoon die dat konnen bezit, toegepast wordt, die daarom *konning*, nu *koning* (potestaat) heet, even zoo wordt *gezelschap* gebruikt van degeen die *gezelt*. En in het byzonder is het woord van de oudste tijden af aan de *echtgenoot*. *Gezelschap* staat by onze Ouden gelijk met het Latijnsche *conjux*. By Cats, liefhebber der oudheid, en by Vondel-zelf vinden wy dit woord nog veelvuldig in dezen zin. Dit neemt echter niet weg, dat het voor het *gezellen*-zelf, voor het *huwelijk* inzonderheid en den *staat des echts* gebruikt werd; en het is dus dat men by tegenstelling van den getrouwde, een *eenloopend man* zegt: uitdrukking, die reeds in het Gothisch van Ulphilas voorkoomt, en het klinkt wonderlijk als men een *eenloopend gezel* zegt, 't geen een contradictie in terminis zijn zou, indien het woord *gezel* tegenwoordig zijne beteekenis niet verloren had, en in Duitschland (waar men onbegrijpelijk onkundig in zijn taal is) alleen op den ongetrouwde wierd toegepast, hetgeen van de Hervorming af by ons overwoei, als men by de Rederijkers bevinden kan.

Gezelschap beteekent dan de hoedanigheid van gezellig te zijn, en by toepassing de *persoon*, die naar deze hoedanigheid genoemd wordt. Maar wanneer men die persoon naar eene hoedanigheid noemt, beschouwt men in 't *woord* die hoedanigheid niet meer; het wordt de beduidenis van de persoon, van de zaak-zelve, ongeacht of er die hoedanigheid in zij, dan niet; ware 't anders, zoo wierd alles contradictie. — *Koning* is wel *konning*, maar wy denken aan zijn macht niet; *vrouw* is wel *vreugde*, maar wy denken aan dat genoegen niet, als wy van een *koning*, van een *vrouw* spreken. *Hertog* is *heirvoerder*, *graaf* is *oude*; maar wy denken noch aan het heirvoeren, noch aan ouderdom, als wy die woorden noemen in toepassing op personen. Hoe zouden wy anders van een *koning zonder macht*, een *kwade en plagende vrouw*, een *jonge graaf* enz. spreken. Het zijn bloote *appellativen*, appellativen waarin de innige beduiding des woords niet in aanmerking genomen wordt.

Doch men kan hen die *gezellen*, die *by een zijn*, ook beschouwen als zoodanig en in zoo verre als zy die hoedanigheid werkelijk hebben: en dan is het geen bloote bena-

ming meer, welke door een abstractie wordt uitgedrukt. Het is dan geene *abstractie* van die hoedanigheid, maar het is een beschouwing van die hoedanigheid *in concreto;* en dus heeft dan plaats het geen wy gezegd hebben by alle opvatting in concreto plaats te hebben: men denkt op het voorwerp alleen in zoo verre *die hoedanigheid raakt* en niet verder, en dus zonder geslacht; dat is met andere woorden, het *onzijdig* geslacht krijgt er plaats. En wy zeggen derhalve *het gezelschap.*

Het is even zoo met *genootschap. De genootschap* is het woord; maar de genooten, beschouwd voor zoo verr' zy de hoedanigheid hebben van genooten te zijn, zijn *het genootschap.*

Daar is geen punt in de Hollandsche taal, waarin men meer gedwarreld heeft, dan waar men in dergelijke woorden het vrouwelijke en het onzijdige gebruiken moest. De zwarigheid ligt (als u uit het voorgedragene reeds gebleken is, mijne Heeren) niet in den aart der zake. Neen, het beginsel is eenvoudig en juist dat, welk door de geheele taal heerscht. Maar zy ligt daarin, dat van zeer vroeg het vrouwelijk en het onzijdig geslacht met elkander verward zijn geworden zoo in dit als in andere punten. Wil men dan *a posteriori* uit de schrijvers van vroeger, van later tijd, Hollandsche, Vlaamsche, die verschillende gebruiken en misbruiken ten hunnen tijde en in hun gewest ingeslopen, volgens de geslachten opmaken, zoo vindt men een duisteren *chaos* van schijnbare tegenstrijdigheden. 't Is alleen het beginsel *a priori*, vergeleken met de verschijnselen met in acht neming daarby van de verschillende tijden en gewesten en de daarin geheerscht hebbende taalgebruiken, dat in dien chaos het licht en door 't licht de volkomen organisatie voor onze oogen ontstaan doet.

Kluit, hoezeer niet van uit het Logisch beginsel begonnen zijnde, heeft echter door dit doolhof een spoor gevonden, en zijne scherpzinnigheid heeft hem geleid tot eene onderscheiding. *Het genootschap* (zegt hy, en dit is de uitkomst van zijne langdurige en wijdloopige navorschingen) is de *vereeniging-zelve* der genooten; *de genootschap* is het lichaam en de genooten die het uitmaken. Hy sterkt dit met voorbeelden;

maar hy had het tegendeel met niet minder voorbeelden (en wel, uit dezelfde schrijvers) kunnen betoogen. Toonen wy kortlijk dat hy mistastte!

Ik zal hierin mijn gelegde beginsel niet te baat nemen. Dit zou als een *cirkel* of *petitio principii* aangemerkt kunnen worden; hoezeer het, eens gestaafd, en *a posteriori* door de geheele taal bewaarheid gevonden zijnde, in voorkomende byzonderheden beslissend moet zijn. Ik zal het daar laten, en alleen uit zijne opvatting-zelve redeneeren.

Wanneer de vereeniging der genooten (die abstractie) onzijdig ware, zoo zou de vereeniging van *het weten* (de abstractie der kennissen die tot één behooren en eene éénheid uitmaken) *de wetenschap* met één woord, ook onzijdig moeten zijn; maar wie heeft ooit *het wetenschap* gezegd, of wie zou het dulden konnen?

Het is zoo, men zegt *het Christenschap, het burgerschap,* en nog eenige woorden, om eene abstractie te kennen te geven; en men heeft ook altijd *de Christenschap,* en *de burgerschap* gezegd om *de Christenen* en *de burgers* te samen genomen aan te duiden; doch *het landschap, het genootschap, het heerschap, het gezelschap* enz. enz. heeft altijd de personen beteekend, en beteekent ze nog; terwijl men op gelijke wijze *de Christenschap*, *de burgerschap* vindt voor de abstractie.

Met *dom* is het even zoo. Wij zeggen *de eigendom* en *het eigendom;* maar *het Christendom*, *het menschdom*, *het Godendom*, *het Engelendom,* welke volmaakt met *het genootschap, het gezelschap,* in den zin van de vereenigde personen gelijk staan. — Het een en ander te samen genomen toont ons (bedrieg ik my niet) dat de onderscheiding van Kluit willekeurig is, schoon zy by eenige enkele onzer latere taalbouwers eenigen voet hebbe.

Houden wy ons derhalve, mijne Heeren, aan de algemeene regel, die voor de geheele taal heerscht, en uit den aart der denking-zelven is voortgevloeid. Houden wy (zeg ik) de abstractien als in alles *vrouwelijk*; de woorden die de hoedanigheid in concreto uitdrukken *onzijdig*. — En voor zoo verr' de woorden in *dom* aangaat, wier uitgang het *mannelijk*

geslacht eenmaal eigen is, deze woorden dan desgelijks *onzijdig*, als het *in concreto* plaats grijpt; anders *mannelijk.* — Zeggen wy dus met het volstandig gebruik; *de eigendom* voor de hoedanigheid van *eigen te zijn*; *het eigendom* voor het goed dat eigen is, wanneer men het *in zoo verre* aanmerkt als eigen zijnde en verder niet; by voorbeeld: »zie daar *mijn eigendom*, dat ik verkocht heb om brood te hebben; nu heb ik er den *eigendom* niet meer van, maar alleen het gebruik, 't geen ik my voorbehield."

Dan, niet alle woorden in *schap* en *dom* zijn vatbaar voor die tweederlei opvatting. *Wetenschap* is en blijft altijd *abstractie; rijkdom* desgelijks; en gebruikt de spreker ze in eene andere toepassing, zy veranderen niet van geslacht. Waarom? om dat die toepassing niet in de taal-zelve ligt, maar buiten de taal is en dus tot de Rhetorische figuren gebracht moet worden. Dus kan ik *de rijkdom* zeggen voor *de rijke lieden*, en dat vinden we reeds in de veertiende eeuw dus gebruikt. Het is dus dat de woorden in *heid* nooit van geslacht veranderen. Zy blijven altijd de abstractien uitdrukken die zy inhouden, en de toepassing doet er niets toe; *de wijsheid, de vroedschap*, en *de rijkdom der steden* zeggen onze Charters altijd.

Daar tegen is *'t Christendom* altijd onzijdig, ofschoon men er ook de hoedanigheid van *Christen te zijn* door verstaat. Even zoo is het met *koningdom*, voor *koningschap* genomen, met *Vorstendom, Hertogdom, Graafschap* enz. schoon men in Gelderland *de Graafschap* zegt.

Dit bevestigt, dat een langdurig verloop belemmerend is dan zelfs als het ware beginsel zich aanbiedt. Immers het *gebruik*, eens gevestigd zijnde, is sterker dan alle *beginsel.* Maar wy mogen een tweede of onderregel hier te hulp nemen, die, waar de toepassing van het hooger beginsel dobberend schijnt, ons van nut is.

Die in *schap* en *dom*, wanneer zy een goed of voorwerp van bezitting beteekenen, zijn *onzijdig*, als *het graafschap*, *het landschap*, *het hertogdom*, *het vorstendom, het bisdom.*

Die in *dom*, wanneer zy ook een goed of voorwerp van bezitting, of een collectief beteekenen, zijn ook buiten deze beteekenis, en dus altijd en overal *onzijdig.*

Die in *schap*, wanneer zy een waardigheid beteekenen, mogen deze regel volgen, maar zy houden ook haar eigen geslacht: *de koningschap*, *de herderschap*, *de wijsgeerschap*.

Het is dus, mijne Heeren, dat men (meestal) altijd *het gezelschap* zegt; doch men zou kunnen zeggen *de gezelschap*, wanneer men het woord in den zin neemt van het *by een zijn*, of van iemand die een ander gezelschap houdt. En dus deden onze Ouden.

Wat nu de woorden in *nis* betreft. Kluit maakt dit onderscheid tusschen het *getuigenis* en de *getuigenis*, het *geheugenis* en de *geheugenis*, dat het *getuigenis* en het *geheugenis* de daad zelve van *getuigen* en *geheugen* (en dus de abstractie) beteekenen zou, en de *getuigenis* het geen getuigd wordt, de *geheugenis* het geen geheugt. Dit stemt overeen met het geen hy in de woorden in *schap* voorstelt. Ondertusschen hebben wy juist door de gantsche taal (en alomme by alle volken is het hetzelfde) het vrouwelijke aan de abstractie verknocht gevonden. — Het is dikwijls moeilijk te zeggen, wat een schrijver op deze of gene plaats juist gedacht heeft, om dat men dikwijls in 't schrijven, zelf zijne gedachten niet duidelijk inziet, maar zich met een onbestemdheid vergenoegt, die in de uitdrukking overgaat. — Wat het denkbeeld van Kluit betreft: dit heeft hy by de opzameling der voorbeelden waarop hy het gronden, of liever, waar meê hy het staven wil, meêgebracht (zoo als 't gaat) en er niet in gevonden. Wy allen begaan daaglijks denzelfden misslag, en wanneer wy ons by een partieele oplossing of oplossing van een enkel punt bepalen, is het byna onmooglijk dat wy er niet in zouden vallen. — Maar hy had juist de *tegengestelde onderscheiding* op deze zijn zelfde voorbeelden kunnen vestigen, en zy zouden hem even goed gediend hebben. — Het is, wat de zaak-zelve betreft, hier al wederom en eenstemmig waar, dat de abstractie *vrouwelijk* is, en de benaming van een voorwerp met die abstractie het woord *vrouwelijk* laat; doch het *in concreto* opvatten van de hoedanigheid het *onzijdige* met zich brengt.

De *getuigenis*, als daad van getuigen, is dus *vrouwelijk;* de *getuigenis* als het schrift, of de mondelinge voordracht, of

de inhoud van het getuigen, is desgelijks *vrouwelijk.* Maar wanneer ik het geen getuigd wordt als getuigd wordende beschouwe, zoo wordt het h e t *getuigenis.* Het is derhalve (de zaak juist genomen) niet hetzelfde of ik zeg: d e *getuigenis* van Jan, Pieter of Paulus is wraakbaar, dan of ik zeg: h e t *getuigenis* enz. In het eerste geval is het »*het getuigen* (wat hy ook getuigen moog) van hem is wraakbaar; of *zijn getuigde* is wraakbaar, het zij dan om de form of om de materie, of wel, om den getuige-zelven"; maar in 't ander geval zeg ik: »*hetgeen hy getuigd heeft*, *als getuigenis* beschouwd, is wraakbaar." — Of, is dit voorbeeld misschien te duister, laten wy d e en h e t *geheugenis* nemen. »D e *geheugenis* van die zaak is my bygebleven" is goed en beteekent *het geheugen-zelven,* de daad van te herdenken en te kunnen herdenken, het in gedachte houden van de zaak. Dus: d e *geheugenis* is daarvan bewaard gebleven" enz. — Even zoo is 't vrouwelijke: »Ik heb *mijne geheugenis* verloren" dat is mijn geheugen, het vermogen om te herdenken aan iets." Maar: »d a t *geheugenis is verloren*" beteekent daar tegen het geen waar van men spreekt beschouwd als *heugende.*

Men gevoelt hoe na deze twee opvattingen aan elkander palen, en de veiligste weg is in twijfel zich aan het *vrouwelijke* als eigen geslacht der woorden te houden. Ook zijn er woorden in *nis*, waar in het gebruik volstrekt geen *onzijdig* toelaat. H e t *gebeurtenis,* by voorbeeld, laat zich niet zeggen; h e t *geheimenis*, weinig beter; h e t *duisternis*, *hindernis*, *ergernis,* en honderd dergelijke zou voor belachelijke wanspraak gaan; zoo dat men in het schrijven best doet, het onzijdig in dezen uitgang niet dan met omzichtigheid en niet onverschillig aan elk van die te geven, maar tot richtsnoer te nemen 't volstandig gebruik, voor zoo verre men van het *vrouwelijk* geslacht afwijkt.

Over den uitgang heb ik my afzonderlijk en wijdloopig uitgelaten in de Verhandeling nu meer gemeld. Hier van nog een enkel woord, waarmeê wy het stuk der eigen woordgeslachten hopen af te doen.

Alles wat wy gezegd hebben, alles wat ten aanzien der

eigen woordgeslachten te zeggen valt, komt neêr op een onderscheiding tusschen 't *mannelijk* en *vrouwelijk*. Want in ééne omstandigheid-alleen, die zich op meerderlei wijze varieert, heeft het *onzijdige* plaats. En ik mag ten opzichte van dit geslacht er nog byvoegen, dat het nooit toepasselijk kan zijn op een woord, dat uit zijn aart *mannelijk* zou zijn, maar alleen op het geen van *vrouwelijken* aart is.

En deze onderscheiding van mannelijk en vrouwelijk hangt daarvan af, of een naamwoord eigenlijk een *wortel van een werkwoord* of een *verbale* in *er* of *el* is, dan wel een *adjectivum*, *participium* of *prœteritum*. Dit is kort en eenvoudig.

't Spreekt van zelf, dat, terwijl wy werkwoorden hebben van allerlei karakteristieke letter, de wortels dier werkwoorden in alle letters uit moeten gaan, van *b* af tot *t* toe, en de uitgang derhalve geen kenteeken van het geslacht kan uitmaken, dewijl hierdoor sommige wortels, die *per se* mannelijk zijn, even zoo uit moeten gaan als adjectiven, participien, of prætenta, die *per se* vrouwelijk zijn. — Wy kunnen dus eigenlijk geene regels, op de uitgangen gegrond, opgeven, waardoor men de geslachten zou kunnen kennen.

Doch, is dit niet verwarrende? — Neen, mijne Heeren, het is het in geenen deele, dan voor zoo verre wy met de taal niet gemeenzaam genoeg geworden zijn. Ei lieve! hoe onderscheiden wy een werkwoord van een naamwoord, een voorzetsel van een ander deel der rede, in wat taal het ook zij, daar de uitgangen dezelfde zijn? Hoe weten wy dat *mannen* geen werkwoord is even als *bannen*, *vrouwen* als *houwen*, *kinderen* als *hinderen*, in 't Fransch *voyons* als *moutons*, in 't Latijn *scipio* als *capio*? enz. enz. Het is, dat wy de talen kennen; een onmiddelijk besef, dat we ons dikwijls zelven niet bewust zijn, maar door het gebruik der taal onmerkbaar verkregen is en in ons werkt, herinnert ons de verwantschapte woorden, en de analogie der vorming; en dit geschiedt met zulk eene snelheid, dat zy de uitspraak-zelve der woorden gemakkelijk byblijft of vooruit loopt. Zoo is het in alles wat de taal betreft en het is hierdoor dat geene zoogenaamde *regulae speciales* van de geslachten in eenige taal

noodig zijn; terwijl zy ook, voor zoo verr' zy gegeven worden, gebrekkige hulpmiddelen zijn, die niet alleen het verstand niet verlichten, maar ook aan velerlei uitzonderingen onderhevig blijven, omdat zy tot kenmerk geven hetgeen nooit een waar kenmerk is, of zijn kan, maar van velerlei oorzaken die het voortbrengen, afhangt.

Om echter iets van de uitgangen te zeggen. Het is zeker, dat, daar het verbale plaats heeft, *er* en *el mannelijk* is naar den regel; maar daar zijn ook adjectiven op *er* en *el*, en dus is het natuurlijk, dat er ook *vrouwelijke* woorden van dien uitgang zijn.

Het is daar tegen zeker dat waar de uitgang *ing* plaats heeft als oud participium, die uitgang het *vrouwelijke* meêbrengt. Maar dat neemt niet weg dat er wortels van werkwoorden in *ing* zijn, die dus *mannelijk* zijn.

Het is even zoo met de woorden in *and* en *end* als participien. Daar zijn, en dit zijn wel de meesten, wortels van werkwoorden die dus uitgaan, en dus *mannelijk* zijn.

Het is op gelijke wijze met den participialen of præteritiven uitgang, in *d* of *t*, die 't *vrouwelijke* meêbrengt; maar waar onder ook wortels van werkwoorden zijn, die dus *mannelijk* zijn.

De adjectivale uitgang in *ch* of (zoo wy nu schrijven) *g*, en de daar uit verbasterde uitgang in *f*, ook tot *p* verloopen, brengt desgelijks 't *vrouwelijke* meê; maar er zijn ook wortels van werkwoorden van die uitgangen, dien derhalve het *mannelijk* geslacht eigen is.

't Is het zelfde met den uitgang *k*, die in den oorsprong dezelfde met *g* is. Beide zijn samentrekkingen uit *ig*; *vlug* by voorb. en *vlieg* (want het is het zelfde woord) is *vlie-ig*, van *vlie*, vloeiing, voortgang; *mug* is *mu-ig*, van *mu*, gebrom; *dik* is *di-ìg* (*dijig*), van diën (*dijen*) uitzetten; *staf* is *sta-ig* van *staan*, het geen rechtstandig is, enz. — Maar er zijn wortels van werkwoorden van dien uitgang, en dus *mannelijke* woorden, zoo wel als die uitgang anders *vrouwelijk* is.

Van den uitgang *m* hebben wy reeds gezegd. Hy bevat tweederlei woorden; *mannelijk* die met *hem* saamgesteld zijn;

vrouwelijk daar tegen die uit *ing* verbastérd zijn. En by die twee soorten komen er nog wortels van werkwoorden.

De uitgang *n* hebben wy reeds gezegd somtijds uit *ing* geboren te zijn; als zoodanig kenteekent hy het *vrouwelijke*; maar ik behoef niet te herhalen, dat hy ook wortels van werkwoorden en ook infinitiven bevat.

De uitgang *s* vervrouwelijkt, als gezegd is, en is meestal van adjectieven aart; maar het nu zoo dikwijls herhaalde slaat ook hier op. Er zijn wortels van werkwoorden van dien uitgang.

Op de vokalen gaan genoegzaam geene naamwoorden by ons uit. Het is, dat hun regelmatig de *e* die van ouds allen onzen woorden aanhing, en met de haar dan voorgaande vokaal samenvloeit door middel van de *d*, de *j* of de *w*. — Dus is het, by voorbeeld, met *bede*, *stede*, met *zode*, met *koeje*, *vloje*, *schaduwe*. Wanneer men dus *koe*, *vlooi*, *genâ*, *bie*, *schadu* zegt, het is een afkorting, even als in andere talen (*verità* by voorb. *beltà* in 't Italiaansch voor *veritade*, *beltadè*), en het geslacht der volkomen terminatie blijft, welke *vrouwelijk* is, even als wy van den uitgang in *y* zeiden, als gelijksoortig met dezen, en uit *ing* of *hede* verloopen. En dit zelfde is waar van vele andere woorden in de zachte *e* eindigende, welke van dit zelfde *ing* of *hede* een verkorting of samentrekking is. In 't byzonder behooren daartoe de adjectivale woorden in *te*, als *grootte*, en *breedte*, uit *groothede* en *breedhede* gevormd.

Alles koomt derhalve (ik herhaal het) daarop neêr, dat men de wortels der werkwoorden en de verbalia in *er* en *el* van de adjectivalia, participialia en præteritive woorden onderscheidt. Zonder dit, is in onze taal geen regel der geslachten; zonder dit is er geen, in wat taal het zij. — En met deze bloote onderscheiding is alles uitgemaakt.

Dan, onze taal heeft ook eenige vreemde uitgangen. Zoodanig zijn die in *eel*, in *et*, in *on* of *oen*, en in *aadje*. Sommige der woorden van deze uitgangen zijn geheel vreemd, en uit een vreemde taal overgenomen, doch anderen zijn Hollandsche woorden, aan welke die uitgangen gevoegd worden. — Wat de vreemde woorden en hun geslacht betreft: wanneer

men ze in onze taal overneemt, dit is aan een verscheidenheid van bykomstigheden onderworpen, en moet een afzonderlijk punt uitmaken, wanneer wy van het gebruik der bastaardwoorden handelen. Maar men zegt, by voorbeeld, *slijtaadje*, *treilaadje*, *houweel*, *koket*, het geen in hun wezen en zelfstandigheid louter Hollandsche woorden zijn. Alle deze uitgangen (buiten die in *aadje*) worden regelmatig *onzijdig* gebruikt, en men kan niet ontkennen dat het ook zoo placht te zijn met dezen laatstgenoemden; doch thands en sedert de volkomen vestiging dezer terminatie in onze taal is zy buiten alle bedenking en uitzondering *vrouwelijk*. Men zie mijne Verhandeling.

Zoo veel van de *eigen woordgeslachten*. Gaan wy over tot de *geslachten door toepassing*.

Wy hebben begonnen met te zeggen dat in alle geslachteigening een soort van toepassing als een hooger beginsel ten grond ligt, en wy hebben dit punt reeds verklaard. Die eerste en fijnere toepassing bestaat in het besef van *zelfwerkende zelfstandigheid*, waaraan men het *mannelijke*, en van *afhankelijke hoedanigheid*, waar aan men het *vrouwelijke* hecht, door welk tweederhande besef de naamwoorden (als gezegd is) naar hunne wijze van vorming in deze tweederlei geslachten gedacht of begrepen worden.

Ik zeg, naar hunne wijze van vorming. De vorming is de grond en reden van het geslacht in de taal, of ten minste zy is het, die het bepaalt, als in alles gebleken is.

Maar wy spreken thands van een toepassing van geslacht, die niet uit het eerste denkbeeld of besef des woords ontstaat, of met zyne vorming iets te doen heeft. Wy spreken van een toepassing van het geslacht des voorwerps door het woord uitgedrukt, op het woord-zelf, waar door dit zijn eigen geslacht verliest en in dat van het voorwerp-zelf overgaat.

Zoodanige toepassing vindt men in alle talen; en zy zou in der daad niet tot de *Etymologie* voor zoo veel die de geslachtleer der woorden bevat, maar tot de *Syntaxis* behooren, ware 't niet dat deze toepassing in sommige woorden 't geslacht ten eenenmale veranderd heeft. *Rex* by voorbeeld

in 't Latijn is altijd mannelijk, schoon het woord in zich-zelve van vrouwelijke aart en vorming is; en het is even zoo met ons woord van *koning,* wanneer men het met eene enkele *n* gebruikt. Voor zoo verre dit het geval is, behoort dan het geslacht door toepassing tot de geslachtleer: verder of anders eigenlijk niet.

Het is in de Oostersche talen niet vreemd, een woord dat men bezigt, met het geslacht van het *voorwerp* of van een ander *woord* waar men aan denkt, te gebruiken; en men noemt dit *constructiones ad sensum.* Zoo worden de namen der steden in 't Hebreeuwsch, die daar altijd vrouwelijk zijn, by een verbum in 't manlijke gevoegd, omdat men aan *am* (d. i. volk) denkt. Evenzoo *Berith* (d. i. verbond) dat vrouwelijk is, omdat men er 't zelfde (volk) by denkt. Sommigen noemen dit den *solœcismus generis*, waarover de oude Michaëlis een byzondere dissertatie geschreven heeft. Maar het is geen *solœcismus*; 't is een eigenschap der taal, die aan alle spraken gemeen is, en in de oudsten en meest logischen allermeest.

Het zelfde heeft plaats omtrent het getal. Men construeert een singulare op gelijke wijze als of het in plurali stond, wanneer het een collectivum is. Men leest by Lucretius:

»Nec *genus* occidat *humanum*, *quorum* omnia causâ
Constituisse Deos fingunt."

Terentius zegt: *absente nobis*, op m e denkende. Wy zeggen zoo: *hy geeft* d a t *kind te veel in* h a a r *luimen toe*; of d a t *schaapjen rolden de tranen langs* h a a r *wang*, als het een meisje is. *Men moet* h e t v o l k h u n *geluk leeren kennen.* En alle de hedendaagsche talen zijn vol van dien solœcismus, zoo hy dus heeten moet. V o u s *êtes bien* o b l i g e a n t; s i e *sind* e i n *ehrlicher Mann*, g y *zijt* e e n *zot*, *uwe* M a j e s t e i t *zal* z ij n e *reis niet kunnen vervorderen om den slechten weg.* Men kon dit en al dergelijke uitdrukkingen, waarin men logisch goed spreekt, maar het woord-zelf niet in aanmerking neemt, onder de Rhetorische figuren brengen; maar voorzeker zijn zy geen solœcismen; en daar zy in der daad het woord niet aandoen, vinden zy in de spraakkunst haar ware plaats in de Syntaxis.

Ik behoef naauwlijks te zeggen, dat het eigenlijk die toepassing is waaruit die zoogenaamde algemeene regels in alle Grammaticaas voortspruiten: »m a n n e l ij k zijn de woorden die op *mannen*, v r o u w e l ij k die op *vrouwen* slaan" en wat dergelijke meer is. Doch ik zal my tot het Hollandsch bepalen.

Deze toepassing is (als men uit het dus verr' gezegde reeds heeft kunnen afnemen) tweederlei, te weten:

1o. Zy is toepassing van het geslacht van het *voorwerp* op het *woord* dat gebruikt wordt;

2o. of van een *ander woord*, waar men aan denkt, op het woord dat gebruikt wordt.

De e e r s t e s o o r t van toepassing is, waardoor men *een koning*, *een macht*, *een voorspraak* enz. mannelijk neemt en daartegen *een baker*, *een snaar*, *een sloor* vrouwelijk.

Deze toepassing is echter zeer zeldzaam ten aanzien van 't vrouwelijk geslacht, en heeft in by uitstek weinige woorden plaats. Onze taal heeft by het overnemen van een mannelijk woord haar vervrouwelijkende uitgangen en dezen maken die toepassing in het vrouwelijk onnoodig.

Hiertoe behoort ook het gebruik van namen van eenige dieren in verschillend geslacht naar de kunne is; hetgeen echter, van jonger invoering zijnde, niet dan spaarzaam geschieden moet, om dat het in der daad niet uit onze taal voortvloeit, maar uit den byzonderen geest van den gene die zich dus uitdrukt. Onze taal onderscheidt de kunnen der dieren door byzondere of algemeene benamingen die deze kunnen uitdrukken; maar de diernamen zijn by ons niet, het geen men noemt, *communis generis*.

De woorden in *ling* behooren ook tot deze eerste soort van toepassing, als niet gebruikt wordende dan van mannen, en dus door toepassing mannelijk geworden. Zy zijn ook op geen vrouwen toepasselijk, en nemen ook geen vervrouwlijkende uitgangen aan.

Omtrent deze toepassing nu vallen twee aanmerkingen:

1o. dat zy niet buiten de twee geslachten gaat. — Zoo wanneer men een woord van onzijdig geslacht op een man of vrouw toepast, blijft het onzijdig en wordt er niet man-

nelijk of vrouwelijk door. Een *hoofd* is het *hoofd*, schoon men den hoofdman of den voornaamste, den leider of de geleideresse van een hoop volks meene. En dit is zoo, al wordt het als een *eigen appellativum* aangenomen. Men zegt echter zoo wel *de slechthoofd* en *de wijshoofd* als het en dit heeft zich ingedrongen door een verkeerd begrip der Grammatici. — Zoo is *het wijf* ook onzijdig.

2o. Dat zy in onze taal van ouds op verre na zoo uitgebreid niet was, als zy thands door inkrimping geworden is. Onze Ouden gebruikten dus *slaaf*, *wacht* altijd vrouwelijk, schoon van een man gezegd, en zoo doet het Hoogduitsch ook met *Waise. Dieser Knabe ist* eine *Waise; er ward sehr jung* zur *Waise* enz. Wy doen nog even zoo omtrent eenige woorden die in zich zelven hunne beteekenis hebben, wanneer wy ze op een man toepassen. Men zie Huydecopers Proeve over *wacht*. Het is dus dat het woord *post* voor briefbode vrouwelijk is, schoon een man aanduidende, van het Italiaansche *posta*, afzending, eigenlijk *aposta* zoo men plach te spreken, en van 't Grieksche ἀποστέλλειν gemaakt, als meer woorden die tot het openbaar beheer behooren en in Italie uit dien tijd overgebleven zijn, toen het onder de Grieksche keizers stond. Eene *estafette* is desgelijks altijd vrouwelijk. Zoo is *de min* vrouwelijk, schoon gepersonifieerd als een knaap; zoo *de zon*, schoon als *man* voorgesteld; *de nijd* mannelijk, schoon men er een vrouw van make. Men zie Kluit, die dit het eerst recht in heeft gezien.

Men moet dus deze toepassing niet zoo ruimschoots behandelen als veelal geschiedt, en de regel der Latijnsche Grammatica: *nomina virorum sunt mascul.* etc. zoo luid niet doen klinken. — Zonder uitzondering heeft zy in opzicht der eigen namen plaats, en in dezen ook alleen. *De schrandere Hooft* is mannelijk, *de geestige Wolff* vrouwelijk, wie twijfelt er aan? (De ridder *d'Eon* koomt hier in geen aanmerking. (1))

---

(1) Fransch gezant en Staatskuiper bij de Hoven van Petersburg en Londen, in de vorige eeuw. Hij overleed in armoede in 1810. Daar hij nu mans- en dan vrouwenkleederen droeg, was men in onzekerheid aangaande zijne kunne; een gerechtelijk onderzoek na zijn' dood maakte haar uit.

Doch wanneer vrouwelijke woorden in hunne toepassing op mannen vrouwelijk blijven, zoo neemt dit niet weg dat de voornaamwoorden alsdan op 't mannelijk geslacht mogen, ja moeten slaan: *de wacht*, *de post*, *brak* z ij n *been, verloor* z ij n *hoed*, *en men beroofde* h e m *nog van al wat* h y *by zich had.* Hier van op de Syntaxis, waar toe dit behoort. Te dezer plaats hebben wy alleen met het geslacht des woords (in genitivus, artykel en adjectief kenbaar), te doen; niet met de woorden die er meê in verband gebracht worden.

De t w e e d e s o o r t van toepassing is wanneer men aan een woord het geslacht geeft van een ander waaraan men denkt. En dit geschiedt veelvuldig by ons. In 't byzonder heeft dit plaats ten aanzien van den algemeenen geslacht- of soortnaam, die by den naam van een voorwerp tot eenig geslacht of soort behoorende, gedacht wordt. Zoo kan men de namen der *boomen* alle mannelijk gebruiken, om dat men er *boom* onder denkt, ofschoon in zich-zelf *linde*, *willig* enz. vrouwelijk zijn; en *den linde*, *den willig* is op deze wijze zoo goed als *de* of *der linde*, *de* of *der willige.* — Zoo gebruikt men daar tegen de namen der *planten* vrouwelijk, wat haar woordgeslacht zijn mag. — Zoo die der *visschen* mannelijk. Men denkt er naamlijk *plant*, men denkt er *visch* by. — Zoo neemt men de *riviernamen* vrouwelijk, die der groote *stroomen* daar tegen mannelijk. 't Is door toepassing van den algemeenen naam van *rivier* op de eersten, van *stroom* of *vloed* op de tweede. — Doch ook in deze toepassing verandert een onzijdig woord zijn geslacht niet. *Het IJ*, *het Vlie*, *het Sparen*, kunnen niet mannelijk of vrouwelijk worden, dan door uitgedrukte samenstelling met het mannelijk of vrouwelijke *stroom* of *rivier.*

Zoo zijn er ook woorden, die afleidingen van anderen zijn, en het geslacht van die primitiven volgen. *Kaper,* by voorbeeld, is vrouwelijk als *kap*, waarvoor 't in de plaats koomt en waar van het eer een *varieteit* (als men zegt) dan een ander woord is; doch deze zijn weinig in getal.

Met de vreemde woorden, in onze taal overgenomen, heeft deze soort van toepassing veelal plaats, en niets is natuurlijker. Men zegt dus *den teleskoop*, *den mikroskoop*, om

dat men aan *verrekijker* en *kleinkijker* denkt; en dit is echt en oud Hollandsch; waar voor men sedert eenige jaren zeer te onrecht het Hoogduitsche *het teleskoop* enz. heeft ingedrongen, tegen den aart onzer moedertaal. In 't voorby gaan merk ik aan dat wel de Latijnsche woorden der middeleeuwen die naar de Duitsche gevormd zijn, *eenigermate* de geslachten der Duitsche woorden gevolgd hebben, alschoon toch ook zeer gebrekkelijk; maar dat men in 't overnemen der vreemde woorden by ons, het zij dan Latijn of Fransch, op het geslacht dat zy in hun oorspronklijke taal hadden al zeer dikwijls weinig gelet heeft. Dan dit punt zullen wy geheel afzonderlijk opnemen, wanneer wy van de bastaartwoorden op zich-zelven handelen zullen, het geen wy verplicht zijn tot het laatste gedeelte te sparen, om dat deze stof een soort van spraakleer op zich-zelve maakt, die best en beknoptst na de geheele Hollandsche taalkunst, als aanhangsel daarvan, behandeld kan worden.

Wy hebben dan nu, mijne Heeren, in de twintig (1) Voorlezingen die wy hielden, een vrij aanmerklijk gedeelte mogen behandelen van de ruime en belangrijke stof, die ons voorwerp ons aanbiedt. Een algemeen overzicht van de geschiedenis onzer zoogenaamde Taalkennis of Spraakkunst heeft ons in staat gesteld, te erkennen, hoe weinig, hoe kwalijk, hoe verkeerd, men in 't aannemen van gronden en vaststellen van regelen te werk zij gegaan; en hoe zeer zy, die als Wetgevers en Leermeesters onzer Moedertaal optraden, onkundig en blind in haar aart en eigenschap waren; waardoor hun bemoeiingen, verscheidene leeftijden lang, schier niet anders dan aanhoudende worstelingen tegen het echt en volstandig gebruik invoerden, hetgeen hunne waanwijsheid echter te machtig bleef, om (gelijk zy bedoelden) van eene der oudste, oorspronkelijkste en wijsgeerigste grondtalen, eene bloot willekeurige, arme, bekrompene en gebrekkige taal

(1) Deze uitgave geeft er slechts *negentien*, doordien eene voordracht *over Toon en Maat*, de tweede over dat onderwerp, is achterwege gelaten, als zijnde bijna geheel opgenomen in des Sprekers later gegeven opstellen, aangewezen hiervoor bl. 78.

van overeenkomst te knoeien, waar noch gezond verstand, noch kracht van uitdrukking in overig bleef. Het zou niet onnuttig zijn aan te toonen, wat nadeeligen invloed die bekrompenheid van geest, welke men in de taal zelve bracht, op den Hollandschen stijl en Poëzy hadden, en hoe zeer de heerschappy der Moonens met het verval van de ware dichtkunst en welsprekendheid in verband stond: dan dit is geheel buiten ons onderwerp. Genoeg, dat de mannelijke geest van Huydecoper hare kluisters verbroken heeft, en in de taal zelve de Zanggodinnen hersteld! De noodzakelijkheid intusschen, mijne Heeren, van de taal uit een geheel ander oogpunt te beschouwen en haar systema op geheel andere gronden en beginsels te bouwen dan dus verre geschied was, is u gebleken, en gy hebt my de eer aangedaan, my te volgen in de voordracht, die ik tot dus verre van hare zoo algemeene als byzondere eigenschappen gedaan hebbe, en, zoo het my voorgekomen is, met eenig genoegen en deelneming.

Wy hebben echter niet meer dan een gedeelte van dit uitgestrekte vak kunnen vervullen of afloopen. Van het Etymologisch gedeelte blijft ons niet alleen de buiging der werkwoorden, maar ook de geheele stof der vervorming en afleiding van het eene woord uit het andere, over; waar uit de geheele leer der onderscheiding van de zoogenoemde *partes orationis*, de toeëigening der geslachten, en zelfs de buiging der werkwoorden en naamwoorden eerst hare volkomen klaarheid ontfangen kan, en de geheele taal tot één duidelijk en licht overzienbaar tafreel wordt gebracht, dat ons altijd voor den geest staat, en, de redenen aller verschijnselen voor het oog aanbiedende, den geest nooit verlegen, nooit onzeker laat, hoe men zich uitdrukken moet, en wat waarlijk al of niet Hollandsch en daarvoor te erkennen zij. Ik zwijg van de woordschikking of syntaxis, en de tooverkracht der rede, welke zoo zeer, en ruim zoo zeer, van het juist plaatsen der woorden, als van hunne keuze, afhangt, en waar omtrent zoo veel te herinneren is, wat tot nog is voorby gezien, en aan onze taal afzonderlijk eigen, dat het ons een geheel nieuw veld van beschouwing zal openen; het geen, vrij van de doornen en distelen der Etymologische spitsvinnigheden, niet dan rijke

Dichtbeoefenaars en verkwikkende vruchten zal opleveren, waarvan zelfs de minst smaak hebbende voor het grammaticale, zich zal kunnen verlustigen. — Van de Prosodie spreek ik niet, na de voortreffelijke Verhandeling van onzen Kinker over dat onderwerp (1) Doch de praktikale toepassing der ware theorie zal echter den liefhebber van dichtkunst en redestijl niet dan welgevallig en belangrijk zijn.

Zie daar derhalve, mijne Heeren, wat wy by dit sluiten onzer Voorlezingen, overlaten. Wanneer de terugkeer van het jaargetijde, dat voor een byeenkomst als de onze, geschikte avonduren verschaft, dit veroorlooft, en de steeds toenemende vermindering mijner vermogens (waar omtrent ik geen uitzicht kan vormen dan hetgeen hoogst ontoereikende is) geen hinderpaal oplevert, zal ik gaarne, zal ik met genoegen, zal ik met aandoening van erkentenis voor het belang dat gy in mijn zwakte en ongelegenheid wel hebt willen stellen, den hier afgebroken draad van ons onderwerp weder opnemen: en ik bied er my, nu voor als dan, welmeenend toe aan. Mijn zucht (en ik durf zeggen, mijn eenige) was ten allen tijde *nuttig* te zijn; en het heeft aan my niet gehaperd, dat ik 't niet meer geweest ben dan my in mijn lange en moeilijke loopbaan heeft mogen gebeuren, of dat ik geen grootere schatten ter meêdeeling heb mogen opzamelen. Dan, veel of weinig; wat vertroost ons van 's levens last, dan in de betrekkingen, waar het lot ons in stelde, niet geheel te vergeefsch te zijn geweest?

(1) Deze Verhandeling, door de Hollandsche Maatschappij van fraaije Kunsten en Wetenschappen in 1808 op buitengewoon eervolle wijze bekroond, verscheen in het jaar 1810 in druk, als *eerste Deel* van de *Werken* der genoemde Maatschappij. Ook in later tijd, b. v. in 1824, gewaagde Bilderdijk van die Verhandeling met lof; zie zijne Nieuwe Verscheidenh. D. II. bl. 90.

XX.

Gelukkige tijd, wanneer onze Landaart zich genoeg gevoelde om zich boven de onbeschaafdheid van domme Naburen te verheffen! Geene Natie voegde dit zoo, als de onze, die, niet slechts de welvaart, maar beschaafdheid en zeden, zoo wel als de kunsten en wetenschappen die daar aan verwant zijn, aan het Noordelijk Europa deed kennen, en aan wie Engeland, Duitschland en wat aan de Oostzee ligt, ja zelfs ook voor een grooter deel het vermogend Frankrijk, de genoegens des levens, en de groote voorrechten van verlichting en kennis dank moeten weten. De erkentnis — gelijk het in ruimer zoo wel als bekrompener kringen gaat — is voor lang reeds verdwenen, maar de weldaad blijft, en getuigt nog by elk kundige die de zeden- en lettergeschiedenis wel beoefend heeft, tegen die laaghartige trotschheid, die vergetelheid van zich zelven, en die ijdele windbrekery waar van het rondom ons zoo vervuld is, en waar meê de bedelaar, eenmaal in zijn oogen rijk geworden, zijnen weldoener voor 't hoofd stoot of aanfluit. Ook dit is te dulden, maar vloek kome over de kinderen, die de borst hunner moeder, waar uit zy leven en gezondheid zogen, vertrappen, om de varkens, die zy gevoed heeft, aan de speen te hangen.

Die meer dan eene halve eeuw beleefde, ziet dikwijls met genoegen te rug op den tijd, waar begrippen in heerschten, aan welke hy by de vorming zijner jeugd gewend is geworden; vooral dan, wanneer strijdige vooroordeelen het hoofd opsteken, en 't gevoel even zeer kwetsen als 't bedaarde verstand tegendruischen. Zelden zijn de algemeene begrippen

[illegible] van alle wraakbaar inmengsel, al ware het [illegible] dat van overdrevenheid. Men kan het ver- [illegible], of te ver' gaande afkeuren, en echter den grond van [illegible] die er in ligt vasthouden, ja zelfs, om die [illegible], het oude vooroordeel met een soort van toegevend- [illegible], ja in vergelijking met het tegenwoordig [illegible] waard en dierbaar schatten.

[illegible], dat ik in mijn jeugd nooit dan met ongenoegen [illegible] oude verachting voor minder beschaafde [illegible] in swang gaande, aanhoorde. De schimpnamen [illegible] Duitschland en zelfs de inwoners onzer Landpro- [illegible] sprak, in tegenstelling der Zeegewes- [illegible] Lingesch [illegible] was van [illegible] in de uit- [illegible] de: [illegible]

losbandigheid ondersteund, met eene onbeschaamdheid die niets ontzag, Ouden en Nieuweren gelijklijk den oorlog verklaarde; en het spoedig tot zoo verr' bracht, dat belachlijke regelloosheid voor kunst, dolle onzin voor verhevenheid, en afzichtlijke wantaal voor kracht en sieraad van welsprekendheid in de plaats werd gesteld. Aanmoediging werd voor goedkeuring gehouden; en de spoorslag ter voortzetting van een welbegonnen ren bracht het duizelend ros op den hol, en het liep zich blind, om met overspringing van heggen en wallen zich van boven neêr in den modder te storten, die nabystanders in de oogen spattede, en die het lang duren zal eer recht uitgewreven en afgewasschen zal zijn.

Weinig niet te min had dit uitgewerkt op het overige van ons werelddeel, zoo niet hier te lande en elders een verfranschte Engelsche zoogenaamde Filosofie zich vooraf verspreid en de geesten voorbereid had, om aan al wat tot dus verre voor waar erkend was geworden, te twijfelen; iets, dat by den grooten hoop, die niet dan blind aannemen of blind ontkennen kan (en hoe klein is 't getal dat daar niet toe behoort!) een volslagen verwerpen is en een gereed wegloopen te weeg brengt met nieuwigheden, waar over 't hart-zelf zich schamen moet, tot zoo lang men door kunst van drogredenen, verstomping van vatbaarheid en gewoonte er zich evenzoo meê heeft leeren vereenigen als met den tabaksrook. Dit was by ons voorgegaan, en alle de zwakste en duisterste verstanden, die roem zoeken in zich als sterker en verlichter dan anderen voor te doen, hieven *'t Duitschland boven* aan. Alle die by het botte gemeen glorie zochten, vonden 't licht, Duitschers in hunnen uitheemschen trant en toon na te baauwen. Alle wien 't aan kennis van hun moedertaal haperde, vielen dra in de Hoogduitsche taalbederving. En terwijl 't uitgebreid en veelschrijvende Duitschland nu over geen wetenschap meer dan in zijne landtaal schreef, en dus ieder die eenige wetenschap kweekte en in hare vordering of werklijken toestand belang stelde, dus tot het gedurig lezen van Hoogduitsch genoodzaakt wierd, en te lichter zich dit getroostte, daar de gemeenschap der stamwoorden het oppervlakkig verstaan van Hoogduitsche schriften vrij gemaklijk maakte, kregen weldra

[illegible]

[illegible] maar den man te over, [illegible] meer verschrikte [illegible] en [illegible] het gemeen was sints lang zoo verr [illegible] eigenaardige taal

en uitspraak, de schoolmeesterlijke spellingspraak verkregen had. Het vertalen was een broodwinning geworden, en ieder verstond licht zoo veel Hoogduitsch, dat hy uit die taal eenige woorden met gewone letters kon overschrijven, andere wat verhanselen en dus onder den naam of het voorgeven van vertalen uit het Hoogduitsch iets verdienen. Men begon de Hoogduitsche schrijvers met vertalen by te houden, en prul aan prul door middel van Leesbibliotheken onder alle standen te verspreiden. Slechte Romans verdrongen op kinder- en studeerkamers, in de keukens, in kap- en bidkamers, bijbels en Hollandsche stichtlijke, of ter leering nuttige boeken en verdreven by de oudhollandsche beginsels voor de Duitsche omkeering van zeden en plichten, alles tevens wat het hart aan ons vaderland hechtte. — Wie onzer kan na dit alles verwonderd staan, dat wy nergens meer Hollandsch mogen hooren of lezen, dat niet van Hoogduitschen droessem besmet is? Het ware een wonder zoo het anders zijn konde. — Maar die zelfde geest die den grijzaart zich in eenen moeilijken ouderdom met de aangenamer dagen van zijn doorgeleefde jeugd bezig doet houden, al herinnert hy zich ook daar in aan ongenoegens die hun zoetheid verbasterden, doet ook my tegenwoordig wel eens behagen scheppen in het overdenken van de tijden, als Hoogduitsche wanspraak by ons 't uitspuwsel der Natie was.

Het heeft my niet zelden vermaakt, in de taal onzer Ouderen blijken van dien afkeer gade te slaan, en daar ik niet weet, dat tot dus verr' deze byzonderheid in de taal opgemerkt is, geloof ik by deze Vergadering eenige waarnemingen daaromtrent te mogen voordragen; die, byaldien zy juist niet volkomen nieuw zijn, echter nimmer uit dit oogpunt en in dat verband beschouwd zijn, waar in ik my voorstelle haar aan te bieden, en waar in zy veellicht iets belangrijkers hebben kunnen, dan zy op zich-zelve zouden mogen beloven.

Ik behoef niet te herinneren, dat het Duitsch, tegenwoordig Hollandsch genoemd, met het oud Nederduitsch, dat de helft van het Duitsche Rijk placht te spreken, één in wezen en met het Hoogduitsch uit eenen gemeenen stam ontsproten is. Dat die taal ongelijk minder by ons verbasterd is, dan in

Duitschland, weet ieder, die de oude Duitsche Letterkunde slechts eenigermate doorloopen heeft; en dat in de oudere tijden de talen wederzijds sterken invloed op elkander hadden, is niet dan natuurlijk. De vermenging van het Hoogduitsch met verscheiden Slavoonsche en andere spraken of taaltakken heeft dit in uitspraak en woorden en woordvoeging grootelijks doen veranderen; en er eene hardheid, stijfheid en zwaarmoedigheid in gebracht, die onze Ouders te meer stiet, naar mate zy door meer omgang met zuidelijker volken en meer algemeene bekendheid met hun zachte spraken, zoo wel als door den invloed der Fransche hoftaal, onze Landtaal steeds gladder en aangenamer hadden leeren uitspreken, en vooral in de uitgangen en woordvormingen zoo wel als in de toonvallen, en in een verscheidenheid van wendingen, die beschaafdheid, wareld- en vreemde taalkennis te weeg brengen, tot eene volkomener welluidendheid, vloeiendheid en lieflijkheid gebracht hadden, die haar naast aan de Italiaansche deed palen. De taal leed ongetwijfeld in dit opzicht en moest lijden, door de onlusten der Hervorming by ons en de Spaansche beroerten die daar uit ontstonden; waar door deels vele Duitschers, uit hun land voortvluchtig, zich by ons nederzetteden, deels vele Hollanders jaren lang in de Hervormde of bevredigde deelen van Duitschland rondzwierven, en van daar by vervolg van tijd eene onzuivere spraak weêr naar huis brachten. Dus heeft Vondels eerste tijd mede niet vrij kunnen zijn van Germanismen; schoon wat thands germanismus is, het in zijnen tijd juist niet was, maar zeer dikwijls goed Hollandsch van dien tijd, nu verouderd, en dat door overeenstemming met het Hooger Duitsch, dat die woorden of uitdrukkingen behouden heeft, den minkundige in verwarring kan leiden. Doch de zorg en het voorbeeld onzer beste schrijvers en die wy by ons voor de taal als klassiek mogen aanmerken, heeft dit kwaad spoedig geheeld, en terwijl onze schrijvers nu eens hunne moedertaal verlatijnden dan weer verfranschten, en daar door als om strijd beide Spraakkunst en taal als op losse schroeven stelden, is er echter tot aan onze dagen, dat is, tot voor ruim dertig jaren, eene zoodanige kitteloorigheid by ons gemeen overgebleven op het stuk van het Hollandsch, dat het minste ver-

grijp daar tegen, den vreemde een scheldnaam van *vervloekte Waal* of *mof* op den hals haalde. Iets, te meer zonderling, daar de toevloed van vreemden, en vooral Duitschers en Franschen, steeds toenam en de laagste zoowel als de overige volksklassen als opvulden; doch wier kinderen even zoo *moften* en *waalden* als de oudste en meest onvermengde Hollandsche afkomst.

Ik weet niet, iets dergelijks by eene andere Natie te hebben opgemerkt. In Engeland, waar het gemeen niet begrijpt dat er meer dan twee volken bestaan, Engelschen en Franschen, is het volkshaat, die een' vreemde met den naam van *French dog* doet bejegenen, maar men bespot zijne uitspraak even weinig als in Frankrijk of elders; by ons was het gevoeligheid over het mishandelen van de taal, die die vloeken ontvallen deed, by den besten wil jegens den vreemde-zelven.

Niet zeer ongelijk aan de Engelschen, had ons gemeen voornaamlijk twee naburige natien in 't hoofd, die zy ook meest by ons zag: de Franschen en de Duitschen. Het Fransch spreken, dat ons gemeen niet verstond, noemde men *koeteren* of *gekoeter*, van het woord *couter* of *coute*, dat by ieder handel met een Franschman, hy kocht of verkocht (andere omgang of betrekking was er met hem niet) te pas kwam. De Duitschers verstond men, of zy spraken niet. Zy kregen dus wel den naam van *stommen* of *moffen* (woorden van eene beteekenis); maar hun taal, een misvormd Hollandsch schijnende, trof door niets dat er een byzonderen naam aan deed geven, terwijl dat misvormen als persoonlijke schuld aan den spreker werd toegeduid. Anders was het in Engeland, waar de Duitschers, die naar iets in een winkel vragende, altijd begonnen met den Engelschen naam zoo goed zy die wisten te noemen, en dan daarby voegden: *habt er das?* den naam van *Haberdashers* kregen, die allengs op de garen- en lintwinkeliers, zoo wy 't noemen, de *Nädelers* in Duitschland (nu ook in Engeland. koussenwinkeliers) overgegaan en gevestigd is.

Doch juist dit, dat men 't in de taal niet zocht, maar in die haar sprak, maakte den Duitscher in de oogen van ons gemeen niet belachlijk als een koeterenden Waal, of een *parlesantenden* Spanjaart, die naar zijn gewonen vloek *par los*

santos dien naam kreeg, en anders onder den rubriek van Franschman of Waal mede doorliep; maar het deed by 't belachen verachting voegen, om dat men begreep dat iemand die zoo sprak, niet spreken kon. »De Franschman koetert; dit is zijn taal, als ons Duitsch de onze is; 't klinke belachlijk, maar wat kan de man het helpen, dat hy zijn taal spreekt? maar de Mof — ? Waarom wil de stommeling Duitsch spreken, daar hy niet spreken kan? foei! 't is schande zoo dom te zijn!" — Dit was wat ik meer dan eens gehoord heb; en dan weêr: »Waarom leeren de Moffen niet beter spreken, eer zy uit hun land gaan."

Echter de Duitschers spraken eenmaal zoo, en schoon zy, geruimen tijd hier te land blijvende, of zich onder ons vestigende, hun uitspraak allengs veranderden en Hollandsch aannamen, hun spraak bleef altijd vol van Hoogduitsche woorden, die den Hollander walgden. Men vond bovendien hem zoo achterlijk in alles wat de beschaving meêbrengt, zoo onkundig, onhandig enz. dat dit even zoo als de *grootspraak* (een oud kenmerk der Duitschers) zoo veel epitheta opleverde daar men hem meê benoemde. Het is in der daad voor lieden van jonger tijd moeilijk te begrijpen hoe zeer in een leeftijd de beschaafdheid in zeden en gebruiken zoo wel als in de rede is toegenomen. Wat Leipzig en Hamburg, by voorbeeld, voor vijftig jaar waren, is nu ongelooflijk, en dit waren van de meest beschaafde zoowel als welvarendste steden van Duitschland, en die de meeste betrekking hadden tot Holland. In Hamburg, waar ik in 1795 een half jaar gewoond heb, vond ik na tien jaar tijds eene verandering die my verbaasde. De landbouw, de veefokkery, het tuinieren, de ambachten zijn er sedert in de verschillende streken ongelijk, doch overal toegenomen; en hoe zeer hun arbeiden een' Hollander die beter geleerd of gezien heeft, dikwijls de schouders doet ophalen, zoo als by voorbeeld wanneer men de vijl voor de schaaf op het hout ziet gebruiken, alles met lijm of papierplaksel verrichten wat men elders met in malkaârwerking van 't hout of met gladschaven doet, of huizen met den blooten bijl timmeren; men moet niet gelooven dat het grooter deel dat in dien tijd naar ons afzakte, nog half

zoo bekwaam waren als thands hun geringste ambachtsman. Deze onbekwaamheid nu, deze lompheid, en wat men in hun opmerkte, werd verbonden aan de Duitsche woorden die zy naar hun wijze gebruikten. — Zy spraken van *planten* by voorbeeld, en noemden het *pflanzen*; maar als zy by een' tuinier moesplantten, was het ongeregeld en streed derwijze met de Hollandsche netheid, dat men 't als neêrsmijten aanmerkte, en hun *flansen* werd aangenomen in die beteekenis. Van daar dat *flansen* en *neêrgeflanst* als een tegenovergestelde van met orde en schikking plaatsen, gebruikt wordt.

Voor *zeggen* zeiden zy *sagen. Ich sage* was het altijd, als zy niet ophielden iemand lastig te vallen. Van daar dat *zagen* is aangenomen voor lastig en tot vervelends toe over iets spreken, en dat *afgezaagd* is door lang praten vervelend geworden.

De Duitscher zegt *hässlich*, en als hij Hollandsch wil spreken, *hässelik* voor *hatelijk*, en hy gebruikt het voor *lelijk*. Als de Hollander nu iets voor lelijker dan lelijk, lelijk met volstrekte verwerping verklaren wil, is *hesselik* en *hesselik lelijk* 't slimst dat hy uitdrukken kan. 't Is naamlijk Duitsch *lelijk* en dit maakt het even zoo veel lelijker by ons als by de Engelschen *a french rascal* een' schurk nog meer *rascal* maakt.

Als een Duitscher eens recht aan 't praten is, is het eeuwig grootspraak. Hun praten noemen zy *schwätzen*. Van daar, dat *zwetsen* by ons op zijn Duitsch praten, dat is *pochen* is.

Zoo is het ook met alles. Een woord, dat aan onze taal en het Hoogduitsch gemeen is, krijgt met den Hoogduitschen klank uitgesproken somtijds een geheel andere, doch altijd een verachtelijke beteekenis. Een *vod* is niet veel, en *voddig* niets waardig; maar *fotsig* is van een veel erger aart. De *vedel* is een niet aanzienlijke naam van het speeltuig; maar die *fidel* en *fidler* zegt, doet by ons verachting aan 't ambacht. En zoo doet een Hoogduitsche benaming voor een Hollandsche in 't algemeen. *Flikken* en *putsen*, en hun verbalia *schoeflikker* of *schoeputser* zijn verachtelijker namen dan *strijken*, *lappen* en *opmaken* of *schoonmaken* by ons. Immers zy waren 't in mijne jeugd. *Foezel* was toen de verachtelijke naam voor den jenever. Een *ekel* aan iets hebben (eigenlijk zegt men een *hekel*) is erger dan afkeer of

[illegible]

[illegible] juist [illegible] aan bloote [illegible] taaltakken. Ik [illegible] lezen [illegible]

Het zou niet geheel ongepast kunnen schijnen, over de Hoogduitsche taal zelve, hare hardheden, hare plompheden, hare wanvoegelijkheid in de woordvoeging en wat dergelijke meer is, hier eenige algemeene aanmerkingen te maken; maar ik bewaar deze stof voor een nadere en opzetlijke verhandeling over die Taal, in vergelijking met de onze gebracht.